

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Varstvo spomenikov
Poročila 45

Izdaja: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije

Zanj: dr. Jelka Pirkovič

Urednica: Biserka Ribnikar

Uredniški odbor: Mateja Kavčič, dr. Robert Peskar, Biserka Ribnikar, mag. Marko Stokin, Suzana Vešligaj

Lektoriranje: Alenka Kobler

Oblikovanje: Nuit d.o.o.

Tisk: Littera picta d.o.o.

Naklada: 600

Distribucija in prodaja: Buča d.o.o., Kolarjeva 47, 1000 Ljubljana, T: +386(0)1 230 65 80, E: buca@siol.net

Ljubljana 2009

ISSN 1580-5166

A large, stylized, lime-green letter 'V' that serves as a background element for the page. It is positioned vertically, starting from the top and extending towards the bottom right.

Varstvo spomenikov
Poročila 45

Zakaj so poročila pomembna in za koga jih pripravljamo

Poročila o stanju in posegih na kulturni dediščini so ena od oblik zbiranja in urejanja varstvene dokumentacije. Kot večkrat radi poudarjamo, prav dokumentacija poleg vrednotenja dediščine sestavlja jedro varstva kulturne dediščine kot javne službe. Dokumentiranje, to je načrtno in stalno zbiranje podatkov o dediščini, njenem stanju, vrednotah, spremembah in vzrokih zanje (v okolju in v dediščini sami), je proces, ki spremlja vse naše delo. Dediščina, s katero se sodelavci Zavoda za varstvo kulturne dediščine ukvarjamo, je umeščena v prostor – v mesta, vasi in druga naselja, v krajino in celo v »tla pod našimi nogami«, zato je naše delo predvsem terensko. Dediščino kot predmet našega zanimanja moramo čim bolj opisati, in to ne le z besedami, temveč tudi z uporabo ustreznih naprav, kot so fotoaparati, videokamere, geodetski pripomočki ter danes vse več GPS-naprave in skenerji vseh vrst. Poročila postajajo vse obsežnejša in k temu je treba dodati tudi dokumente, ki so potrebni za izvedbo kakršnih koli posegov. Vso to dokumentacijo moramo zbirati, jo urejevati in hraniti tako, da sta izpolnjeni dve osnovni zahtevi:

- omogočati mora identifikacijo oziroma razumevanje pomena dediščine, njenih vrednot v širšem kontekstu in spremljanje sprememb v zvezi z dediščino,
- spodbujati mora zanimanje javnosti za dediščino in omogočati njeno vključevanje v varstvo.

Poročila kot posebna številka Varstva spomenikov služijo spremljanju sprememb v zvezi z dediščino in predstavitvi naše dejavnosti predvsem lastnikom in ljubiteljem dediščine ter zaradi strokovnega interesa, ki smo mu zavezani, tudi strokovni javnosti. Ni odveč spomniti na to, da so poročila že od prvih številkk Varstva spomenikov, to je od leta 1946, bistveni sestavni del naše osrednje strokovne revije. Toda njihova vrsta sega še globlje v preteklost – začne se pri Mitteilungen der Zentralkommission (Poročilih Centralne komisije), katerih prva številka (še pod imenom Jahrbuch der k. k. Zentralkommission) je izšla leta 1856. Kot vemo, je bilo v Mitteilungen objavljenih veliko poročil tudi o gradivu s Kranjskega, Štajerskega in iz drugih delov današnje Slovenije, ki so jih prispevali častni konservatorji, kot so bili Dežman, Flis in Rutar. To vrsto je po letu 1921 nadaljeval Zbornik za umetnostno zgodovino, kjer so Stele in drugi prav tako objavljali poročila o novih spoznanjih oziroma o prizadevanjih za ohranitev naših spomenikov.

Zato nam je v ponos, da so pred vami nova poročila, tokrat za leto 2008. Upam in verjamem, da jih bo še mnogo.

Dr. Jelka Pirkovič,
generalna direktorica ZVKDS

Vsebinska navodila avtorjem za pisanje poročil

1. Kratak uvod z opisom spomenika ali dediščine, naselja, lokacije, objekta, predmeta, krajine.
2. Kratak opis stanja obravnavanega objekta: razlogi in predvideni cilji, zaradi katerih je prišlo do posega, ki ga predstavljate.
3. Opis konservatorskih postopkov:
 - program,
 - metodologija dela,
 - dokumentacija in raziskave,
 - prikaz rezultatov in nova spoznanja oziroma ugotovitve in sklepi,
 - interpretacija in prezentacija,
 - rezultate in zaključke lahko združite.
4. Pri konservatorsko-restavratorskih posegih je pomembna natančna navedba tehnologije in uporabljenih materialov, večja pozornost naj se posveti novim tehnikam, metodologiji ali novim postopkom raziskav.
5. Ocena uspešnosti konservatorskih posegov z navedbo posameznih strokovnjakov in izvajalcev.
6. Z zaporednimi številkami označite natančne podnapise k slikovnim prilogam (kratak podnapis in avtor fotografije ali risbe). V mapo z imenom naselja, spomenika in EŠDja nato s pripadajočimi številkami shranite slikovne priloge (glej tehnična navodila).
7. Podpis konservatorja (ime in priimek).

Literaturo navedite med besedilom, s polnim citatom v oklepaju.
Opombe naj ne bodo vsebinske.

Tehnično navodilo

Prosimo, da dosledno izpolnite glavo poročila iz registra nepremične kulturne dediščine (Ministrstvo za kulturo)

EŠD:

Naselje:

Občina:

Ime:

Naslov:

Področje:

Obdobje:

Sledi naj poročilo, zapisano v Wordu, v pisavi Ariel velikosti 12; besedila ne oblikujte. Ker so v knjigi poročila razvrščena po abecednem redu, naj bo vsako poročilo shranjeno v svojem Wordovem dokumentu. Besedilo naj bi praviloma obsegalo največ dve strani (60 vrstic), le v primerih, ko gre za pomembnejše najdbe in nova odkritja, so dopustne tri strani (90 vrstic). Pri tehtnejših poročilih so priloge priporočljive in zaželene.

Slikovne priloge

K slikovnemu gradivu spadajo poleg slik in fotografij tudi tabele, grafi, načrti, zemljevidi in table.

Črte na tabelah naj ne bodo tanjše od 0,2 mm, če pa je treba original pomanjšati, naj bo debelina črt vsaj 0,3 mm. Risbe, skice in tabele opremite z narisano merilno skalo (ne $M = 1 : 1$). Table naj imajo robove debeline 0,5 mm, zunaj robov jasno zapišite ime avtorja in številko table (avtor, številka table, slike).

Slikovno in drugo gradivo (diaposnetki, črno-bele fotografije) ne sme presegati velikosti 13 x 18 cm. Vsako sliko opremite s podnapisom in imenom fotografa.

Slikovno gradivo v digitalni obliki je treba poslati v velikosti formata A5 z resolucijo 350 DPI, v formatu datoteke JPEG (v najvišji kvaliteti) ali TIFF.

Slikovnega gradiva v elektronski obliki ne dodajajte med besedilo.

Slikovnega gradiva ne pošiljajte po e-pošti, ampak ga zapišite na zgoščenko.

Zgoščenci priložite iztis datotek s slikami in/ali tablami. Pod iztisom jasno zapišite tudi ime datoteke.

Omejite se le na slikovno gradivo izjemnih najdb ali slikovne priloge, ki bistveno dopolnjujejo vsebino poročila. Pri spomenikih državnega pomena in strokovno izredno zahtevnih posegih priložite slikovno gradivo pred posegom in po njem; priporočljivo je, da prikažete celoten potek posega.

Objavljena bodo le poročila, ki bodo sledila tem navodilom.

Kazalo posameznih spomenikov po naseljih

	EŠD	Naselje	Ime	Stran
1	18481	Ambrož pod Krvavcem	Ambrož pod Krvavcem – arheološko območje Dom na Krvavcu (na Bleku)	15
2	527	Apnenik	Pleterje – muzej na prostem	15
3	/	Avber		16
4	3553	Avber	Avber – cerkev sv. Nikolaja	16
5	13112	Bled	Bled – domačija Zagoriška 18	18
6	13331	Bled	Bled – vila Beli dvor	20
7	8080	Boršt pri Dvoru	Boršt – domačija Boršt 6	20
8	5016	Bovec	Bovec – arheološko najdišče Ravelnik	23
9	10007	Bovec	Bovec – trško jedro	24
10	1013	Bregova	Bregova – rimsko gomilno grobišče	25
11	10790	Brezovica na Bizeljskem	Brezovica na Bizeljskem – hiša Brezovica 25	29
12	10777	Brežice	Brežice – arheološko najdišče mestno jedro	30
13	10777	Brežice	Brežice – arheološko najdišče mestno jedro	32
14	9341	Brežice	Brežice – arheološko najdišče Sejmišče	33
15	49	Brežice	Brežice – grad	33
16	7143	Brežice	Brežice – hiša Prešernova cesta 5	40
17	56	Celje	Celje – arheološko najdišče Celje	40
18	60	Celje	Celje – Knežji dvorec	44
19	10563	Cundrovec	Cundrovec – arheološko najdišče	45
20	1717	Čatež	Čatež – cerkev Matere božje na Zaplazu	45
21	9901	Čezsoča	Čezsoča – občestni niz Čezsoča 36–42	48
22	/	Deskle	Deskle – gomila	48
23	10673	Dob	Dob – pokopališče	49
24	109	Dolenji Novaki	Dolenji Novaki – partizanska bolnišnica Franja	50
25	580063	Dolsko	Dolsko – naselbina Spodnje Škovce	53
26	2844	Drča	Pleterje – cerkev Sv. trojice	58
27	8975	Fram	Fram – del rimskega vodovoda med Framom in Prujem	61
28	2976	Frankolovo	Frankolovo – cerkev sv. Jožefa	62
29	3659	Goljevica	Goljevica – cerkev sv. Volbenka	63
30	4743	Golo Brdo	Golo Brdo v Brdih – arheološko najdišče Sv. Marija na Jezeru	63
31	12866	Gomila	Lanšprež – Glavarjev kozolec	64
32	/	Grič pri Trebnjem	Grič pri Trebnjem – arheološko najdišče Podgrič 1, Izkopavanja na AC, odsek Pluska–Ponikve	67
33	/	Grič pri Trebnjem	Grič pri Trebnjem – arheološko najdišče Trebanjsko Bukovje, izkopavanja na AC, odsek Pluska–Ponikve	69
34	7280	Hruševica	Hruševica – arheološko najdišče V pečeh	70
35	/	Idrsko	Idrsko – struga Soče	70
36	9198	Jelendol	Jelendol – grobnica barona Juliusa Borna	71
37	2596	Jezero	Jezero pri Trebnjem – cerkev sv. Petra	72
38	6883	Jurišna vas	Jurišna vas – Ančnikovo gradišče	74
39	1877	Kamnik	Kamnik – cerkev Marijinega brezmadežnega spočetja	76
40	225	Kobarid	Kobarid – trško jedro	79
41	236	Koper	Koper – arheološko najdišče Koper	80
42	236	Koper	Koper – arheološko najdišče Koper mesto	82

43	236, 235, 21848	Koper	Koper – arheološko najdišče Koper, Koper – mestno jedro, Koper – mestno obzidje na Vojkovem nabrežju in Gramscijevem trgu	84
44	8345	Koper	Koper – cerkev sv. Franciška Asiškega	87
45	8298	Koper	Koper – gimnazija Gimnazijski trg 7	89
46	235	Koper	Koper – mestno jedro, Belvedere, Balluardo terrapienato, t. i. Bastion	91
47	235	Koper	Koper – mestno jedro, gledališče	92
48	/	Kostanjevica na Krki	Kostanjevica na Krki – Jerovce	93
49	4758	Kozana	Kozana – ambient hiš Kozana 68, 69, 70, 71, 72	94
50	4758	Kozana	Kozana – ambient hiš Kozana 68, 69, 70, 71, 72	95
51	2232	Krvava Peč	Krvava Peč – cerkev sv. Lenarta	96
52	309	Laško	Laško – cerkev sv. Martina, Aškerčev trg	98
53	7162	Lepena	Krnsko pogorje – zgodovinsko območje	100
54	329	Ljubljana	Ljubljana – arheološko najdišče Ljubljana	105
55	329	Ljubljana	Ljubljana – arheološko najdišče Ljubljana	109
56	329	Ljubljana	Ljubljana – arheološko najdišče Ljubljana	110
57	1978	Ljubljana	Ljubljana – cerkev Marijinega oznanjenja – kapela sv. Valentina	111
58	340	Ljubljana	Ljubljana – grad	113
59	403	Ljubljana	Ljubljana – škofijska palača	114
60	/	Log pod Mangartom	Log pod Mangartom	117
61	28108	Maribor	Maribor – arheološko najdišče Zgornje Radvanje	118
62	9122	Matavun	Matavun – domačija Matavun 8	120
63	17660	Miren	Miren – arheološko najdišče »Ob pokopališču«	124
64	12760	Mirna Peč	Mirna Peč – domačija Trg 30	125
65	731	Mokronog	Mokronog – cerkev Žalostne Matere božje na Žalostni gori	127
66	2941	Mostec	Mostec – cerkev sv. Fabijana in Sebastijana	129
67	9455	Naklo	Naklo pri Divači – hiša Naklo 14	132
68	8710	Novo mesto	Novo mesto – arheološko najdišče Marof, Kapiteljska njiva	134
69	494	Novo mesto	Novo mesto – cerkev sv. Nikolaja	136
70	494	Novo mesto	Novo mesto – cerkev sv. Nikolaja	138
71	494	Novo mesto	Novo mesto – cerkev sv. Nikolaja	138
72	8550	Novo mesto	Novo mesto – hiša Glavni trg 24	141
73	15664	Novo mesto	Novo mesto – osnovna šola Šmihel	142
74	8761	Novo mesto	Novo mesto – Šance	144
75	24978	Piran	Piran – arheološko najdišče Piran mesto	146
76	28055	Piran	Piran – hiša Kumarjeva ulica 3	152
77	7185	Piran	Piran – Kazina	154
78	7177, 515	Piran	Piran – stolp Prešernovo nabrežje 20, Piran – cerkev Marije Zdravja	155
79	3246	Pišece	Pišece – cerkev sv. Mihaela z župniščem	157
80	3986	Podbela	Podbela – cerkev sv. Helene	157
81	/	Podklopca	Podklopca	159
82	1770	Podlisc	Podlisc – cerkev sv. Križa na Liscu	159
83	7197	Portorož	Portorož – arheološko najdišče Metropol	160
84	28116	Portorož	Portorož – vila Mirni kot 1	164
85	748	Predenca	Predenca – cerkev sv. Roka	168
86	7920	Predenca	Predenca – kapelice križevega pota	169

87	/	Preserje nad Branikom	Preserje nad Branikom – zbiralnik vode	
			Pod velbom	170
88	2389	Pšata	Pšata – cerkev sv. Petra	170
89	12885	Razbore	Razbore – sadna sušilnica	172
90	3998	Slap	Slap pri Vipavi – cerkev sv. Matije	175
91	6822	Slivnica pri Mariboru	Slivnica pri Mariboru – Slivnica 1 – zaščitne arheološke raziskave na območju priključka AC Slivnica–Draženci	178
92	20498	Soča	Soča – Barbeščevo znamenje	179
93	20499	Soča	Soča – znamenje sv. Barbare	180
94	7593	Soča	Soča – znamenje z nišo na šolskem zidu	181
95	21356	Solkan	Solkan – arheološko najdišče Pri Sejmišču	182
96	2511	Stopno	Stopno – cerkev Kraljice presvetega rožnega venca	182
97	2511	Stopno	Stopno – kapela Roženske Matere božje	184
98	20726	Straža	Straža pri Cerknem – znamenje	184
99	733	Šentviška Gora	Šentviška Gora – domačija Šentviška Gora 15	186
100	4131	Šilentabor	Šilentabor – cerkev sv. Martina	187
101	9118	Škocjan pri Divači	Škocjan pri Divači – nekdanja kaplanija	188
102	7355	Šmarje pri Sežani	Šmarje pri Sežani – komunska kašča	191
103	692	Špitalič pri Slovenskih Konjicah	Stare Slemene – zgornji samostan Žičke kartuzije	194
104	759	Špitalič pri Slovenskih Konjicah	Špitalič pri Slovenskih Konjicah – cerkev Marijinega obiskanja	197
105	4053	Štanjel	Štanjel – cerkev sv. Danijela	198
106	791	Turnišče	Turnišče – cerkev Marijinega vnebovzvetja	200
107	794	Ukanc	Ukanc – vojaško pokopališče iz prve svetovne vojne	201
108	23640	Velike Žablje	Velike Žablje – vas (Batova kapelica ali znamenje V Pronthu)	203
109	2484	Veliki Cirknik	Veliki Cirknik – cerkev sv. Križa	205
110	/	Vinkov Vrh		205
111	12173	Vipava	Vipava – arheološko najdišče Bela in Grublje	206
112	819	Vipavski Križ	Vipavski Križ – mesto	208
113	820	Vipolže	Vipolže – Vila Vipolže	209
114	9679	Vitna vas	Vitna vas – hiša Vitna vas 12	209
115	9556	Zavinek	Zavinek – domačija Zavinek 3	211
116	20749	Zavratec	Zavratec – domačiji Pri Možinotu	213
117	2200	Žebnik	Žebnik – cerkev Žalostne Matere božje	215
118	903	Žužemberk	Žužemberk – grad	217

Varstvo spomenikov Poročila 45

1

EŠD: 18481

Naselje: **Ambrož pod Krvavcem**Občina: *Cerklje na Gorenjskem*Ime: **Ambrož pod Krvavcem – arheološko območje Dom na Krvavcu (na Bleku)**Področje: *A*Obdobje: *srednji vek*

V juniju 2008 smo opravili 11 delovnih dni izkopavanja na najdišču Krvavec – Na Bleku. Izkopavanja smo osredotočili na zahodni del najdišča, kjer je podpovršinski terenski pregled leta 2005 pokazal na prisotnost visoko- in poznosrednjeveške arheologije.

Izkopno polje B1 smo postavili na mesto, kjer je omenjeni terenski pregled pokazal na izjemno količino poznosrednjeveške lončenine. Gre za lokacijo na severnem robu večje ravnine v pobočju, ob moderni pohodniški poti med zgornjo postajo kabinske žičnice in Domom na Krvavcu, na meji med parc. št. 1038/1 in 1037/1, k. o. (koordinati središča izkopnega polja v D48/GK Gauss-Krügerjevem koordinatnem sistemu sta x: 463804; y: 128044) Šenturška gora. Katastrska meja je hkrati tudi meja med pašnima skupnostma Kriška planina in Vodice.

V izkopnem polju B1, velikem 5 x 5 m, smo naleli na izjemno količino lončenine, približno 3000 odlomkov. Tipološko lončenino lahko zanesljivo opredelimo v čas od druge polovice 13. do sredine 15. stoletja. Zelo verjetno bo kvantitativna obdelava gradiva pokazala, da tipološko datacija lahko omejimo na 14. stoletje. Vendar velika fragmentiranost lončenine in stratigrafija kažeta, da gre za lončenino v drugotnem položaju. V severovzhodnem vogalu izkopnega polja smo namreč dokumentirali približno 2 m dolgo in 1 m široko ter 1 m globoko kotanjo ali jamo, obloženo z do 0,1 m debelo plastjo ilovice. Jamo interpretiramo kot kal. Večina najdb izvira iz plasti, ki so spolzele iz neposredne bližine, nekaj metrov do največ nekaj 10 m navkreber od izkopnega polja B1. Datacija lončenine torej priča le o času, ko je bil kal že opuščen. Natančnejše datacije časa, ko je bil kal narejen ali prirejen za uporabo, se nadejamo, ko bo znan rezultat C14-analize zoglenelega drobca debla iglavca, ki smo ga vzeli iz omenjene ilovnate obloge kali.

Izkopno polje B2 smo postavili približno 20 metrov jugozahodno, kjer se ravnica že preveša v strmo pobočje proti dnu Tihe doline oz. današnji zgornji postaji kabinske žičnice (koordinati središča izkopnega polja v D48/GK Gauss-Krügerjevem koordinatnem sistemu sta x: 463776; y:

128048). Mesto izkopnega polja smo izbrali zaradi visokosrednjeveške lončenine, ki je bila dokumentirana pri terenskih pregledih. V izkopnem polju smo dokumentirali verjetne skromne ostanke lesene stavbe. Sicer precej skromnejše najdbe lončenine kažejo na dejavnosti v 14. stoletju. Vendar posamezni odlomki lončenine iz 13. stoletja in najdba srebrnika oglejskega patriarha iz zadnjih desetletij 13. stoletja nakazujejo možnost starejše rabe te stavbe.

Na podlagi ogleda bližnje okolice smo izkopali še dve manjši izkopni polji, B3 in B4, na ravnici južno od sonde B1. Izkopni polji sta razkrili ostanke dveh zidanih poznosrednjeveških stavb, ki ju bomo raziskali v letu 2009.

Benjamin Štular, Andrej Pleterski

2

EŠD: 527

Naselje: **Apnenik**Občina: *Šentjernej*Ime: **Pleterje – muzej na prostem**Naslov: *Drča 1*Področje: *E*Obdobje: *prva četrtina 19. stoletja, prva četrtina 20. stoletja*

V muzeju na prostem Pleterje stojijo stavbe domačije, ki so bile predstavljene s šentjernejskega polja in nato rekonstruirane. Kompleks stavb je lociran ob Vratljanskem potoku, nasproti parkirišča kartuzije Pleterje.

Na podlagi kvalitete stavb in njihove tipološke pojavnosti, prezentacije načinov gradnje, materialov in načina bivanja ter gospodarjenja nekdanjih lastnikov v 19. stoletju, obstoječega načina varovanja in prezentacije nepremične kulturne dediščine predstavlja obravnavana celota pomemben vezni člen v poznavanju razvoja kmečkega stavbarstva na Slovenskem.

V skladu z dopisom Direktorata za kulturno dediščino Ministrstva za kulturo so bile februarja 2008 dopolnjene strokovne podlage za razglasitev enote za kulturni spomenik državnega pomena.

Dušan Strgar

Pogled na del muzeja na prostem pri kartuziji Pleterje (foto: D. Strgar)

3
EŠD: 1
Naselje: Avber
Občina: Sežana
Področje: A
Obdobje: prazgodovina

Iz vrtače premera približno 25 m severovzhodno od Avberja na parc. št. 3072, k. o. Avber, je bila pred leti izkopana in odpeljana zemlja do globine približno 6 m. Na severnem robu položnega izkopa smo našli veliko odlomkov prazgodovinske lončenine ter nekaj kamenih artefaktov.

V sosednji vrtači premera približno 40 m na parc. št. 3074, k. o. Avber, iz katere je bila pred leti prav tako izkopana in odpeljana zemlja, smo na severozahodnem robu strmega izkopa prav tako nabrali nekaj odlomkov prazgodovinske lončenine. Prazgodovinsko lončenino smo našli tudi v izkopih v precej plitvi vrtači premera približno 20 m na parc. št. 2849, k. o. Avber.

V nobenem primeru nismo zasledili morebitnih stratigrafskih zapisov, ki bi govorili o prazgodovinski poselitvi lokacij.
Tomaž Fabec

4
EŠD: 3553
Naselje: Avber
Občina: Sežana
Ime: Avber – cerkev sv. Nikolaja
Naslov: Avber
Področje: R
Obdobje: 1928–1929

Cerkev sv. Nikolaja stoji vrh položnega hriba sredi naselja. Baročno cerkev je leta 1928 poslikal slikar Tone Kralj. Kraljeva poslikava zajema obsežne prizore v prezbiteriju cerkve ter lunete pod stropom cerkvene ladje.

V prezbiteriju so za oltarjem upodobljeni sv. Nikolaj v sredini, ob njem sv. Ciril in Metod, na severni steni prezbiterija je sv. Luka, na južni je prizor obglavljenja sv. Janeza Krstnika. Višje v lunetah so upodobljeni simboli evangelistov. Na oboku je Sv. duh obkrožen z angelskimi glavicami. V letih 2006 in 2007 je bila restavrirana poslikava v cerkveni ladji. V letu 2008 se je začelo restavriranje poslikave v prezbiteriju. Glede na razpoložljiva sredstva je bilo odločeno, da se restavrirata prizora s sv. Lukom in obglavljenjem sv. Janeza Krstnika na severni in južni steni prezbiterija.

Tone Kralj je v Avberju slikal na steno neposredno na delno odluščene beleže. Podlago je impregniral s prosojnim premazom, ni jasno, ali s šelakom ali voskom. Obravnavana prizora sta bila glede na poslikavo v ladji v precej dobrem stanju. Poslikava je bila zamazana in prekrita s plastjo prahu in pajčevine. Ometi in beleži so odstopali. Predvsem tam, kjer so debelejši nanosi barve, se je barvna

plast luščila, ponekod pa se je zaradi pomanjkanja in propada veziva prašila.

Opravljeni so bili odvzem vzorcev za laboratorijske analize, fotografska dokumentacija, utrjevanje barvne plasti, utrjevanje ometov in beležev, priprava podlage za retušo ter retuša poškodb in vrzeli v poslikavi.

Prah in pajčevina sta bila odstranjena mehanično. Barvna plast se je utrjevala z amonijevim kazeinatom čez japonski papir. Ometi in beleži so se utrjevali z apnom z dodatkom akrilne emulzije Primal E-330FM. Retuša je bila izvedena v črtkani tehniki s pigmenti v prahu in gumiarabikumom. Dela, ki jih je vodil spodaj podpisani, sodelovala pa sta Polona Semenič in Primož Fučka, so bila uspešno opravljena.

Andrej Jazbec

Avber, cerkev sv. Nikolaja. T. Kralj, obglavljenje sv. Janeza Krstnika – poslikava po restavratskem posegu (foto: A. Jazbec, 2008)

5

*EŠD: 13112**Naselje: Bled**Občina: Bled**Ime: Bled – domačija Zagoriška 18**Naslov: Kumerdejeva rojstna hiša**Področje: Z, E**Obdobje: 18. stoletje, 1760*

Domačija Zagoriška 18, po domače pri Skbletu, stoji na Bledu, na parc. št. 64, k. o. Želeče, na Zagoriški ulici, ki kot celota še izpričuje nekdanjo kmečko tradicijo starega vaškega jedra in ohranja arhitekturno podobo vaškega središča Zagorice na Bledu. Domačija je rojstna hiša Blaža Kumerdeja (1738–1805), pomembnega jezikoslovca in ustanovitelja prvih slovenskih šol. V letu 2003 je bila razglašena za spomenik lokalnega pomena. Za celostno prenovu domačije je Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije podal pogoje, izdal soglasje na projekt, sodeloval z lastnikom in opravljal konservatorski nadzor.

Rojstna hiša je primer kvalitetne baročne kmečke arhitekture. Gre za nadstropno hišo "bohinjskega" tipa. Zunanosti dajejo poseben poudarek okna iz tufa s kovanimi mrežami, kvalitetni portal in freska Marijinega kronanja v niši na obcestni fasadi. Hišo vertikalno členi leseni gank. Pričevalnost so ohranile črna kuhinja, "hiša" s pečo in kamra z nišo. Notranje stopnišče je leseno, klet pa je "velbana". Sestavni del domačije z notranjim dvoriščem je še gospodarsko poslopje, postavljeno "na vogel" z ohranjenim dovozom za seno, skedenj in zid vzporedno ob ulici. Izvirno podobo je najbolj ohranil skedenj. Na kmečko delo spominja ohranjeno orodje na gospodarskem poslopju. Na dvoriščni fasadi je spominska plošča Blažu Kumerdeju, čigar zgodovinska vloga je za Slovenijo izjemna.

Od leta 2003 se lastnik objekta trudi gradbeniško reševati stanovanjski del domačije, zlasti odpraviti vlago, sanirati razpoke ter statično konsolidirati objekt. V notranjosti objekta je ohranil velbano klet, črno kuhinjo, hišo in kamro v pritličju. V nadstropju z moderno urejenim stanovanjem pa je vključil kot funkcionalni del dnevne sobe še ohranjeno leseno kaščo. Z vzpostavitvijo ustreznih bivalnih pogojev, odstranitvijo vlage in pravilnim prezračevanjem ter minimalnimi posegi na obstoječem lesu je ohranil optimalno podobo, oblikovanje, teksturo ter druge lastnosti originalnega lesa kašče, vseh stropnikov, poda in ganka. V letu 2008 je bila restavrirana fasadna freska Marijinega kronanja, opravljeno je bilo sondiranje fasade ter restavriranje okenskih okvirjev in kovanih mrež. Restavriranje so izvedli restavtorji

podjetja OCRA iz Ajdovščine. Vhodni portal ima dimenzije 220 x 130 cm, izdelan pa je iz zelenega tufa. Neustrezne plombe in vezane obloge so bile odstranjene z metodo nedestruktivnega mikropeskanja – sistem SAPI. Uporabljena sta bila pesek granulacije 0,15 mm in peskalna šoba velikosti 2 mm. Portal je bil impregniran s PCI – silikon W. Impregnacijsko sredstvo ne vsebuje topil, ohranja naravni videz kamna, je paroprepustno, zmanjšuje nastajanje soli, plesni, preprečuje rast mahu in alg. Na okenskih okvirjih je bilo videti izrazite znake razpokanosti, razslojevanja, luščenja, madežev, oblog itd. Stik med lesenim notranjim in kamnitim zunanjim okvirjem je bil zapolnjen s togo cementno plombo, ki se je drobila in odpadala. Po zaščiti stičnih površin s fasado je sledilo odstranjevanje vezanih oblog. Z mešanico mletega zelenega tufa, hidravličnega apna, belega cementa ter dodatka emulzije SOKRAT so bile injektirane in zaprte večje razpoke in odprtine. Podobno kot pri portalu je bila nanescena impregnacija s hidrofobnim zaščitnim sredstvom PCI silkon W.

Dokumentacija in analiza freske pred restavriranjem sta pokazali, da je stenska slika naslikana v sekotekhniki na grobo zaribani apneni malti na kamnitem zidu. Na mestih je malta odstopala in ni bila zadosti povezana s podlago, barvna plast je bila slabo povezana z ometom, zato se je luščila in odpadala. Na sliki je bilo videti madeže, prah, žeblje. V preteklosti je bila lokalno retuširana. Pri restavriranju so bila injektirana votla in pomehurjena mesta ometa, z ustreznim polnilom so bile zaprte razpoke ter domodeliran je bil poškodovan apneni omet v skladu z ohranjeno strukturo originala; uporabljena je bila granulacija od 0 do 3 mm. Kitane so bile manjše razpoke in odprtine, odstranjeni so bili kovinski tujki (manjši žebli). Utrjene so bile barvne plasti in pripravljene površine za retušo in rekonstrukcijo ter izvedena je bila retuša z anorganskimi pigmenti, mešanimi z emulzijo SOKRAT v razmerju 1 del emulzije in 9 delov vode.

Pri sondiranju fasade sta bili na rojstni hiši Blaža Kumerdeja najdeni baročna poslikava šivanih robov in letnica 1760 z obrobo. Hiša se je pokazala v čisto drugi luči. V zgledeni fasadni apneni omet so vrezali robove in jih nato obarvali v barvi zelene tufa, obrobo pa v rdeči. Preostala fasada ni barvana. Vrezana letnica 1760, ki je na obcestni strani nad srednjim oknom pritličja, je v okvirju. Nad letnico z okvirjem, pod lesenim gankom in opažem vse do prizidka, je najden pas zelene barve, obrobjen z rdečo in podčrtan z zeleno črto, ta pa je okrašena z rdečimi pikami. Na delu prizidka se analogno zaključijo šivani robovi, kar tudi

kaže na dimenzijo starega objekta. Baročni vogali so oblikovani tako, da imajo krožne konkavne in konveksne zaključke ter v sredini romboide, občrtane z rdečo. V vrsti jih je po šest in se zgoraj zaključujejo s kapitelom ter so po vsej dolžini obrobljeni z oksidno rdečo črto.

Lesena strešna konstrukcija je, tako kot streha sama, dobro ohranjena. Viden je mlajši prizidek k hiši, ki ga nakazuje tudi lom strehe. V tem delu je bila žganjarna. V notranjosti je hiša predelana in posodobljena. Pri prenovi je bil upoštevan konservatorski princip ohranjanja zdravega lesa; tako je lastnik ohranjeno kaščo v prvem nadstropju funkcionalno vključil v dnevno sobo in jo v njej prikazal.

V počastitev življenja in dela Blaža Kumerdeja na njegovi rojstni domačiji je v prtiličju objekta ohranjen spominski del hiše s kamro in črno kuhinjo. Vse stroške prenove objekta je kril novi

lastnik objekta Peter Virnik, ki je v sodelovanju s konservatorjem in restavradorji uspešno speljal projekt prenove v skladu s spomeniškovarstvenimi smernicami ter je vzor, kako se s poslušhom za dediščino in strokovnim delom da ohraniti, vključiti in ustrezno predstaviti elemente domačije ter hkrati doseči moderne standarde bivanja. Doseženo sožitje med tradicijo in sodobnostjo se je v tem primeru obneslo, zahvaljujoč lastniku, ki je znal ceniti lokacijo, pomen in tradicijo domačije vse od ohranjanja detajla do celostne podobe. Ko bo urejeno še gospodarsko poslopje, bo domačija zagotovo edinstveni primer ohranjene baročne kmečke arhitekture Bleda in turistična atrakcija. K temu bo pripomoglo tudi to, da bo spominski del hiše, ki bo posvečen Blažu Kumerdeju in bo predstavljen z ustrežno vsebino, dostopen tudi javnosti.

Renata Pamić

Bled, domačija Zagoriška 18 (foto: R. Pamić)

Bled, domačija Zagoriška 18. Restavrirana freska in baročni šivani robovi (foto: R. Pamić)

Bled, domačija Zagoriška 18. Ohranjanje kašče in še zdravega konstrukcijskega lesa v dnevni sobi (foto: R. Pamič)

6

EŠD: 13331

Naselje: **Bled**

Občina: Bled

Ime: **Bled – vila Beli dvor**

Naslov: *Cesta svobode 29 (prej Mlino 72), Cesta svobode 31*

Področje: R

Obdobje: 1870, 1884

V prvi polovici leta 2008 so v ljubljanskem ateljeju Restavratsorskega centra ZVKDS potekala finalna dela na štirinajstih sneti fragmentih šablonske stropne poslikave iz vile Beli dvor na Bledu. Fragmenti, ki so bili leta 2006 sneti v treh sobah med obnovitvenimi deli v vili, predstavljajo dele bordurne poslikave na prelomih stropa s steno in dve rozeti s sredine stropa. Poslikave so bile v eni od sob v zelenih tonih, v drugi sobi so bile v rožnatih tonih in v tretji v modrih.

Ateljejsko delo na sneti fragmentih je bilo opravljeno v dveh fazah. Prva faza, ki je potekala v letu 2007, je zajemala izdelavo triplastne kazeinsko apnene armature, odstranjevanječasne zaščite na licu in sekundarnih beležev ter globinsko utrjevanje poslikave. Druga faza, ki je potekala leta 2008, je zajemala lepljenje fragmentov na nove nosilce (uokvirjene plošče milebond), kitanje poškodb, ter podlaganje in retuširanje. Ponekod je bila potrebna izvedba rekonstrukcije poslikav.

Vseh štirinajst fragmentov, pripravljenih za muzejsko prezentacijo, je bilo vrnjenih lastniku.

Jelka Kuret

7

EŠD: 8080

Naselje: **Boršt pri Dvoru**

Občina: Žužemberk

Ime: **Boršt – domačija Boršt 6**

Naslov: *Boršt 6*

Področje: E

Obdobje: *prelom 18. in 19. stoletja*

Domačija Boršt 6, po domače Praznikova domačija, ki stoji na jugozahodnem pobočju suhokrajinske vinogradniške gorice na levem bregu Krke, v Občini Žužemberk, je od leta 1993 kulturni spomenik. Domačija je primer kajžarske »bajtarske« domačije, ki se je v 19. stoletju razvila iz prvotne zidanice. Po doslej znanih podatkih sklepamo, da je bila na lokaciji domačije najprej zgrajena zidanica, ki pa je bila v naslednji fazi nadgrajena z lesenim vrhkletnim delom za prebivanje sprva preužitkarja. Ta je konec 19. stoletja prodal zidanico z bivalnim prostorom kajžarju, ki je stavbo nekoliko dogradil – vrhkletnemu delu je prizidal hlev in dogradil leseno kamro (»štiblc«). Ob hiši je zgradil vodnjak. Po drugi svetovni vojni je ob hiši postavil še lesena svinjak in poljsko stranišče ter zgradil manjšo zidanico. Na domačiji doslej ni bilo opravljenih večjih obnovitvenih posegov, razen zamenjave dotrajane slamnate kritine z novo leta 1993. Od začetka devetdesetih let 20. stoletja domačija tudi ni več stalno naseljena, zato je začela hitro propadati. Gospodar domačije je razstavil in pod streho spravil lesena svinjak in poljsko stranišče, ki sta močno propadla in je grozilo, da bosta dokončno uničena. Tudi obnov-

ljena slamnata streha je začela kmalu propadati, dodatno pa jo je poškodoval še vihar septembra 2000. Zamakanje strehe je spodbudilo gospodarja, da se loti obnove slamnate kritine, pozneje pa še postopne obnove celotne domačije. V ta namen je novomeška območna enota septembra 2007 izdelala Konservatorsko-restavratorski program za prenovo in prezentacijo kulturnega spomenika – Praznikove domačije v Borštu pri Dvoru. V tem programu so natančno definirani tudi stanje strehe in sten na hiši ter predvideni posegi in usmeritve. Sestavni del programa pa je tudi natančen arhitekturni posnetek obstoječega stanja hiše v analogni obliki.

Omenjeni konservatorsko-restavratorski program je bil osnova za prijavo projekta obnove strehe in lesene stene na severnem delu hiše na javnem razpisu Ministrstva za kulturo. Projekt je bil odobren. V času med junijem in septembrom 2008 je gospodar začel obnovo. V tem času je obnovil dotrajano slamnato streho in lesene stene na zadnjem severnem delu hiše (»štiblc«). Z izbranimi izvajalci je v skladu s kulturnovarstvenimi pogoji in konservatorsko-restavratorskim programom izdelal vsa načrtovana dela na hiši: zamenjava slamnate kritine in obnova severne lesene stene.

Zamenjavo slamnate strehe je izvedel izkušen krovski mojster Anton Golnar. Pri izvedbi del ni bilo nobenih posebnosti. Medtem ko so potekala dela na strehi, je tesar Jože Podgrajšek z delovno ekipo začel obnovo lesenih sten na severnem delu hiše. Pred razstavljanjem sten smo poskrbeli za oštevilčenje vseh posameznih delov lesenih sten (plohov ter nosilnih hrastovih tramov) ter za prenos številke na vnaprej pripravljene skice. Na ta način smo dokumentirali odločitev, kateri deli naj se zamenjajo in izdelajo na novo ter kateri naj se ohranijo. Zamenjati smo morali približno 65 odstotkov sestavnih lesenih delov severne in zahodne zunanje stene ter predelne stene, ki razmejuje »štiblc« od hleva. Zamenjati je bilo treba tudi dotrajano okno, vgrajeno v zahodni leseni steni »štibla«. Vsi novi leseni deli so bili izdelani po vzoru obstoječih in iz enakega materiala. Plohi so bili nažagani in na koncu ročno obdelani. Dobre stare plohe smo ohranili, da jih je izvajalec vgradil nazaj na staro mesto. Glede na to, da so bili stari plohi črviivi, smo se odločili, da jih zaščitimo s kemičnim zaščitnim sredstvom. Uporabili smo Restavratorja, ki se je v preteklosti že izkazal kot dobro sredstvo. Tihle dele pa je izvajalec premazal še z Restavratorjem utrjevalcem. Med razstavljanjem SZ stene smo pri odstranjevanju starega okna naleteli na ostanek starejše okenske odprtine. Odprtina je bila manjša od odprtine obstoječega

okna. Sklepali smo, da gre za prvotno okno na »smuk«. Najdbo smo fotodokumentirali. Za rekonstrukcijo okna se nismo odločili, ker za to ni bilo nobenih tehničnih razlogov. Obstoječe okno smo zaradi dotrajanosti zamenjali z njegovo repliko. Potem ko je izvajalec ponovno sestavil vse lesene stene, jih je z zunanje in notranje strani oprekljal ter ometal z apnenim ometom. Omet je ročno zagladil. Na koncu je stene še prebelil z apnom.

V času obnove lesenih sten pri »štiblcu« je tesar saniral tudi lesen prag pri vratih, ki vodijo v zidani del hleva na severni strani hiše. Prag je bil zaradi vremenskih vplivov dotrajan, zato ga je tesar zamenjal z novim hrastovim.

Ugotavljamo, da so bili konservatorski cilji doseženi 100-odstotno. Načrtovana dela sta kvalitetno, natančno in hitro izvedla izkušena mojstra. Posebnih konservatorskih metod pri načrtovanju in izvedbi del ni bilo. V nadaljevanju bo treba poskrbeti za digitalizacijo arhitekturnega posnetka ter nanj vnesti posege pri obnovi lesenih sten na severnem delu hiše.

Dušan Štepec

S puščico je označeno mesto nekdanje okenske odprtine (foto: D. Štepec, 2008, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto).

Razstavljanje lesenih kladnih sten na hiši (foto: D. Štepec, 2008, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Hiša po obnovitvenih posegih (foto: D. Štepec, 2008, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

8

EŠD: 5016

Naselje: **Bovec**

Občina: Bovec

Ime: **Bovec – arheološko najdišče Ravelnik**

Področje: A

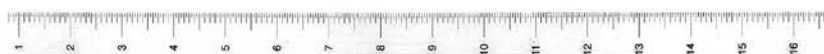
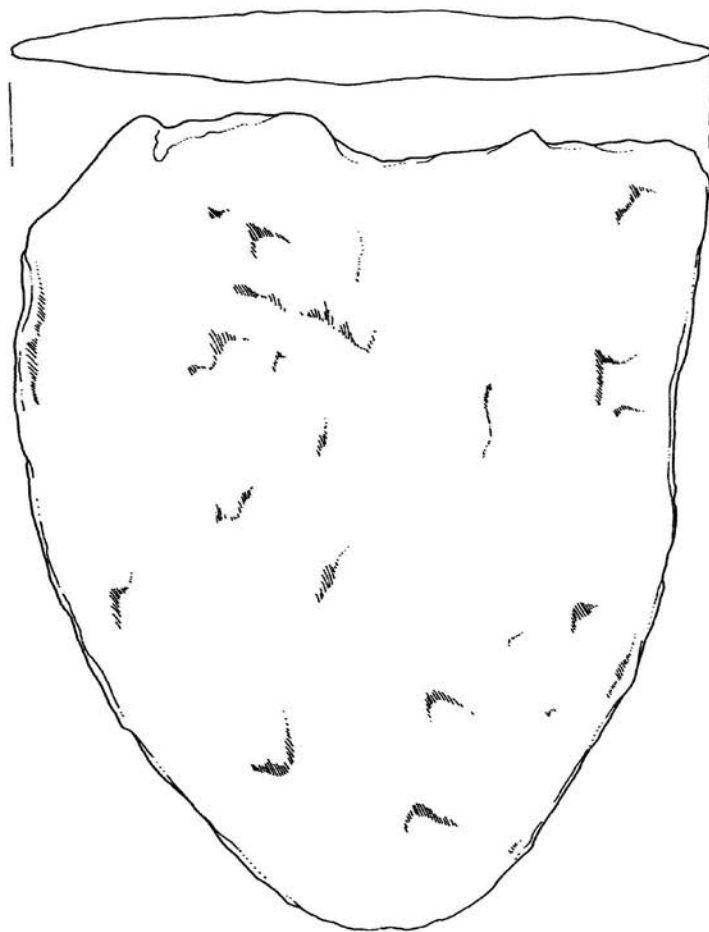
Obdobje: rimsko obdobje

Arhitekt Fedja Klavora je na južnem pobočju Ravelnika (tudi Rabeljk, 520 m), ki se dviga nad desnim bregom Koritnice in je sicer znano prazgodovinsko gradišče posoškega tipa (Carlo Marchesetti 1903, I castellieri preistorici di Trieste

e della regione Giulia, 88–89; Drago Svoljšak 2002, Arheološka podoba Bovškega, Soški razgovori 1, 270–271, 267), zasledil »ruševinsko« plast temnejše zemlje z večjim številom odlomkov opečnatih strešnikov, tegul in imbreksov. Gradišče je bilo torej poseljeno tudi v rimskem oz. poznorimskem času, na kar kaže tudi najdba železnega lemeža. Predmet je našel Ivo Ivančič iz Bovca in ga hrani Tolminski muzej.

Opis: Odlomek železnega lemeža. Š. 13,6 cm, ohr. viš. 16,7 cm; hrani TM.

Miha Mlinar

Bovec – Ravelnik, železni lemez (risba: M. Lavrinc, računalniška obdelava: M. Grego)

9

EŠD: 10007

Naselje: **Bovec**

Občina: Bovec

Ime: **Bovec – trško jedro**

Naslov: Trg golobarskih žrtev 8, 22, 45, 19

Področje: E

Obdobje: 20. stoletje

Popotresna obnova naselbinskega območja trškega jedra Bovca se zaključuje, saj so stavbe na Trgu golobarskih žrtev v glavnem že popotresno statično sanirane, preostali objekti v naselju pa bodo popotresno sanirani v naslednjih letih.

Popotresna sanacija je načrtovana tako, da se trške in preostale stanovanjske stavbe v kar največji meri ohranjajo in sanirajo v obstoječih gabaritih, v skladu z lokalno tipologijo in materiali oziroma z značilno oblikovanimi pročelji na trgu.

Na žalost je bilo v drugem potresu leta 2004 kar nekaj objektov tako poškodovanih, da niso bili statično ali ekonomsko upravičeni do sanacije. Na trgu sta bila tako sezidana dva nadomestna objekta, in sicer Trg golobarskih žrtev št. 22 in 45.

Andrejka Ščukovt

Bovec, Strgulčeva hiša (foto: A. Ščukovt, 2009)

Bovec, Trig golobarskih žrtev (foto: A. Ščukovt, 2009)

10

EŠD: 1013

Naselje: **Bregova**

Občina: *Cerkvenjak*

Ime: **Bregova – rimsko gomilno grobišče**

Področje: *A*

Obdobje: *rimsko obdobje*

Od 27. maja do 19. junija 2008 je bil na pobudo Občine Cerkvenjak in Zgodovinskega društva Slovenjgoriški forum iz Cerkvenjaka po arheološki metodi opravljen izkop gomile št. 12 v Anželovem gozdu v Bregovi. Na vrhu delno poškodovana gomila sodi v sklop rimskega gomilnega grobišča s petnajstimi gomilami (EŠD 1013) v Anželovem gozdu v Bregovi na parc. št. 290/1, k. o. Bregova. Vse gomile so v gozdu porasle z drevjem in grmičevjem in na vrhu poškodovane od nekdanjih »iskalcev zakladov« in domačinov, ki so v njih iskali gradbeni material. Že prezentirana gomila št. 14 s pravokotno grobnico iz kamnitih peščenih plošč (v letu 2006) in gomila št. 12 s poškodovano apnenčasto pepelnico sta zameetek arheološkega parka, ki bo služil v izobraževalne (šolske učne ure) in turistične namene (predstavitev arheološke preteklosti kraja).

Prek srednjega dela gomile elipsaste oblike z ohranjeno višino 0,6 m in premerom med 8 in 10

m smo v smeri S–J izkopali najprej 7,5 m dolgo in 3 m široko sonde, da bi ugotovili ohranjenost notranjosti že poškodovane gomile. Po končanem dokumentiranju sonde do globine 0,8 m v srednjem delu je bil opravljen tudi izkop celotnega tlorisnega premera gomile.

Po odstranitvi štorov smo na severozahodnem robu gomile 15 cm pod površino iz osrednjega dela gomile našli danes zelo poškodovano in razpadlo dno pepelnice pravokotne oblike z delno ohranjenimi pokončnimi stranicami. Ostalin pokrova nismo zasledili. Rimski mojster je pepelnico izklesal iz enega kosa močno zrnatega belega apnenčastega kamna. V času premika je bila nedvomno še precej ohranjena, pozneje pa je neposredno pod gozdno površino začela zaradi slabih vremenskih pogojev (mokrota, zmrzal) razpadati. V srednjem delu gomile je bila močna plast žganine s kalciniranimi kostmi pokojnika, v njej pa je bilo tudi precej odlomkov raznovrstne rimske keramike. Podobna plast je bila dokumentirana tudi v pepelnici in okoli nje v severozahodnem in vzhodnem delu gomile.

Ob čiščenju dna gomile smo predvsem okoli srednjega dela našli pod žganino močno rdeče ožgano plast ilovice, mešane z mivko. Ugotovili smo tudi mesto, kjer je bila v gomilo položena pepelnica z žaro. Na tem delu dna gomile ni kazalo sledov

ožgane ilovice, kar pomeni, da pokojnik ni bil upepeljen na tem mestu, ampak je bila v središče postavljena pepelnica z žaro, okoli pa so bili raztreseni še vroči ostanki iz sežigališča pokojnikov (ustrine). Keramični dodatki so bili k pokojnikovi pepelnici pridani šele po ohladitvi žganinskih ostalin, saj posodje kljub razbitosti ne kaže v vročini deformiranih oblik, na to pa kaže tudi tanka ilovnata plast z mivko nad ostanki žganine.

Po pregledu keramičnih ostalin lahko določimo, da je bil poleg odlomkov žare tudi večji sivo žgan lonec z ornamentom pokončne metlice, ki je bila pokrita s podobno žganim pokrovom z robom na spodnjem delu, ter z ornamentom vodoravnih vrezov na zunanjem robu, nad katerim so bile vrezane večtračne polkrožne kanelure. Ob žari je bil najden tudi fragment trinožnika, iz drugih keramičnih odlomkov pa smo lahko določili še nekaj manjših rjavo žganih skodel s polkrožno izvihanim ustjem in prstanasto nogo ter odlomke vsaj dveh sivo žganih čaš. Našli smo tudi odlomke manjšega lonca z žigosanim vodoravnim okra-

som pod vratom in s podobnim ornamentom na vratu ter po največjem obodu okrašeni večji vazasti lonci; oba lonca sta rdeče rjavo žgana. Nekaj odlomkov sodi tudi k rumeno rjavo žganim posodam tankih sten z rahlo izvihanim ustjem.

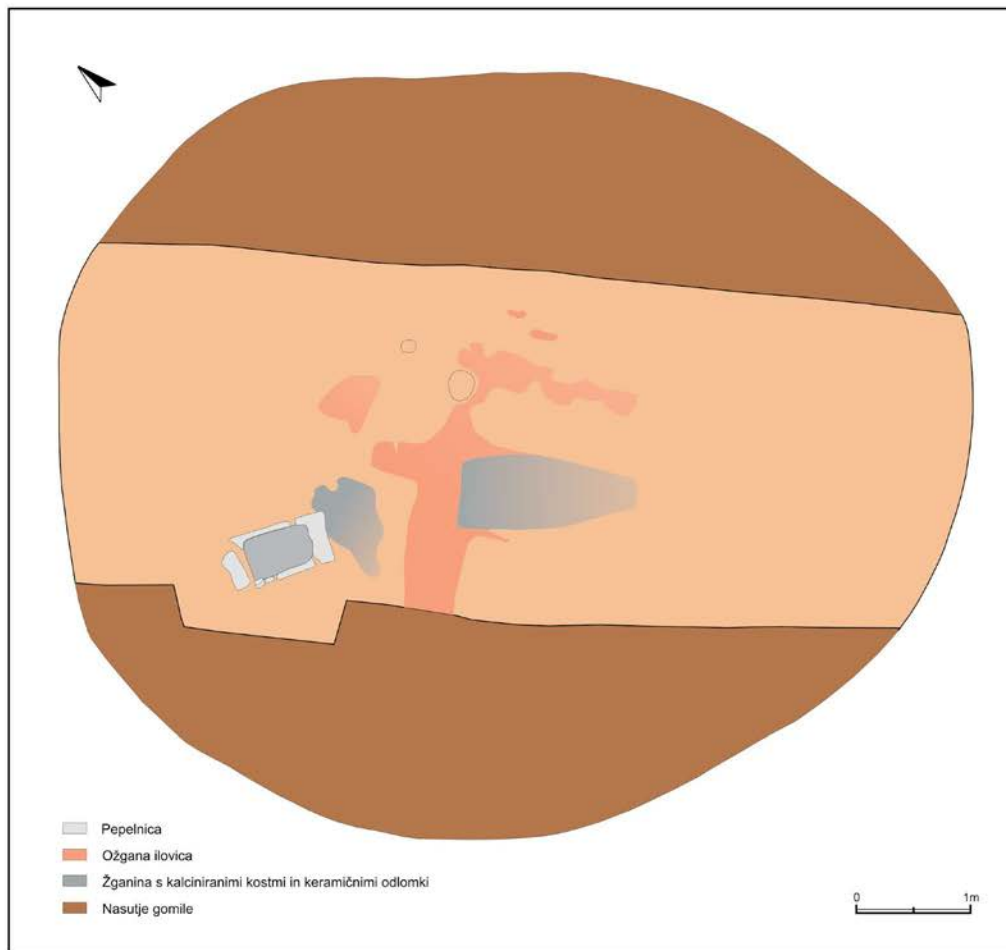
Vsa keramika je dobro rjavo, rdeče in sivo žgana, le malo je odlomkov posod tankih sten iz prečiščene gline in rumenorjavo žganih. V večini sta bila glini primešana zdrobljena sljuda in droben kremenčev pesek.

Vsa keramika je proizvod domačih lončarskih petovijskih delavnic, saj podobnih izdelkov ne manjka ne v petovijski naselbinski plasti ne v grobovih. Za datacijo pomembno pa je, da so taki izdelki prisotni v žganih grobovih s konca 1. in iz 2. stoletja: ta čas potrjujejo tudi novce cesarja Hadrijana iz tukajšnje gomile št. 1 ter odlomki skodel in krožnikov s polkrožno izvihanim ustjem in v krogu žigosanim ornamentom na ravnem dnu posode, kar je nedvomno poskus posnemanja podobnih oblik, izdelanih v sigilatni tehniki.

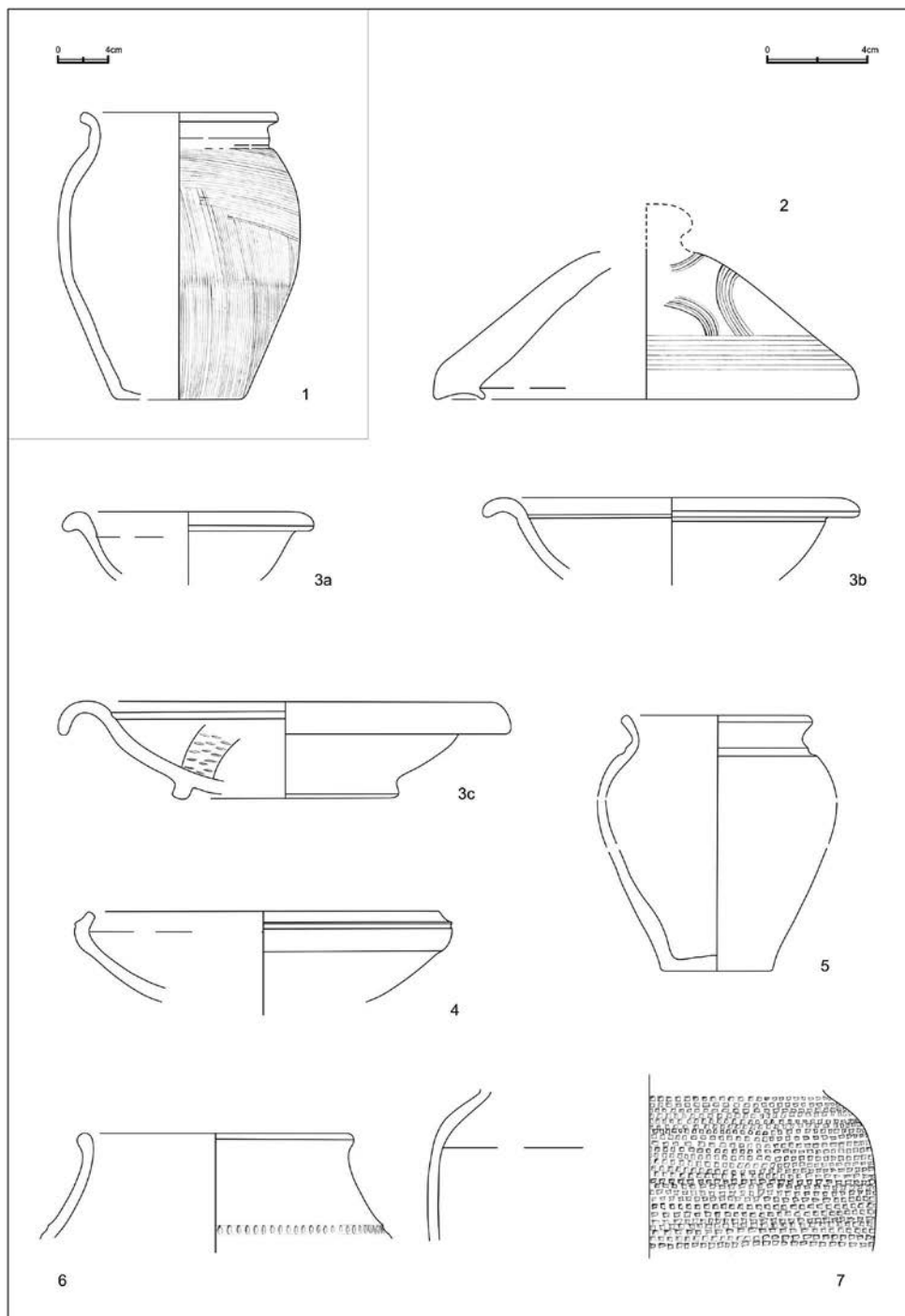
Ivan Tušek

Brengova (2008) – pepelnica v gomili št. 12 v Anželovem gozdu (foto: I. Tušek)

Bregova (2008) – tloris rimske gomile št. 12 v Anželovem gozdu

Bregova (2008) – rimska keramika v gomili; 1 – žara, 2 – pokrovka, 3a, b, c – skodele, 4 – trinožnik, 5, 6 – lonca, 7 – ornamentirani vazasti lonec (risba: M. Janežič. Računalniška obdelava: D. Cvetko)

11

EŠD: 10790

Naselje: **Brezovica na Bizeljskem**

Občina: Brežice

Ime: **Brezovica na Bizeljskem – hiša Brezovica 25**

Naslov: *Brezovica na Bizeljskem 25*

Področje: E

Obdobje: *druga polovica 19. stoletja*

Hiša Brezovica 25 je delno podkletena in v osnovi prtilična hiša izrazito pravokotnega tlorisa. Manjša enoprostorna klet s križno obokanim stropom je kamnito zidana, bivalni del pa je v celoti lesen in je bil ometan. Streha je simetrična dvokapnica z nadstreškom na vhodni fasadi in je pokrita z opečno kritino. Hiša stoji v zahodnem delu vasi. V letu 2008 je hiša oz. celotna domačija zamenjala lastnika. Novi lastnik je takoj očistil notranjost

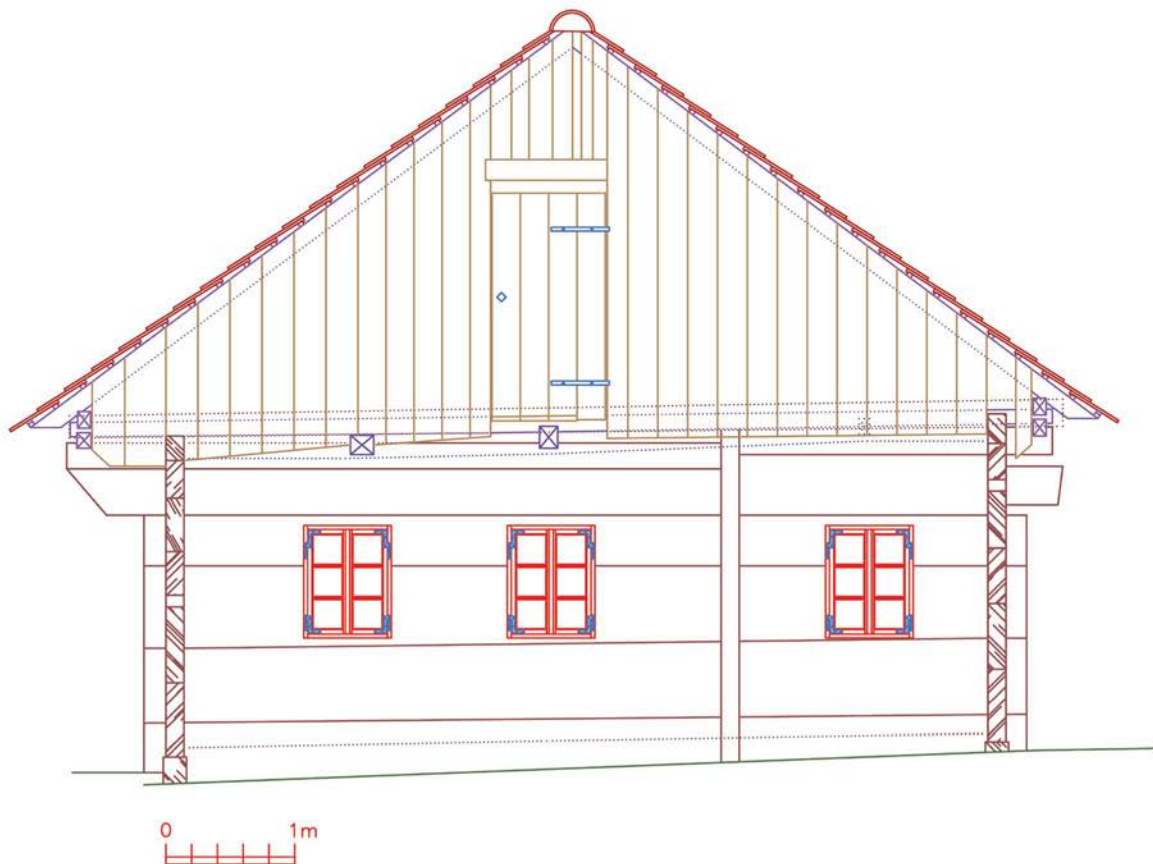
hiše in odbil zunanje apnene omete, nakar se je obrnil na našo območno enoto za pomoč. Na podlagi želje novega lastnika po obnovi hiše in njeni sanaciji za ponovno bivanje je ekipa območne enote opravila sondiranje preostalega dela zunanjih ometov in arhitekturno izmero stavbe. Ekipo so sestavljali Mojca Verček Rems, Dunja Gerič, Bojan Zaletelj in Dušan Strgar, vsi OE Novo mesto. Pri sondiranju ometov in barvnih beležev je bilo ugotovljeno, da sta oba ometa sestavljena na tradicionalen način, in sicer iz plev, apna, peska in kravjaka. Prvotni barvni ton fasade pa je bel oziroma prebarvan z apnom.

Na podlagi izmer je bil izdelan arhitekturni posnetek obstoječega stanja hiše, in sicer dva tlorisa, dva prereza in vse štiri fasade v M = 1 : 50. Dokumentacija je shranjena na Območni enoti Novo mesto.

Dušan Strgar

Brezovica na Bizeljskem, stanje fasad pred sondiranjem (foto: D. Strgar)

Načrt jugozahodne fasade hiše Brezovica 25 (risba: B. Zaletelj)

12

EŠD: 10777

Naselje: **Brežice**

Občina: Brežice

Ime: **Brežice – arheološko najdišče mestno jedro**

Naslov: *Cesta prvih borcev 29*

Področje: A

Obdobje: novi vek

Po anonimni prijavi in kriminalističnem ogledu človeških skeletnih ostankov, odkritih ob »adaptaciji poslovnih prostorov nove bančne poslovalnice na Cesti prvih borcev 29«, smo ob pomoči Komunalno stanovanjskega podjetja Brežice, d. d., v času od 21. do 29. aprila 2008 opravili manjše interventno zavarovalno izkopavanje. V notranjosti stavbe na parc. št. 670/1, k. o. Brežice, smo izkopali sondo velikosti 3 x 4 m ter jo pozneje zara-

di odkritja »kostnice« še nekoliko razširili. Namen naše raziskave je bil določiti globino, ohranjenost in izvor človeških skeletnih ostankov, odkritih ob gradbenih delih. Na globini, ki ne presega 0,85 m, so bili odkriti skeletni pokopi (pribl. šest grobov); na robu izkopnega polja je bila tik pod betonskim tlakom odkrita še pravokotna jama, velika 1,9 x 1,9 m, ki je služila kot kostnica ob prekopu grobov. Grobne jame in delno tudi skeletni ostanki so bili s poznejšimi izravnalnimi posegi precej uničeni, zanesljivo pa so pripadali župnijski cerkvi sv. Lovrenca, ki se v pisnih virih prvič omenja leta 1328, a je bila leta 1781 skupaj s pokopališčem opuščena (Škofljanec, J., 2001, Savska poplava 1781. Rast 12/2, 205–209). Na baročni časovni okvir opozarjajo tudi drobne najdbe: osem bronastih svetinjic, trije miniaturni molitveniki s platnicami iz bronaste pločevine, pet prstanov,

značilne železne (2) in bronaste (3) spone za čevlje, jagode rožnega venca, pasne spone, koščen tul za igle, gumbi ipd. Po opisih kronista »brežiškega frančiškanskega samostana« je 25. januarja 1781 zaradi katastrofalne savske povodnji pokopališče (njegov del – op. avtorja) ob župnijski cerkvi zgrmelo v Savo. Lokacija cerkve v to sondažo žal ni bila zajeta; cerkev naj bi stala na dvorišču ob Cesti prvih borcev 31 in naj bi bila usmerjena pro-

ti vzhodu, tako da naj bi bil glavni vhod s savske strani (Tiller, V., 1937, Brežice z okolico, 5–11). Tik ob severnem robu naših raziskav – vzporedno s severno steno hiše CPB 29 – smo odkrili temelj iz malte in grobih lomljencev litotamnijskega apnenca. Ta struktura najverjetneje predstavlja zadnji ostanek nekdanjega pokopališkega obzidja, ki je potekalo vzporedno s severnim robom hiše, vse do roba nekdanje savske terase.

Uroš Bavec

Brežice 2008. Tloris sonde z ostanki grobnih jam s pripadajočimi polnili (foto: M. Vujasinović)

Brežice 2008. Tloris sonde z oznako vseh stratigrafskih enot. Na dnu strojnega jarka, pod obzidjem, je bil odkrit »prazgodovinski« vkop (SE 009) s pripadajočim polnilom. V njem so bili poleg drobcov oglja odkriti fragmenti KŽG-lončenine (foto: M. Vujasinović).

13

EŠD: 10777

Naselje: Brežice

Občina: Brežice

Ime: Brežice – arheološko najdišče mestno jedro

Naslov: Ulica stare pravde 34

Področje: A

Obdobje: pozni srednji vek

Zaradi izgradnje poslovne stavbe Pošte Slovenije so bili ostanki vzhodne linije renesančnega mestnega obzidja in pripadajočih obrambnih zgradb na parc. št. 568 in 565, k. o. Brežice, že v letu 2005 sistematično zavarovalno raziskovani in delno prezentirani (prim. U. Bavec, VS 42, 2006, 14, in U. Bavec, S. Olić, VS 43, 2007, 25); leta 2007 se je ob izgradnji parkirišč na Cesti pod obzidjem zavarovalno vrednotil še celoten potek

obrambne jarka (Olić, Bavec, oktober 2007; interno poročilo hrani arhiv ZVKDS, OE Novo mesto). V času od 2. do 4. 8. 2008 smo se pod »novo Pošto« – na parc. št. 561 in 570, k. o. Brežice, ZVKDS, OE Novo mesto, znova lotili zavarovalnih raziskav. Ob neprijavljenem izkopu jarka za priključitev novih električnih instalacij na transformatorsko postajo (investitor Elektro Celje, d. d.) smo opravili interventno čiščenje poškodovanih ostankov obzidja v dolžini 270 cm in v skupni širini 185 cm. V tlorisu dobro vidna, čvrsto zidana struktura iz apnenčastih lomljenec je tu ohranjena le še do globine 80 cm. Ovalni in pravokotni vkopi, zapolnjeni z meljasto ilovico, ogljem in srednjeveško lončenino (SE 013, 008), pa verjetno predstavljajo zadnje ostanke nekdanjih lesenih arhitekturnih elementov na notranji strani obrambnega zidu. Pod vkopom temelja obzidja smo v sterilni ilovici odkrili še prečno na obzidje potekajoč pravokotni vkop s polnilom temno-sivorjave meljaste ilovice z drobcji oglja in ostanki prazgodovinske – predvidoma KŽG – lončenine. Očitno imamo tu opraviti z nadaljevanjem prazgodovinske poselitve, ki jo sledimo tudi pri zadnjih odkritjih v mestnem jedru (Olić, Bavec, VS 43, 25–26), v bolj sporadični obliki pa se je prazgodovinska lončenina pojavljala tudi na območju današnje Pošte.

Uroš Bavec

14

EŠD: 9341

Naselje: Brežice

Občina: Brežice

Ime: Brežice – arheološko najdišče Sejmišče

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Območje je znano zaradi latenskega grobišča (Lt C), od leta 2006 pa tudi po prazgodovinski (verjetno poznoeneolitski) naselbini – prim. S. Olić, U. Bavec, Brežice – Nova policijska postaja; interno poročilo ZVKDS, OE Novo mesto (februar 2008). Ob izkopu za mestno kanalizacijo je bilo to območje v celoti arheološko vrednoteno. Vrednotenje s testnimi jarki v izvedbi Slobodana Olića, s. p., in pod strokovnim nadzorom ZVKDS, OE Novo mesto, je na parc. št. 1335/2 in 1336, k. o. Brežice, prerastlo v manjše zavarovalno izkopavanje. Izkopavanja, opravljena v času od 2. do 19. 4. 2008, so dala podatke o do zdaj še neznanim rimskodobni naselitvi tega dela brežiškega polotoka.

Uroš Bavec, Slobodan Olić

15

EŠD: 49

Naselje: Brežice

Občina: Brežice

Ime: Brežice – grad

Naslov: Cesta prvih borcev 1

Področje: UA, A

Obdobje: 16.–19. stoletje

V skladu s konservatorskim programom celovite obnove gradu Brežice in projektno dokumentacijo se je Občina Brežice leta 2006 lotila prve faze obnove gradu (glej Varstvo spomenikov 39–41, Poročila, 2006, in Varstvo spomenikov 44, Poročila, 2008). V letu 2008 je podjetje GIVO, d. d., iz Ljubljane s podizvajalcem HPG Brežice, d. o. o., na grajskem dvorišču zgradilo novo kanalizacijsko infrastrukturo in jo spojilo z javnim omrežjem. Sočasno so delavci položili tudi cevi in zgradili jaške za potrebe priključitve gradu na novo električno moč. Grad je dobil tudi nov vodovodni priključek.

Z opisanimi deli je zaključena zgolj prva faza celovite obnove gradu, ki pa je bila po svoji naravi ključna v smislu zagotavljanja statične stabilnosti objekta – v tem pogledu je bilo še zlasti pomembno injektiranje temeljev – kot tudi sanacije vlage v zidovih in odvodnjavanje meteornih vod. Zlasti slednje so v preteklih obdobjih povzročale velike težave, saj je bila ob večjih deževjih poplavljen zahodna grajska klet, meteorne vode pa so močile kletne in pritlične zidove ter spirale temeljna tla. Z izgradnjo nove komunalne infrastrukture in električnih vodov so izvedeni pogoji za kvalitetno funkcionalno prenovu gradu, ki bo – vsaj upamo tako – potekala v prihodnjih letih. Poleg opisanih sanacijskih posegov pa je bilo treba izvesti tudi vzdrževalne posege, zlasti sanacijo lesne gobe na podstrešju. Sestavni del obnovitvenih prizadevanj pa so bile tudi arheološke raziskave.

Arheološki nadzor nad deli in izkopavanja na območju kulturnega spomenika so potekali od novembra 2006 do julija 2008. Arheološki nadzor je bil predpisan zaradi načrtovanih posegov v zemeljske plasti, ki so obsegali izkope za potrebe postavitev drenaže in prenove druge grajske infrastrukture. Dela so potekala na zunanjem območju ob vseh štirih obodnih stenah gradu, na dvorišču ter vhodnem območju. Arheološke raziskave je vodila Alenka Jovanović, univ. dipl. arheologinja, muzejska svetovalka Posavskega muzeja Brežice. Pri izvajanju arheološkega nadzora so bile upoštevane smernice in metode, ki jih je predpisal pristojni ZVKDS, OE Novo mesto. Te smernice in metode so določale izvedbo arheološke nad-

zora nad strojnim izkopom z uporabo fotografske metode dokumentiranja. Od predpisanih smernic in metod se je odstopilo le v primerih odkritja zidanih struktur. Za posamezne strukture je bila določena izdelava risane dokumentacije, na dveh območjih je bila zaradi narave odkritih plasti predpisana izvedba arheološkega izkopavanja. Izkopavanja so bila opravljena na območju nekdanjega grajskega jarka ob zunanji steni severnega trakta (leta 2007) ter na celotnem območju vhoda v grad (leta 2008). Izris struktur, odkritih ob nadzoru, je prevzel ZVKDS, OE Novo mesto, ob izvedbi arheološkega nadzora na dvorišču gradu leta 2008 ter ob izkopavanjih leta 2007 in 2008 pa je izvedba dokumentacije po standardih arheološke stroke oddana zunanjemu izvajalcu, in sicer podjetju Arheološke raziskave Slobodan Olič, s. p.

REZULTATI NADZORA OB ZUNANJIH STENAH GRADU

Območje ob južnem traktu

V strojnem jarku v bližini jugozahodnega stolpa, na območju ob stiku brežine s cesto proti Vrbini, je bil, približno 1,00 m pod površjem, najden masiven zid iz večjih, grobo obdelanih kamnov. Zid, ki kaže izrazito podobnost z ostalinami grajskega in mestnega utrdbenega sistema iz 16. stoletja, predstavlja le manjši del nekega večjega zidu, ki se nadaljuje v smeri proti vzhodu in zahodu. Odkriti del je imel v tlorisu rahlo polkrožno obliko, kar nakazuje, da zid nekaj metrov naprej počasi polkrožno zaobrbe proti severu, to pa pojasnjuje današnjo konfiguracijo terena na tem območju. Vzdolž ceste za Vrbino je bil naprej proti vzhodu, na območju pri jugovzhodnem stolpu, najden še en kamnit zid, delno še viden na površju, ki predstavlja nadaljevanje zidu pri jugozahodnem stolpu. Oba sta zgrajena iz večjih, grobo obdelanih lomljencev; na podlagi gradnje in lege jih razumemo kot ostaline nekdanjega južnega grajskega obzidja. Kot je pokazal strojni jarek pri jugozahodnem stolpu, je bilo obzidje delno vkopano v lapornato geološko osnovo, na njegovi čelni strani pa je stal obrambni jarek. Izpričuje ga 1,5 m debelo zasutje z izredno veliko lončenine, gradbenega materiala ter večjim številom celih in razbitih steklenic, ki so se naslanjali na čelno stran obzidja. Obrambni jarek je po vsej verjetnosti potekal vzdolž celotne južne stranice obzidja in tako dodatno varoval južno stran gradu. Na podlagi dela gradiva, poobranega za strojnim izkopom, sklepamo, da so jarek z odpadnim materialom zasipavali še v prvi polovici 20. stoletja. Za boljši vpogled v obliko obrambnega jarka in najstarejšo fazo njegovega zasipavanja bi bilo treba opraviti arheološka izkopa-

vanja. Vzdolž ceste za Vrbino je bil odkrit tudi lepo zidan izpus grajskega odvodnega kanala, ki najverjetneje datira v 19. stoletje.

Območje ob zahodnem traktu

Ob nadzoru nad strojnim izkopom jarkov na zahodni strani gradu so se pokazale le arheološko negativne plasti. Izjemo predstavlja le odkritje večjega zidanega odvodnega kanala, pokritega s kamnitimi ploščami, ki je bil iz prostora tik pred prehodom zahodnega trakta v severozahodni stolp podzemno speljan v brežino nad Vrbino. Predstavlja del grajskega kanalizacijskega omrežja, ki so ga Attemsi najverjetneje postavili enkrat v 19. stoletju.

Območje ob vzhodnem traktu

V strojnem jarku, ki je potekal ob robu cestišča Prešernova cesta, 0,50 m pod današnjim nivojem, je bil odkrit tlak iz prodnikov t. i. mačje glave. Tlak zagotovo predstavlja del neke večje tlakovane površine, katere velikost in lega razprostiranja zaenkrat ostajata neznan. Najverjetneje gre za dvorišče, morda tudi cestišče, ki so ga Attemsi postavili v sklopu ureditve okolice gradu.

Območje ob severnem traktu

Na zunanji strani severnega trakta smo zabeležili številne plasti z veliko količino najdb (lončenina, pečnice, odlomki stekla, kosti), ki predstavljajo zasutje v nekdanjem obrambnem jarku. Manjša sonda, izkopana ob zunanji steni, je pokazala, da je bil obrambni jarek globok več kot 4 m. Dejanska globina kot tudi oblika jarka nista bili ugotovljeni – izrazita globina na razmeroma majhni izkopni površini je onemogočala varno delo, prav tako voda, ki je nenehno vdiralala in polnila sondo, kar je pripeljalo do prekinitve raziskav, še preden je bilo doseženo dno jarka.

Dvorišče

Na območju dvorišča gradu Brežice je bil najden izredno kvalitetno grajen manjši obokan kanal za odvajanje odpadne vode. Kanal je bil zgrajen iz polnih opečnih zidakov velikosti 28–30 x 13–14 x 6–6,5 cm. Potekal je po celotni dolžini dvorišča, vzporedno s arkadnim hodnikom v zahodnem traktu gradu. Strojni jarki so razkrili le del odvodnega kanala, ki se je, kot kažejo uničeni sledovi, na južni strani najverjetneje nadaljeval v nasutje pod grajsko teraso. Smer poteka na severno stran je ostala neznan. Glede na zgodovino kanalizacijskih sistemov ta kanal časovno opredeljujemo v 19. stoletje.

REZULTATI ARHEOLOŠKEGA IZKOPAVANJA NA VHODU V GRAD

Arheološka zavarovalna izkopavanja na vhodnem območju so zajela površino velikosti 183,20 m², ki je obsegala dostopno pot ter vhodno vežo. Lego in velikost raziskovane površine je določala trasa predvidenega posega za postavitev novih infrastrukturnih napeljav (vodovod, elektrika, kanalizacija). Arheološko izkopavanje je bilo opravljeno večinoma s strojnim izkopom, le čiščenje zidanih struktur ter izkop dela težje dostopnih plasti sta potekala ročno. Raziskave je močno ovirala obstoječa infrastruktura, ki je onemogočila izkop večine plasti in struktur.

Arheološka izkopavanja so pokazala, da lahko najstarejše sledove na raziskovanem območju datiramo v obdobje gradnje brežiškega gradu v 16. stoletju. Sledovi kažejo, da so se graditelji najprej lotili izkopa glinenega laporja ter tako poglobili in svojim potrebam prilagodili naravno oblikovanost terena. Sledila je gradnja zidov zunanje in notranje linije severnega trakta. Na območju vhodne veže so bili odkriti trije zidovi, ki predstavljajo sestavne dele zunanje linije severnega trakta. Zidovi, grajeni iz večjih, delno klesanih kamnov, so bili zelo globoko vkopani ter presenetljivo pravilno in kvalitetno grajeni tudi na globini 2,8 m pod tedanjim hodnim nivojem (določa ga višina praga renesančnega portala), kjer so imeli vsi trije zidovi še vedno kamne s čelnimi ploskvami (zidovi so bili dejansko še globlji, vendar smo raziskave ustavili na globini 2,80 m zaradi recentne kanalizacijske napeljave, ki je onemogočala nadaljnji izkop. Taka gradnja je smiselna le, če so bili zidovi vidni, kar bi pomenilo, da je bil v najstarejši fazi takoj za vhodnimi vrati manjši kletni prostor. Notranjo (dvoriščno) linijo severnega trakta, v nasprotju z zunanjo linijo, predstavlja 1,80 m širok zid iz masivnih neobdelanih kamnov, ki je v geološko podlago iz glinenega laporja vkopan le slabih 0,60 m. Ta na raziskovanem delu vhodne veže očitno nima posebne funkcije in predstavlja le del temelja notranjega zidu severnega trakta.

V najstarejšo renesančno fazo nedvomno sodijo tudi grajski jarek ter štirje opečni stebri za leseni most in masivna zidana podstavka iz grobo obdelanih kamnov, prislonjena na podobno grajen masiven zid. Sledovi obrambnega jarka so se prvič pokazali na 6 m od gradu, v obliki vkopa v geološko osnovo iz glinenega laporja, na globini 2,5 m. Izmerjena globina dejansko ne predstavlja dna jarka, temveč brežino, ki se je od tukaj naprej strmo spuščala proti gradu. V najglobljem delu jarka ob gradu je bilo kopano do globine 4,00 m, vendar dno ni bilo doseženo. Z raziskavami

vseh izredno globokih depozitov so bile nenehne težave, ki so jih povzročali recentna kanalizacija, vdor vode in nevarnost podora sipkih plasti. Stebri za leseni most, v tlorisu kvadratne oblike velikosti 0,95 x 0,95 m, so bili zgrajeni iz polnih opečnih zidakov (vel. 29 x 14,5 x 4,5 cm), ki so bili med seboj povezani z apneno malto. V globino smo jim sledili do 2,60 m in ugotovili, da so se najverjetneje nadaljevali do dna jarka. Opečni stebri so bili postavljeni v pari, medsebojno oddaljeni 2,30 m. Prva stebra sta bila od gradu oddaljena 4,40 m, naslednja sta od prvih dveh stala na enaki razdalji, medtem ko sta bila kamnita podstavka, s katerima se je podporni sistem za leseni most zaključil, od opečnatih oddaljena 3,85 oziroma 4,20 m. Podstavka sta bila skoraj kvadratne oblike v tlorisu (vel. 1,30 x 1,15 m oziroma 1,0 x 0,95 m) in zidana iz velikih, delno obdelanih kamnov. Oba sta bila povezana z masivno zidano strukturo, prav tako iz delno obdelanih velikih kamnov. Večji del zidane strukture je ležal zunaj izkopnega polja, zato o obliki zadnjega nosilnega člena mostu lahko le ugibamo. Na podlagi odkritih elementov lahko sklepamo, da je leseni most nad grajskim jarkom, ki je grad povezoval s predgradjem, v dolžino meril okrog 11,4 m (brez dviznega mostu), v širino pa okrog 4,30 m.

Ob raziskavah so bili odkriti tudi zidovi, prizidani na renesančne strukture, ki sodijo v obdobje baročne prenove gradu, ki jo je izpeljal grof Ignac Maria Attems, ko je konec 17. stoletja postal lastnik gradu Brežice. Tukaj gre predvsem za zidova v vhodni veži, ki sta zaprla v renesančnem obdobju odprta prostora severnega trakta, potem novi vhodni portal, ki so ga preprosto prislonili čez prejšnjega, ter za gradnjo zidov med nosilnimi stebri nekdanjega lesenega mostu, ki je bila izpeljana v sklopu zasutja grajskega jarka.

Alenka Jovanović, Tomaž Golob

Tlak iz prodnikov – mačje glave v strojnem jarku na Prešernovi cesti ob vzhodnem traktu gradu Brežice, 18.–prva polovica 20. stoletja (foto A. Jovanović)

Obokan opečni kanal za odvajanje odpadne vode na dvorišču gradu Brežice 19.–prva polovica 20. stoletja (foto S. Olič)

Pravilno in kvalitetno grajeni zidovi iz večjih, delno klesanih kamnov na vhodu v grad Brežice, 16. stoletje (foto S. Olič)

Ostanki podpornega sistema (dva para opečnih stebrov in par kamnitih podstavkov) za lesen most nad grajskim jarkom, ki je povezoval grad s predgradjem (16. stoletje). Pozneje so jarek zasuli, nekdanje stebre pa povezali z zidanimi strukturami (konec 17.–18. stoletje). Po sredini poteka recentna kanalizacija, ki je ovirala izkopavanja (foto S. Olič).

Stebri lesenega mostu, v tlorisu kvadratne oblike, so bili zgrajeni iz polnih opečnih zidakov, ki so bili med seboj povezani z apneno malto, 16. stoletje (foto S. Olič)

16

EŠD: 7143

Naselje: **Brežice**

Občina: Brežice

Ime: **Brežice – hiša Prešernova cesta 5**

Naslov: Prešernova cesta 5

Področje: A, E, UA, U

Obdobje: 18. stoletje

Hiša Prešernova cesta 5, ki je zidana, pravokotnega tlorisa in v večjem delu podkletena, stoji v nekdanjem predmestju pod brežiškim gradom.

V letu 2008 je bil izveden zemeljski izkop ob hiši zaradi izvedbe drenaže ob cestni in obeh bočnih fasadah. Ob zemeljskih delih je potekal obvezen arheološki nadzor. Zemeljski izkop je pokazal na slabo stanje kamnitih kletnih sten, zato so bile stene statično ojačane.

Hkrati je bilo opravljeno tudi sondiranje fasad in barvnih beležev. Na hiši so bili ugotovljeni cementni ometi, kor osnovni belež pa se je pokazal bel barvni ton.

Dušan Stregar

Brežice, hiša Prešernova cesta 5, stanje kletne stene ob zemeljskem izkopu (foto: D. Stregar)

17

EŠD: 56

Naselje: **Celje**

Občina: Celje

Ime: **Celje – arheološko najdišče Celje**

Naslov: Muzejski trg, Savinjsko nabrežje

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, srednji vek, novi vek

Od 28. avgusta 2006 do 18. maja 2007 so s presledki potekala zaščitna arheološka izkopavanja na lokaciji med Muzejskim trgom in Savinjskim nabrežjem (parc. št. 2423, 2424, 2426/1, 2427,

2428/1, 2428/2, 2560, k. o. Celje), ki jih je izvedel Pokrajinski muzej Celje. Povod zanje je bila gradnja novega prizidka k Osrednji knjižnici Celje, in sicer na delu, ki je znotraj zavarovanega arheološkega območja.

Zaradi globine temeljev novega prizidka pod nivojem arheoloških plasti je bil namen naših raziskav z arheološko metodo izkopati in primerno shraniti premične ostanke, s sodobnimi metodami dokumentirati vse odkrite plasti in strukture ter rekonstruirati sosledje dogodkov, ki so vplivali na njihov nastanek.

Predhodna ocena arheološkega potenciala je bila izdelana na podlagi rezultatov historične analize prostora, georadarskih meritev, arheološke interpretacije jedrnih vrtin in sondažnih raziskav (D. Brišnik, M. Bricelj, VS 43, 2007, 27–28), ki jih je izvedla celjska enota ZVKDS.

Območje raziskav je bilo omejeno na velikost gradbene jame (pribl. 1200 m²), izkop je v globino segal do sterilnega proda (2,6 do 4,0 m pod današnjo hodno površino), skupno pa je bilo odstranjenih pribl. 3900 m³ zemljine, ruševinskih ostankov ter vodnih nanosov.

Pred posegom je na tem mestu stal večstanovanjski delno podkleten objekt (Muzejski trg 2), ki je – skupaj s še delujočimi in nedelujočimi infrastrukturnimi vodi, temeljem prvotnega prizidka (iz prve polovice 17. stoletja) in izkopom gradbene jame obstoječega prizidka h grofiji (iz šestdesetih let prejšnjega stoletja), apnenimi jamami, vodnjaki ter masivno protipoplavno škarko (zgrajeno ob koncu 18. stoletja) – precej uničil starejše plasti in strukture.

Strojno je bil odstranjen večji del novodobnih nasutij in rečnih naplavin, izkop arheoloških plasti pa je potekal v celoti ročno (po stratigrafski metodi). Po dokumentiranju in odstranitvi novodobnih struktur ter njim pripadajočih hodnih površin so se na severni polovici izkopnega polja pokazali arhitekturni ostanki iz antičnega obdobja, na južni pa debele plasti mivke in proda. Te so nastale kot posledica vodnega delovanja reke Savinje, ki je tod tekla od zgodnje antike. Severni rob struge je bil zamejen z utrjeno brežino iz večjih prodnikov, vezanih z ilovico. Vzdolž brežine so bili ob njeni izgradnji zabiti obdelani leseni piloti, datirani na podlagi radiokarbonske analize v čas od prve polovice 1. do prve polovice 2. stoletja n. š. Prostor na severni (mestni) strani brežine je bil istočasno umetno zasut z debelimi plastmi sterilnega rečnega proda, s čimer je bila hodna površina ob reki dvignjena in izravnana.

Južnega roba struge nismo zasledili, ker se je reka postopoma umikala proti jugu – pod Miklavški hrib, kjer teče še danes. Ob tem je nastala debela plast čiste mivke; glede na keramične najdbe v njej se je to dogajalo od 15. do konca 18. stoletja, ko je bila Savinja že v današnjem koritu (franciscejski kataster – Jeloussigova kopija originala, 1825, hrani: Zgodovinski arhiv Celje).

Antični arhitekturni ostanki, odkriti na severni polovici izkopnega polja, kažejo na intenzivno poselitev tega prostora v celotnem 1. in 2. stoletju n. š., medtem ko je objekt 4 – na skrajnem severovzhodnem delu – nemoteno funkcioniral še vsaj do 5. stoletja.

Prvi antični objekti, pri katerih ločimo tri glavne gradbene faze, so bili leseni.

V prvo fazo (začetek 1. stoletja) sodijo trije vzporedni jarki, stojke in večje jame nedefinirane funkcije, ki so bili vkopani v sterilen prod.

V drugi fazi (prva polovica 1. stoletja) sta bila zahodno od prej omenjenih zgrajena dva objekta (vidna velikost objektov: 6,5 x 5,8 m; 9,3 x 4,0 m) z več prostori. Tla so bila po večini iz steptane ilovice, v enem prostoru celo iz grobega maltnege estriha, stene pa iz lesenega prepleta, na obeh straneh ometanega z malto (omet v primarni legi ohranjen do višine 21 cm). Omet je obdajal tudi utrjeno pravokotno ognjišče v enem od prostorov.

Istočasno je na severovzhodnem koncu izkopnega polja nastala nedefinirana struktura, katere ostanek je tvoril linearen ter vzporedno z njim valovit jarkast vkop s spremljajočimi stojkami. Jarka, vkopana v sterilno ilovnato podlago, sta potekala v smeri vzhod–zahod in sta bila vidna v dolžino pribl. 10 m.

Od dveh lesenih objektov tretje faze (druga polovica 1. stoletja; velikost objektov: 4,8 x 7,8 m; 5,7 x 5,7 m, ki sta nastala nad vkopi prve faze, so se ohranile le hodne površine iz steptane ilovice ter kamnite in ilovnate utrditve ob robovih sten, ki nakazujejo več prostorov s pravokotnim kuriščem v enem izmed njih.

V naslednjem obdobju so lesene objekte postopoma nadomestili zidani. Stene so bile poslej iz apnenčevih lomljencev ali oblic, vezanih z malto, vogalniki so bili pogosto iz obdelanih peščenjakov, notranja lica posameznih zidov pa so bila ometana. Sočasno so funkcionirali trije ločeni objekti (dva sta bila pozneje – v prvi polovici 2. stoletja – združena), po vsej verjetnosti stanovanjske narave, ter odtočni kanal – kloaka (ohranjena dolžina: 16,3 m) med njimi, ki je bila (z rahlim padcem) usmerjena pravokotno na reko oziroma v smeri sever–jug. Pri teh gradnjah je bilo praviloma mogoče prepoznati več faz in podfaz, ki so bile med seboj ločene s prezidavami, nasutji ter pripadajočimi hodnimi površinami.

Prvi zidani objekt (objekt 1 – prva faza; vidna velikost: 6,2 x 9,9 m) z več prostori, ki jih je obdajala nizka škarka – morda podlaga za ograjo ali portik –, je deloval še istočasno z objekti zadnje lesene gradbene faze, nastal pa je na mestu objektov druge faze (v zahodnem delu izkopnega polja).

Kmalu zatem je bila vzporedno z njegovim vzhodno stranico zgrajena kloaka, pokrita s pravokotnimi kamnitimi ploščami, na skrajnem severovzhodnem koncu izkopnega polja pa ravno tako zidan objekt 4 (prva faza).

Sledili sta prenova objekta 1 (druga faza) ter pozidava objekta 2 (prva faza; vel.: 9,0 x 11,5 m) na mestu objektov zadnje lesene faze. Vmesne stene v slednjem so bile verjetno lesene, v naslednjem obdobju (začetek 2. stoletja; druga faza) pa so jih nadomestili z masivnimi zidovi iz večjih prodnikov, vezanih z malto. Iz osrednjega prostora je vodil prefurnij v južni prostor, kjer so bili odkriti ostanki hipokavsta na kamnitih stebričkih. Istočasno je bil objekt povečan proti vzhodu, objekt 4 (druga faza) pa je bil povečan na zahodno stran.

Do korenite prenove na tem mestu je prišlo že v prvi polovici 2. stoletja, kar je po vsej verjetnosti posledica katastrofalne poplave. Takrat so bili uničeni južni prostori objektov 1 in 2 ter iztok kloake. Ta je bila posledično obnovljena – prekrivne plošče je nadomestil pahljačasto zidan obok –, hodna površina okoli nje pa je bila dvignjena za pribl. 40 cm. Objekta 1 in 2 sta bila tedaj združena v veliko stanovanjsko poslopje – objekt 3, ki je po tlorisu spominjal na insulo s centralnim hodnikom. Star hipokavst je bil zasut, v sosednjem (zahodnem) prostoru pa je nastal nov, postavljen na opečnatih stebričkih. Na zahodni strani objekta 4 (tretja faza) je bil prizidan manjši prostor.

Zadnji sledovi poselitve v objektu 3 so iz druge polovice 2. stoletja, kar pa po vsej verjetnosti ne pomeni prekinitve, ampak je posledica uničenja vrhnjih antičnih plasti s srednjeveškimi in novoveškimi gradbenimi posegi. Objekt 4 (četrt in peta faza) je namreč – glede na najdbe s hodnih površin med njegovimi zidovi ter radiokarbonske analize – funkcioniral še vse do 5. stoletja.

Ob vsem odkritem lahko zaključimo, da je bil obravnavani prostor – kljub bližini reke ali pa ravno zaradi nje – konstantno naseljen od zgodnje antike. Bistvene so predvsem odkritje lesenih antičnih faz, ki so bile doslej pri urbanih izkopavanjih le redko prepoznane, potrditev teorije o toku Savinje po južni strani mesta že od zgodnje antike dalje ter poselitev tega predela še vsaj v 5. stoletju. Na tem mestu je treba omeniti tudi prezentacijo dela kloake v primarni legi – v prostorih novega prizidka k Osrednji knjižnici Celje.

Maja Bausovac

Celje, pogled na antične strukture in hodne površine z vzhoda (foto: R. Urankar)

Celje, antična umetno utrjena rečna brežina, v katero so zabiti obdelani hrastovi piloti (foto: J. Krajšek)

Celje, ostanki lesenih objektov tretje gradbene faze (foto: D. Češarek)

18

EŠD: 60

Naselje: **Celje**

Občina: **Celje**

Ime: **Celje – Knežji dvorec**

Naslov: **Trg Celjskih knezov 8**

Področje: **A, UA, Z**

Obdobje: **rimsko obdobje, srednji vek, novi vek**

Med 1. 4. in 9. 5. 2008 so v kleti palacija Knežjega dvorca (prostora 12 in 14 – po delovnem poimenovanju prostorov jožefinske vojašnice) potekala zavarovalna arheološka izkopavanja, ki jih je izvedla celjska enota ZVKDS v sodelovanju s podjetjem Arhej, d. o. o., financirala pa MO Celje.

Namen raziskav je bil ugotoviti stopnjo ohranjenosti in interpretirati še prisotne antične ter srednje- in novoveške depozite v obeh prostorih, ki bosta del stalne arheološke postavitve Pokrajinskega muzeja Celje. Oba prostora sta bila delno raziskana že med izkopavanji v letih 1992–1996 (A. Vogrin, ZVNKD Celje), dobro polovico tlorisa pa je takrat zavzemalo protiletalsko zaklonišče iz zadnjih mesecev druge svetovne vojne. Po sprejemu kompleksne odločitve o rušitvi zaklonišča in vključitvi tega dela v prezentacijski prostor (priporočila zavoda, nameni muzeja, zadržki investitorja zaradi statike objekta) je bil arheološko raziskan še prostor pod zakloniščem.

V 31 delovnih dneh je bilo na približno 85 m² tlorisne površine odstranjenih pribl. 80 m³ zemljine. Izkop je potekal v celoti ročno (po stratigrafski metodi), logistično težavo pa je predstavljala odstranitev nakopane materiala, ki ga je bilo treba s pomočjo električnega dvigala transportirati v pritličje in od tam načasno deponijo. Težave pri dokumentiranju je povzročala predvsem osvetlitev, ki je bila izključno umetna (reflektorji tipa HID in halogen).

Sprva so bila v celoti odstranjena novodobna natuja (glob. 0,5 do 2,0 m). Sledil je stratigrafski izkop v obliki petih večjih sond (glob. 1,2 do 3,5 m) do sterilnega proda. Na podlagi profilov je bilo nato določeno, katere plasti je smiselno v celoti odstraniti. Celoten teren namreč ni bil izkopen do sterilne podlage, saj bi s tem statično ogrozili stavbo. Delno so tako ostali neizkopani nekatere poznoantične naplavinke plasti, del zasutja vkopa za temelj južnega poznoantičnega stolpa, ki je vseboval zelo malo najdb, ter del zasutja vkopa za primarno srednjeveško obzidje pod zahodno grajsko steno, kjer so bile najdbe premešane. Vsi odkriti zidovi so ostali nepoškodovani ter puščeni za morebitno vključitev v muzejsko prezentacijo, enako zgodnjerimsko cestišče.

Glede na stratigrafijo najdišča ter najdbe v posameznih plasteh je bilo ugotovljenih 7 glavnih gradbenih faz, ki zajemajo obdobje od konca 1. stoletja n. š. do druge svetovne vojne.

Prva gradbena faza: Nad sterilnim prodom (na dnu vseh sond) je ležala do 100 cm debela, ravno tako sterilna ilovica naravnega nastanka, nad katero je bilo ob koncu 1. stoletja nasuto pribl. 40 cm debelo prodnato vozišče, potekajoče v smeri vzhod–zahod. Po njegovem severnem robu poteka 50 cm globok jarek, v preseku pravilne pravokotne oblike. Na vrhu cestišča, ki ga je pokrival tanek sivkast peščeno-ilovnat sediment, sta vidni dve vzporedni linearni poglobitvi – kolesnici. Enak sediment je v veliki meri zapolnjeval tudi občestni jarek.

Druga gradbena faza: Neposredno nad starejšo cesto je bilo nasutih več prodnatih cestišč enake sestave, ki so se med seboj ločila le z občasnimi tankimi linijami peščeno-ilovnatga sedimenta. Vrhnja površina je bila tlakovana z večjimi kamnitimi ploščami (te so v večji meri ohranjene in prezentirane v sosednjem prostoru). Cestišče je bilo v uporabi med začetkom 2. in začetkom 3. stoletja. Datacijo potrjuje Hadrijanov dupondij, kovan med letoma 118 in 138, ki je bil odkrit med starejšo in mlajšo rimsko cesto. V isto gradbeno fazo je sodil ostanek zidu in temelja objekta, na katerega se je pozneje naslonil južni poznoantični stolp in ki poteka vzporedno s cestiščem na njegovi južni strani.

V vmesnem obdobju (ob koncu 3. stoletja) je sledilo porušenje tega zidu na zahodnem koncu (vidno v Prostoru 12), kar je po vsej verjetnosti posledica vodnega delovanja oziroma poplave. Ruševino in nastalo depresijo (padajočo proti zahodu) je potem zakrila skoraj sterilna naplavinška (peščeno-ilovnata) plast.

Tretja gradbena faza: Gradnja poznoantičnega mestnega obzidja z vhodnima stolpoma, ki segata še v dvorišče Knežjega dvorca ter sta bila odkrita in interpretirana že pri izkopavanjih v letih 1992–1996.

Vkopi za temelje obeh stolpov so med drugim presekali tlakovano seversko cestišče. Po njihovi izgradnji je bil hodni nivo dvignjen z nasutjem zemljenega proda, ki je dobro viden v prečnem profilu v prostoru 14. Na zahodni strani je bil temelj južnega stolpa zasut z ruševinsko ilovnato plastjo, v kateri je bil najden bronast novc cesarja Konstansa, kovan med letoma 348 in 350. Nad njo je ponovno nastala naravna depresija, padajoča proti zahodu, ki jo je zapolnila naplavinška sterilna ilovica. To je pozneje prekrila ruševina poznoantičnega stolpa, ki je hkrati služila tudi

kot delovna površina ob izgradnji srednjeveškega gradu.

Četrta gradbena faza: Prva gradbena faza gradu, ki je v osnovi nastal v 13. stoletju. Iz tega časa sta zunanja (zahodna) stranica obeh prostorov ter spodnji del severne stranice prostora 14. Dobro viden je tudi vkop za temelj zunanje stranice gradu, ki ima obliko širokega in globokega jarka. Ta je bil na notranji strani po izgradnji zasut, na zunanji pa je po vsej verjetnosti ostal odprt in je služil kot obrambni jarek. Po izgradnji je bila notranja površina gradu (med novonastalim zidom in južnim poznoantičnim stolpom) dodatno izravnana z ruševinskim zasutjem.

Peta gradbena faza: V času gotike so bili pozidani vmesni zidovi s šilastoločnimi prehodi, potekajočimi v smeri vzhod–zahod. Sočasne hodne površine se niso ohranile, saj so bile verjetno uničene ob naslednjih gradbenih posegih, njihov nivo pa lahko predvidevamo glede na dno gotskih lokov.

Šesta gradbena faza: Predelava mestnega gradu v vojašnico v drugi polovici 18. in začetku 19. stoletja, ko je bil nekdanji palacij pregrajen z vmesnimi stenami, prostor med njimi (nekdanja klet) pa je bil po izgradnji do vrha zasut.

Sedma gradbena faza: Leta 1945 je bilo v zasutja iz šeste gradbene faze vkopano betonsko protiletalsko zaklonišče. Pri tem so bili preuporabljeni že obstoječi zidovi, ki so bili prebiti s pravokotnimi prehodi ter obdani z betonskim plaščem, le vzhodna stranica je bila zgrajena na novo. Sočasna hodna površina (maltasto tlakovanje, nad katerim je bil tanek zbit zemljen sediment) se je ohranila zgolj na prehodu iz prostora 12 v prostor 14.

Istočasen je bil po vsej verjetnosti večji linearen vkop, potekajoč neposredno pod vzhodno stranico zaklonišča, ki je poškodoval del temelja južnega poznoantičnega stola ter presekal plasti v njegovi okolici.

Kljub razmeroma majhni površini in močno poškodovanim arheološkim depozitom so izkopavanja dala nekatere nove podatke. Pokazalo se je, da nasutje tlakovanega severskega dekumana ni enotno, ampak večfazno. Doslej znani profil (I. Lazar, Celeia. Arheološka podoba mesta, 2001, sl. 16) je bil zelo verjetno dokumentiran v zasutem vkopu iz časa gradnje tlakovanega cestišča. Konstansov novc, odkrit v zasutju temeljev južnega stola mestnih vrat, postavlja gradnjo zahodne stranice poznoantičnega obzidja v sredino 4. stoletja. Vodni nanosi izpričujejo dva izrazita poplavna sunka, od katerih lahko prvega postavimo v drugo polovico 3. stoletja, drugega pa v čas iztekajoče se antike ali zgodnjega srednjega

veka. V prvem primeru gre verjetno za poplavo, ki je porušila tudi šempetrsko nekropolo, v drugem pa morda za ujmo, ki je tok Savinje dokončno prestavila izključno v južno korito reke.

Maja Bausovac, Robert Krempuš

19

EŠD: 10563

Naselje: Cundrovec

Občina: Brežice

Ime: Cundrovec – arheološko najdišče

Področje: A

Obdobje: pozni srednji vek

Cundrovec je na podlagi precej jasnih zračnih posnetkov zavarovan kot potencialni rimski vojaški tabor (D. Grosman 1996, Antično Posavje. Rimsko podeželje, 65). Vrednotenje s testnimi jarki na parc. št. 833 in 834/1, k. o. Črnc, opravljeno v poletnih mesecih za investitorja Probanka nepremičnine, d. o. o., Maribor (poročilo hrani ZVKDS, OE Novo mesto), ni dalo pozitivnih rezultatov. Vrednotenje s petimi testnimi jarki in zavarovalni izkop med testnima jarkoma 4 in 5 na parc. št. 905/1, k. o. Črnc, ki je temu sledil, je bil narejen v času od 28. do 29. 10. 2008 za potrebe zasebne gradnje. Ob tem je bil na globini 0,45 m odkrit linearno potekajoč pribl. 14,40 m dolg, pribl. 0,5–0,8 m širok ter 0,8 m globok ovalen vkop. Niti poznosrednjeveški lončeni material (136 kosov lončenine) niti ovalna, za vojaške objekte netipična oblika jarka nista potrdila obstoja pričakovanega tabora.

Uroš Bavec

20

EŠD: 1717

Naselje: Čatež

Občina: Trebnje

Ime: Čatež – cerkev Matere božje na Zaplazu

Področje: UA

Obdobje: 20. stoletje

Marijina božja pot na Zaplazu (544 m) se dviga nad naseljem Čatež v Občini Trebnje in pomembno zaznamuje podobo širšega prostora. Na vrhu vzpetine se ob cerkvi razprostira romarjem in »štantom« namenjen velik travnat plato, ki ga obkrožajo večja drevesa, predvsem lipe.

Podobno kot pri mnogih drugih božjih poteh in romarskih cerkvah se tudi v primeru Zaplaza ne ve natančno, kdaj je postal priljubljeno romarsko središče. V VIII. zvezku knjige Življenje

preblazene Device in Matere Marije iz leta 1889 je zapisano, da je kraj postal romarsko središče, ko je neki domačin, ki je hodil na Zaplaz sekati kolje, v grmovju odkril majhen Marijin kipcec. Mož je kipcec odnesel domov, toda naslednji ga je ponovno našel na Zaplazu. To se je ponovilo še trikrat, zato je, prepričan, da gre za čudež, postavil Marijinemu kipcu na Zaplazu zasilno kapelo iz vejevja. Vest o čudežih, ki se dogajajo na Zaplazu, pa se je razširila med ljudmi, potem ko je možu, po zaobljubi k zaplaški Materi božji, čudežno ozdravela neozdravljivo bolna žena.

Ker se je kapelica iz vej kmalu podrla, je ključar čateške cerkve naredil lesen križ; zaradi tega je imel nemalo težav, ker ga je svetna oblast obtožila praznovolja. Pred letom 1808 so nato na tem mestu postavili zidano kapelico z zvonikom, v njeni notranjščini pa je stala na majhnem oltarju v svilo oblečena podoba Matere božje z detetom. Ker je na Zaplaz prihajalo vedno več romarjev, je tedanji čateški župnik Matija Košak sklenil sezidati cerkev. Zidava nove, severozahodno orientirane cerkve brez zvonika je bila končana leta 1848, s freskami iz Marijinega življenja pa jo je v letih 1850 in 1851 okrasil avstrijski slikar Franz Kurz zum Thurn und Goldenstein. Toda cerkev je kmalu postala premajhna, zato je za časa župnika Jožeta Gregoriča po letu 1866 doživela več prezidav, ob prezbitoriju pa so ji prizidali tudi dva zvonika. Leta 1902 je postal župnik na Čatezu Hinko Povše, ki je takoj začel priprave na gradnjo nove cerkve. Leta 1906 so pričeli podirati staro cerkev, pri čemer so njen prezbitorij ohranili in ga le povišali ter obokali, vse ostalo pa so porušili. Načrt za novo cerkev je naredil Rudolf Treo, stavbenik v Ljubljani. Novo cerkev je 14. 10. 1917 posvetil knezoškof Anton Bonaventura Jeglič, čeprav je bila njena gradnja popolnoma končana šele leta 1926, ko so ji dozdali tudi oba zvonika.

V neorenesančnem slogu zgrajeno cerkev razgibane tlorisne zasnove sestavljajo vzdolžna ladja, ki jo na vsaki strani obdaja po ena navzven izstopajoča kapela, ravno zaključen vzdolžen prezbitorij z manjšima stranskima prostoroma in zvonika, ki sta postavljena ob ladijskem pročelju. Zunanjščina cerkve je v srednjem delu členjena s poudarjeno rustiko in monumentalnimi pilastri z jonskimi kapiteli. Prostorna in višinsko poudarjena ladja je obokana z začasnimi kasetiranim banjastim obokom, ki pa je dotrajan in ga bo treba nadomestiti z novim lesenim. Mnogo bolj členjen je prezbitorij, ki ima v tlorisu obliko tristranega križa, katerega stene bogatijo pilastri s kapiteli. Na njih se naslanjajo polkrožno oblikovane oproge, ki predstavljajo cezuro med posameznimi, s češkimi

kapicami obokanimi polji. Poseben čar cerkveni notranjščini dajejo slikana okna, ki jih je leta 1978 po načrtu Staneta Kregarja naredila firma »Stalko« v Zagrebu. Načrt za monumentalno in višinsko poudarjeno leseno stebriščno arhitekturo glavnega oltarja je naredil župnik Franc Avsec iz Šentjurja pod Kumom. Kiparski okras oltarja je tirolsko delo iz Grödn. Veliki oltar iz stare cerkve so prenesli v severovzhodno stransko kapelo. Ob pozlačenem lesenem tabernaklju s polihromiranim kipcem čudodelne Matere božje stojita pozlačena lesena kipa sv. Ane in Joahima. (Opis zgodovine romarske cerkve na Zaplazu je v osnovi povzet po knjižici Ivana Šašlja: Marijina božja pot na Zaplazu na Dolenjskem.) Marijino božjepotno središče na Zaplazu je z odlokom prvega novomeškega škofa Andreja Glavana v letu 2008 postalo osrednje romarsko središče nove škofije. Škofija je v sodelovanju z Zavodom za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Novo mesto, takoj začela vse potrebne aktivnosti za vzpostavitev ustrezne romarske infrastrukture na Zaplazu kot tudi za prepotrebno obnovo cerkve. Zavod je na podlagi programske naloge škofije Novo mesto pripravil in odgovornim tudi predstavil spomeniškovarstveno videnje funkcionalne organizacije romarskega območja, znotraj katerega je umestil novo zakristijo poleg cerkve, lokacijo novega samostana v primeru stalne duhovne oskrbe, kot tudi trgovino s spominki in sanitarije za romarje ter parkirne površine. Škofija je predlog zavoda sprejela in ga tudi predložila Občini Trebnje, da ga je vključila v občinski prostorski načrt. V letu 2008 se je začela tudi obnova cerkve. Podjetje Gras, d. o. o., iz Ljubljane in njegov podizvajalec Betonall, d. o. o., iz Trebnjega sta v skladu s projektno dokumentacijo, ki jo je izdelal projektni biro Karlovšek, d. o. o., iz Domžal, izvedla za potrebe izgradnje novega lesenega stropa statično sanacijo cerkve, ki je vsebovala ojačitev opečnih stropnih lokov z vgradnjo armiranobetonskih gred v debelini 20 cm nad loki ter vgradnjo horizontalnih armiranobetonskih vezi ob obodnih zidovih na nivoju podstrešja. Gradbena dela so obsegala tudi odstranitev zaradi vlage dotrajanih notranjih in zunanjih ometov v višini 150 cm, injektiranje spodnjih delov zidov z injekcijsko maso na osnovi pucolanov ter vgradnjo silikonske horizontalne barriere v nivoju tal za preprečitev dviga kapilarne vlage v zidovih. Po novem razvodu električnih inštalacij so delavci spodnje dele zidov ometali z maltami, ki so izdelane na osnovi hidravličnega apna, in celotno cerkveno notranjščino prebelili z apnenim beležem v svetlejšem tonu okra po vzoru prvega beleža v času izgradnje cerkve.

Velik obrtniški zalogaj je bil izgradnja novega kasetiranega stropa, ki je zamenjal starega dotrajanega. Notranjost cerkve je enoladijski prostor z dvema stranskima kapelama. Strop je po dolžini razdeljen v šest obočnih polj. Dve polji v prezbiteriju sta obokani z masivnim opečnim svodom. Ostala štiri polja pa imajo lesen strop. Cezuro med posameznimi polji predstavljajo opečni loki enakega radija kot stropi. Med opečne loke, ki so ojačani z armiranobetonskimi vezmi, so delavci pritrčili lesene grede. S spodnje strani so pritrčili opaž, nad njim pa izvedli parno zaporo s toplotno izolacijo. Na tako pripravljeno podlago so nato delavci podjetja Jakles, d. o. o., iz Dvora začeli pritrjevati novo stropno oblogo. Kasetna kot osnovna sestavina je panelna plošča, furnirana s smrekovim

furnirjem velikosti 95 x 83 cm. S hrbtne strani je 4,5 cm od robov na to ploščo pritrjen okvir iz masivne bukve, v sredino pa kvadratna ploščica v obliki kara. Med posameznimi kasetami so pasovi s smrekovim furnirjem širine 11 cm. Površine s smrekovim furnirjem so obdelane s kvalitetnim pol mat lakom, tako da bo ohranjena čim bolj svetla površina ploskev. Bukovi okvirji in karo ploščice so lakirani v modrem polmat tonu. (Opis novega stropa je povzet iz projekta, ki ga je avgusta 2008 izdelal prof. dr. Jože Marinko, univ. dipl. inž. arh.)

Tomaž Golob

Čatež. cerkev Matere božje na Zaplazu. Cerkvena notranjščina pred obnovo (foto: T. Golob)

Novi leseni strop cerkve Matere božje na Zaplazu. (foto: T. Golob)

21

EŠD: 9901

Naselje: Čezsoča

Občina: Bovec

Ime: Čezsoča – obcestni niz Čezsoča 36–42

Naslov: Čezsoča 36–42

Področje: E

Obdobje: 20. stoletje

Niz sedmih vrhkletnih hiš bovškega stavbnega tipa leži ob glavni komunikaciji na severnem robu vasi Čezsoča. V potresu leta 1998 in nato še leta 2004 so bile hiše poškodovane do te mere, da sanacija štirih stanovanjskih objektov, glede na metodologijo popotresne sanacije, ni bila ekonomsko upravičena. Državna tehnična pisarna je zato v okviru popotresne obnove in razvoja Posočja jeseni na obstoječih parcelah v Čezsoči začela aktivnosti za nadomestne gradnje. Nadomestne hiše se gradijo tako, da povzemajo obstoječe gabarite ter značilno oblikovana pročelja in materiale.

Andrejka Ščukovt

22

EŠD: 1

Naselje: Deskle

Občina: Kanal ob Soči

Ime: Deskle – gomila

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Dne 28. 2. 2007 je na ledini Gomila, parc. št. 531/1, 531/2 in 531/3, vse k. o. Deskle, potekal intenzivni površinski terenski pregled v sodelovanju s študenti Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete, pod vodstvom Darje Grosman. Danes je to območje njivska površina, v preteklosti pa je služilo kot sadovnjak.

Gre za območje, ki leži na dvignjeni terasi pod najdiščem Gradišče, kjer so našli prazgodovinsko keramiko (Svoljšak, 1969, 82).

Pri terenskem pregledu smo naleteli na prazgodovinsko keramiko pozne bronaste in železne dobe, ki je verjetno naselbinskega značaja, ter na nekaj kosov žlindre.

Manca Vinazza

23

EŠD: 10673

Naselje: **Dob**Občina: **Domžale**Ime: **Dob – pokopališče**Naslov: *grobnica rodbine Stupica*Področje: *Z*Obdobje: *19. stoletje, prva polovica 20. stoletja*

Na pokopališču Dob pri Domžalah je opuščena historična grobnica rodbine Stupica. V njej so pokopani posestnik, mizarski mojster in župan takratne občine Dob Josip Stupica (1844–1914), njegova žena Marija in šest njenih otrok, ki so vsi umrli v zgodnjem otroštvu. Nagrobno obeležje z grobnico je svojim staršem in šestim bratom postavil sin Franc najverjetneje po smrti očeta, leta 1914. Izdelal ga je ljubljanski kamnoseški mojster Alojzij Vodnik. Grobnica je po prvi svetovni vojni praktično opuščena. Pobudo za obnovo opuščene grobnice je leta 2007 dala žena znanega pokojnega klasičnega filologa Milana Grošlja prof. Andreja Grošelja iz Ljubljane, ki je v sorodstvu s pokojnimi člani rodbine Stupica. Z namenom, da se opuščena grobnica ohrani, je leta 2008 prof. Andreja Grošelja skupaj s hčerko dr. Nado Grošelja in bratom financirala kamnoseška, restavratorska in gradbeniška dela obnove, skrb za urejeno grobnico pa je prevzela Krajevna skupnost Dob. Žavod za varstvo kulturne dediščine, OE Kranj, je pri obnovi sodeloval z izvedbo detajlne dokumentacije, izdajo kulturnovarstvenih smernic in opravljanjem strokovnega nadzora pri obnovi. Opravljene so bile izmere grobnice, dokumentirane so bile vse poškodbe ter vsi detajli notranjosti in zunanosti, izdelan je bil delavniški načrt s fazami obnove. Obnovo grobnice sta izvedli podjetje Vrbančič iz Vira in kamnoseško podjetje Ribič iz Lahovč.

Celostna obnova grobnice je zajela predvsem demontažo vseh nagrobnih delov nad terenom. Zaradi zmrzali so bile bočne stranice grobnice počene, voda je v grobnico vdirala z vrha tudi zaradi koreninskega sistema. Ob odstranitvi zgornje nagrobne plošče smo ugotovili, da je v grobnici voda, krste so plavale, na njih je bila kletna goba. Za strokovno uničenje gobe in razkuževanje grobnice je poskrbelo pogrebno podjetje. Bočne stranice grobnice na nivoju pod terenom niso bile poškodovane. Sanacija se je izvajala na nadzemnih elementih grobnice in nagrobnika. Vsi premaknjeni kamniti deli so bili demontirani, restavrirani po sestavnih delih in ponovno zloženi v skladu z načrtom nagrobnika. Zgornja betonska površina grobnice je bila očiščena zemlje in korenin, presušena in prevlečena z izolacijsko elastično dvokomponentno, polimer modificirano, vodonepropustno cementno malto. Stiki med nagrobnimi deli so bili tesnjeni s trajno elastičnimi kiti v barvi kamna. Stari razpokani betonski robniki so bili odstranjeni in izdelani na novo, pri čemer so bili stiki med podlago starega zidu in novim betonom očiščeni in obdelani s kontaktnim premazom za sprejemljivost. Na robnikih so bili narejeni odvodni kanali za vodo. Na zgornjo izolirano površino grobnice sta bila dana grobo in fino drenažno nasutje ter vmesni filc. Restavrirana je bila tudi večna lučka. Po vrhnjem delu nagrobnika in delno opornem zidu je bila nameščena zaščitna kovinska plošča z namenom preprečevanja vdora vode na stiku nagrobnika in zidu. Zid za grobnico je bil zidarsko saniran in prepleksan v skladu z obstoječim odtokom barve pokopališkega zidu. Vse faze obnove grobnice so bile dokumentirane. Po obnovi je Krajevna skupnost Dob grobnico pregledala in prevzela.

Renata Pamić

Dob, obnovljena grobnica rodbine Stupica (foto: R. Pamić)

24

EŠD: 109

Naselje: **Dolenji Novaki**

Občina: *Cerkno*

Ime: **Dolenji Novaki – partizanska bolnišnica Franja**

Področje: *Z*

Obdobje: *druga svetovna vojna, 1943–1945*

Narasle vode hudournika Čerinščice so 18. 9. 2007 ob hudem naliivu tako rekoč odplavile barake partizanske bolnišnice Franja. Partizanska bolnišnica je bila zgrajena med drugo svetovno vojno v soteski hudournika, ker je taka lokacija nudila najboljšo zaščito ranjencem in osebju. Ob izjemni količini padavin je hudournik tako narasel, da je odplavil lesene barake, zgrajene ob potoku ali čez njegovo strugo. Od trinajstih lesenih objektov sta ostala le dva, baraki številka ena in devet. Baraka številka ena, kjer sta bila soba za ranjence in bunker, izkopan pod temelji barake, je sicer ohranjena, vendar so premaknjeni njeni temelji in tudi sicer je baraka poškodovana in razmajana, saj so se nanjo naslonili ostanki drugih višje ležečih barak. Vsi leseni deli barake so ostali nepoškodovani, vendar je celotna konstrukcija premaknjena, zato bo barako treba demontirati in jo ponovno sestaviti. Ostala je tudi baraka številka devet, v kateri so bile delavnice, soba za ranjence in soba za komisarja. Severna stena je bila poškodovana, zato sta v barako vdrla voda in blato. Temelji barake niso bili premaknjeni, tako da je baraka glede na splošno stanje dobro prestala vodno ujmo, le voda je vanjo nanesa velike količine blata in peska. Sreča v nesreči je, da je bila ta baraka avtentično še najbolj ohranjena. Ohranjeni so avtentični tramovi lesenega ogrodja. Najmočnejši vodni tok barake ni zajel s polno močjo. Vse ostale barake pa so bile odplavljene ali pa so njihovi deli ostali na velikem kupu ob skalnem previsu severno od barake številka ena. V tem kupu smo prepoznali barako rentgena, kuhinjo, barako za osebje številka deset, dele operacijske sobe. Dragocen inventar iz operacijske barake je bil za zmeraj izgubljen. Leseni deli barak so bili poškodovani in polomljeni, preplavljeni z blatom. Barake so nasedle na naplavinah peska in kamenja, ki so povsem spremenile nivo dvorišča pred operacijsko sobo in rentgenom.

Zelo je spremenjena struga potoka. Velika količina vode, ki je pridrla po strugi hudournika, je prinesla iz grap izpod Velikega in Malega Njivča veliko naplavin. S tem materialom je bila zasuta struga vzdolž lokacije barak. Obenem pa je voda odplavila ves material izpod invalidskega doma.

Uničene so bile škarpe, utrjeni temelji barak niso zdržali pritiska vode.

Dostopno pot, urejeno ob strugi potoka, je na posameznih delih povsem odplavilo (v predelu ob mlinu), odneslo je dvižni most in mostovž ob skalni steni, poškodovani so tudi leseni deli varnostnih nadstreškov. Ob bregovih Čerinščice so se zagozdili polomljeni leseni deli barak, od inventarja pa kakšna odeja, ostanki lesenih pogradov in druge lesene opreme. Velike količine materiala je voda naplavila v rečnem zavoju pred mostom k Petrneltu in nižje ob strugi pred mostom v Logu. Narasle vode, ki so nosile veliko količino materiala, so odnesle tudi leseni most h kmetiji Petrnelj. Voda je nosila in naplavila na travnate površine posamezne lesene dele vse do Cerknega.

V oktobru 2007 je sledilo zbiranje še pogojno uporabnih delov spomenika ob strugi potoka. Glavnina spomenika je bila izgubljena. Na Ministrstvu za kulturo je bilo sklenjeno, da se spomenik obnovi. Odgovorna konservatorka Ernesta Drole je izdelala konservatorska izhodišča za obnovo; v njih je predstavila tri različice obnove spomenika. V začetku leta 2008 je vlada sklenila, da se barake partizanske bolnišnice Franja v soteski Pasice postavijo na novo. V letu 2008 se je pripravljala projektna dokumentacija za postavitve barak bolnišnice in za ureditev struge Čerinščice. Glede na specifično stanje spomenika in njegov izjemni simbolni pomen smo izdelali kulturnovarstvene pogoje, ki temeljijo predvsem na natančnem ohranjanju lokacije posamezne barake ter ohranjanju tlorisov in gabaritov barak. Ponovljen je avtentičen koncept dimenzije desk, ponoviti je treba tudi obliko kamuflažne poslikave. Dostopno pot je treba tako kot do zdaj podrediti varnosti obiskovalcev. Projektno dokumentacijo je pripravilo podjetje Gea Consult, d. o. o., iz Škofje Loke, odgovorni projektant je Aleš Hafner, u. d. i. a.

V sami soteski se je v letu 2008 začela prenova strehe barake številka devet. To je edina baraka, ki je srečno prestala neurje. Ker je lokacija barake nekoliko odmaknjena od struge potoka, jo je vodna ujma le oplazila. Vanjo je sicer nanesa pesek in blato, delno je tudi poškodovala steno, a večje škode ni bilo. To je tudi še edina baraka z avtentično ohranjenim nosilnim ogrodjem. Streha je bila prenovljena po enakem postopku, kot se je uveljavil na barakah, ki jih je odneslo v neurju, in po smernicah iz konservatorskega načrta (Nova Gorica, 2002). Da so bila dela izvedena v skladu z avtentičnim prekrivanjem, je bil zadolžen tesarski mojster. Dela pri prekrivanju je nadziral Igor Peršolja iz Restavratorskega centra ZVKDS.

Ob tem so potekala tudi dela pri čiščenju struge potoka Čerinščice v območju barak. Iz struge je bilo treba odstraniti velike količine blata in peska, ki jih je prinesla narasla voda. Vsa dela so bila opravljena ročno, material je bil deponiran na

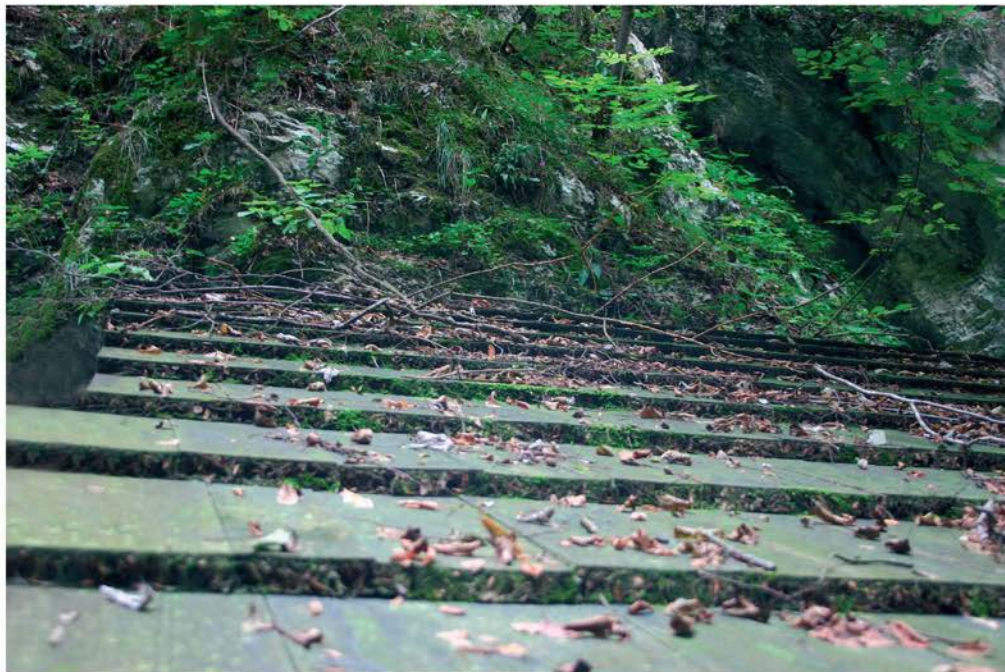
začasno lokacijo v soteski. Uporaben bo še pri urejanju območja. Dela je izvajal SGP Zidgrad, d. d., iz Idrije.
Ernesta Drole

Stanje spomenika po neurju 18. 9. 2007 (foto: E. Drole, 2007)

Stanje strehe na baraki št. 9 pred posegom (foto: E. Drole, 2008)

Detajl strehe pred prenovo (foto: E. Drole, 2008)

Nova streha na baraki št. 9 (foto: E. Drole, 2008)

Čiščenje struge Čerinščice (foto: E. Drole, 2008)

25

EŠD: 580063 (št. predloga za vpis v RKD)

Naselje: **Dolsko**

Občina: Dol pri Ljubljani

Ime: **Dolsko – naselbina Spodnje Škovec**

Področje: A

Obdobje: neolitik, eneolitik, bronasta doba, zgodnji srednji vek

S terenskimi pregledi, ki jih je v letih 2007 in 2008 na območju urejanja MP 11/1 Dolsko oziroma Nove industrijske cone Dolsko izvedla ekipa ZVKDS, OE Ljubljana, pod vodstvom Mateja Drakslerja, univ. dipl. arheologa, in Barbare Nadbath, univ. dipl. arheologinje, ter s sodelovanjem Matevža Lavrinca, univ. dipl. arheologa, so bila zamajena območja predvidena za izvedbo zaščitnih izkopavanj. Arheološka zaščitna izkopavanja so potekala na dveh ločenih območjih, in sicer od aprila do septembra 2008. Izvedla jih je ekipa Tica Sistem, d. o. o., pod vodstvom Roka Klasinca, univ. dipl. arheologa, in namestnika vodje izkopavanj Gojka Tice, univ. dipl. arheologa. Konservatorski nadzor je v času izkopavanj izvajala Barbara Nadbath, univ. dipl. arheologinja, višja konservatorica, ZVKDS, OE Ljubljana. Strokovno ekipo

so sestavljali tudi Alja Žorž Matjašič, univ. dipl. arheologinja, Jure Kusetič, abs. arheologije, Enej Filipidis, univ. dipl. arheolog, Grega Babič, Lea Rems, Diana Džidič, Jerica Brečić, Elena Leghisa, Blaž Orehek in Tea Kaluža, vsi študentje arheologije, Matija Lukič in Marko Gaspari, zunanja sodelavca, ter drugi.

Območje smo kot najdišče Spodnje Škovec označili po ledinskem imenu. Najdišče leži zahodno od vasi Dolsko pri Ljubljani, na aluvialni ravnici doline reke Save. Zemljišče, predvideno za izvedbo arheoloških raziskav, je bilo pred začetki del skoraj v celoti prekrito s travniki, nekaj parcel pa je bilo v uporabi kot njive. Vzhodni del najdišča je bil deloma uničen s kolovozom, ki je ostal po odstranitvi železniškega nasipa, ter večjo gramozno jamo. Obe strukturi sta iz časa druge svetovne vojne.

Geološko podlago zemljišča na vzhodnem delu najdišča (t. i. sektor 1 in 2) na nekaterih delih predstavljajo prodnati rečni nanosi, ki po terenu valovijo in ustvarjajo poglobitve, zapolnjene z bolj ali manj peščenimi geološkimi plastmi. Na delih, kjer se nanosi dvignejo, prod prekrija meljasto glinena plast, neke vrste geološka tla, v katero so bile vkopane neolitske in zgodnjersrednjeveške

strukture. Tudi na zahodnem delu najdišča (t. i. sektor 2 in 3) najstarejšo geološko plast predstavlja prodnat rečni nanos, ki je na južni strani prekrit s tanko arheološko sterilno glineno plastjo, v katero so vkopane arheološke strukture iz obdobja eneolitika. Na severni strani zahodnega dela najdišča so prodnate nanose prekrile rečne naplavine peskov različnih struktur. V osrednjem območju zahodnega dela najdišča smo dokumentirali strugo potoka, ki je presekala arheološko sterilno plast, ter glineno geološko plast temnejše barve z organskimi ostanke. Ta del je v obdobju eneolitika potok večkrat poplavljal, zato je tu nastalo močvirnato območje, primerno za najrazličnejše človeške dejavnosti.

V drugo fazo smo umestili strukture, ki predstavljajo ostanke neolitske naselbine. Mednje uvrščamo podolgovate in ovalne, plitve jame, zapolnjene z odlomki neolitske okrašene (z vrezji, vbodi, odtisi nohta, kanelurami, premazanimi z rdečkastim slojem gline) in neokrašene lončenine, kosi oglja, živalskimi ostanke in kremenastim orodjem. Po odstranitvi recentnih plasti smo odkrili tudi manjše zaplate, ki jih lahko razlagamo kot ostanke hodne površine, ter nekaj stojk, ki kažejo na obstoj nadzemnih struktur. Arheološko najbogatejši del druge faze predstavlja dva objekta s pripadajočimi jamami in domnevoma hodnima površinama oz. stezo, ki ju povezuje. V obeh smo odkrili podoben artefaktni zbir: zajemalke, okrašene in neokrašene odlomke neolitskih posod, grobe in fine fature različnih oblik (bikonične, plitve, na nogi), bruse, žrmlje, kremenasta orodja, večje število slabo ohranjenih živalskih ožganih in neožganih kosti ter zob. V večji jami velikosti 11 x 7 m, ki smo jo poimenovali objekt 1, smo odkrili dve kurišči, nekaj kosov hišnega lepa, zoglenele kole in manjše poglobitve. Na podlagi teh ostalin sklepamo, da je bil objekt sestavljen iz deloma vkopane notranjosti in nadzemne strukture, morda prepleta vejevja, ometanega z glino. Na podlagi stratigrafije lahko najdbe časovno razdelimo v dve fazi; prva predstavlja čas uporabe objekta, v drugi pa je verjetno prišlo do uničenja objekta. Zgornja temnejša plast, ki vsebuje precej oglja in se razteza čez celotno površino objekta, je morda nastala ob požigu. Med pomembnejše najdbe uvrščamo pet manjših keramičnih jagod v obliki zvezdic in eno v obliki stožca, odlomke keramičnih posod z živalskimi zaključki, posodico s tlastim držajem in okrasom sonca ter zlomljeno kremenasto pušično ost. Iz pridobljenih podatkov sklepamo, da je bil objekt 1 morda uporabljen za potrebe celotne skupnosti, za različne dejavnosti, medtem ko je manjši objekt 2 predstavljal bivališče. Neolitska naselbina se je

najverjetneje raztezala tudi zunaj izkopnega polja, proti severu in vzhodu.

Tretjo fazo predstavljajo sledovi začasnih človeških dejavnosti iz časa eneolitika; strukture, ki so bile zaradi stalnih vplivov tekoče vode in poplav slabo ohranjene. Mednje spadajo manjše in večje jame različnih oblik neznane uporabe, ki so vsebovale odlomke eneolitske grobe, slabo ohranjene lončenine, kamnita orodja in orožje, redke organske ostanke ter manjše kurišče. Ob odstranjevanju naplavinke plasti, v katero so bile te jame vkopane, smo naleteli na ogromno količino kamnitih izdelkov in polizdelkov iz tufa in različnih vrst roženca, manjšo količino slabo ohranjene rdeče-črne žganih odlomkov lončenine, dva vijčka in preluknjano kamnito ploščico. Večje število pušičnih osti kaže na pomembno vlogo lova kot načina preživetja. Množico jam z eneolitskim artefaktnim zbirom smo odkrili tudi zunaj poplavnega območja. Organski ostanke, kot na primer zoglenela semena, so v teh jamah pogostejši. Celoten kontekst tretje faze razlagamo kot ostaline začasne nastanitve, namenjene kratkotrajnim, vsakodnevnim človeškim dejavnostim, kot so lov, obrt in priprava hrane. Predpostavljamo, da je bila nekje v bližini, morda na južni terasi, manjša stalna naselbina.

Četrto fazo predstavljajo najdbe, odkrite na dnu sekundarne savske rečne struge, ki je bila aktivna v času bronaste dobe. Večje število odlomkov svitkov in lončenine z apliciranimi rebri, dve bronasti igli, zvončasta utež, vijček in zlomljene (redke preluknjane) živalske kosti je ob večji poplavi reka najverjetneje odplavila iz bližnje naselbine. Na podlagi koncentracije najdb sklepamo, da je ta bila na severni terasi.

Med arheološko najmlajše strukture uvrščamo jame iz pete faze. Tipološko in na podlagi radiokarbonskih analiz v obdobje zgodnjega srednjega veka umeščamo dvojni slovanski pokop štiriletnega otroka in odrasle osebe (stare 20–25 let), verjetno ženske, datiran v drugo polovico 8. stoletja. V grobno jamo so bili pridani večji razbit lonec z valovnico, manjši lonček, ki posnema obliko večjega, ter ogrlica iz steklenih jagod. Dokumentirali smo tudi vkopano ognjišče premera 64 cm in globine 30 cm, ki je bilo zapolnjeno z razbito pražnico, kosi oglja, večjimi kamni, zlomljeno pušično ostjo ter odlomki dveh slovanskih neokrašenih slabo žganih loncev. Med zgodnjerednjeveške strukture spadata še manjša plitva jama s skrilavci in lepom ter jamica z ožganimi in neožganimi kostmi ter kosi lepa. Na podlagi najdb in lege struktur sklepamo, da gre za jame, povezane z grobiščem ali grobom, in ne za naselbinske ostaline.

Ne nazadnje je treba poudariti, da smo na tem mestu predstavili podatke, ki smo jih uspeli izlučiti iz rezultatov preliminarnih raziskav. Za zanesljivejše rezultate bo treba natančneje tipološko opredeliti keramične in kamnite artefakte, pregledati fragmente kosti in organske ostanke. Z zaščitnimi izkopavanji na tem delu smo odkrili do zdaj neznano najdišče, rezultati pa so prispevali nove podatke, predvsem o načinu življenja v času

neolitika in eneolitika. Odkriti artefakti in strukture pričajo o raznolikih človeških dejavnostih na tem prostoru od neolitika pa vse do danes. Celoten kontekst najdišča znova dokazuje, da so se ljudje že od nekdaj naseljevali na plodnih rečnih ravnicah in skušali na različne načine izkoristiti ponujeno tekočo vodo.

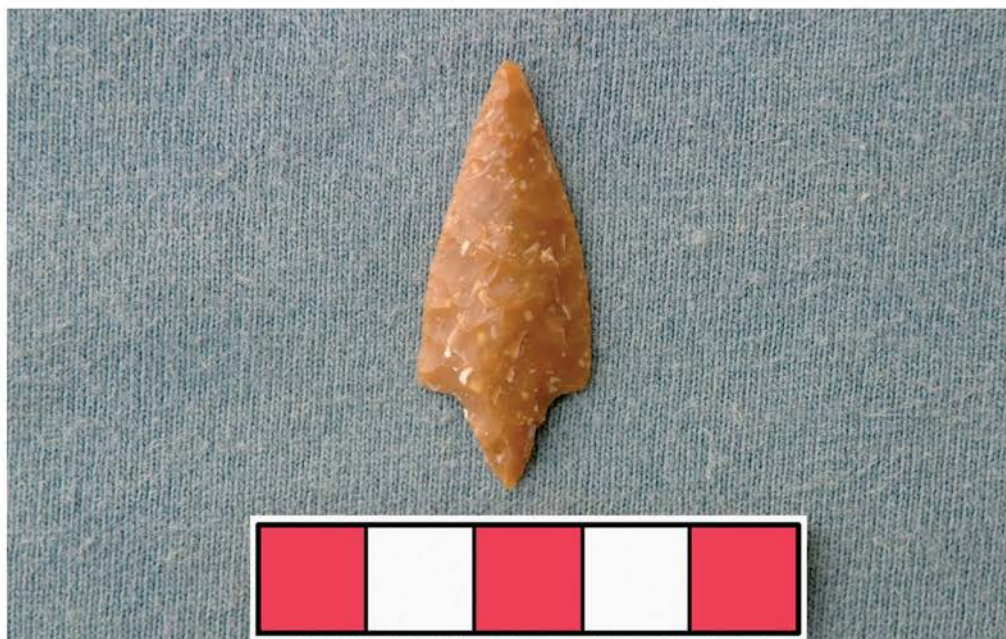
Alja Zorž Matjašič

Dolsko, najdišče Spodnje Škovce, delno izkopana severozahodna četrtina neolitskega objekta 1. Pogled proti severozahodu (foto: M. Lukić)

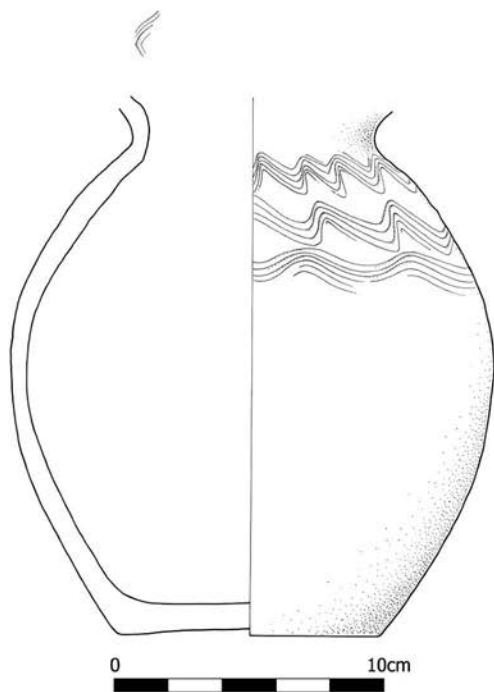
Neolitska keramična jagoda v obliki petkrake zvezdice iz rdečkaste gline (foto: M. Lukić)

Eneolitska kremenasta puščična konica s trnom (foto: S. Tomšič)

Odlomek eneolitske posodice z brazdastim vrezom (foto: S. Tomšič)

Rekonstrukcija slovanskega lonca z valovnico (risba: N. Grum)

26

EŠD: 2844

Naselje: **Drča**Občina: *Šentjernej*Ime: **Pleterje – cerkev Sv. trojice**Naslov: *Drča 1, Šentjernej*Področje: *UA*Obdobje: *prva četrtina 15. stoletja (gotika)*

Današnji kartuzijanski samostan Pleterje z obsežnim varovanim in vplivnim območjem obsega tudi skromne, a ne nepomembne ostanke prvotne kartuzije. Med najzanimivejše gotske spomenike pri nas gotovo sodi ohranjena gotska cerkev Sv. trojice, ki je bila posvečena v letu 1420 in danes sodi med redke ohranjene kartuzijanske cerkve v Evropi.

Posegi na starih gotskih oknih kartuzijanske cerkve, ki smo jih začeli v letu 2007, so v letu 2008 zajeli nadaljnja tri okna: okno visoko nad vhomom na zahodni steni cerkve (imenovano okno VI) ter obe rozeti. Okno VII (rozeta I) in okno VIII (rozeta II) sta vgrajeni vrh dveh pol severne stene.

V preteklosti so bila vsa tri okna zastekljena z mozaičnim steklom, ki ni prispevalo k estetski in slogovni enotnosti gotskega prostora. Zasteklitev je bila že na več mestih polomljena in je v manjših delih celo manjkala. Več poškodb, med njimi nekatere zelo hude, neprimerna nadomestila uničenih delov gotske profilacije, neprimerne cementne plombe in številne strelne poškodbe na kamnu so pospešile konservatorske odločitve.

V skladu z izhodišči v predhodnem konservatorskem programu (dr. Robert Peskar, 2005) in ohranjenosti s prijetnim učinkom že opravljenih posegov na oknih I, II in III (v letu 2007) smo nadaljevali restavratorske posege na kamnu in izvedbo zasteklitve s pihanimi okroglimi stekelci (bucnami). Zahtevno delo smo začeli v notranjščini na oknu VIII (rozeti II), ki smo ga dosegli s premičnim motornim dvigalom s košaro na vrhu. Zaradi zelo omejenih finančnih sredstev smo bili prisiljeni v improvizacijo, saj 12 m visokega odra ni bilo mogoče postaviti. Tako smo fotografsko dokumentacijo, meritve arhitekture, odstranjevanje stare zasteklitve, čiščenje in restavriranje kamnitega krogovičja ter ponovno zapiranje rozete izvedli iz košare motornega dvigala.

Po pregledu sestave kamnitih kosov rozete in upoštevajoč dimenzije smo se odločili, da bomo krogovičje zaprli z visokokakovostno nerjavečo mrežo. Uporabili smo vrhunski material, ki ga bližnje podjetje uporablja pri izdelavi visokotehnoloških naprav za kemijsko, farmacevtsko in vojaško industrijo. Material je odporen

proti nevarnim kemičnim snovem, po razteznostnem koeficientu pa se močno približa lastnostim kamna. Pri tem smo odstopili od usmeritve predhodnega programa, ki je predvidel montažo mreže v kovinski profil. Mrežo smo pritrtili neposredno v utor kamna z ustreznim »kamnitim kitom«. Z uporabo mrežice na krogovičjih smo izboljšali tudi klimatske razmere v enoladijski cerkvi. Zaradi ne do konca rešenega problema vlage, ki iz temeljev še vedno osmotsko prihaja v spodnji pas zidov, smo izboljšali prezračevanje, ki je v tem trenutku odločilnega pomena za klimo v prostoru.

Postopek smo izpeljali vsebinsko enako tudi na oknu VII (rozeti I). Zaradi bližine lektorija (letterja), kamor smo se lahko povzpeli po lestvi, smo na tem oknu lahko delali z nekoliko cenejšega odra.

Posege na zunanji strani obeh rozet smo izvedli s premičnega motornega dvigala (na elektriko), ki je omogočalo delo na ostenju obeh rozet. Kljub severni legi obeh okulusov smo opazili zelo malo poškodb na kamnu, poseg je bil omejen na drobnejše plombe in površinsko zaščito z več premazi apnenga cveta.

Omeniti velja, da sta krogovičji obeh rozet v severni steni različni. In ne samo to: krogovičje, vgrajeno v okulus (okno VII), je somerno (simetrično) okoli vodoravne središčne osi. V okno VIII pa je vgrajena oblika krogovičja, ki je simetrična tako na osrednjih oseh vodoravne kot tudi navpične smeri. O posebnostih krogovičja v oknu VII kdaj drugič, dokumentirano pa je na priloženi risbi.

Na oknu VI, ki sega v višino 12 m in več nad vhomom, smo znatraj in zunaj postavili gradbeni oder, ki je ustreza tehničnim standardom in varnostnim predpisom. Kljub temu je bilo težko izvesti kakovostno fotografsko dokumentiranje, saj vrsta fotografske opreme in dimenzije odra še vedno niso bile optimalne. Vzorce mozaičnega stekla stare zasteklitve smo shranili v zbirki materialnih dokazov spomenika, enako tudi nekaj materialnih vzorcev neprimernih plomb v kamnitih sestavnih delih.

Restavratorska dela na kamnu so bila opravljena skrbno in z nadzorovanimi materiali, končna zaščita vseh zunanjih površin kamna je bila izvedena s tremi premazi z apnenim cvetom.

Zasteklitev je izvedena z enakimi materiali in dimenzijami kot na oknih I do III. Optični učinek zasteklitve je primeren, estetska enotnost arhitekture je gotovo bistveno dopolnjena.

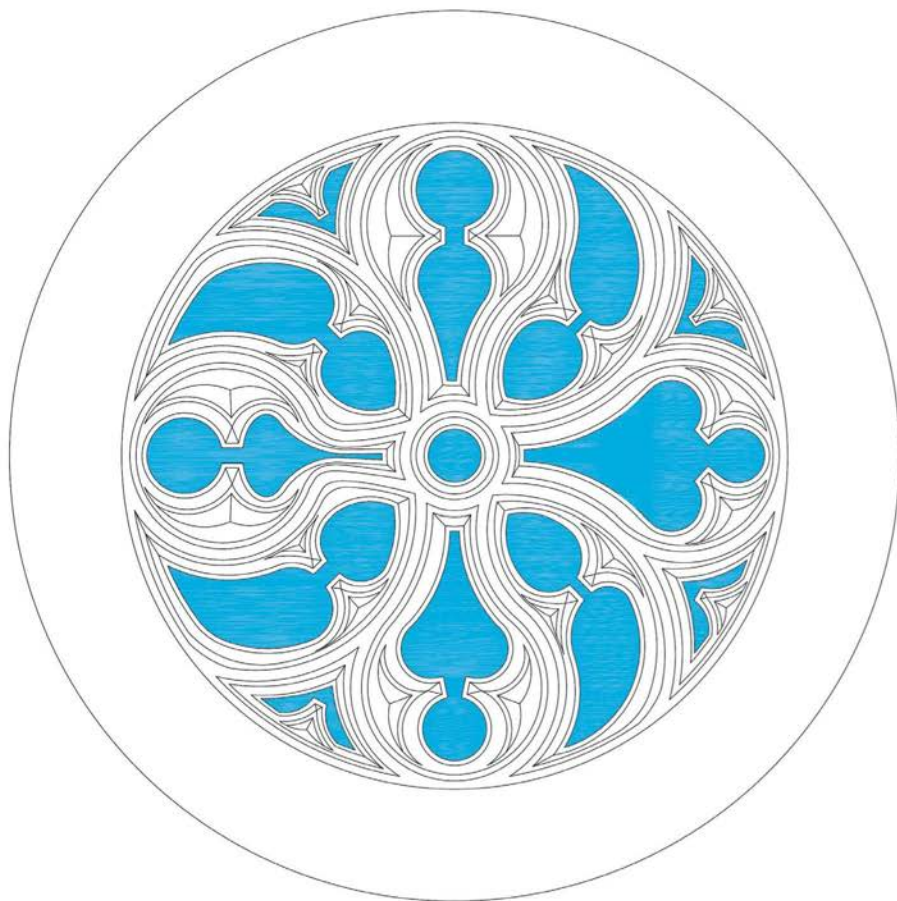
Dokumentacijo sta izvedla Jovo Grobovšek (meritve in fotografija) in Bojan Zaletelj (meritve, izrisi načrtov).

Kamnoseška dela je izvedlo podjetje IKA-UM,

Kamnoseštvo Franci Kocjan, s. p., Zagrad pri Škocjanu, zasteklitev pa NON-STOP d. o. o., Rogaška Slatina (mojster Peter Jankovič).

Nadzor je izvajal odgovorni konservator Jovo Grobovšek, ki je o poteku obveščal Roberta Peskarja ter se posvetoval tudi z Ivanom Bogovčičem (izvajal poseg na notranjščini v letih 1983–1984).

Jovo Grobovšek

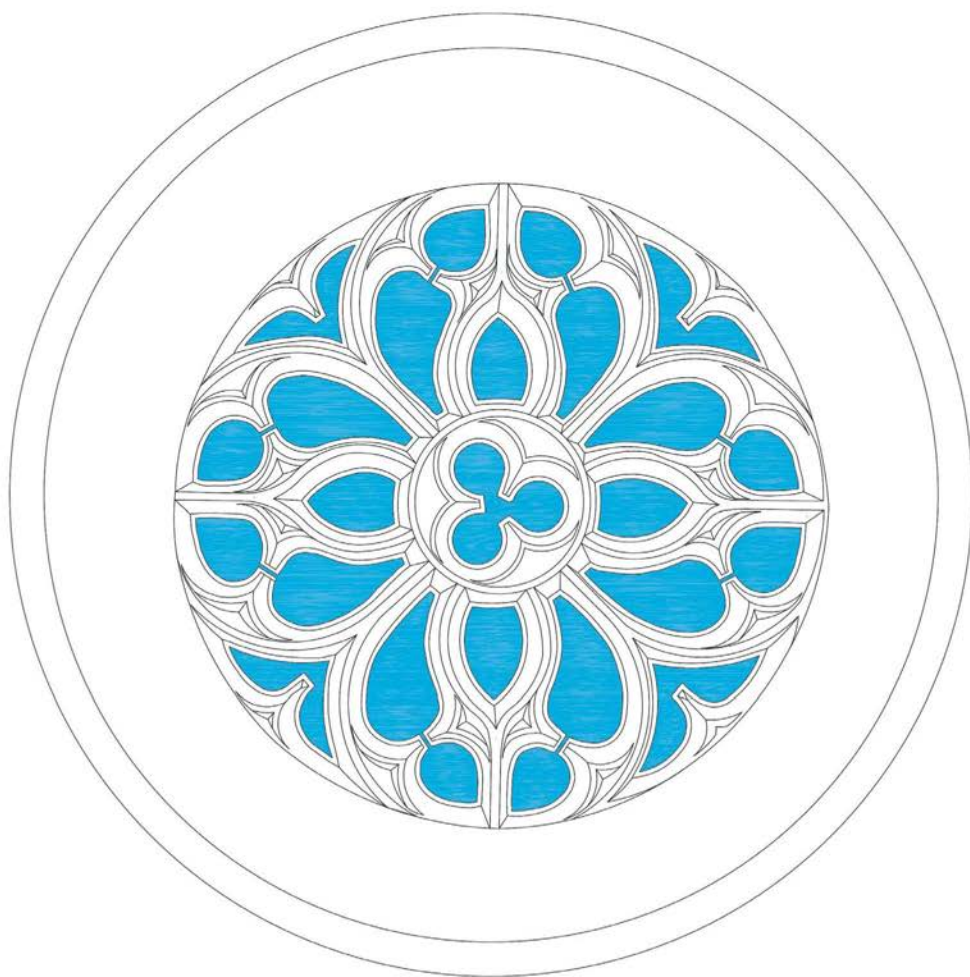

Pleterje - Cerkev sv. Trojice (EŠD 2844)

Rozeta I - okno VII v severni steni ladje stare gotске cerkve samostana Pleterje.

Merila: Jovo Grobovšek in Bojan Zaletelj, Risal: Bojan Zaletelj, junij - julij 2008.

Okno VII v severni steni ladje stare gotске cerkve samostana Pleterje (risba: B. Zaletelj)

Pleterje - Cerkev sv. Trojice (EŠD 2844)
Rozeta II - okno VIII v severni steni ladje stare gotske cerkve samostana Pleterje.
Merila: Jovo Grobovšek in Bojan Zaletelj. Risba: Bojan Zaletelj, junij - julij 2008.

Okno VIII v severni steni ladje stare gotske cerkve samostana Pleterje (risba: B. Zaletelj)

27

EŠD: 8975

Naselje: **Fram**

Občina: Rače – Fram

Ime: **Fram – del rimskega vodovoda med Framom in Ptujem**

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Na območju, predvidenem za izgradnjo bencinske črpalke Shell v Framu, sta bila izvedena arheološko vrednotenje in zaščitno izkopavanje. Območje je neposredno ob avtocesti v smeri Ljubljana–Maribor ob izvozu Fram ter obsega parc. št. 1394, 1395 in 960/2, k. o. Fram. Dela so potekala med 5. 9. in 16. 10. 2008, vodila pa jih je arheologinja Mira Srmčnik Gulič ob pomoči Stanka Gojkoviča, Otmarja Kovača in Maruše Urek.

Cilj raziskav je bil ugotoviti natančen potek rimskega vodovoda med Framom in Ptujem ter njegovo ohranjenost.

Skladno s predhodnim vrednotenjem, kjer je bilo na trasi raziskave narejenih 21 testnih jarkov, smo natančneje določili območje, na katerem je bilo treba izvesti zaščitne arheološke raziskave. Vsi testni jarki so bili izkopani s pomočjo delovnega stroja do nivoja, v katerem smo še pričakovali sledove kulturnih plasti. Po strojnem izkopu smo vse testne jarke očistili ročno in se tako prepričali, kakšno je dejansko stanje. Skupna dolžina testnih jarkov je znašala 993,1 m, širina jarkov je bila 1,5 m, globina pa je bila odvisna od posameznega testnega jarka in specifične situacije. Zajeta pregledana površina je znašala 1489,1 m².

V testnih jarkih od 1 do 7 in od 11 do 21 nismo našli sledov kulturnih plasti in struktur. Območje določajo geološka osnova in koluvialni sedimenti, povezani z delnim zamočvirjenjem oz. zapolnitvijo naravnih depresij, v severnem delu pa območje zaznamujejo novodobne plasti, ki jih povezujemo z gradbeno dejavnostjo ob izgradnji avtoceste.

Na območju testnih jarkov 9, 10 in 11 smo ugotovili ostanke rimskega vodovoda, ki je bil del večjega vodovoda Fram–Ptuj in je potekal v smeri zahod–vzhod.

Izkopno polje, ki je bilo postavljeno v severni del raziskovanega območja, se je širilo od Z proti V. V dolžino je merilo 20 m, največja širina je bila 5,8 m, globina pa od 1,2 do 1,8 m. Strojno smo odstranili naravne in novodobne plasti, približno 1,2 m pod površino pa je bil viden rimski vodovod kot temna plast z lomljenci. Kulturne plasti in strukture, povezane z rimskim vodovodom, smo nato odstranili ročno. Vsi znaki so bili tudi us-

trezno dokumentirani.

Osnovno stratigrafsko sekvenco smo v kronološkem smislu razdelili na pet faz. Prvo fazo predstavlja geološka osnova. V drugi fazi so v to plast izkopali jarek, v katerega so položili lomljence »v obliki ribje kosti«. Nato so nasuli tanko plast prodra, nad katerim so zgradili obodne stene iz večjih lomljencev. Ohranjena je samo ena stena, vrh te stene in pokrov kanala pa nista ohranjena. Notranje dno kanala je bilo pokrito z manjšimi ploščami, stene pa so bile zamazane z žgano ilovico. Tretjo fazo zaznamuje opustitev vodovoda in izropanje materiala, četrto fazo pa naravne in recentne plasti, povezane z modernimi posegi, predvsem izgradnjo avtoceste.

Večina najdb je bila površinska in zato časovno neizpovedna. Problem, s katerim smo se še srečevali, je bil predvsem visok nivo podtalnice, ki je sproti vdiralna na izkopno polje.

Velika večina gradbenega materiala je bila izropana, pri rekonstrukciji pa smo si lahko pomagali z raziskovanji rimskega vodovoda Fram–Ptuj na bližnjih lokacijah. Sodeč po sledovih, je bil kanal po strukturi enak začetku vodovoda pri Zlatem studencu nad Framom (PAHIČ, S. 1975, Fram, Arheološka najdišča Slovenije, 300), vodovodu na območju trase hitre ceste Hoče–Levec in cestnemu priključku za Rače oz. Fram (MIKL – CURK, I. 1970, Fram, Varstvo spomenikov 15, 152–154) ter izseku, ki je bil odkrit v Ješenci pri Račah (PAHIČ, S. 1974, Ješenca pri Račah, Varstvo spomenikov 17–19/1, 130).

Dognanja arheoloških zaščitnih raziskav so pojasnila potek vodovoda med Framom in Ješenco pri Račah, vendar pa o natančni starosti vodovoda na podlagi teh izkopavanj ne moremo povedati nič novega.

Maruša Urek, Otmar Kovač

Ostanki rimskega vodovoda v Framu (foto: A. Gulič)

28

EŠD: 2976

Naselje: **Frankolovo**

Občina: *Vojnik*

Ime: **Frankolovo – cerkev sv. Jožefa**

Področje: *UA*

Obdobje: *19. stoletje*

Cerkev, zgrajena med letoma 1787 in 1789 po načrtih, pripisanih celjskemu okrožnemu inženirju Andreju Jernicu, je imela obokan prezbiterij, ravno krito ladjo in zvonik z nizko zvonasto streho (Načrti okrožnih inženirjev in mestnih zidarskih mojstrov na Slovenskem Štajerskem, katalog razstave, Celje; Maribor 2008, str. 58, 59). Leta 1822 so zakristiji nadzidali oratorij. V letih 1827 in 1828 so ladjo dvignili in obokali ter ob zvoniku prizidali oba predzidka in verjetno ob tem naredili novo osmerostrano piramidalno streho zvonika.

Stavbni razvoj cerkvene stavbe se s tem ni ustavil. Župniji Frankolovo smo leta 2007 posredovali kulturnovarstvene pogoje za povišanje zvonika s ponovljeno členitvijo. Presodili smo, da bodo s povišanjem zvonika odpravljena nesorazmerja z drugimi gabariti cerkve in da s tem ne bo okrnjena historična pojavnost stavbe. Prekritju strehe zvonika z bakreno pločevino nismo nasprotovali. Križ na strehi zvonika je obnovljen. Na podlagi predhodnih sond smo določili sistem dvobarvnega poudarjanja ravnih delov fasad v oker barvnem tonu in izstapajočih arhitekturnih členov v beli barvi. Po načrtih u. d. i. a. Marjana Čebele, Studio List Celje, je vsa gradbena dela v letu 2008 izvajalo gradbeno podjetje Remont iz Celja. Vsa dela je v celoti financiral tamkajšnji župnijski urad.

Bogdan Badovinac

Frankolovo, cerkev sv. Jožefa, dvig kape na povišan zvonik (foto: A. Plevčak)

Pogled na povišan zvonik cerkve sv. Jožefa v Frankolovem. (foto: B. Badovinac)

29

EŠD: 3659

Naselje: **Goljevica**

Občina: Kanal

Ime: **Goljevica – cerkev sv. Volbenka**

Področje: A

Jeseni 2008 smo na preseku, kjer smo leta 2005 naleteli na slučajne najdbe iz časa železne dobe (Vinazza, Mihelič 2006, 42), pod nadzorom konservatorja iz ZVKDS, OE Nova Gorica, preverili domnevni potencial najdišča. Presek smo očistili in dokumentirali, pri čemer se nam niso pokazale nikakršne strukture, npr. zid. Ugotovili smo, da gre za utrditev, ki je služila kmetijski izrabi zemljišča. Omenjene najdbe so na to mesto prinesene od drugod, zato tega najdišča ne smemo razumeti kot najdišče naselbinskega značaja.

Miha Mihelič, Manca Vinazza

30

EŠD: 4743

Naselje: **Golo Brdo**

Občina: Brda

Ime: **Golo Brdo v Brdih – arheološko najdišče Sv. Marija na Jezeru**

Področje: A

Obdobje: *prazgodovina, rimsko obdobje*

Arheološko najdišče Sv. Marija na Jezeru leži v severozahodnem delu Goriških brd, nad zaselkom Golo Brdo, na hribu s cerkvijo sv. Marije. Zaščitno izkopavanje leta 1997 in 1998 je opozorilo na izreden arheološki potencial te lokacije (P. Bratina, Varstvo spomenikov 38, 2001, 28–30). Jeseni 2007 je ZVKDS, OE Nova Gorica, v okviru redne dejavnosti izvedel arheološko raziskavo, katere glavni cilj je bil dokončati leta 1998 začeto sondiranje na vrhu hriba (sonda 4 iz leta 1998). Sonda 4, s katero je bil presekan umetni nasip (t. i. obrambni nasip naselja), je bila postavljena na jugovzhodni del vrhnjega platoja naselbine. Že

leta 1998 sta bila na notranji strani nasipa odkrita bogata plast s prazgodovinskim in rimskodobnim gradivom ter slabo ohranjen zid. V želji, da bi bolje razumeli stratigrafijo najdišča in časovno opredelili odkriti zid, smo v letu 2007 območje sonde 4 razširili v obsegu 8 x 4 m ter raziskali do skalne podlage rob terase ter pobočje pod teraso. Tako smo sledili plasti s kamnjem in številnimi najdbami vse do roba terase oziroma do strukture, ki je bila grajena iz večjih kamnov brez veziva in je bila postavljena na rob terase, pravokotno na pobočje. Odkrita struktura je služila tudi kot temelj zidu, ki je potekal po robu skalnega previsa. Zid je bil grajen iz enojne linije plošč z vezivom (malta), z licem, obrnjenim proti severu (v notranjost naselbine). Zid, ki je bil v višino ohranjen do dve vrsti plošč, smo časovno opredelili v pozno rimsko obdobje, lahko da je tudi mlajši. Zgoraj omenjeno plast z bogatimi najdbami smo interpretirali kot nekakšno poravnavo terena z notranje strani nasipa pred začetkom gradnje zidu. Pod to plastjo smo tik nad geološko podlago sledili tanki plasti s prazgodovinsko keramiko in kamnitimi artefakti.

Na pobočju nasipa pa smo pod plastjo ruševine zidu dokumentirali več struktur, zloženih kot suhi zid. Vse so potekale pravokotno na pobočje in so bile grajene iz odbranih plošč peščenjaka ali apnenca. Na najbolj strmem delu pobočja so bile te strukture nekako vpete v zelo razgibano skalno podlago. Prav tako smo na dnu umetnega nasipa, pod strukturo suhega zidu, ugotovili plast drobne gruča s številnimi odlomki železnodobne keramike. Interpretacija odkritih struktur bo dala natančna analiza odkritega gradiva.

Z arheološko raziskavo je bila potrjena poselitev vrhnjega platoja naselbine v bronasti, železni in rimski dobi, ki je bila zanesljivo utrjena v poznem rimskem obdobju. Po zaključku raziskave je bilo na območju sonde 4 vzpostavljeno prvotno stanje.

Patricija Bratina

31

EŠD: 12866

Naselje: Gomila

Občina: Trebnje

Ime: Lanšprež – Glavarjev kozolec

Naslov: Lanšprež

Področje: E

Obdobje: tretja četrtina 18. stoletja, 1766

Ožje območje Lanšpreža z lokacijo leta 1952 podrtega gradu in z nekaj ohranjenimi stavbami

(kapela Petra Pavla Glavarja, grajsko gospodarsko poslopje, kozolec in vodnjak iz 18. stoletja) je od leta 2008 v upravljanju Čebelarkega društva Trebnje, ki si že več let prizadeva za obnovo celotnega spomeniškovarstveno visoko ovrednotenega kompleksa na Lanšprežu. Območje gradu in kapela Petra Pavla Glavarja sta namreč od leta 2001 razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena.

Trebanjsko čebelarstvo želi na Lanšprežu ustanoviti regijski čebelarški učni center. Del njihovih prizadevanj sta skrb za dokončanje obnove kapele in ureditev njene okolice ter obnova Glavarjevega kozolca, vodnjaka in grajskega gospodarskega poslopja. V letu 2008 je društvo uspešno kandidiralo na javnem razpisu Občine Trebnje za sofinanciranje obnove kulturnih spomenikov na območju Občine Trebnje. S svojimi lastnimi sredstvi in s sredstvi, pridobljenimi na razpisu, so v skladu z društvenim letnim programom in predhodno pridobljenimi kulturnovarstvenimi pogoji v prvi polovici leta obnovili vodnjak. V drugi polovici leta pa so obnovili kozolec in kupili svetila za razsvetljavo notranjščine kapele. Pri obnovi vodnjaka so člani društva najprej temeljito očistili kamnito zidan jašek vodnjaka, utrdili njegov vrhnji del ter nanj postavili betonski oklep po vzoru trebušastega kamnitega oklepa, ki se je v originalu ohranil na bližnjem vodnjaku, na pristavi nekdanjega Rakovniškega gradu pri Šentrupertu. Na kamniti oklep so postavili kovano napravo z vitlom za zajemanje vode. Ocenjujemo, da so bila obnovitvena dela pri vodnjaku izredno dobro opravljena.

Obnova kozolca, ki je sledila v drugi polovici leta, je bila manj kvalitetna. Društvo je z izbranim izvajalcem najprej v celoti zamenjalo dotrajano ostrešje. Zamenjali so tudi kritino, med stebre vpeli nove late ter izravnali teren ob kozolcu. Vsa omenjena dela niso bila izvedena povsem v skladu z izdanimi kulturnovarstvenimi pogoji (izvedba zavetrovanja, izdelava lat ter izravnava terena ob kozolcu). Med izvedbo nove strešne konstrukcije se je izkazalo, da so nosilni kamnito zidani stebri v dosti slabšem fizičnem stanju, kot se je to predvidevalo na začetku del. Tako so se v društvu odločili za drugačno zavetrovanje strešne konstrukcije, kot je bilo to določeno v kulturnovarstvenih pogojih. Na vrhu stebrov so izvedli betonske vence, na katere so položili novo strešno nosilno konstrukcijo in jo vanje pritrdili z vijaki. Ugotavljamo, da bi bila ustrežnejša rešitev, če bi se najprej statično sanirali stebri (z injektiranjem in pozidavo zgornjih delov stebrov s kamni in apneno malto) in bi se šele potem izvedla nova strešna konstrukcija. Žal do

tega ni prišlo, ker bi taka statična sanacija presegla trenutne in tudi dolgoročne finančne zmožnosti društva. Zaradi tega so se v društvu odločili za poenostavljeno sanacijo z izvedbo betonskega venca. Sanacijo celotnih stebrov z injektiranjem pa so zaenkrat preložili na poznejši čas.

Pri izdelavi lat, ki so vpete med stebri, smo kritični predvsem do njihove izvedbe. Late so predimenzionirane, kar moti estetsko skladnost kozolca. Po naši oceni bi late morale biti ožje. Glede izravnave terena ob kozolcu, s katero so se zasuli tudi spodnji deli stebrov, pa menimo, da ni primerna, ker se bodo kmalu v prihodnosti po vsej verjetnosti pokazale posledice v obliki hitrejšega razpadanja ometa in veziva med kamni. Primerneje bi bilo pustiti prvotni nivo terena in poskrbeti za odvod-

njanje meteornih vod. Kljub vsemu ocenjujemo opravljena dela na kozolcu pozitivno, saj so izvedena v njegovo dolgoročno korist, posegi pa so skoraj v celoti reverzibilni. V zvezi z načrtovanjem nakupa svetil za razsvetljavo notranjščine kapele je društvu v letu 2008 v sodelovanju s pristojno spomeniškovarstveno službo uspelo izbrati svetila za notranjo razsvetljavo. Tip svetil je bil izbran glede na finančne zmožnosti društva. Po naši oceni izbrani tip svetila v oblikovnem in tehničnem smislu ne sledi projektu notranje in zunanje osvetlitve kapele Petra Pavla Glavarja, ki ga je leta 1997 izdelalo podjetje Luxing, projektiranje in inženjering Zagreb. Mislimo, da je izbira primerna le kot začasna oziroma nedokončna rešitev.

Dušan Štepec

Stanje na Lanšprežu pred obnovo kozolca in vodnjaka (foto: D. Štepec, 2008, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Obnova vodnjaka na Lanšprežu (foto: D. Štepec, 2008, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Obnovljen vodnjak na Lanšprežu (foto: D. Štepec, 2008, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Obnova Glavarjevega kozolca na Lanšprežu (foto: D. Štepec, 2008, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

32

EŠD: /

Naselje: Grič pri Trebnjem

Občina: Trebnje

Ime: Grič pri Trebnjem – arheološko najdišče Podgrič 1, Izkopavanja na AC, odsek Pluska-Ponikve

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, srednji vek

Arheološko najdišče Podgrič 1 je ležalo na zemljiščih s parc. št. 1026 in 1027/2, k. o. Štefan. Zemljišča se nahajajo med vasema Grič in Belšinja vas, v ozki dolinici, ki poteka v smeri sever–jug na trasi dolenskega kraka AC, na odseku Pluska–Ponikve med profiloma 54 in 57. Po celotni dolžini doline se vleče polje in ob njem travnik. Njiva je bila kmetijsko obdelovana, zato so plasti poškodovane do globine 0,40 m (Draksler, M., in B. Djurić, 2007, Poročilo o rezultatih arheološkega pregleda na potencialnem najdišču

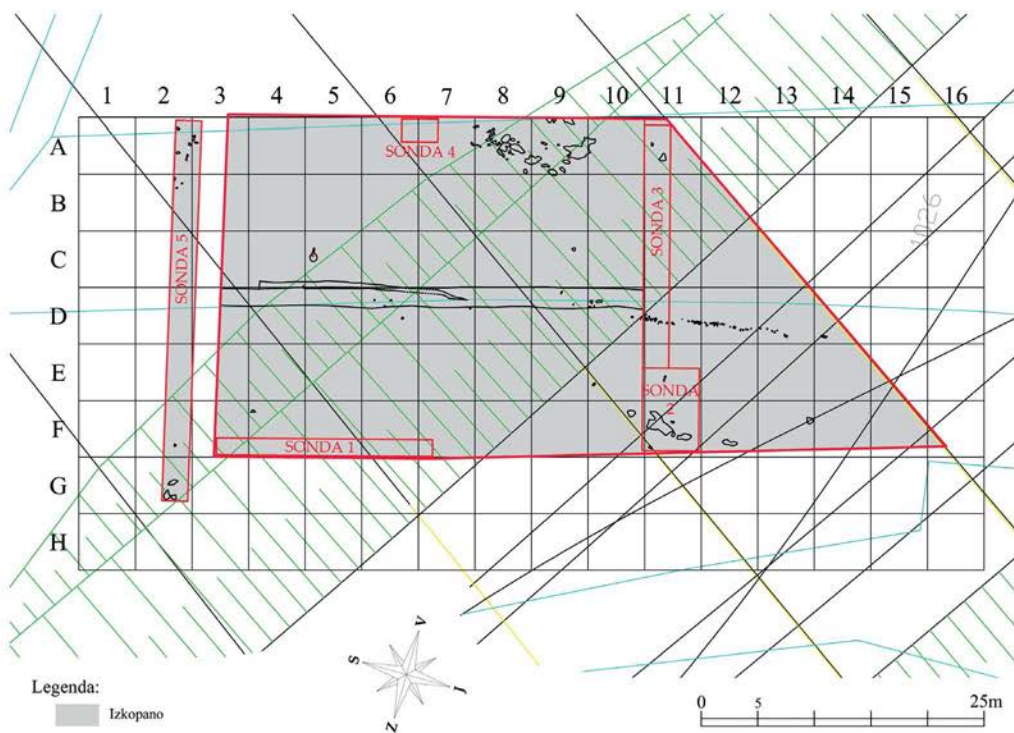
Podgrič 1, SAAS). Med 24. 9. in 18. 10. 2007 so pod okriljem ZVKDS, OE Novo mesto, in vodstvom Katarine Udovč, univ. dipl. arheologinje, potekala arheološka zaščitna izkopavanja. Območje arheološkega izkopa je pravokotne oblike velikosti pribl. 60 x 40 m. Vse plasti in arheološke strukture so bile dokumentirane tako v tlorisu z geodetskimi izmerami kot tudi v preseku, prav tako so bile dokumentirane fotografsko in opisno, po načelih arheološke stroke. Dela so se začela s strojno odstranitvijo humusa, označenega kot SE 001, in ornice SE 002 do globine 0,35–0,60 m, na najnižjem delu pa do globine 0,70 m, pri čemer smo sledili stratifikaciji plasti na najdišču. Strojno odstranjevanje humusa je potekalo pod nadzorom arheologa. Ker do globine 0,45 m po celotnem območju izkopnega polja nismo našli arheoloških struktur oziroma sprememb v strukturi plasti, smo prečno čez izkopno polje izkopali dva strojna testna jarka (sondi 3 in 5) ter ročno sondi 1 in 2. Profile smo očistili in dokumentirali. Zaradi omejen-

ega območja raziskav ni bilo mogoče vzpostaviti skupne deponije strojno odstranjenih plasti. Zato smo za deponijo uporabljali že raziskane površine v neposredni bližini. Po strojnem posegu smo dela nadaljevali izključno ročno z »strganjem« in izkopom struktur.

Prazgodovinska, rimskodobna in srednjeveška (premešana) keramika se pojavlja po sredini izkopnega polja v SE 003. Po sredini izkopnega polja naj bi po pripovedovanju lastnika njive ob večjem deževju tekkel potok, kar bi lahko potrdila tudi najdena zaobljena keramika iz omenjenih treh obdobj v SE 003 in SE 013 ter zaobljen velik in droben apnenec. Srednjeveške in rimskodobne najdbe so bile najdene na zahodnem pobočju, medtem ko je bila na vzhodnem pobočju najdena le rimskodobna keramika. Iz navedenega sledi, da

so najdeni artefakti prispeli v dolino z erozijo prsti s pobočij in da je rimskodobno najdišče mogoče pričakovati na platojih zahodno ali vzhodno od doline. V sondi 5 sta bila na globini 1,32 in 1,8 m najdena dva kosa prazgodovinske keramike. Najdeni prazgodovinski in rimskodobni artefakti so po vsej verjetnosti posledica naselitve in spremljajočega dogajanja ob prometnicah, ki so se navezovala na bližnja močna središča. V prazgodovini je tako močno središče predstavljalo gradišče Kunkelj pod Vrhtrebnejim, rimskodobno središče pa Praetorium Latobicorum oz. današnje Trebnje. V obdobju rimskega imperija je tu potekala pomembna itinerarska cesta med Emono in Siscio.

Katarina Udovč

Izkopno polje Podgrič 1 z vrisanimi SE in sondami (izdelal: F. Aš, hrani arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

33

EŠD: /

Naselje: **Grič pri Trebnjem**

Občina: Trebnje

Ime: **Grič pri Trebnjem – arheološko najdišče Trebanjsko Bukovje, izkopavanja na AC, odsek Pluska–Ponikve**

Področje: A

Obdobje: prazgodovina

Arheološko najdišče Trebanjsko Bukovje leži na istoimenskem grebenu, poraslem z gozdom, jugozahodno od Trebnjega (zahodno od lokalne ceste Trebnje–Grmada–Dobrníč), južno od arheološkega najdišča Benečija in severno od prazgodovinskega gradišča Kunkelj pod Vrhtrebnjim ter hkrati tudi južno od današnje hitre ceste Ljubljana–Obrežje. Na trasi bodoče AC Ljubljana–Obrežje leži na odseku Pluska–Ponikve. Obsega zemljišča s parc. št. 969, 989, 988/2 in 984, vse k. o. Trebnje.

Arheološko najdišče je bilo odkrito pri ogledu trase Pluska–Ponikve in potrjeno s kopanjem testnih jam oziroma arheološkim vrednotenjem v marcu 2008. Med ogledom zemeljskih del na odseku trase sta bila na terenu najdena rimskodoben gradbeni material in lončenina. Odgovorni nadzorni z ZVKDS, mag. Uroš Bavec, univ. dipl. arheolog, je ustavil gradbena dela, ker bi ogrozila potencialno najdišče. Po ustavitvi del je sledilo arheološko vrednotenje, tj. kopanje testnih jarkov in strojno čiščenje (minibager z ravno žlico) močno poškodovane površine. Tudi med arheološkim vrednotenjem sta bili najdeni prazgodovinska in rimskodobna lončenina. Po potrditvi najdišča in ugotovljenih parametrov (PJP, d. o. o., in Bavec, U., 2008, Poročilo o arheološkem vrednotenju na potencialnem arheološkem najdišču Trebnje–Bukovje na trasi AC Pluska–Ponikve med AC profili P122 in P126 ter profiloma 139 in 140) so stekle priprave za arheološka izkopavanja.

Na podlagi pozitivnega rezultata predhodnih raziskav so v času od 6. do 19. 5. 2008 potekala arheološka zaščitna izkopavanja. V devetih delovnih dneh je bilo raziskanih 660,7 m² površine. Arheološka izkopavanja na arheološkem najdišču Bukovje so potekala pod okriljem Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območne enote Novo mesto, pod vodstvom Katarine Udovč, univ. dipl. arheologinje. Z območne enote ZVKDS Novo mesto so pri izkopavanjih sodelovali še Franc Aš ter ekipa devetih fizičnih delavcev. Najdišče je bilo po ustavitvi del še dodatno poškodovano z gradbenimi deli oziroma je bilo uporabljeno kot transportna pot. Teren, ki ni bil fizično zagrajen

oziroma omejen, je bil poglobljen, tako da je arheologija ostala na »otočkih«. »Otočke« smo označili s sondami od 1 do 4. Z oznako sonda 1 smo označili lokacijo prazgodovinske lončenine (vzhodna) in hišnega lepa, s sondami 2, 3, 4 pa lokacije rimskodobnega gradbenega materiala in lončenine ter kamnitih struktur. V sondi 3 je bila izkopana preprosta peč, v sondi 4 pa dve kurišči. Peč je imela premer 1,05 m, 0,30 m visoko ohranjeno kupolo in 1 x 0,70 x 0,15 m velik manipulativni prostor.

Območje tokratnih arheoloških raziskav je bilo poškodovano deloma že z gozdnimi potmi, kjer je bil rimskodoben gradbeni material skupaj z apnenčevimi kamni uporabljen kot del izravnave deloma pa še z gradbenimi deli ob gradnji avtoceste.

Na suburbano poselitveno točko se da sklepati tudi iz odkritja intaktnih rimskodobnih vkopov – jam, peči in kurišč – ter večje količine sekundarno uporabljenega rimskodobnega gradbenega materiala (tegul), kar lepo dopolni rimskodobni poselitveni mozaik trebanjskega okoliša.

Katarina Udovč

Pogled na arheološko najdišče Bukovje (foto: F. Aš, hrani arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Detajl kupole peči (foto: F. Aš, hrani arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

34

EŠD: 7280

Naselje: **Hruševica**

Občina: Komen

Ime: **Hruševica – arheološko najdišče V pečeh**

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

V sklopu arheološke topografije Krasa, ki jo je na začetku sedemdesetih let prejšnjega stoletja izvajala ekipa Oddelka za arheologijo Filozofske Fakultete, pod vodstvom B. Slapšaka, je bilo zabeleženo ustno izročilo, da je bil nekoč v dolini z ledinskim imenom Pjauč SZ od Hruševice (parc. št. 126) kal, kjer so ob »rimski cesti« stala hiše in kjer so prepregali konje. Med terenskim pregledom so na vzhodnem robu omenjene doline, na travnikih parc. št. 129 in 139/1, k. o. Hruševica, sledili jasnim, do 0,5 m visokim, pravokotno organiziranim formacijam v reliefu, ki naj bi izdajale arhitekturo: večjo dolžino 20 m (SV–JZ) in manjšo 6 x 6 m znotraj te, 45° nanjo. Pri čiščenju travnika naj bi v preteklosti že naleteli na zid, vezan z malto.

Med vzdrževalnimi deli na 20 kV daljnovodu DNO108 Tupelče–Štanjel so novembra 2008 med urejanjem dovozov do stebrov elektrovoda na parc. št. 129 podrla drevo in razkrili SV vogal objekta, katerega severni zid (odkrit v dolžini 2 m) je bil širok 0,6 m, vzhodni pa 0,5 m (odkrili smo ga do dolžine 2,5 m). Izdelan je bil iz do 30 cm velikih lomljenih kamnov nepravilnih oblik, ki jih je vezala apnena malta z drobci opek. Na notranji strani ob vzhodnem zidu so bili še ohranjeni deli poda, ki ga je sestavljal estrih oranžne barve (mešanica apna in zdrobljene opeke). Položen je bil na nasutje grušča in zemlje, ki je prekrivala skalno osnovo. Zid je bil postavljen neposredno na skalo, ki je bila ponekod tudi namenoma poglobljena ali izravnana. Na očiščeno podlago je bila najprej nanesena plast malte. Na do 30 cm ohranjenih licih zidu nismo opazili sledov ometa. Ostanek objekta je prekrivala plast kamnjenja (ruševina?) in črno rjave zemlje, v kateri so bili tudi drobci opek. V zemlji je bil najden odlomek grobe kuhinjske posode ter zob drobnice. Zid je prekrivala do 10 cm debela ruša. Glede na usmerjenost zidov (S–J oziroma V–Z) in na topografske znake lahko trdimo, da smo raziskali del objekta, ki je bil evidentiran že med arheološko topografijo pod vodstvom dr. Slapšaka; s tem smo le potrdili takratna opažanja. Na podlagi tu najdenega odlomka kuhinjske posode ter glede na sicer redke posamezne najdbe, ki jih je v bližnji okolici med topografskimi ogledi našla konservatorica N. Osmuk, pa lahko z večjo

gotovostjo trdimo, da segajo ostanki objektov v čas rimske dobe. Pomen in funkcija teh objektov ostajata še neznana, saj je doslej zbranih podatkov še premalo za kakršno koli prepričljivo interpretacijo. Vse najdbe in kopija dokumentacije so bile oddane Goriškemu muzeju.

Tomaž Fabec

35

EŠD: /

Naselje: **Idrsko**

Občina: Kobarid

Ime: **Idrsko – struga Soče**

Področje: A

Obdobje: železna doba

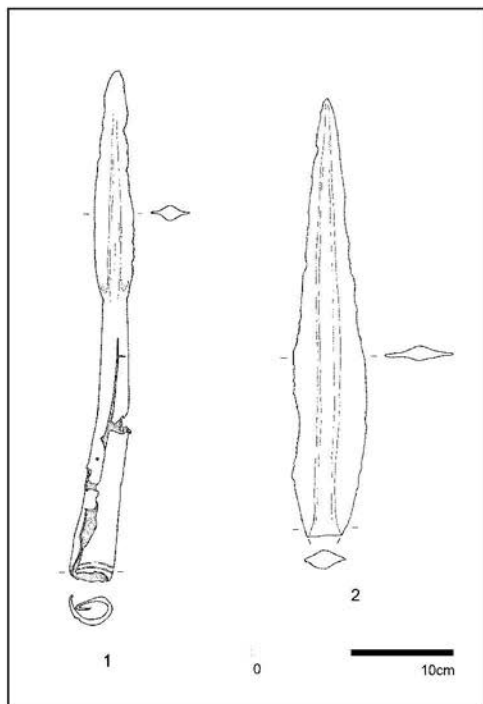
Leta 1990 je Ivan Šavli v strugi Soče, blizu vasi Idrsko, na prostoru, kjer je danes bazen čistilne naprave, našel dve železni sulični osti. Manjša ost (T1: 1) v obliki lovorovega lista in s tulom z razporkom je precej dobro ohranjena. Dolžina osti je 11,5 cm, tul meri 14 cm. Rebno na osti ima polkrožen presek, na spodnjem robu tula sta deloma vidna dva horizontalna vreza, ohranjeni sta tudi dve manjši luknjici na tulu.

Druga sulična ost (T1: 2) je dolga 22 cm, največja širina lista je 3,5 cm, rebro na listu ima polkrožen presek, tul ni ohranjen. Najdeni osti sta značilni za železno dobo. Analogije za prvo ost najdemo na najdišču Jelenšek (P. Bratina 1997, Varstvo spomenikov 36, 146), bližnje primerjave za večjo sulično ost s polkrožnim presekom rebra lahko pogledamo na Mostu na Soči (B. Teržan, F. Lo Schiavo, N. Trampuž 1984, Most na Soči II, Katalogi in monografije 23/2, grob 2464) in v Šmihelu (M. Guštin 1979, Notranska, Katalogi in monografije 17, T. 56:1, T. 58:142).

Severno od vasi Idrjsko leži ledina Gomila, kjer naj bi bilo po pripovedovanju domačinov staro grobišče, ki pa doslej še ni bilo arheološko raziskano (N. Osmuk 1977, Varstvo spomenikov 21, 329, in N. Osmuk 1985, Varstvo spomenikov 27, 293).

Oba predmeta sta bila oddana v trajno hrambo Kobarškemu muzeju.

Vesna Tratnik

Sulični osti, najdeni v strugi Soče. (risba: R. Vidmar)

36

EŠD: 9198

Naselje: **Jelendol**

Občina: Tržič

Ime: **Jelendol – grobnica barona Juliusa Borna**

Naslov: *grobnica rodbine Stupica*

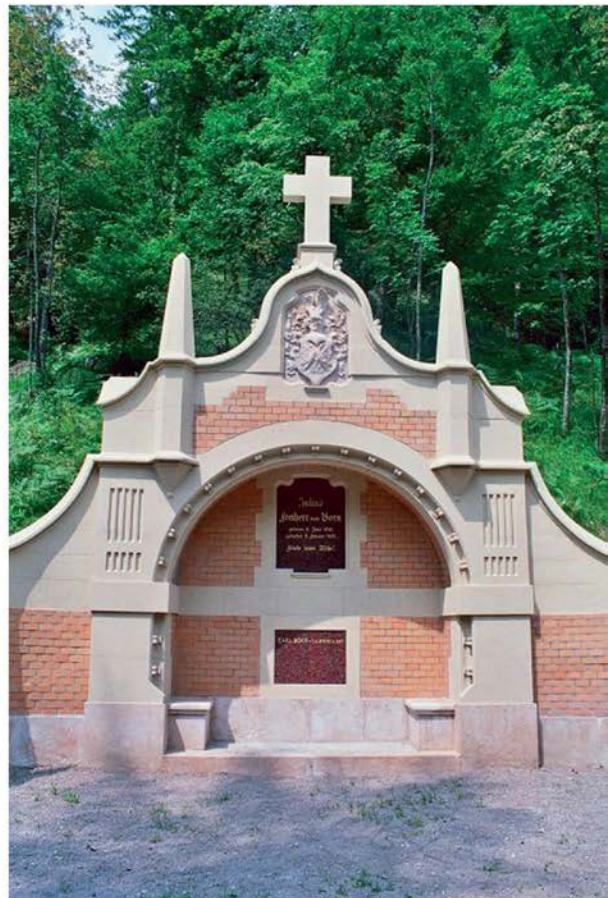
Področje: Z

Obdobje: 19. stoletje, prva polovica 20. stoletja

Grobnica barona Juliusa Borna (1840–1897) in Karla Borna (1876–1957) leži v gozdu, na parc. št. 735/1, k. o. Lom pod Storžičem, na SV pobočju nad Bornovo graščino v Jelendolu. Kamnita zidana grobnica je narejena iz apnenca, je polkrožnega tlorisa in je zaključena z dvema piramidama. Omejujeta jo kamnita škarpa in kovana secesijska ograja. Prislonjena je ob hrib. Z agrarno reformo, nacionalizacijo Bornove posesti in odhoda Bornovih iz Jelendola, je bila tudi grobnica manj oskrbovana. Po osamosvojitvi Slovenije in po denacionalizaciji je bilo posestvo v Jelendolu vrnjeno Bornovim upravičencem. Po pridobitvi

kulturnovarstvenih pogojev in smernic za obnovo grobnice leta 2007 je hčerka barona Karla, gospa Elizabeta, leta 2008 dala obnoviti celotno grobnico. Pri dokumentaciji stanja je bilo ugotovljeno več hujših poškodb. Zaradi zalednih zemeljskih pritiskov in močnega koreninskega sistema so bile stene močno razpokane, ekscentrične, vlažne in rahlo že nagnjene, kamniti deli iz peščenca so bili erodirani in okrušeni. V ozadju grobnice je bil izveden odkop zemljine, hrbtne stene grobnice so bile očiščene, presušene, razpoke so bile sanirane. Temelji grobnice so bili ojačani, za grobnico je bila izvedena drenaža. V hribu za grobnico so bila odstranjena tista drevesa, ki so bila nestabilna, bolna in nevarna za grobnico. Manjkajoče apnenčaste kamnite dele grobnice je kamnoseški mojster Leopold Šajn nabavil in strojno izrezal po meri, jih sidral z nerjavečimi sidri in lepil z epoksidnimi lepili. Zaradi poškodb notranjih oblog iz keramike je bila odprta tudi žarna niša s posmrtnimi ostanki barona Juliusa Borna. Ta je bila močno poškodovana. Pod zidno žarno nišo je bila nameščena nova nagrobna plošča Karlu Borna, čigar žara je zdaj v skupni žarni niši. Spominska plošča je bila izdelana iz izjemno trdnega in kvalitetnega ukrajinskega rdečkastega granita kapustinsky, ki ga je dobavilo podjetje Kamen Pazin iz Istre. Iz tega granita je izdelana tudi originalna pokrivna plošča žarne niše. Vsi kamniti deli grobnice so bili očiščeni z mikropeskanjem, razpoke so bile injektirane, manjkajoči deli domodelirani. Očiščen in utrjen je bil tudi grb družine Born. Zaradi enotnega videza so bili očiščeni, posušeni, sanirani kamniti deli premazani z gotovo barvno mešanico malte za imitacijo peščenjaka ali naravnega kamna (BI sistem, BL Fix premaz, dobava N.B.S., d. o. o., Maribor). Gosta tekoča in za okolje nestrupena malta je nevtralnega vonja, malta se redči z vodo in se nanaša z čopičem. Velikost maksimalno grobeга zrna je 0,3 mm, finega pa 0,1 mm. Pri grobnici sta bila obnovljena tudi kovana ograja in kamniti zid, v katerega je ograja sidrana. Ograja je bila s peskanjem očiščena rje in ostankov barve, premazana s temeljnim in pokrivnim epoksidnim premazom za kovine. Barva ograje je bila izbrana na podlagi predhodnega sondiranja barvnih plasti. Izbrana je prvotna, temno rjava. Z zidu so bili odstranjeni mah in korenine, globinsko so bili očiščeni in obnovljeni cementni stiki med kamni. Po končanih delih je bil urejen tudi peščeni plato pred grobnico, razširjena in urejena je bila gozdna dostopna pot do grobnice. Vse faze dela so bile dokumentirane.

Renata Pamić

Jelendol, grobnica barona Juliusa Borna (foto: R. Pamič)

37

EŠD: 2596

Naselje: Jezero

Občina: Trebnje

Ime: Jezero pri Trebnjem – cerkev sv. Petra

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

V cerkvi sv. Petra na jezeru pri Trebnjem so bili doslej poznani trije vzdani rimski nagrobniki (Lovenjak, M., ILSI 1, št. 68, 76, 107, Situla 37, Narodni muzej Slovenije 1998), nekaj kamnitih blokov pred vhodoma (v preneseni legi) ter ob južni in zahodni strani (v originalni legi). Spomladi 2008 so se župljani brez predhodno pridobljenih kulturnovarstvenih pogojev in soglasja

ZVKDS, OE Novo mesto, lotili prenove fasade in pri tem odbili vse stare omete, vključno s poslikavo sv. Krištofa na južni fasadi.

Pri konservatorskem nadzoru je bilo ugotovljeno, da so bili pri gradnji ladje, ki sodi v 14. stoletje, ter zvonika in prezbiterija, ki sta bila prizidana v 18. stoletju, uporabljeni masivni antični kamniti bloki, ki so jih izkopali v neposredni okolici izbrane lokacije ter vgradili v vogale ladje in spodnje dele zidov. V JV vogalu cerkvene ladje je bil odkrit nagrobnik Gaja Longinija Severina, Akutije Matrone in njenega sina Longinija Avita. Zanimivi sta njuni uradni funkciji, ki sta ju imela v Clavidji Celeji: oba sta bila *duovira iuris dicundi* – župana in dekuriona –, člana mestnega sveta. Masiven nagrobnik dimenzij 135 x 95 x 65 cm predstavlja bazo vogala, obenem pa tudi osnovo slavoločne

stene. Prvotno, ko je bila romanski ladji verjetno prizidana polkrožna apsida, je bilo napisno polje vidno, po prezidavi pa zakrito. Izveden je bil preboj južne stene prezbiterija v minimalni velikosti, ki je omogočila dokumentiranje, risanje in prezentacijo nagrobnika. Ob tem so bili v posnetek sten vrisani vsi vzdani antični bloki. Večinoma gre za masivne gradbene elemente arhitekture kamnitih ograj družinskih grobnih parcel, nekateri med njimi pa so gotovo tudi še rimski nagrobniki, ki pa imajo napisne stranice skrite in nedostopne v strukturi zidov.

Cerkev je bila pozidana neposredno na rimskem grobišču, za kar govorijo gradbeni elementi ob južni in zahodni strani cerkve. Da so ohranjeni in situ, kaže ohranjena železna spona, zalita s svinčeno zalivko. Geološka analiza kamnine je pokazala lokacijo izvirnega kamnoloma v enem od štirih opuščenih antičnih kamnolomov v srednjejurskem apnenčastem osamelcu Brnek pri Dolenji Nemški vasi, slaba 2 km zahodno od Jezera. Georadarski nedestruktivni pregled terena kaže na več gradbenih struktur okoli cerkve in v sami cerkvi. Ocenjujemo, da so bila vsa dela strokovno neoporečno opravljena, zaključiti pa jih želimo še s postavitvijo informativnega panoja v vhodni lopi pod zvonikom.

Napis na nagrobniku:

D(is) M(anibus).
 C(aius) Longinius
 Severinus an(norum) LX
 dec(urio) II vir iur(is)
 5 dicundi Cl(audiae)
 Celeia(e) vi(v)us fec(it)
 sib(i) e(tr) Acut(iae) Matronae coni(ugi)
 et Long(inio) Avito fil(io) an(norum) XXXVII
 dec(urioni) II vir(i) i(uris) d(icundi) Cl(audiae)
 Cel(eiae).

Prevod:

Bogovom Manom. Gaj Longinij Severin, star 60 let, mestni svetnik in župan Klavdije Celeje, je dal napraviti za življenja (spomenik) sebi, svoji ženi Akutiji Matroni in sinu Longiniju Avitu, staremu 37 let, mestnemu svetniku in županu Klavdije Celeje.

Prenova fasade naj bi bila končana 29. junija, na dan zavetnika cerkve sv. Petra, zato smo tudi s konservatorskimi deli zelo hiteli. Opravljeno je bilo dokumentiranje vseh antičnih spolij, izvedeni so bili preboj v južni steni prezbiterija, geodetska izmera okolice cerkve z vrisano pozicijo blokov v originalni legi (Franc Aš in Bojan Zaletelj, konservatorska tehnika), risanje nagrobnika v M 1 : 1

(Anđelka Fortuna - Saje, risarka arheoloških predmetov), prezentacija in zaščita nagrobnikov (po načrtu Jova Grobovska, u. d. i. a., konservatorskega svetovalca, izvedla Steklarstvo Borut Šiško iz Novega mesta in Ključavničarstvo Franc Šenica iz Jurke vasi), pridobili smo mnenje o izvorni lokaciji kamnine (mag. Tomaž Verbič, Tetida, d. o. o., Ljubljana), dr. Branko Mušič je s svojo ekipo (Gearh, d. o. o.) izvedel georadarski pregled okolice in notranjosti cerkve, podpisani in Marinka Dražumerič pa sva pripravila gradivo za natis informativne zloženke (izdal in založil ŽU Trebnje) in pripravila predavanje. Nagrobnike in druge spolije, vzdane v šivane robove ladje in zvonika, je restavratorsko očistil Jože Drešar, ZVKDS, OE Restavratorski center, fino tesnitev odkapnih nosilcev kaljenih stekel, s katerimi so zaščiteni vsi štirje nagrobniki, in odvzem ostankov originalnega ometa s sledovi obrobe freske sv. Krištofa pa je izvedel mag. Tone Miklavžin (vsi navedeni smo delavci ZVKDS, OE Novo mesto). Na terenu je bilo zbranih nekaj novih podatkov, zlasti ta, da so brigadirji ob gradnji ceste bratstva in enotnosti leta 1958 na delu trase južno od cerkve razbili več napisnih kamnov in jih vgradili v cestni tampon.

Danilo Breščak

Risba nagrobnika (risba: Anđelka Fortuna – Saje)

Prezentirana južna fasada cerkve (foto: J. Grobovšek)

38

EŠD: 6883

Naselje: **Jurišna vas**

Občina: Slovenska Bistrica

Ime: **Jurišna vas – Ančnikovo gradišče**

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje, zgodnji srednji vek

Izkopavanja na Ančnikovem gradišču so v letu 2008 potekala že 23. leto zapored, in sicer med 9. in 27. 7. 2008. Delo smo zastavili večinoma na severnem robu gradišča, ki je bil doslej najmanj raziskan; naš namen je bil preveriti obstoj in potek severne linije obrambnega zidu ter se prepričati o vrsti in intenzivnosti poselitve tega dela gradišča. Obenem smo želeli tudi dopolniti poznavanje fortifikacijskega sistema vhoda v naselbino, ki

je bil doslej neznanka, in ga pojasniti. Rezultati letošnjih raziskav naj bi prinesli izhodišča in usmeritev za prihodnje raziskave.

Raziskali smo štiri manjše preveritvene sonde oz. izkopna polja. Sonda 1 je bila locirana v neposredni bližini vzhodnega zaključenega roba že prezentiranega severnega obzidja, sondo 2 smo zastavili na vzhodnem delu kope gradišča severno nad že raziskanim objektom 8 (sonda 1/2004, 2005, 2006), sondo 3 nekako med sondama 1 in 2 na severni terasi oz. robu gradišča ter sondo 4 zahodno ob sondi 1.

Sonda 1 je merila 6 x 2 m in je bila glede na terenske okoliščine in padec terena globoka od 1,50 m na južnem koncu do 0,50 m na severni strani sonde. Predvsem v njenem zahodnem in severozahodnem delu smo pod novjšimi plast-

mi najprej naleteli na kamnito ruševinsko plast, pod katero se je ohranila kulturna plast, obe pa se širita še predvsem pod zahodni profil sonde. V kulturni plasti smo našli nekaj drobnih najdb – največkrat odlomke lončenih posod, nekaj odlomkov steklenih čaš, železove žlindre in del železnega noža, železna žeblija in fragment rims-kodobne opeke. Pri odstranjevanju kulturne plasti v jugozahodnem delu sonde smo naleteli na sledove dveh kurišč, kjer sta se ohranila dva okrogla tlorisa zapečene oz. prežgane zemlje brez posebnih najdb.

Sondo 2 smo locirali na rob vzhodnega dela kope gradišča severno nad že raziskanim objektom 8 (sonda 1/2004, 2005, 2006). Sonda je bila velika pribl. 4 x 4 m in ni dala pozitivnih arheoloških rezultatov, saj sta se pod rušo debeline 15 cm že pojavili sterilna zemljena plast brez vsakršnih najdb in kamnita skalnata osnova.

Sondo 3 smo sprva zastavili v velikosti pribl. 3 x 5 m, zaradi močnejše ruševine in kulturne plasti na njenem južnem koncu pa smo jo naknadno v to smer podaljšali še za 3 m, tako da je končna velikost sonde znašala pribl. 3 x 8 m.

Pod gozdno in travnato rušo debeline 10–15 cm smo najprej zasledili premešano plast debeline 8–30 cm (odvisno od padca terena) s posameznimi najdbami odlomkov lončenih posod, na globini približno 50 cm pa ponekod že kulturno plast. Slednja je bila intenzivnejša na višjem južnem delu sonde, na nižjem severnem delu pa se pri odkritem marmornem »pragu« izklini. Omenjeni prag, kot smo ga delovno poimenovali, smo odkrili v osrednjem delu sonde; zastavljalo ga je osem v obliki oglatega C (150 x 70/73 cm) navpično postavljenih debelozrnatih belih marmornih plošč različnih velikosti in razmeroma slabe kakovosti. Dve večji plošči (velikosti 16 x 70 x 20 cm in 18 x 60 x 20 cm) sestavljata južno stranico praga, po tri manjše plošče pa vzhodno (12 x 8 x pribl. 20 cm, 16 x 10 x pribl. 20 cm, 28 x 12 x pribl. 20 cm) in zahodno (22 x 6 x pribl. 20 cm, 26 x 8 x pribl. 20 cm, 20 x 9 x pribl. 20 cm) stranico.

Južno nad »pragom« smo pri vrhu kulturne plasti našli veliko odlomkov najverjetneje nekdanje večje kamnite plošče iz rdečega, precej lomljivega kamna iz družine lojcevcv. Veliko odlomkov je imelo predvsem na robovih sledove obdelave. Omeniti še velja, da smo v južnem profilu sonde naleteli na lepo ohranjeno umetno utrjeno steno nekega objekta z dobro vidno stojko za leseni steber, ki je bila vklesana v skalno osnovo. Nekoliko proti SV v notranjost objekta in sonde smo odkrili še eno stojko. Močna kulturna plast z veliko drobci žganine in oglja je bila najizrazitejša v osrednjem

delu sonde, proti jugu je bila presekana z izrazito ravno kamnito ločnico in sivo-rumeno premešano zemljeno plastjo brez žganine in s posameznimi najdbami, proti severu pa se je izklinila v liniji marmornega »praga«. Dobljeni rezultati nakazujejo, da so bila morda nekdanja tla objekta lesena oz. pokrita z lesenimi deskami, na južnem delu sonde pa je bil nekoliko privzdignjen prostor objekta na kamniti podlagi, ki ga je podpiral tudi nekdanji leseni steber. Natančnejšo interpretacijo rezultatov bodo omogočile še nadaljnje raziskave in razširitev izkopnega polja.

V sondi smo v kulturni in delno tudi v premešani plasti našli veliko bogatih in izpovednih najdb: veliko različnih odlomkov glinenih posod, nekaj odlomkov steklenih čaš, odlomek modrozeleno jagode iz steklene paste, bronasta novčiča in fragmente bronaste pločevine, keramični vijček, fragmente opek, kameno streljo, koščke živalskih kosti ... Posebne omembe je vredna odkrita sicer razlomljena, a z vsemi kosi ohranjena bogato okrašena nizka posoda z luknjicam v ostenju in dnu, ki je najverjetneje služila kot keramični model pri izdelavi sira ali masla.

Glede na bližino vzhodnega zaključenege roba že prezentiranega severnega obzidja in glede na rezultate, ki so se pokazali po odkritjih v sondi 1 in ki so nakazovali močnejšo ruševino proti zahodu, smo v tej smeri zastavili letošnjo sondo 4. Pod gozdno in travnato rušo v debelini 20–40 cm se je najprej pojavila nasuta v debelini 30–45 cm, pod njo pa smo na globini 60–80 cm že naleteli na močno ruševinsko plast z večjim kamenjem in kosi malte ter posameznimi arheološkimi najdbami (odlomki keramike, kamnit brus, konica železnega srpa, železen nož in žebliček). Na zgornji južni strani sonde se je iz te ruševine na globini pribl. 50 cm že izluščil zid, ki poteka nato po celotni dolžini sonde v smeri SSV–JJV, na severnem koncu sonde pa ga nismo mogli povsem raziskati, saj leži na njem večja razvalina zidu od odrida leta 1984 z vrha kope gradišča.

Sam zid je bil širok 80–90 cm, v dolžino je bil raziskan do 4,40 m. Na licih je bil grajen iz večjih kamnov, vezanih z malto, sredina zidu pa je bila zapolnjena z manjšimi kamni. Največja ohranjena višina zidu tik ob južnem robu sonde znaša 1 m, povprečna ohranjena višina pa 40 cm. Peto zidu v širini 40–50 cm smo zaenkrat zasledili le vzdolž vzhodne linije zidu, ob njej pa se je na isti globini pojavila tudi močna kulturna plast s številnimi najdbami.

Kulturna plast ob zahodni strani zidu je bila enotna s posameznimi predvsem keramičnimi najdbami, na vzhodni strani zidu pa je bila nee-

Ančnikovo gradišče 2008, marmorni »prag« med raziskavami (foto: J. Pestiček)

Ančnikovo gradišče 2008, marmorni »prag« med raziskavami (foto: J. Pestiček)

notna. Tod se je najprej naslanjala na ruševino nad peto zidu oz. mešala z njo; med kamni tik nad sterilno osnovo so se pojavljali odlomki lončenih posod. Nadalje so se med temno kulturno plastjo ponekod pojavljale zaplate rumenkaste plasti z bogatimi najdbami: keramika, steklo, cela nizka železna posoda, železova žilindra, železen žebliček, keramična utež in vijček, bronast novc, večji kamnit brus, tik ob južnem profilu sonde pa še razlomljena glinena ročka in cel, na glavo obrnjen glinen lonc. V kotu med vzhodno stranjo zidu in profilom so se na globini 1–1,2 m pojavili večji kosi hišnega lepa, ki so se pozneje izkazali kot sledovi oz. ruševina večjega ognjišča. Ognjišče je bilo nepravilne oblike, veliko pribl. 50 x 40 cm in visoko do 15 cm, zamejeno in utrjeno s kamni oz. kamnitim tlakom ter na debelo pokrito z ilovico, ki predvsem na zunanji strani in med kamni ni bila prežgana. V ruševini ognjišča smo našli nekaj kosov keramike, v bližini pa še železen nož, bronast novc, odlomke stekla in drobce oglja. Severno pod ognjiščem in pred peto zidu smo pri poglobljanju kulturne plasti prav tako naleteli na več najdb, med njimi na železno ost, svinčen odlomek in cel keramični lonček. Po odstranitvi kulturne plasti sta se v neposredni bližini ognjišča v geološki osnovi in ob peti zidu pokazali dve stojki za lesena stebra

Mira Strmčnik Gulič, Mihela Kajzer Cafnik, Teja Gerbec

39

EŠD: 1877

Naselje: Kamnik

Občina: Kamnik

Ime: Kamnik – cerkev Marijinega brezmadežnega spočetja

Naslov: Kamnik

Področje: R

Obdobje: 18. stoletje

Cerkev Marijinega brezmadežnega spočetja v Kamniku je baročna stavba iz leta 1734. Nadomestila je manjšo starejšo cerkev. Prvotne freske na pročelju je v tem obdobju naslikal F. Jelovšek. To lahko z gotovostjo trdimo za osrednjo sliko Marijinega kronanja. Po potresu leta 1903 je freske prebelil in na novo poslikal slikar M. Koželj. Osrednja slika je prikazovala Marijino vnebovzetje, stranske figure so bile dvojine in v okroglinah ni bilo fresk, temveč okenske odprtine z rozetami. Koželjeve freske so kmalu po nastanku spet prebelili, ker naj bi hitro propadale.

V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja so zato najeli slikarja in restavtorja Izidorja Moleta, da jih restavrira. Stranska poslikana polja, ki jih je ali precej preslikal ali pa na novo naslikal, so dobro ohranjena. Očitno je, da je osrednjo fresko očistil do prvotne Jelovškove poslikave in jo delno restavriral. Na novo je dodal sliki dveh angelov, po enega v okroglo odprtino.

Do danes se je večina retuš iz osrednje freske iz-

prala. Nekateri deli poslikave so bili izprani vse do ometa, za njimi pa so ostale rahlo poglobljene sledi originalnih obrisov, vrezanih v ometu. Žal se poročilo o restavriranju iz sedemdesetih let ni našlo. Nekaj pomoči za 17 velikih figur in 11 manjših angelov nam je nudil skoraj enak motiv Jelovškove freske na stropu cerkve sv. Štefana v Vipavi. Detajli sicer niso enaki, vendar nam je vipavska slika pomagala predvsem pri rekonstrukciji izpranih gub na oblačilih. Posebnost kamniškega motiva je v tem, da zlato krono tu nadomešča cvetlični venec. Ta je bil izpran, a vrezan v omet.

S skupino študentov smo se restavriranja poslikave lotili najprej s čistilnimi oblogami »Arbocela«, namočenimi z amonijakovim karbonatom. Ta je osvetlil celotno površino in dal svežino starim barvam. Stranska angela sta izgubila tudi nekaj stare barve. Sledila sta premaz z nanoopneno vodo in kitanje manjših poškodb freskoometa, ki je zelo zrnat. Mehanske poškodbe so bile predvsem ob robu fresk in na reliefnih okvirjih. Te poškodbe so se zakitale in ves okvir se je na novo obarval. Poslikava freske je bila neenakomerno ohranjena. Zgornji del je imel v celoti ohranjenega Svetega duha. Ostalo je bilo delno izprano. Pet angelskih glav in tri apostolske glave pa so bile večinoma samo še vrezane v omet. Retuša se je začela s podlaganjem osnovnih barv na draperijah. Uporabil se je način črtkanja v več plasteh, najprej navzdol in nato po vidnih smereh potez. Manjkajoči deli so se izrisali po vrezanih črtah. Te so bile močno vidne v popoldanskem času, ko je sonce od strani osvetlilo fasado. Tretja plast barve je bila namenjena povezovanju praznin med vidnimi deli poslikave (predvsem gub) in podlaganju barve kože. V četrti fazi se je izvedla rekonstrukcija gub in drugih manjkajočih delov s potegom čopiča. Četrta faza se je uporabila v čim manjši možni meri. Na koncu je bilo treba iti čez fresko z eno roko, da se poenoti način videza poslikave. Na željo naročnika se je na fresko vpisal tudi donator obnove. Za barve so se uporabili pigmenti, pomešani z amonijevim kazeinatom. Stena je precej »pila«, zato ni bilo mogoče veliko popravljati za seboj. Delo je potekalo v jesenskih mesecih, septembru in oktobru, in se zaključilo v novembru, ko zaradi temperatur ni bilo mogoče narediti še obloge z barijem. Zato se je retuša zaščitila z dvema nanosoma silikata v etanolu (Estel 1000).

Težava pri tako velikih fresk je tudi ta, da jih težko vidiš od daleč, dokler ne podrejo odra, zato je v veliko pomoč stalno fotografsko primerjanje tako detajlov kot posameznih celot.

Eva Tršar Andlovic

Kamnik, cerkev Marijinega brezmadežnega spočetja, freska pred restavratskim posegom (foto: E. T. Andlovic)

Kamnik, cerkev Marijinega brezmadežnega spočetja, freska po zaključku restavriranja (foto: E. T. Andlovic)

40

EŠD: 225

Naselje: **Kobarid**

Občina: Kobarid

Ime: **Kobarid – trško jedro**

Naslov: objekt Trg svobode 2

Področje: E

Obdobje: 20. stoletje

Obnova objektov na območju trškega jedra Kobarida, ki je razglašeno za naselbinski spomenik, se v glavnem izvaja kot posledica potresa aprila 1998 in julija 2004. Popotresna sanacija je načrtovana tako, da se objekti statično sanirajo, varujeta pa

se parcelacija in lega objektov z značilnimi gabariti ter oblikovanimi pročelji. Za vse popotresne sanacije v trškem jedru so izdelane tudi barvne študije.

Objekt Trg svobode št. 2 v Kobaridu je večnamenska stavba z javno funkcijo. Dve fasadi, glavna in stranska, imata v ometu izvedeno okrasje; v pritličju je rustika v ometu, okrog okenskih odprtín so okvirji s trikotno izbočenimi okrasnimi dodatki, med nadstropji je profiliran delilni zidec, prav tako na strešnem napušču. Objekt je bil statično utrjen, poškodovani ali odbiti oblikovni elementi so bili sanirani.

Andrejka Ščukovt

Popotresno saniran objekt na Trgu svobode v Kobaridu (foto: A. Ščukovt, 2008)

41

EŠD: 236

Naselje: **Koper**Občina: **Koper**Ime: **Koper – arheološko najdišče Koper**Obdobje: *rimsko obdobje, srednji vek in novi vek*

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Piran, je poleti 2008 opravil arheološko vrednotenje na območju Muzejskega trga v Kopru (parc. št. 66 in 69/1, k. o. Koper). Arheološko vrednotenje je potekalo v sklopu gradnje večjega garažnega in stanovanjskega kompleksa na območju trga in nekdanje Osnove šole Janka Premrla - Vojka. Arheološko vrednotenje je bilo nujno, saj območje leži znotraj zaščitenega arheološkega območja Koper – arheološko najdišče Koper mesto (EŠD 236). Poleg tega pa je znano, da Muzejski trg leži na enem najvišjih predelov koprškega otoka severozahodno od Titovega trga, ki predstavlja center starega mestnega jedra oz. »Platea Communis« in najvišjo točko mestnega jedra. Zaradi ugodne pozicije je bil ta prostor primeren za poselitev že od samega začetka poseljevanja koprškega otoka. Tako trdi Pietro Kandler, ki je prostor Kopra preučeval sredi 19. stoletja, in domneva, da naj bi prostor Muzejskega trga predstavljal zahodni oz. severozahodni rob poznoantične utrjene naselbine, ki je bila obdana z obzidjem (STOKIN, M., in ŽITKO, S. 2006, Koprsko mestno obzidje. – Gradovi, utrdbe in mestna obzidja. Vodnik po spomenikih. – Ljubljana, 82–88). Pozneje, v srednjem veku, ko se je mesto razširilo po celotnem koprškem otoku, pa sta bila na prostoru Muzejskega trga ustanovljena dva samostana. Pomemben je predvsem dominikanski samostan, ki je stal na prostoru današnje šole Janka Premrla - Vojka in osrednjem delu današnjega trga. Red dominikancev je prišel v Koper v prvi polovici 13. stoletja, ko so si zgradili samostan v predelu Zubenaga v severozahodnem delu mesta. Prvotni samostan je bil opustošen med napadom Genovčanov leta 1380. Samostan je bil obnovljen leta 1398, nova cerkev pa je bila zgrajena do leta 1400 (PROHINAR, V. 2003, Arhitektura koprških samostanov – Spomeniškovarstvena problematika prenove, Koper. – Tipkopis hrani ZVKDS, OE Piran). Tloris tega samostana je vrisan na načrtu inženirja Giacomina Fina iz leta 1619 (ŽITKO, S. 1989, Koprski obzidni pas in mestni tloris na karti Giacomina Fina iz leta 1619. – Kronika 37, 37–45). Prav tako, a še nekoliko točneje, pa je samostan vrisan v franciscejskem katastru iz leta 1819. Od leta 1806, ko je bil samostan razpuščen, pa do dvajsetih let 19. stoletja je bila v prostorih samostana

vojaška bolnišnica. V dvajsetih letih 19. stoletja pa je avstrijska oblast severno polovico samostana podrla in na tem prostoru postavila oz. zgradila kaznilnico. Ta se je raztezala na površino vrta severno od samostana, ki je bil v času delovanja samostana nepozidan in ozelenjen. Kaznilnica je vidna na spremenjenem franciscejskem katastru, ki je bil popravljen nekaj let po izvirni različici.

Velike spremembe na tem prostoru pa so se zgodile tudi v drugi polovici 20. stoletja, ko je dobil Muzejski trg svojo današnjo podobo. V tem času so zgradili stolpnice, šolo in stavbo pošte, ki zamejujejo današnji severni obod trga.

Namen vrednotenja je bil tako ugotoviti oz. potrditi obstoj arheoloških ostalin na območju Muzejskega trga, zamejiti območje, na katerem so te ostaline ohranjene, in ugotoviti globino oz. debelino ohranjenih arheoloških ostalin.

Tako so bile v času od 14. 7. do 28. 8. 2008 pod vodstvom mag. Marka Stokina ter s terensko koordinacijo arheologa Otmarja Kovača in sodelovanjem Evgena Lazarja izkopane in raziskane štiri arheološke testne sonde oz. jarki. Testni jarki so bili različnih velikosti in so zajemali celotno območje nekdanje šole Janka Premrla - Vojka in Muzejskega trga. Pozicija testnih jarkov je bila določena glede na prejšnje poznavanje prostora in prilagoditev moderni infrastrukturi, ki je stala na trgu in pod šolo. Testni jarek 1, ki je meril 20 x 2 m, je bil izkopan v severozahodnem kotu prostora, kjer je nekoč stala šola Janka Premrla - Vojka (parc. št. 66, k. o. Koper), in je potekal v smeri sever–jug. Testni jarek 2 je meril 10 x 2 m in je bil izkopan ob južnem robu prostora, kjer je nekoč stala šola Janka Premrla - Vojka (parc. št. 66, k. o. Koper). Potekal je v smeri vzhod–zahod. Testni jarek 3 je bil najmanjši med izkopanimi testnimi jarki, meril je 6 x 2,6 m. Izkopan je bil na skrajnem vzhodnem robu prostora, kjer je nekoč stala šola Janka Premrla - Vojka (parc. št. 66, k. o. Koper), neposredno ob Mladinski ulici. Testni jarek 4 je bil edini, ki je bil izkopan na območju parkirišča oz. trga (parc. št. 69/1). V obliki črke L je bil izkopan v skrajnem jugozahodnem delu trga. Širina testnega jarka 4 je bila 2 m. Krak jarka, ki je potekal v smeri sever–jug, je bil dolg 14 m, krak v smeri vzhod–zahod pa 7 m. Testni jarki so zajemali skupaj približno 120 m² površine, ki je bila raziskana oz. izkopana s stratigrafsko arheološko metodo. Vse odkrite strukture in plasti so bile fotografsko, metrično in pisno dokumentirane.

V obravnavanih testnih jarkih je bilo odkritih in dokumentiranih 194 stratigrafskih enot, ki so nastale v času od antike do 20. stoletja.

Arheološko vrednotenje, ki je bilo izvedeno na

območju parc. št. 66 in 69/1, k. o. Koper, je potrdilo podatke iz pisnih virov in predhodnih raziskav, ki so bile opravljene na bližnjih parcelah v preteklosti.

Med vrednotenjem je bilo potrjeno, da najstarejšo stopnjo uporabe prostora opredeljuje dobro določljiva antična kulturna plast, ki se glede na najdbe preliminarno datira v obdobje pozne antike. Enovita in karakteristična plast je določena v vseh testnih jarkih in je debela 0,35 m. V vseh štirih testnih jarkih so bile odkrite strukture iz te faze. V testnih jarkih 1, 2 in 4 so bili ob teh strukturah odkriti tudi jasno določljivi odlomki poznoantičnih lončenih posod.

Drugo, nekoliko mlajšo, srednjeveško poselitveno fazo obravnavanega prostora predstavljajo odkrite srednjeveške oz. poznosrednjeveške kulturne plasti, ki so bile jasno ločljive oz. določljive v vseh štirih testnih jarkih. Obdobje srednjeveške oz. poznosrednjeveške poselitve prostora je očitno pomenilo tudi čas zelo velikih posegov v obravnavani prostor. To potrjujejo odkriti ostanki objektov (še posebej v TJ 1, 2 in 4) ter močna koncentracija grobov v testnem jarku 2 (pet grobov v TJ 2 na površini 8 m², dva še dodatno določena v južnem profilu). Med najdbami se je poleg opek in gradbenega materiala pojavljala predvsem velika količina odlomkov lončenih posod, ki so značilne za čas visokega oz. poznega srednjega veka. Odkrite grobove in strukture iz te faze poselitve Muzejskega trga lahko brez zadržkov povežemo z že prej omenjenim dominikanskim samostanom. Debelina srednjeveških kulturnih plasti te faze poselitve je med 0,5 m (kv. 1, 2 TJ 2) in 1,3 m (TJ 1, kv. 2–6).

Naslednjo fazo poselitve trga predstavljajo odkriti ostanki avstro-ogrske kaznilnice, ki je bila zgrajena v začetku 19. stoletja. Poseg v prostor ob gradnji je bil, glede na ohranjene plasti in strukture, dokaj obsežen. Vseeno pa ni uničil vseh struktur in plasti starejših faz. Ostanki temeljev kaznilnice so bili odkriti v vseh štirih testnih jarkih. Kulturne plasti te faze poselitve so bile najverjetneje uničene v 20. stoletju, ko je bil opravljen zadnji večji poseg v obravnavani prostor.

Zadnji večji poseg v prostor in s tem tudi zadnja faza poselitve trga sta gradnja in pozneje porušitev osnovne šole Janka Premrla - Vojka na območju parc. št. 66, k. o. Koper, ter gradnja parkirišča na parc. št. 69/1, k. o. Koper. Posledice teh posegov so vidne v stratigrafskem zapisu kot plasti za izravnavo prostora, gramoznih utrditvah in asfaltiranju. Debelina plasti tega stratigrafsko najvišjega in najmlajšega posega znaša med 0,6 (TJ 1) in 0,8 m (kv. 5, 6 TJ 4).

Arheološko vrednotenje na območju Muzejskega trga v Kopru je popolnoma potrdilo pričakovanja ZVKDS, OE Piran, in potrdilo obstoj arheoloških ostalin na celotnem prostoru trga in nekdanje šole Janka Premrla - Vojka. Rezultati so tako osnova za nadaljnje raziskave celotnega območja, ki mora biti izvedeno pred gradnjo objektov.

Evgen Lazar

Sonda oz. testni jarek 1, pogled proti severu. Deloma so vidni temelji kaznilnice. (foto: E. Lazar)

Koper, Muzejski trg, srednjeveški grob v sondi 2. Zidova sta bila verjetno del dominikanskega samostana. (foto: E. Lazar)

42

EŠD: 236

Naselje: **Koper**

Občina: **Koper**

Ime: **Koper – arheološko najdišče Koper mesto**

Obdobje: *rimsko obdobje, srednji vek in novi vek*

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Piran, je v septembru leta 2008 opravil manjše zaščitno vrednotenje arheološkega potenciala oz. sondiranje na območju parc. št. 543, k. o. Koper, ki leži znotraj starega mestnega jedra Kopra. Na obravnavani parceli je bil predviden gradbeni poseg, ki je segal v zaščiteno arheološko najdišče – Koper – arheološko najdišče Koper mesto (EŠD 236).

Že pred začetkom del je bilo mogoče predvideti, da je bilo območje poseljeno že od antike, saj so bile v neposredni bližini v preteklosti med zaščitnimi arheološkimi raziskavami odkrite arheološke ostaline iz antike, pozne antike, sred-

njega veka in novega veka. Tako so na območju Tovarniške ulice 8–10 in Vojkovega nabrežja 17 v letu 1993 odkrili ostanke poselitve od antike oz. pozne antike do poznega srednjega veka (SNOJ, D. 1993, KOPER TOVARNIŠKA ULICA – Poročilo o arheoloških izkopavanjih, Ljubljana. – Tipkopis hrani ZVKDS, OE Piran). Na območju Vrtne ulice 2 so leta 2004 odkrili in raziskali ostanke srednjeveške poselitve, ostanke poznoantične naselbine in poznoantično grobišče (HOFMAN, B. 2005, Poročilo o arheoloških zaščitnih raziskavah na območju nadomestne gradnje stanovanjskega objekta v Kopru, Vrtna ulica 2, Koper, EŠD 236, parc. št. 615, k. o. Koper, Ljubljana. – Tipkopis hrani ZVKDS, OE Piran). Podobne rezultate so dale tudi arheološke raziskave na območju Vrtne ulice 8, ki so bile izvedene v letu 2006. Tudi tu so odkrili poselitvene faze iz časa pozne antike, srednjega veka, visokega srednjega veka in novega veka (HOFMAN, B. 2006, Poročilo o arheoloških zaščitnih raziskovan-

jih ob nadomestni gradnji stanovanjskega objekta na lokaciji Vrtna ulica 8, Koper, parc. št. 592, k. o. Koper, EŠD 236, Ljubljana. – Tipkopis hrani ZVKDS, OE Piran). Na območju Tovarniške ulice 4 in Božičeve ulice 2 so arheološke raziskave v letu 2005 odkrile ostanke poselitve iz časa srednjega in novega veka (TRENZ, A. 2005, Poročilo o arheoloških zaščitnih raziskavah na območju nadomestne gradnje stanovanjskega objekta v Kopru, Tovarniška ulica 4, Božičeva ulica 2, parc. št. 1326, k. o. Koper, Koper. – Tipkopis hrani ZVKDS, OE Piran).

Zaradi tega so bile pred predvidenim gradbenim posegom nujne arheološke raziskave. Po dogovoru z investitorjem in projektantom se je določil položaj arheološke sonde. Sonda je zajemala osrednji prostor parcele, ki je bil zaradi gradbenih posegov najbolj ogrožen. Merila je 5 x 2 m in je bila deloma izkopana strojno (prvih 20 cm). Arheološko zaščitno sondiranje je trajalo devet delovnih dni. V tem času je bilo z arheološko stratigrafsko metodo, pod vodstvom Alfreda Trenza in s terensko koordinacijo Evgena Lazarja, izkopanih približno 10 kubičnih metrov arheoloških plasti in struktur. Vse odkrite arheološke plasti in strukture so bile metrično, fotografsko in opisno dokumentirane.

Na podlagi pridobljenih podatkov iz zaščitne arheološke sonde lahko odkrite plasti in strukture interpretiramo kot ostanke prebivanja na koprskem otoku od časa antike do danes. Tako je bilo očitno pravilno predvideno, da lahko na obravnavani parceli pričakujemo ostaline iz časa antike do novega veka. Odkrite arheološke ostaline smo brez težav umestili v štiri jasno ločljiva časovna obdobja oz. faze.

Najstarejšo odkrito fazo poselitve tega prostora predstavljajo ostanke zidov oz. temeljev zidov SE 013, 017, 030 in 032. Zidovi so bili grajeni iz lomljenec in malte. Zidova SE 013 in 032 nista imela med kamni malte, saj sta bila zelo slabo ohranjena (le en nivo kamnov). Zidovi so bili najverjetneje del grajenega antičnega objekta, saj zidova SE 013 in 030 potekata povsem vzporedno, zid SE 032, ki se nanju naslanja, pa poteka pravokotno in ju povezuje. Funkcija strukture oz. zidu SE 017 ni bila povsem jasna, najverjetneje pa je del zidu SE 030 ali zidu SE 032. Vsi zidovi so postavljeni na geološko osnovo SE 031. Na žalost pa ni bilo ohranjenih plasti iz tega obdobja, ki bi potrdile naše domneve o antičnem objektu. Zanimivo je tudi dejstvo, da so zidove SE 013, 030 oz. 017 in 032 uporabili tudi v času pozne antike. Uporabili so jih kot zamejitev oz. obod groba 2. Vkop poznoantičnega groba se je tako na jugu naslonil

na zid SE 030 oz. 017, na severu na zid SE 013 in na dnu na zid SE 032.

Drugo poselitveno fazo predstavljajo plasti in strukture iz časa pozne antike. Po odstranitvi srednjeveških plasti SE 009 in 012 sta se pojavili plasti SE 014 in 015, v katerih je bilo odkritih kar veliko odlomkov poznoantičnih amfor, keramike in gradbenega materiala. Ti plasti sta verjetno nastali z uporabo poznoantične hodne površine, ki smo jo odkrili pod njima. Dokumentirali smo jo s številka SE 020 in 021. Poznoantična hodna površina ima dve stratigrafski enoti, ker je ločena na dva dela z zidom SE 013, ki je ločil že plasti SE 014 in 015. V poznoantično hodno površino so bili vkopani štirje vkopi: dve poznoantični jami (SE 018/019, 023/024) in dva poznoantična groba (grob 1 – SE 026/025/027; grob 2 – 022/028/016/029). Vkopa obeh jam in tudi obeh grobov sta prebila poznoantično hodno površino in se zaključila v geološki osnovi SE 031. Omeniti je tudi treba, da se je poznoantična hodna površina (SE 020 in 021) naslanjala na zidove SE 013, 017 in 030, ki so bili očitno zgrajeni prej. Zid SE 032 pod skeletom v grobu 2 je bil prav tako starejši. V plasteh SE 014, 015, 020, 021 in v jamah SE 018/019, 023/024 je bila odkrita večja količina odlomkov poznoantične keramike in amfor. Te najdbe so olajšale interpretacijo odkritih struktur in plasti.

Tretjo poselitveno fazo (drugo najmlajšo), ki smo jo interpretirali, predstavljajo ostanke prebivanja v času srednjega veka. Ta faza zajema daljše časovno obdobje, ki pa se ga na podlagi hitrega pregleda najdb ni dalo točneje razčleniti. Razčlenitev te faze je tako interpretirana na podlagi stratigrafskih odnosov med posameznimi stratigrafskimi enotami. Tako sodi v mlajši del te faze jama SE 002/007, ki je bila vkopana v plast SE 008. Med mlajše elemente te poselitvene faze sodijo tudi plasti SE 003, 005 in 006. Vse so bile nad kamnito strukturo SE 004, ki je eden pomembnejših elementov te faze, oz. so bile nanjo vsaj naslonjene. Strukturo SE 004 smo interpretirali kot ostanek srednjeveškega tlaka oz. manj verjetno kot ostanek temelja srednjeveškega zidu. Bolj smiselna interpretacija je, da gre za ostanek tlaka, saj na ta način lažje razumemo nastanek debelejših plasti pod tlakom, v katerih smo prav tako odkrili srednjeveške drobne najdbe. To so plasti SE 008, 011 in 009 = 012. Te plasti lahko interpretiramo kot srednjeveška nasutja. Mogoče so bila nasuta za izravnava terena za tlak. Za plast SE 011, ki je bila sprava zelo podobna ognjišču, pa je verjetnejša interpretacija, da je šlo za prostor, kamor so nasuli pepel iz kakega ognjišča; če bi namreč šlo

za ognjišče, bi bila glinena plast pod ognjiščem ožgana.

Četrto in s tem najmlajšo fazo poselitve, ki smo jo interpretirali, predstavljajo ostaline iz časa novega veka. V to fazo smo umestili plast SE 001 in kamniti zid SE 010. V plasti SE 001, ki prekrivala celotno površino sonde, je bilo nekaj odlomkov srednjeveške lončenine, veliko več pa je bilo v njej novodobnih najdb. Tako lahko zaključimo, da plast SE 001 in s tem tudi faza 1 predstavlja najmlajše obdobje poselitve tega prostora. Verjetno je plast nastala pred gradnjo stavbe, ki so jo podrli, kamniti zid SE 010 pa je verjetno del temelja te stavbe (TRENZ, A., in LAZAR, E. 2008, Poročilo o arheološkem sondiranju na območju nadomestne gradnje na Grudnovi ulici 3 v Kopru (parc. št. 543, k. o. Koper), Koper. – Tipkopis hrani ZVKDS, OE Piran).

Eugen Lazar

Odkriti antični zidovi v Kopru, Grudnova ulica.
(foto: E. Lazar)

43

ESD: 236, 235, 21848

Naselje: Koper

Občina: Koper

Ime: Koper – arheološko najdišče Koper, Koper – mestno jedro, Koper – mestno obzidje na Vojkovem nabrežju in Gramscijevem trgu

Naslov: Vojkovo nabrežje

Področje: A

Obdobje: srednji vek

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Piran, je v sodelovanju s podjetjem PJP, d. o. o., iz Slovenske Bistrice od začetka februarja do konca aprila 2008 opravil arheološke zaščitne raziskave – sondiranja in arheološki nadzor zemeljskih del na Vojkovem nabrežju v Kopru. Raziskave so bile potrebne, ker je Mestna občina Koper kot investitor načrtovala celovito obnovo ulice Vojkovo nabrežje med križiščem s Cankarjevo ulico in Ljubljansko cesto, vključno z obnovo vseh komunalnih naprav. Projekt je sprva predvideval večje posege na stranskih ulicah, vendar so bili ti zaradi prevelikih stroškov opuščeni.

Glede na predvideni poseg znotraj območja arheološke dediščine, in to tam, kjer je bila ta pričakovana, je bilo najprej izvedeno sondiranje v smislu arheološkega vrednotenja terena. V ta namen sta bili izkopani dve arheološki sondi velikosti 2 x 5 m. Postavljeni sta bili tako, da je bil mogoč čim boljši vpogled v vsakokratno stratigrafijo in odgovor na vprašanje, ali bodo gradbena dela posegla v ostanke srednjeveškega mestnega obzidja. Izvedba sond je pokazala, da so bile zaradi recentnih obnov cestnišča in številnih infrastrukturnih gradenj (komunalnih vodov, meteorne in fekalne kanalizacije, vodovoda ter električnih, telefonskih in optičnih napeljav) arheološko zanimive plasti na vrednotenem zemljišču uničene do take mere, da nadaljevanje tako zastavljenih sondiranja ni bilo več smiselno. V koordinaciji z investitorjem in izvajalci del je bilo dogovorjeno, da se v nadaljevanju ob strojnem izkopu jarkov za nove komunalne napeljave izvaja stalen arheološki nadzor. V primeru odkritja arheoloških ostalin se gradbena dela zaustavijo in teren arheološko razišče.

Ob stalnem arheološkem nadzoru so bile tako arheološke strukture odkrite in dokumentirane na osmih lokacijah Vojkovega nabrežja. V vseh primerih je šlo za odkritje kamnitih zidov in/ali temeljev, ki jih je bilo mogoče na podlagi njihove lokacije, usmeritve in načina gradnje nedvoumno interpretirati kot ostanke porušenega srednjeveškega mestnega obzidja. Najboljši in

Vojkovo nabrežje v Kopru s prikazom dokumentiranih ostankov mestnega obzidja iz 15. stoletja (geodetska izmera in risba: M. Murko)

Lokacija 1 – ohranjeni temelji mestnega obzidja in Munijskega stolpa (foto: A. A. Trenz)

Ostanki temeljev Munijskega stolpa (foto: J. Bizjak)

najpomembnejši vir za to najmlajše koprsko obzidje, zgrajeno pod Benečani najverjetneje v sedemdesetih letih 15. stoletja, je mestni tloris avtorja Giacoma Fina iz leta 1619. Natančno načrta je bila na terenu potrjena tudi tokrat.

Najbolj izpovedna je bila lokacija 1, kjer je bil odkrit in dokumentiran približno 30 m dolg odsek jugovzhodnega dela mestnega obzidja z ostanki t. i. Muničijskega stolpa med Gramscijevim trgom (nekdanji Piazzal di porta S. Piero s pristaniščem) in Tovarniško ulico (nekdanji Piazzal di S. Tommaso). Gre za kamnite temelje obzidja, ki potekajo v približni smeri JZ–SV in se po navezavi na temelje pravokotnega Muničijskega stolpa obrnejo proti severu. Temelji obzidja in stolpa so široki od 1,90 do 2,30 m ter ohranjeni do višine 1,60 m. Deloma slonijo na lesenih deskah in temeljnih pilotih, zabutih v nekdanje morsko dno, deloma na čvrsti glineni podlagi. Zgrajeni so iz flišnih klesancev, vezanih z malto. Zid, ki zapira prostor stolpa s SZ oziroma mestne strani, je bil dograjen pozneje; v njegovo fazo sodi tudi odkrit kamniti tlak. Na podlagi dobre ohranjenosti arheoloških struktur na lokaciji 1 je ZVKDS, OE Piran, v dogovoru z investitorjem, projektantom in izvajalcem gradbenih del dosegel, da se preusmeri trasa fekalne in meteorne kanalizacije ter da se temelji obzidja in stolpa predstavijo na površini cestišča. Precej dobro ohranjeni so bili ostanki obzidja na lokaciji 5. Odkrit je bil 6,5 m dolg ostanek kamnitega temelja zidu, ki poteka v smeri SV–JZ in se nato zalomi proti zahodu. Širok je vsaj 1,10 m (ohranjeno je le eno lice); v višino je ohranjen do 1,30 m. Zgrajen je iz flišnih klesancev, vezanih z malto; sloni na deskah in pilotih, zabutih v zasuto morsko dno. Zasutje je poleg gradbenega materiala vsebovalo pretežno grozdne tropine. Primerjava z načrtom Giacoma Fina pove, da je odkriti in dokumentirani del temeljev obzidja vzhodno od vrat in Trga vseh svetnikov (Piazzal di porta ogni santi).

Na lokaciji 6 je bil odkrit 2 m dolg odsek obzidja (vidno le njegovo lice v profilu izkopanega jarka). Kamniti, z malto vezan zid iz klesancev poteka v smeri V–Z; njegov temelj je zgrajen v suhozidni tehniki. Slednji sloni na podlagi iz vodoravno položenih lesenih desk in pokončno v mulj zabutih lesenih pilotov.

Na drugih dokumentiranih lokacijah so bili odkriti le manjši in slabše ohranjeni ostanki obzidja, ki razen rekonstrukcije njegovega poteka v tem delu mesta niso nudili drugih oprijemljivih informacij. Odkrite strukture na vseh lokacijah so po dokumentiranju ostale in situ.

Poleg poteka obzidja in lege stolpa je odslej na tem

delu Vojkovega nabrežja nedvoumno dokumentirana tudi nekdanja umetno nasuta obalna linija koprskega otoka, ki je ostala taka – zgolj malenkostno spremenjena – vse do konca petdesetih let prejšnjega stoletja.

Jaka Bizjak, Alfred A. Trenz

44

EŠD: 8345

Naselje: Koper

Občina: Koper

Ime: Koper – cerkev sv. Frančiška Asiškega

Naslov: Martinčev trg

Področje: UA

Obdobje: gotika (1265), barok (sredina 18. stoletja)

Konservatorsko raziskovalno delo, ki je potekalo v letih 2006 in 2007, je v letu 2008 zaključil konservatorski načrt, ki je bil izdelan v skladu z internimi navodili ZVKDS. Investitor, Mestna občina Koper, se je odločil, da bo minoritsko cerkev obnovil in saniral tako, da bo dobila novo funkcijo kot protokolarna dvorana občine in prositor, namenjen za kulturne prireditve. V ta namen je investitor predložil idejno programsko zasnovo (dopis O/II-627-08 z dne 29. 2. 2008).

Pred dokončanjem konservatorskega načrta se je sestala strokovna komisija (člani dr. Damjan Prelovšek, dr. Samo Štefanac in dr. Robert Peskar) na četrtem sestanku. Komisija je obravnavala dokončne odločitve o pristopu obnove in o rekonstrukciji severne korne kapele. Odločila se je, da je za prezentacijo tako pomembne gotške arhitekture klasična rekonstrukcija severne korne kapele ključnega pomena in jo je treba kvalitetno izpeljati. Strokovna komisija je potrdila ugotovitve pregleda nosilne lesene stropne konstrukcije, ki nosi omet stropa s poslikavo v treh medaljonih in s štukaturnim okrasjem. Sprejela je odločitev, da je leseno nosilno stropno konstrukcijo in baročni strop treba med gradbenimi in sanacijskimi posegi ohraniti na obstoječi lokaciji v ladji cerkve, vendar jo bo treba primerno zaščititi. Če se bo izkazalo, da je treba posamezne lesene elemente stropne nosilne konstrukcije zaradi dotrajanosti in poškodb zamenjati ali sanirati, mora biti to izvedeno na primeren način. Če bo treba posamezen del zamenjati z novim, mora biti novi del po obliki in materialu enak originalnemu. Strokovna komisija je po temeljiti presoji potrdila predlagano mogočo pragmatično rešitev, ki dovoljuje zamenjavo obstoječe lesene konstrukcije z novo leseno, vendar mora nova temeljiti na uporabljenem

statičnem sistemu konstrukcije, tako da se pri tem oblika in naklon strešin ne bosta spremenila ter se bo s tem ohranila specifičnost prvotne strešne konstrukcije.

Izdelava konservatorskega načrta predstavlja nadaljevanje predhodnega konservatorskega dela, še posebej pa naloge, ki so bile opravljene v letih 2006 in 2007, saj so v elaboratu združeni vsi rezultati predhodnega dela: dokumentiranje, vrednotenje, temeljite raziskave obstoječega stanja spomenika, njegovih konstrukcijskih sklopov in ocena materialnega stanja, kar je pogoj za uspešno načrtovanje posegov v spomenik (inv. št. 4767, sign. 4123). V konservatorskem načrtu so podane smernice za obnovo in sanacijske posege, ki zagotavljajo ohranjanje kulturne vrednosti spomenika. Zunanji sodelavci konservatorskega načrta so bili Mojmir Sajinčič, u. d. i. g., prof. arh., Nina Avramidou, arh., Benedetta Maio, arh., Mario Maio, mag., Drago Bac, konservator-restavrator specialist, in Smiljan Simerl.

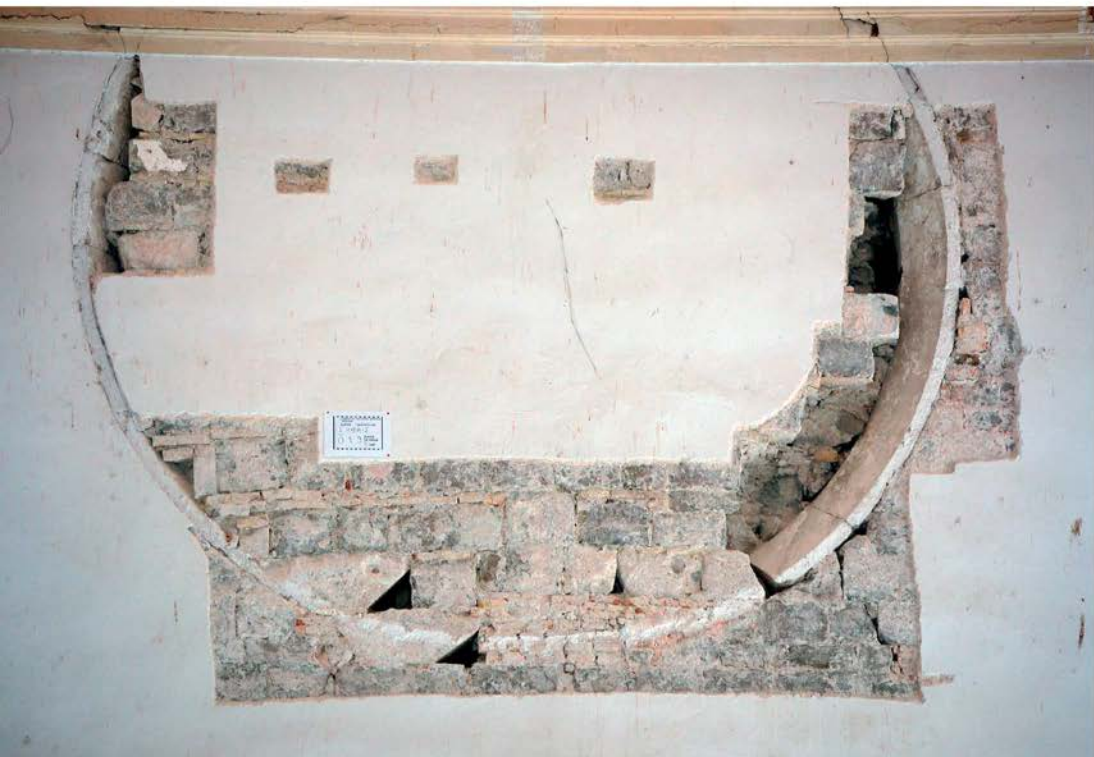
Investitor je v sodelovanju z ZVKDS, OE Piran, naročil izdelavo projektne naloge, ki jo je izdelal

SPIT, d. o. o., Nova Gorica, Vojkova ulica 19, 5250 Solkan. Projektna naloga je bila izdelana za razpis za naročilo izdelave projektne dokumentacije, ki mora biti v skladu z zakonodajo o javnih naročilih.

Na podlagi konservatorskega načrta in projektne naloge je Mestna občina Koper na Ministrstvo za šolstvo in šport vložila prošnjo za pridobitev pravice graditi, saj je rekonstrukcija severne korne kapele, kot tudi prostor, kjer je mogoče dozidati servisni prizidek, na parceli, ki je v lasti navedenega ministrstva. V ta namen je bila izdelana potrebna dokumentacija, ki je bila posredovana lastniku, Ministrstvu za šolstvo in šport.

Na podlagi navodil Ministrstva za kulturo in v skladu z novim Zakonom o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1, Uradni list RS, št. 16/08) so bile za cerkev sv. Frančiška Asiškega izdelane strokovne podlage za razglasitev za kulturni spomenik državnega pomena, ki so bile poslane v obravnavo posebni strokovni komisiji.

Mojca MarjAna Kovač

Koper, cerkev sv. Frančiška Asiškega, sondiranje ostenja – okvir rozete na zahodni steni (foto: V. Prohinar, 2007)

45

EŠD: 8298

Naselje: **Koper**

Občina: Koper

Ime: **Koper – gimnazija Gimnazijski trg 7**Naslov: *Gimnazijski trg 7*

Področje: UA

Obdobje: barok (1683–1710)

Objekt Gimnazijski trg 7 je spomenik lokalnega pomena, saj je to stavba, v kateri je delovala najstarejša koprška šola, ki je bila zgrajena kot šolski objekt za vzgojo plemiške mladine (Salvator Žitko, Vloga in pomen Collegia dei Nobili v Kopru, Acta Histriae III, Koper 1994, pp. 123–132). Z odredbo doža Domenica Contarinija je 29. septembra 1675 začela delovati nova šola, ki se je imenovala Collegio dei Nobili, vendar pa tega leta šola še ni imela svojega objekta. Kmalu se je pokazalo, da ustanova za svoje delovanje nujno potrebuje primeren objekt, zato je leta 1678 koprski podestat in kapitan Angelo Morosini odkupil nekaj hiš ob cerkvi S. Maria Nuova in začela se je gradnja šolskega poslopja (Ana Lavrič, Vizitacijsko poročilo Agostina Valiera o koprski škofiji iz leta 1579, Ljubljana 1986, str. 66). V novo palačo se je klasična gimnazija preselila leta 1683, kjer še danes delujeta osnovna šola Pier Paolo Vergerio il Vecchio in gimnazija Gian Rinaldo Carli; v obeh šolah je učni jezik italijanski. Vse do prvega desetletja 18. stoletja se je zavlekla gradnja šole, ki je skoraj v celoti ohranila svojo podobo, saj je poleg zgradbe imela dve dvorišči, vrt in cerkev S. Maria Nuova (Pavel Naldini, Cerkvni krajepis ali opis mesta in škofije Justinopolis ljudsko Koper /ed. Darko Darovec/, Koper 2001, str. 116).

Objekt Collegio dei Nobili izstopa iz drobne mestne strukture stavb, saj je zgradba, ki jo sestavljajo glavni trakt in dve stranski krili, razmeroma masivna stavbna masa. Trakti so postavljeni tako, da s treh strani zapirajo notranje dvorišče – atrij, ta pa se odpira proti jugu. Na južni stranici atrija je bila leta 1970 prizidana telovadnica, ki ga zapira.

Oblikovanje arhitekture je značilno baročno, saj vključuje pred pročeljem oblikovano in z zidom zaprto dvorišče, sicer je fasada osno oblikovana. Osrednja os izstopa po oblikovanju z vhodnima portaloma, dvoriščnim in vhodom v šolo, trojnimi oknom v prvem nadstropju. Arhitektura je zasnovana hierarhično tudi v horizontani smeri, saj ima prvo nadstropje pomen piana nobile, značilnega za meščansko arhitekturo.

Mestna občina Koper je zaradi utesnjenosti obeh šol preverila možnosti nadzidave stranskih kril objekta in naročila izdelavo konservatorskega načrta,

v katerem bodo podane tudi potrebne smernice za posege, ki so pogoj za nadzidavo stranskih kril. Ker je ohranjena projektna dokumentacija sanacije spomenika iz let 1968 do 1970 pomanjkljiva, saj ni razvidno, kateri načrtovani posegi so bili dejansko izvedeni, je bilo treba na podlagi današnjega obstoječega stanja spomenika preveriti, ali obstoječa konstrukcija s statičnega vidika zdrži nadzidavo stranskih kril in kakšna namembnost uporabe podstrešja bi bila najprimernejša. Konservatorski načrt (inv. št. 4979, sign. 4266) je izdelal ZVKDS, OE Piran, z zaposlenimi in v sodelovanju z zunanjim sodelavcem, statikom Mojmirjem Sajinčičem, u. d. i. g. S posebnim naročilom je bil izdelan arhitekturni posnetek obstoječega stanja spomenika, ki ga je izdelal 360 – ARHITEKTURNI POSNETKI, Smiljan Simerl, s. p.

Temeljita obnova šolskega poslopja je potekala v letu 1970, ko je bila k šoli prizidana telovadnica. Pomemben delež pri izdelavi konservatorskih smernic je pregled obstoječega stanja spomenika kot tudi pregled razpoložljive projektne dokumentacije o zadnji temeljiti obnovi. Spomenik kaže poškodbe in razpoke, katerih vzroke je treba poiskati v posedanju tal; zato je bila izdelana preveritev obstoječih konstrukcij na podlagi izdelanega arhitekturnega posnetka in vizualnega pregleda stavbe in njenih konstrukcijskih sklopov, ob upoštevanju stare projektne dokumentacije in nameranih posegov. Ker nismo odkrili dokumentacije o izvedenih posegih, žal ne moremo z gotovostjo ugotoviti, ali so bili vsi načrtovani sanacijski posegi dejansko tudi izvedeni. Po raziskavah in ugotovitvah so bile v konservatorskem načrtu navedene smernice, ki dopuščajo dvig stranskih kril spomenika, vendar pod določenimi pogoji: dejavnost na podstrešju ne sme pretirano obtežiti zgornje etaže, oblikovanje dvignjenega dela mora biti izvedeno s sodobno lahko konstrukcijo, ki dopušča reverzibilnost. Šolska dejavnost je nedvomno primarna namembnost objekta, ki se je ohranila do današnjih dni in je perspektivna tudi v prihodnje. Razlog pogoja reverzibilnosti nadzidave je treba razumeti kot možnost, da bo treba spomeniku povrniti prvotno stanje stranskih kril, če spomenik ne bo imel izobraževalne namembnosti. Zaradi te dejavnosti je treba poiskati še druge možnosti, ki jih mora zagotoviti sodobna šola. V ta namen sta bili preverjeni tudi možnost dviga prizidka telovadnice za eno etažo in možnost prekritja notranjega dvorišča – atrija. Na ta način so s smernicami podane možnosti za delovanje šolske dejavnosti, kar daje šoli razvojne možnosti.

Ker je za mesto Koper šolska tradicija pomembna kulturna in izobraževalna dejavnost, je smiselno, da se gradijo in razvijajo možnosti kvalitetnega historičnega in urbanističnega razvoja Kopra.

Mojca MarijAna Kovač

Collegio dei Nobili v Kopru (foto: J. Jeraša, 2008)

46

EŠD: 235

Naselje: **Koper**Občina: **Koper**Ime: **Koper – mestno jedro, Belvedere, Balluardo terrapienato, t. i. Bastion**

(iztek Verdijeve ulice)

Področje: **UA**Obdobje: **15.–19. stoletje**

Bastion je bil odkrit leta 2005, ko se je začelo delati na severni mestni obvoznici in ponovno graditi krožno cesto okoli mesta Koper. Z izvedbo te ceste so bili porušeni nekateri funkcionalni objekti, označeni z negativno kategorijo, ki so omogočili potek cestišča. S porušitvijo dveh stavb, ki sta bili prislonjeni na mestno utrdbo, je bil Bastion razkrit. Da je na tem mestu prisotna večja utrjena ploščad, se je vedelo iz mestnega projekta inženirja Giacoma Fina iz leta 1619 in iz franciscejskih katastrofov. V 19. stoletju je bil Bastion predelan v razgledno ploščad, ki se je s stranskimi stopnišči spuščala do morja. Od leta 2007 so sledila različna dela (2007 izvedba stopnišča Bastion v Kopru, P/V-213-07 z dne 31. 1. 2007 ter S/III-817-07 z dne 28. 3. 2007; ureditev treh obokanih prostorov v pritličju Bastiona, O/II-706-07 z dne 29. 3. 2007; obnova Bastiona z razglediščem in gradnja novega objekta – stopnišča, P/V-3609-07 z dne 21. 12. 2007). Nekatera od teh del so končana, druga pa zaradi sprememb in dopolnitev niso. V letu 2008 je bil izdan dopis za dopolnitev predložene idejne zasnove za obnovo Bastiona z razglediščem (P/V-1947-08-dop. z dne 7. 7. 2008), pozneje so bili izdani kulturnovarstveni pogoji za obnovo Bastiona z razglediščem (P/V-1947-08/2). Zaradi zgodovinske pomembnosti objekta je bilo z Viljanom Tončičem iz Mestne občine Koper dogovorjeno, da prevzamem celotno raziskavo na stopnji zbiranja dokumentacije. Julija 2007 je bil izdelan arhitekturni posnetek objekta (360-stopinjski arhitekturni posnetki, Smiljan Simerl, s. p.). V marcu 2008 je bil objekt temeljito fotodokumentiran (fotograf Jaka Jeraša), sledila je raziskava arhivskih dokumentacij. V ekipi pri obnovi Bastiona z razglediščem in gradnjo novega objekta – stopnišča – so sodelovali dr. Sonja Ana Hoyer kot odgovorna konservatorica z ZVKDS, OE Piran, Kristina Žbona, restavratorica (popis in priprava temeljnih restavratorskih del) z Restavratorskega centra Slovenije, Smiljan Simerl, s. p. (izdelava arhitekturnega posnetka), fotograf Jaka Jeraša ter Katja Zajko, konservatorica z ZVKDS, OE Piran, zadolžena za temeljito raziskavo objek-

ta in izdelavo konservatorskega programa, ki je bil izdelan aprila 2008.

Do celovite obnove Bastiona skupaj z razglediščem in gradnjo novega objekta – stopnišča ni prišlo. V letu 2009 smo na ZVKDS, OE Piran, dobili vlogo za redna vzdrževalna dela mestnega razgledišča Koper – Bastion (S/III-135-09 z dne 2. 2. 2009); gradnjo novega objekta – stopnišča so zaenkrat opustili.

Objekt kot del srednjeveške utrdbe, pozneje mestno razgledišče, je osrednji motiv povezav mestnega središča z morjem. Do padca Beneške republike je imela utrdba obrambno funkcijo, z avstrijsko nadvlado pa so začeli ta predel nasipavati in ga uporabljati v industrijske namene. V drugi polovici 19. stoletja je prostore v Bastionu prevzela francoska družba J. Champion & Cie. Vins de Champagne iz Remsa; v njih je hranila sode s šampanjcem (PAK 6, OBČINA KOPER, a.e. 221 leto 1888). J. Champion je imel v lasti objekt na izteku današnje Verdijeve ulice, leta 1889 je dal zgraditi povezavo stanovanjskega objekta s kletnimi prostori Bastiona. V začetku 20. stoletja je bil ta predel Kopra zaradi razvoja koprškega pristanišča precej pozidan, ambianti najvišje kategorizacije so tako postali drugorazredni in povsem degradirani (Pekarniška in Opekarska ulica, Ribiški trg ter obravnavana razgledna ploščad Belveder – Bastion). S ponovno vzpostavitvijo mestne krožne ceste se je razkrila fantastična utrdvena konstrukcija, ohranjena skoraj v celoti, nekoč razvrednoteno mestno območje pa je dobilo novo kategorizacijo.

Katja Zajko

Zračni posnetek severozahodnega dela Bastiona, zgoraj stavba v nekdanji lasti družbe J. Champion (foto: J. Jeraša)

47

EŠD: 235

Naselje: **Koper**

Občina: Koper

Ime: **Koper – mestno jedro, gledališče**

Naslov: **Verdijeva ulica 3**

Področje: UA

Obdobje: *druga polovica 13. stoletja in 14. stoletje ter 15.–20. stoletje*

Območje Gledališča Koper (Verdijeva ulica 3) je izmed pomembnejših v središču starega mestnega jedra. Verdijeva ulica je namreč ena od štirih glavnih ulic, ki vodijo naravnost do glavnega mestnega trga, Titovega trga. Že v zgodovini je veljala za ulico premožnejših in uglednejših meščanov, še danes so nekatere palače v ulici namenjene protokolarnemu in družabnemu življenju (prostorji Mestne občine Koper, Gledališče Koper – mestno gledališče je že v franciscejskem katastru iz let 1819–1874, kinodvorane). Severni del ulice se je iztekel v razgledno ploščad z Bastionom, južni del ulice pa se je neposredno razširil v glavni mestni trg. Prvotni objekt, kjer danes stoji gledališče, je že iz leta 1478 (pokrajinski arhiv Koper, družinski

fond Grisoni – Sabini). Stavba je bila sprva v privatni lasti, potem pa jo je lastnik leta 1664 predal v uporabo gledališču. Gledališče z odrom ter štirimi vrstnimi balkoni je bilo zgrajeno leta 1824. Leta 1895 je bilo gledališče v zelo slabem stanju in nujno potrebno prenovi; te so se lotili leta 1900 (pokrajinski arhiv Koper, družinski fond Pellegrini). Inženir načrtov prenove je bil Giorgio Calogiorgio (uradni občinski inženir). Zadnje spremembe so na gledališču potekale leta 1949, od starega gledališča so se ohranili le stebrički na galerijah, ki so ločevali lože starih plemiških družin od lož bogatih meščanov Kopra.

V začetku leta 2008 so bili izdani kulturnovarstveni pogoji za predvideno preureditev notranjščine gledališke dvorane; ti so zahtevali izdelavo spomeniškovarstvenega elaborata, ki je zajemal izdelavo arhitekturnega posnetka (izdelal ga je PROART, projektiranje, inženiring in svetovanje, d. o. o.), fotodokumentacijo (izdelal jo je fotograf Jaka Jeraša), sama pa sem bila zadolžena za topografski del dokumentacije. Spomeniškovarstveni elaborat je bil izdelan februarja 2008 in je vključeval temeljito arhitekturno raziskavo.

Z arhitekturno in prostorsko raziskavo objekta in

ambienta smo tako prišli do spoznanja, da stavba izpričuje dolgoletno tradicijo gledališke dejavnosti v Kopru. V ta okvir spada tudi gledališka dvorana z začetka 20. stoletja, nastala v tradiciji beneških gledališč 18. stoletja. V spomeniškovarstvenem elaboratu je z arhivsko ter topografsko raziskavo zbrana vsa dosegljiva dokumentacija o stavbnih predelavah koprskega gledališča. Predvidena preureditev gledališke dvorane žal ukinja tisto pravo gledališko vzdušje, ki ga je z balkoni in ložami v tradiciji baročnih beneških gledališč ustvaril projektant iz leta 1904.

Katja Zajko

48

EŠD: /

*Naselje: **Kostanjevica na Krki***

Občina: Kostanjevica na Krki

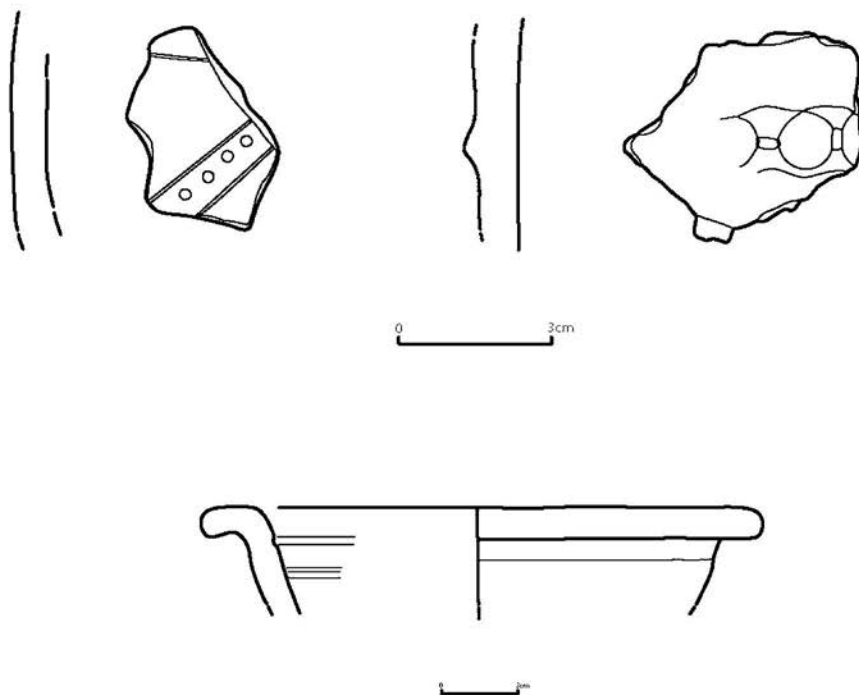
*Ime: **Kostanjevica na Krki – Jerovce***

Področje: A

Obdobje: prazgodovina, rimsko obdobje, novi vek

Spomladi 2007 sem od domačina Kristjana Jordana dobila manjše število odlomkov lončenine, ki jih je imenovani pobral na preoranih njivskih površinah na območju z ledinskim imenom Jerovce (parc. št. 478/1, 478/2, 478/4, 478/5, 481–487, k. o. Kostanjevica na Krki). Sledila sta ogled in natančnejše lociranje območja, pri katerem pa je bilo pobranih še nekaj odlomkov. Skupaj je bilo tako opredeljenih šest odlomkov starejšeeželeznodobne lončenine (T. 1: 1; 2), dva kamnita odbitka, trije odlomki mlajšeeželeznodobne lončenine (T. 1: 3), trije odlomki rimske lončenine, dva odlomka poznoantične lončenine, osem odlomkov novoveške lončenine in trije železni predmeti. Gradivo je bilo predano ZVKDS, OE Ljubljana.

Petra Vojaković

Odlomka starejšeeželeznodobne lončenine in odlomek mlajšeeželeznodobne oz. zgodnje rimske lončenine (risba: M. Lavrinc)

49

EŠD: 4758

Naselje: **Kozana**

Občina: *Brda*

Ime: **Kozana – ambient hiš Kozana 68, 69, 70, 71, 72**

Naslov: *Kozana 68, 69*

Področje: *E*

Obdobje: *druga polovica 17. stoletja*

Na terenu in v restavratorski delavnici OE Nova Gorica je bil izdelan odlitek napisne kamnite plošče iz segmentnega kamnitega portala, ki predstavlja vhod na dvorišče hiš št. 68 in 69 v Kozani v Goriških brdih. Napis v latinskem jeziku iz leta 1680 je s pomočjo odlitka razvozlani, saj epigrafske plošče na terenu zaradi več dejavnikov, kot so višina lokacije, svetloba ter mahovi in lišaji, ni bilo mogoče prebrati.

Napis v latinskem jeziku sta pomagala razvozlati strokovnjaka za latinščino, Alessio Stasi in Bruno Podveršič.

HAS ÆDES A FURENTE OD
MONIMENTU(M) GRADISCAE VENETIS
ARTE INCENDIO VASTATAS ÆRE
PROPRIO RESTITUIT ABBAS IO:(ANNES)
BAP:(TISTA) CRISAI ARCHIDIAC(S)ONUS)
GOR: Æ (ITIAE) ET GRAD: Æ (ISCAE)
PRIMUS 1. varianta BENEFICIATUS, 2.

varianta BENEFICIATIO SS MARCI ANNÆ
ET ANTONII PATAVINI ANNO SAL:(UTIS)
MDCLXXX

1. Ta hiša je bila po zaslugi Benečanov uničena v divjem požaru v opozorilo (opomin) Gradišču. Ponovno jo je z lastnim denarjem pozidal prvi goriško-gradiščanski opat Janez Krstnik Križaj, beneficiat svetih Marka, Ane in Antona Padovanskega. V letu odrešenja 1680.

ali
2. Ta hiša je bila po zaslugi Benečanov uničena v divjem požaru v opozorilo (opomin) Gradišču. Ponovno jo je z lastnim denarjem pozidal prvi goriško-gradiščanski opat Janez Krstnik Križaj s pomočjo (ali z beneficijem) svetih Marka, Ane in Antona Padovanskega. V letu odrešenja 1680.

V času beneško-gradiščanskih vojn, imenovanih tudi vojna za Gradiško, je/so bil/-i objekt/-i v Kozani požgan/-i v opomin, opozorilo in zastraševanje, da bi se sovražnik vdal, vendar pa se s sosednjo Gradiško (Gradisca d'Isonzo) to ni zgodilo.

O tem dogodku poroča tudi Moisesso, Faustino (1959): La guerra Gradiscana. Takrat so namreč Benečani zavzeli in požgali Dobrovski in Vipolški grad, Števerjansko utrdbo (oppidum), niso pa mogli zavzeti Šmartnega v Brdih. Vsi požigi in poboji pa so bili zastraševalni manever Gradiški, naj se vendarle vda, saj jih drugače čaka enaka usoda.

Andrejka Ščukovi

Epigrafska plošča iz leta 1680 (foto: E. Červ, 2008)

50

EŠD: 4758

Naselje: **Kozana**Občina: **Brda**Ime: **Kozana – ambient hiš Kozana 68, 69, 70, 71, 72**Naslov: **Kozana 70, 71**Področje: **E**Obdobje: **druga polovica 17. stoletja, 18., 19. in 20. stoletje**

Ambient hišnih št. 70 in 71, po izročilu nekdanji samostan oz. cerkvena posest, do pred nekaj desetletji pa opuščena domačija pri Adamovih, je bil pred začetkom projekta celovite obnove v slabem gradbenem stanju. Sicer pa je bil pred nekaj leti v omenjenem ambientu saniran objekt št. 72, ki mu je grozilo, da bo propadel.

Namen obnove (investitor Truden & Truden, d. o. o.) je ohranitev niza vzdolžno vezanih stanovanjskih in gospodarskih objektov, ki stojijo na večjem dvorišču in so tipični predstavniki briškega stavbarstva. Sicer bo v njih nova programska vsebina za turistične potrebe. Z novim primernim programom in celovito obnovo stavb oz. z ohranitvijo

in sanacijo tipičnih elementov pa bo prepoznana kvaliteta celote.

Program dela se izvaja na podlagi konservatorskega programa in veljavnega gradbenega dovoljenja. Dela je izvajalo gradbeno podjetje GT Podgornik, d. o. o., iz Črnič. Poleg standardnih materialov, ki so uveljavljeni za statično utrditev objektov (podbetonirati je bilo treba temelje in utrditi razpoke v nosilnih zidovih ter izdelati strešno vez), so bili pri sanaciji uporabljeni tradicionalni materiali: kamen, les in opeka. Zaradi dotrajanosti je bila odstranjena kritina, demontirana je bila strešna konstrukcija in izdelana je bila nova lesena strešna konstrukcija, z daljšim strešnim napuščem nad vhodnim pročeljem. Napušč je opremljen z barvanimi planetami na letvah. Sanirani so kamniti elementi, okenski okvirji in portali. Na novo so bili izvedeni stropovi zaradi dotrajanosti lesa. Lesen strop v kuhinji z ognjiščem bo mogoče ohraniti in restavrirati. Dveletna konservatorska dela se bodo nadaljevala spomladi. V načrtu so še montaža ganka in stavbnega pohištva ter izdelava fasadnega ometa in ureditev kuhinje z ognjiščem.

Andrejka Ščukovt

Kozana, obnovljena ločna stena s pogledom na objekte na dvorišču (foto: A. Ščukovt, 2008)

51

EŠD: 2232

Naselje: **Krvava Peč**

Občina: *Velike Lašče*

Ime: **Krvava Peč – cerkev sv. Lenarta,**

poslikani leseni strop

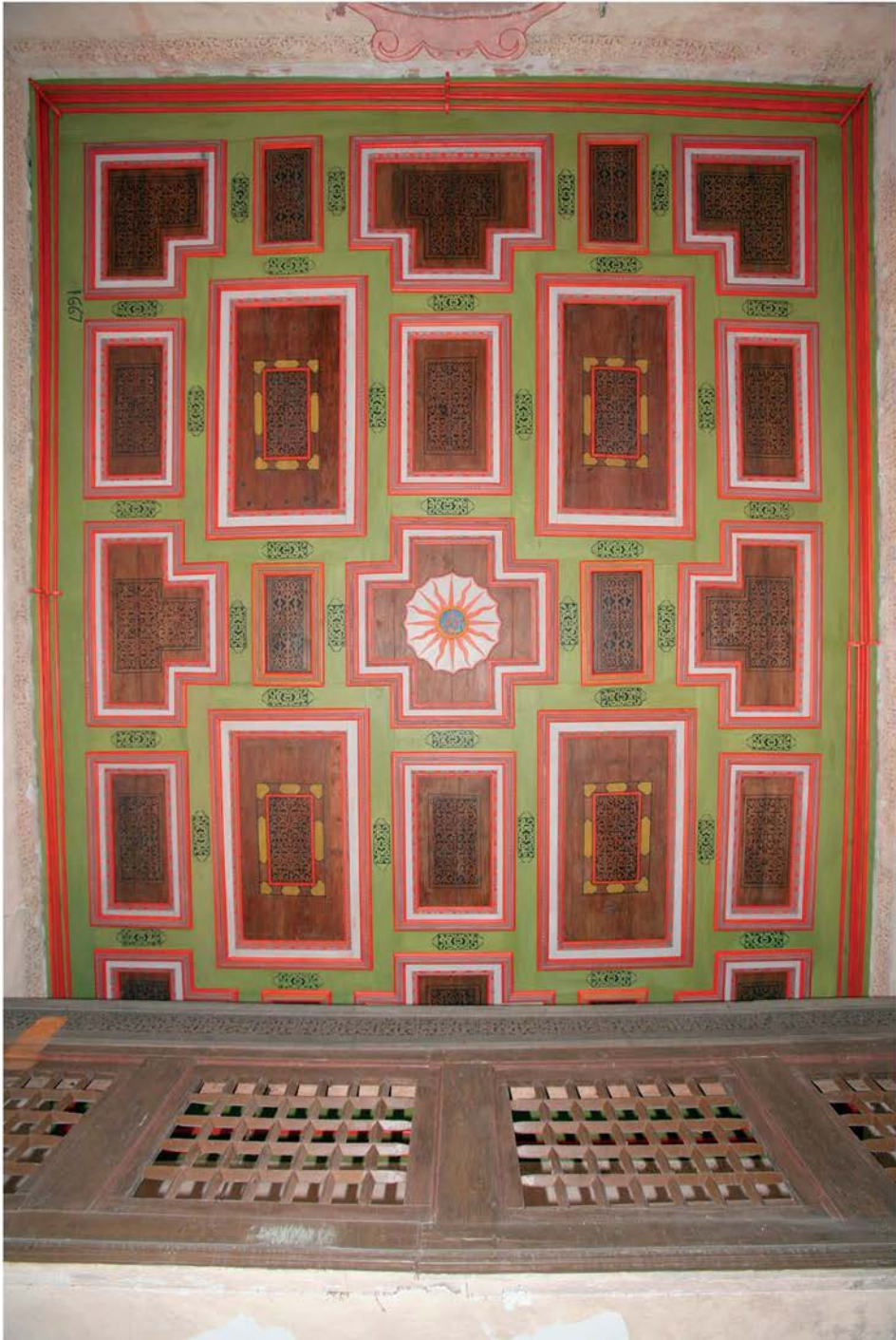
Področje: R

Obdobje: 1667

Gotska cerkev sv. Lenarta v Krvavi Peči stoji na gričku jugozahodno od naselja. Enoladijski prostor pokriva poslikani leseni strop, ki je datiran z letnico 1667. Razdeljen je na geometrične oblike raznih pravokotnikov. V sredini je kasetna v obliki enakoramnega križa z monogramom IHS in žarki. Kasete so dvojno oblikovane z delilnimi letvami, rezljanimi v jajčnem motivu, na robu v motivu

Krvava Peč, cerkev sv. Lenarta – poslikani leseni strop pred restavratorskim posegom (foto: V. Dolničar)

Krvava Peč, cerkev sv. Lenarta – restavrirani poslikani leseni strop (foto: V. Benedik)

bisernika. Polja so izpolnjena s šabloniranimi vzorci v črni barvi. Poslikava je izvedena v zelo občutljivi tempera tehniki.

Strop je bil zaradi zamakanja v preteklosti v zelo slabem stanju. Na podstrešni strani je bilo veliko odpadkov ptičev in netopirjev, kar je propadanje še pospeševalo. Les je na nekaterih mestih v celoti propadel, poslikava se je prašila in v luskah odpadala. Potrebna je bila čimprejšnja demontaža, saj je obstajala nevarnost, da bi posamezni deli odpadli. Na podlagi posredovanja Inšpektorata RS za področje kulturne dediščine smo v najkrajšem možnem času začeli demontažo. Med razdiranjem stropa se je pokazalo, da je bil poseg resnično nujen, saj je bil eden od prečnih tramov, ki sestavljajo nosilno konstrukcijo, preperel. Med demontažo smo ga morali podpreti, da smo preprečili porušenje stropa. Po odstranitvi osnovne konstrukcije stropa je tram razpadel na dva dela, kar pomeni, da so ga skupaj držale le stropne deske. To je bila resna nevarnost za statiko stropa, in obiskovalci cerkve so bili v življenjski nevarnosti.

Strop je bil leta 1928 slabo obnovljen. V celoti je bil preslikan, vendar preslikava ni sledila prvotni poslikavi. Narejena je bila v slogu 19. stoletja. O posegu priča napis nad korom: »1928 F.B.« (podobar France Bečaj iz Sv. Vida). Takrat so iz neznanega vzroka odstranili del stropa nad celotnim korom, vendar obstajajo nedvomni dokazi, da je bil strop nekoč tam. Ob tej prenovi so odstranili večino originalne poslikave, ki je bila pri obnavljanju v veliki meri odbrisana. Strop je bil močno okužen z lesnimi insekti, zaradi zamakanja so bile na več mestih prisotne tudi glive razkrojevke, ki povzročijo trohnobo oz. razpadanje lesa.

Strop smo sterilizirali z metodo ANOXI, na koncu smo ga tudi preventivno prepojili z insekticidnim fungicidnim premazom. Pred posegom smo odvzeli barvne vzorce in naredili preiskave stratigrafije. V naslednji fazi smo izvedli mizarško sanacijo elementov. Propadli les smo nadomestili z novim, izdelali smo manjkajoče delilne letve in rekonstrukcijo manjkajočega stropa nad korom. Pri montaži stropa smo uporabili nerjaveče vijake, da bi se izognili poškodbam, ki so v preteklosti nastale zaradi korozije na žebeljih.

Odstranili smo preslikave iz zadnje prenove in odkrili, da prvotno kasete niso bile prebarvane, temveč le tonirane z lužilom orehove barve. Originalna zelena in minij poslikava površin sta se ohranili predvsem na mestih, ki so bila prekrita z delilnimi letvami, šablonirana ornamentika, ki je vsebovala kvalitetnejše vezivo je bila ohranjena v taki meri, da smo prvotno poslikavo z nekaj retušami uspešno rešili.

Posebna težava se pojavlja na površinah, ki so poslikane z oranžnim barvilom na svinčevi osnovi (minij). Barva na zraku zelo močno oksidira in se spremeni iz oranžne v rjavo. Strop smo ponovno obarvali z barvami, ki so jih prikazale predhodne preiskave, in mu povrnili prvotno podobo.

Vito Dobničar

52

ESD: 309

Naselje: **Laško**

Občina: *Laško*

Ime: **Laško – cerkev sv. Martina, Aškerčev trg**
oltar iz južne kapele oz. oltar Rožnovenske Marije

Področje: *R*

Obdobje: *17. stoletje, 1666*

Oltar spada med »zlate oltarje« 17. stoletja z letnico nastanka 1666. Posvečen je Rožnovenski Mariji in je bil postavljen v južni kapeli cerkve. Leta 1999 so se v kapeli začela izvajati restavratorska dela na stenskih poslikavah, zato so ga začasno prestavili v severno, že restavrirano kapelo. Po končanih restavratorskih delih v južni kapeli se je pokazalo, da gre za kvalitetno gotško poslikavo, ki bi jo oltar ob ponovni postavitvi v kapelo popolnoma zakril. Obenem bi zakril tudi gotško okence z rekonstruiranim vitrajem. Na podlagi tega so se konservatorji OE Celje odločili, da pustijo južno kapelo v gotškem stilu, v severni kapeli pa uredijo prostor za stalno postavitev oltarja.

Oltar Rožnovenske Marije smo restavrirali v ateljeju Restavratorskega centra ZVKDS v Ljubljani med letoma 2006 in 2008. Po demontaži in prevozu v atelje smo površine oltarja najprej očistili umazanije in prahu. Oltar je bil napaden od lesnih insektov, zato smo ga pripravili na izvedbo dezinfekcije s postopkom anoxi. Po zaplinjevanju smo vse hrbtne površine prepojili z insekticidnim sredstvom za preventivno zaščito pred nadaljnjim napadom lesnih škodljivcev. Zatem smo na površinah kipov in arhitekturnih delov opravili sondiranje za ugotavljanje števila plasti poslikav. Pri tem smo ugotovili, da je bil oltar trikrat, ponekod tudi štirikrat preslikan. Vrhnji dve oziroma tri preslikave so bile iz sredine 19. in z začetka 20. stoletja. Pod debelo plastjo preslikav smo odkrili prvotno črno polihromacijo in zlačeno ornamentiko. Prva preslikava je po naših ocenah nastala že približno petdeset let po nastanku oltarja, okoli leta 1700. Takrat so iz glavne niše odstranili prejšnjega patrona in vanjo postavili kipe Janeza Gregorja Božiča, ki predstavljajo t. i. rožnovensko

skupino. Oltar so dodatno predelali, saj so odstranili nekaj ornamentov in dodali bogate vaze s cvetjem. Vaze so vrhunski rezbarski izdelek. V popkih cvetov so naslikani miniaturni prizori iz Marijinega življenja.

Slika Sv. trojice in tabelni sliki na stranskih krilih oltarja ter tabelni sliki iz oltarnega podstavka so bile preslikane z debelo plastjo oljne barve. Po odstranitvi te barve se je pokazalo, da so bile slike najverjetneje delo mojstra HGG. Pozneje so domnevo potrdili tudi rezultati laboratorijskih preiskav naravoslovnega oddelka Restavratorskega centra. Sliko Sv. trojice na platnenem nosilcu so restavrirali na štafelajnem oddelku Restavratorskega centra.

Odločili smo se, da predelave na oltarju ohranimo in navkljub temu prezentiramo prvotno

polihromacijo. Utrdili smo oslabele dele lesenega nosilca in dopolnili manjkajoče dele ter dodali manjkajočo kredno podlago. Poškodbe na površinah ohranjene pozlate smo retuširali v kombinaciji nanašanja zlatih lističev na dodani poliment in črtkane retuše z zlatim prahom in gumiarabikumom za vezivo. Površina tabelnih slik je bil dobro ohranjena. Utrdili smo jo s klejem in retuširali v tehniki gvaša. Zaključno lazuro smo nanесли z barvo iz pigmentov in kanada balzama. Vsi materiali, ki smo jih uporabili pri restavriranju, so reverzibilni.

Restavrirani oltar smo postavili v severno kapelo v cerkvi sv. Martina v Laškem oktobra 2008.

Saša Dolinšek

Odstranjevanje preslikav, detajl tabelne slike sv. Štefana (foto: S. Dolinšek)

Oltar po končanem restavriranju, postavljen v severni kapeli (foto: S. Dolinšek)

53

EŠD: 7162

Naselje: **Lepena**

Občina: Bovec

Ime: **Krnsko pogorje – zgodovinsko območje**

Področje: Z

Obdobje: prva svetovna vojna

Zavarovano območje Krnsko pogorje zajema veliko ozemlje, ki se razteza v tri občine, Bovec, Kobarid in Tolmin. Zajema visokogorski svet in se delno pokriva z območjem Triglavskega narodnega parka. Zavarovano območje zajema del ozemlja, po katerem je Avstro-Ogrska organizirala obrambo, ki je tekla po naravnih pregradah. Znotraj zavarovanega območja Krnsko pogorje je ob-

rambna črta tekla po vrhovih Ravelnik, Humčič, Javoršček, Lipnik, Vršič, Vrata, Krn, Batognica in Mrzli vrh. Med boji v prvi svetovni vojni so se tukaj zvrstili številni napadi in protinapadi tako italijanske kot avstro-ogrške vojske, zlasti v letih 1915 in 1916. Italijanski napadi so poskušali izriniti branilce z zasedenih položajev. V prvi in drugi soški bitki so Italijani osvojili ozemlje na črti Krn–Krnčica–Vršič–Kal.

Na zavarovanem območju kulturnega spomenika Krnsko pogorje – zgodovinsko območje so v letu 2008 potekala dela na dveh lokacijah: utrjevanje in prenova obrambnih jarkov na Zaprikraju in prenova spomenika na opuščnem pokopališču na Mrzlem vrhu.

Na območju Zaprikraj je bila narejena močna italijanska linija, ki je branila prehod avstro-ogrski vojski. Še vedno so ohranjeni zidani obrambni jarki, ki so speljani čez dolino na obe strani pobočja. Obrambna črta je bila zelo močno utrjena. Obrambni jarki niso bili samo vkopani v zemljo, ampak so bili tudi zelo dobro utrjeni in pozidani. Deli jarkov so zidani z malto, deli s suhim zidom, drugod so samo vklesani v kamen. Dobro so ohranjeni še posamezni suhi zidovi.

Ustanova Fundacija poti miru v Posočju je jarke samo počistila in iz njih odstranila zemljo in listje, ki sta se tam v letih nabrala. Bojišče je ostalo nedotaknjeno in avtentično ohranjeno. Posebna zanimivost so bili obrambni utrjeni jarki, zidani kot suhi zidovi, kjer so bili potrebni le manjši posegi. Julija 2004 je to območje hudo prizadel potres, saj je bil prav tu njegov epicenter. Zaradi pomanjkanja sredstev je prenova le počasi napredovala. Najprej so bili sanirani suhi zidovi, v letu 2008 pa so prišli na vrsto tudi tisti deli, ki so bili pozidani s kamenjem in malto. Posebno pozornost je bilo treba posvetiti neenaki zidavi na posameznih delih obrambne linije. Po obstoječi fotografski dokumentaciji in po vzorcu še ohranjenih prvotnih obrambnih zidov so bili pozidani tisti deli obrambnih jarkov, ki jih je porušil potres. Dela so opravili zidarski mojstri iz Drežniških Raven pod konservatorskim nadzorom odgovorne konservatorke Erneste Drole.

Za rekonstrukcijo in ponovno pozidavo porušjenih obrambnih jarkov smo se odločili, ker smo za to imeli dovolj dokumentacije in ker so bili deloma še ohranjeni zidovi na terenu. Ta del obrambne linije je smiselno ohranjati, saj so dobro vidni prvotna oblika in način gradnje obrambnih jarkov pa tudi raznolikost pozidave zidov italijanske utrjene vojne linije.

Mrzli vrh je vzpetina, ki se dviga 1360 m visoko nad Tolminsko kotlino in dolino reke Soče. Pobočje Mrzlega vrha je do vrha preprejeno s strelskimi jarki, ki so že delno zasuti, vendar so na površju še dobro vidni. Delno jih prerašča grmičevje. V prvi svetovni vojni je na njegovih slemenih prišlo do krvavih in silovitih bojov. Italijanska vojska je pridirala po jugozahodnem pobočju, avstro-ogrske sile so se vkopale na vrhu s severne in severovzhodne smeri. Italijanska vojska je za vsako ceno želela osvojiti vrh Mrzlega vrha, a ji to ni uspelo. Nekajkrat je bila tik pred uspehom, prodrla je že tudi v avstro-ogrske obrambne jarke, kjer se je vnel silovit boj z ročnimi granatami in bajoneti. A nazadnje so se Italijani morali umakniti, Mrzlega vrha nikoli niso zavzeli.

Na jugovzhodni strani pobočja je nastalo avstrijsko pokopališče z osrednjim spomenikom. Pokopališče se ni ohranilo, saj ga je prerasel gozd, ohranil pa se je osrednji spomenik; ta je bil v slabem stanju in ga je že preraščal gozd. Zidani deli so razpadali, izgubljena je bila napisna plošča, zaključni del iz ostankov streliva je bil delno izgubljen, delno porušen. Spomenik je bilo na podlagi dokumentarnega fotografskega gradiva njegov-ega originalnega stanja mogoče rekonstruirati in izdelati replike posameznih izgubljenih delov. Iz ostankov streliva je bil rekonstruiran zaključek spomenika. Napisna plošča na sprednji strani spomenika je replika, vsebina napisa in oblika pa sta posneta po ohranjeni dokumentaciji.

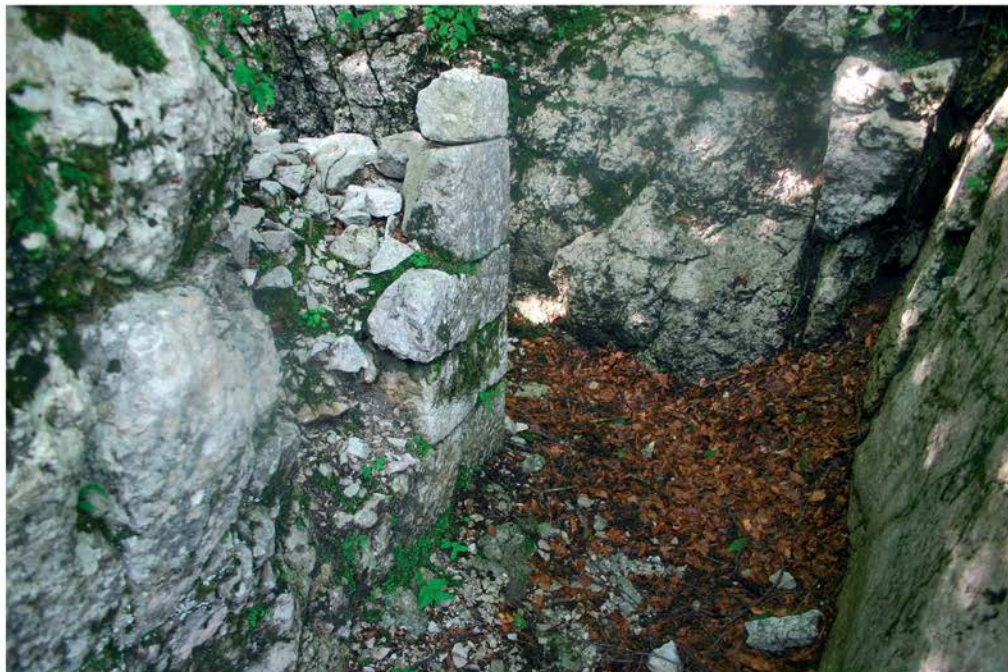
Dela na spomeniku so bila nujno potrebna, saj je bila nevarnost, da se spomenik povsem poruši. Temelji so bili utrjeni, zunanji kamniti deli pa so bili sanirani.

Vsa dela na spomeniku so bila usmerjena v rekonstrukcijo uničenih in izgubljenih detajlov spomenika in v sanacijo temeljev spomenika. Glede na dostopno fotografsko dokumentacijo je bilo mogoče izvesti rekonstrukcijo spomenika. Posamezne izgubljene dele streliva na zaključnem delu spomenika smo nadomestili z enakimi, ki so bili še najdeni ob spomeniku ali so jih odstopili posamezni zbiralci. Zaključna granata je replika. Napisno ploščo je bilo smiselno postaviti na prvotno mesto, čeprav je tudi ta replika. Vsebina in oblika napisa sta na fotografski dokumentaciji jasno razvidni, zato je bilo mogoče posneti napis. Ta ne povečuje moči vladarja ali države, ampak najbližjega sočloveka: »Nihče nima večje ljubezni, kot je ta, da dá življenje za svoje prijatelje.«

Dela je opravilo društvo Peski pod konservatorskim nadzorom Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Nova Gorica.

Ta krvavi hrib nad Tolminom, prepreden z jarki, kavernami, vklesanimi v skalo, in prenovljenim osrednjim spomenikom na opuščnem pokopališču, ohranja spomin na opomin na neštete žrtve vojnih spopadov na Soči. Zgodovinsko območje je s tem posegom pridobilo pričevalno vrednosti, spomenik pa je pridobil spomeniško vrednost.

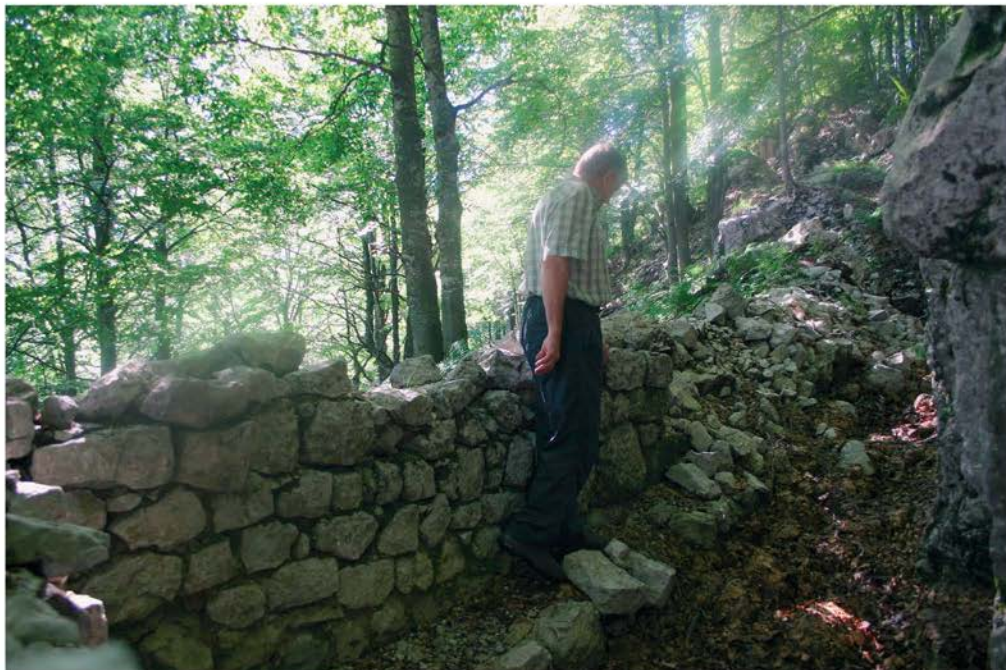
Ernesta Drole

Zaprikraj, v potresu 2004 poškodovani zid obrambnega jarka (foto: E. Drole, 2008)

Zaprikraj, stanje obrambnega jarka po prenovi (foto: E. Drole, 2008)

Zapikraj, v potresu 2004 poškodovani zid obrambnega jarka (foto: E. Drole, 2008)

Zapikraj, stanje obrambnega jarka po prenovi (foto: E. Drole, 2008)

Mrzli vrh, stanje spomenika pred prenovo leta 2007 (foto: E. Drole, 2007)

Mrzli vrh, prenovljeni spomenik leta 2008 (foto: E. Drole, 2008)

54

EŠD: 329

Naselje: **Ljubljana**Občina: *Ljubljana*Ime: **Ljubljana – arheološko najdišče Ljubljana**Področje: *A*

Obdobje:

Med 16. junijem in 15. oktobrom 2008 so na območju antične Emone (Odlok o razglasitvi arheološkega kompleksa v ljubljanskih občinah za kulturni in zgodovinski spomenik; Uradni list RS, št. 46/90–2229 z dne 16. 3. 1990 in 20. 6. 1991), predvidenem za gradnjo Narodne in univerzitetne knjižnice Jožeta Plečnika (NUK 2), potekala zaščitna arheološka izkopavanja (Odločba Ministrstva za kulturo z dne 11. 7. 2008 pod opravilno številko 62200–6/2007/), ki jih je izvajal Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije pod vodstvom dr. Andreja Gasparija iz Vojaškega muzeja Slovenske vojske in namestnice vodje izkopavanj Judite Lux (ZVKDS, OE Kranj).

Glavnino izkopavanj območja NUK 2 je opravila ekipa pod vodstvom dr. Ljudmile Plesničar - Gec in vodjo terenskih del Damjanom Snojem med letoma 1996 in 1999. V okviru izkopavanj leta 2008 je bil raziskan preostanek ostankov v dostopnem delu omenjenega območja, razen depozitov pod zidovi najzgodnejše faze in pod strukturami, namenjenimi prezentaciji. Celovit vpogled v stratigrafski niz in kontekste iz časa pred gradnjo prvih zidov ni bil mogoč, ker je bil med izkopavanji v letih 1996–1999 velik del območij med zidovi izkopen do sterilne podlage.

Zaradi potoke terenskih del oziroma domnevno protipravnega odstranjevanja kulturne dediščine (antičnih zidov) v letu 2008 so bile podane tri anonimne prijave, in sicer na Inšpektorat za okolje in prostor, Inšpektorat za kulturo in medije ter na kriminalistično policijo Policijske uprave Ljubljana. Pooblaščenec osebe niso ugotovile nepravilnosti (MK, MNZ) oziroma pristojnosti (MOP) nad potekom raziskav.

Arhiv najdišča s premičnimi najdbami začasno hrani ZVKDS, OE Ljubljana, po končani obdelavi pa bo v skladu z odločbo predan Mestnemu muzeju Ljubljana.

Terenski razvid

Na vzhodni tretjini izkopnega polja so bili očitni sledovi izravnavanja zemljišča na robu pozno-glacialnega vršaja reke Save. Pri odstranjevanju pedoloških horizontov nad savskimi naplavinami so graditelji Emone uničili manjšo skupino žganih prazgodovinskih grobov. Grob s spodnjim delom

žare in sežganimi kostmi, dokumentiran v plitvi ohranjeni jami, je bil radiokarbonsko datiran v starejši del kulture žarnih grobišč (beta 249755: 2970±40 BP; 1 sigma 1270–1120 cal BC).

Na površini ostanka paleotal sta bila v osrednjem delu izkopnega polja ugotovljena več deset metrov dolga in povsem ravna jarka trikotnega preseka, široka do 1 m in globoka do 0,7 metra. Jarka, ki ju je zapolnil redukcijsko obarvan sediment iz sivega do temnorjavega glinenega melja s posameznimi prodniki, sta bila usmerjena drug na drugega pod kotom 67 stopinj. Južni jarek, ki poteka v smeri vzhod–zahod oziroma diagonalno na poznejše zidove, je bil na mestu med poznejšima fasadnima zidovima inzul XLVI in XXVII prekinjen v dolžini 8,2 m. Z zahodnega konca vzhodnega segmenta je segal polkrožen jarek proti severu in oblikoval klavikuli (clavicula) podobno formo, na podlagi katere interpretiramo celotno strukturo kot del vadbenega izkopa vojaškega tabora iz avgustejskega obdobja. V severovzhodnem kotu izkopnega polja sta bili dokumentirani okvirno sočasna ovalna peč za pripravo hrane z dnom, predprostorom in kupolo iz ožgane gline ter podobni peči namenjena dvojna jama.

Na površini paleotal je bilo na vzhodnem delu izkopnega polja dokumentiranih večje število vkopov, s pridržkom interpretiranih kot jame za pridobivanje peščenih agregatov za malto. Tudi več kvadratnih metrov velike jame, večinoma nepravilne oblike, so bile vkopane do 1 m globoko in so pogosto sekale druga drugo. Njihova polnila, ki jih sestavljajo mešane plasti proda, peska in meljaste gline, navadno ne vsebujejo najdb. Izjema je ovalna depresija domnevno fluvialnega izvora v izmeri 5,6 x 3,3 m na območju poznejše ceste H. V sivem glinenem sedimentu v spodnjem dnu jame, v katerem se je že začel anaerobni razpad z vonjem po nafti, so bili najdeni številni ostanki lesa, predvsem vejevje, kosi klanih desk in dva kosa manjših debel (beta 249754: 1930 ± 50 BP; 1 sigma cal AD 20–120), fragmentirana fibula tipa Jezerine, locen cingulum, preplet dveh kositrnih žic in italska keramika.

V naslednjem koraku so horizont prvih jam, jarkov in drugih struktur nasuli z izravnavo iz humusa in proda, debelo od 0,4 do 0,7 m. Plasti sicer sledimo na celotnem območju intra muros. Očitno so graditelji odstranili in nato v določenem časovnem zamiku nasuli nazaj večji del pedoloških horizontov, s čimer so pripravili bolj ali manj ravno površino za trasiranje objektov in infrastrukture. S te površine so bili na območju poznejših inzul XLVI in XXVII izkopani jarki večjega pravokotnega objekta in sklopa manjših

barak, ki sekata polkrožni jarek »klavikule« ter sta usmerjena drugače kot poznejši zidovi. Na vzhodnem delu inzule XIII so bila iz enake površine izkopana ležišča za tramove lesenih objektov ter spremljajoči drenažni jarki. Nizi podolgovatih pravokotnih barak ne odstopajo od usmerjenosti poznejših zidov ter ne segajo na območja cestišč. Zahodni niz obsega dva, za lopato široka in do 70 cm globoka jarka, ki v razmiku 5 m potekata v smeri S–J. Povezujejo ju prečni jarki, ki oblikujejo 3 m široke kasetne prostore. Med vzhodnim in zahodnim nizom barak poteka plitvejši in širši drenažni jarek z vodnim sedimentom. Vzhodni niz lesenih objektov je enako širok kot vzhodni, vendar prostori niso preslikani iz slednjega. Niz je od JV proti SZ prečkal z enake površine izkopan drenažni jarek, zapolnjen z oblicami in lomljenci ter še v vkopu prekrit z zbito glino. Onkraj vzhodnega jarka je potekal še en širši jarek s stojkami, ki domnevno predstavlja mejo lesene arhitekture proti vzhodu in leži 6 m zahodno od poznejše fasade inzule. Ta se navezuje na jarek južne stene lesene arhitekture, ki sega nekaj decimetrov čez severno fasado inzule. K opisani leseni arhitekturi sodi še domnoven ostanek še enega niza barak, ki je ležal okoli 2 m zahodnejše od zahodne stene. Zahodni niz barak je bil na južnem delu z enake površine presekani z vkopom za okoli 2,5 m globok vodnjak. Venec iz lomljenecv peščenjaka z notranjim premerom okoli 1 m je bil skoraj v celoti zrušen v notranjost.

Z enake površine kot opisani jarki in zidovi prve faze je bil na prostoru med južnima vogaloma inzul XLVI in XXVII zgrajen 6 metrov globok vodnjak z zidanim vencem notranjega premera 1,7 metra. Na dno vkopa s premerom 7,6 m so postavili 1 m visoko leseno kašto iz več leg masivnih hrastovih tramov. V sedimentih in zasutju vodnjaka so bili odkriti poleg drobnih najdb še leseni in kovinski deli vitla ter deli opečnega nadstreška. Prenehanje uporabe vodnjaka datiramo v prvo polovico 1. stoletja, ulici namenjen prostor pa ni imel nikoli funkcije cestišča, saj so ga že v klavdijskem času prezidali in tako združili obe inzuli.

Kronologija gradiva iz opisanih kontekstov dopolnjuje ugotovitve z lokacije Šumi, saj so izkopavanja na območju NUK 2 razkrila berljivo zaporedje poteka gradnje. Najdbe iz najstarejših polnil jam in jarkov sicer vključujejo nekatere predmete, ki so bili najverjetneje izdelani v zadnjih desetletjih pr. n. š. ali celo prej, vendar jih preostalo gradivo precej zanesljivo postavlja v čas neposredno pred nasipanjem omenjene izravnave za gradnjo zidov. Med časovno najbolj oprijemljivimi najdbami iz kontekstov obeh sklopov,

vključno s sedimentom, ki v stratigrafskem nizu sledi izravnavi, so bili najdeni razmeroma številni polovičeni in kontramarkirani novci Avgusta ter tera sigilata s številnimi pravokotnimi in redkimi ipp-žigi. Sedimenti in drugi depoziti v lesenih stavbah na območju poznejše inzule XIII so vsebovali Tiberijeve novce, kar pomeni, da je bila ta inzula zgrajena med zadnjimi. O tem pričajo tudi tri metre globok vodnjak z vencem iz lomljenecv, ki je delno uničil ostanke lesene arhitekture, in glinena nasutja, ki prekrivajo tako opisane ostanke barak kot tudi že zasut vodnjak in predstavljajo nivo gradnje zidov. V zasutju temelja severne fasade inzule XLVI je bila najdena os frontale mlajše ženske (Beta-249756: 2040 ± 40 BP; 1 sigma cal BC 90–cal AD 10).

Celotna antična sekvenca ostankov arhitekture in pripadajočih depozitov je bila dokumentirana le v severnem delu izkopnega polja, ki v letih 1996–1999 ni bilo izkopano zaradi dovozne poti in drugih logističnih razlogov. Zahodni del tega območja je bil praktično popolnoma uničen z gradnjo podkletenega objekta v sklopu poznejšega kompleksa Angora, saj so se pod hodno površino v kleti ohranili le temelji zidov prve faze in nekaj starejših jam. Bolje je bil ohranjen severovzhodni del izkopnega polja, kjer so bile raziskane tri faze kompleksa term, in sicer prva iz klavdijskega časa, druga iz druge polovice 3. stoletja in tretja iz sredine 4. stoletja.

Druga faza sovпада z razcvetom Emone, ki je dokumentiran z nadgradnjo infrastrukture s sistemom zbirnih kanalov – kloak ter novim standardom ureditve stanovanjskih prostorov s terazzo estrihi in freskami. Na raziskanem območju inzule XLVI so porušili njen zahodni fasadni zid in prislone notranje stene ter na njih zgradili kopalški kompleks z dvema apsidalnima prostoroma z bazenom in večji prostor – palestro. Vsi trije prostori so bili tlakovani z estrihi, in situ je bilo ohranjenih tudi nekaj fragmentov belih fresk. Glede na ohranjene sledove je mogoče sklepati, da sta bila v obeh apsidah urejena manjša bazena, od katerih se severni nahaja zunaj izkopnega polja in ga lahko zato samo domnevamo, južnejši pa je ohranjen le v nekaj legah radialno položenih opek. Iz južne apsde je vodil ozek hodnik v manjši prostor z odtočnim kanalom z nagibom proti decumanus maximus.

V večjem prostoru je bil v talni estrih precej grobo vklesan sistem ozkih in plitvih kanalov z žganinskim oz. organskim polnilom. Glavna os v smeri S–J je vodila od domnevnega bazena v razmeroma ravni črti v utor z enako usmeritvijo in širino, vklesan v kvadraten element iz peščenjaka.

Element, ki je bil postavljen na južni rob prostora, ima morda zvezo s sočasnim kanalom, zgrajenim hkrati z zidom, ki je na vzhodu zamejeval kompleks proti (še prehodni?) ulici H. Onkraj vzhodnega zidu kompleksa je bilo ugotovljenih več prostorov podolgovatega objekta, ki je mejil na odprto dvorišče. Prostore so zamejevale lesene predelne stene z zidanimi temelji. V enem so bili dokumentirani manjše kvadratno ognjišče in več vkopov še nepojasnjene namembnosti.

V mlajših fazah je prišlo do delne preureditve kompleksa, pri kateri je bil uničen dobršen del starejše strukture. Na novo zgrajeni masivni zidovi v smeri sever–jug so pomaknili mejo term na vzhodni rob stanovanjskih struktur druge faze. Kopalniški del na zahodnem delu je obdržal starejšo tlorisno zasnovano, na vzhodu pa sta bila postavljena dva prostora s talnim ogrevanjem. Kurišče domnevamo na območju objekta z masivnim kvadratnim podstavkom, ki ga je objemal glavni odvodni kanal. Ta je bil tokrat usmerjen proti jugu oziroma dekumanu F.

V najmlajši dokumentirani fazi je bil skrajno severni apsidalni prostor prezidan v ogrevan prostor. V drugi in tretji fazi je bila ulica med inzulama XLVI in XXXVII popolnoma pregrajena.

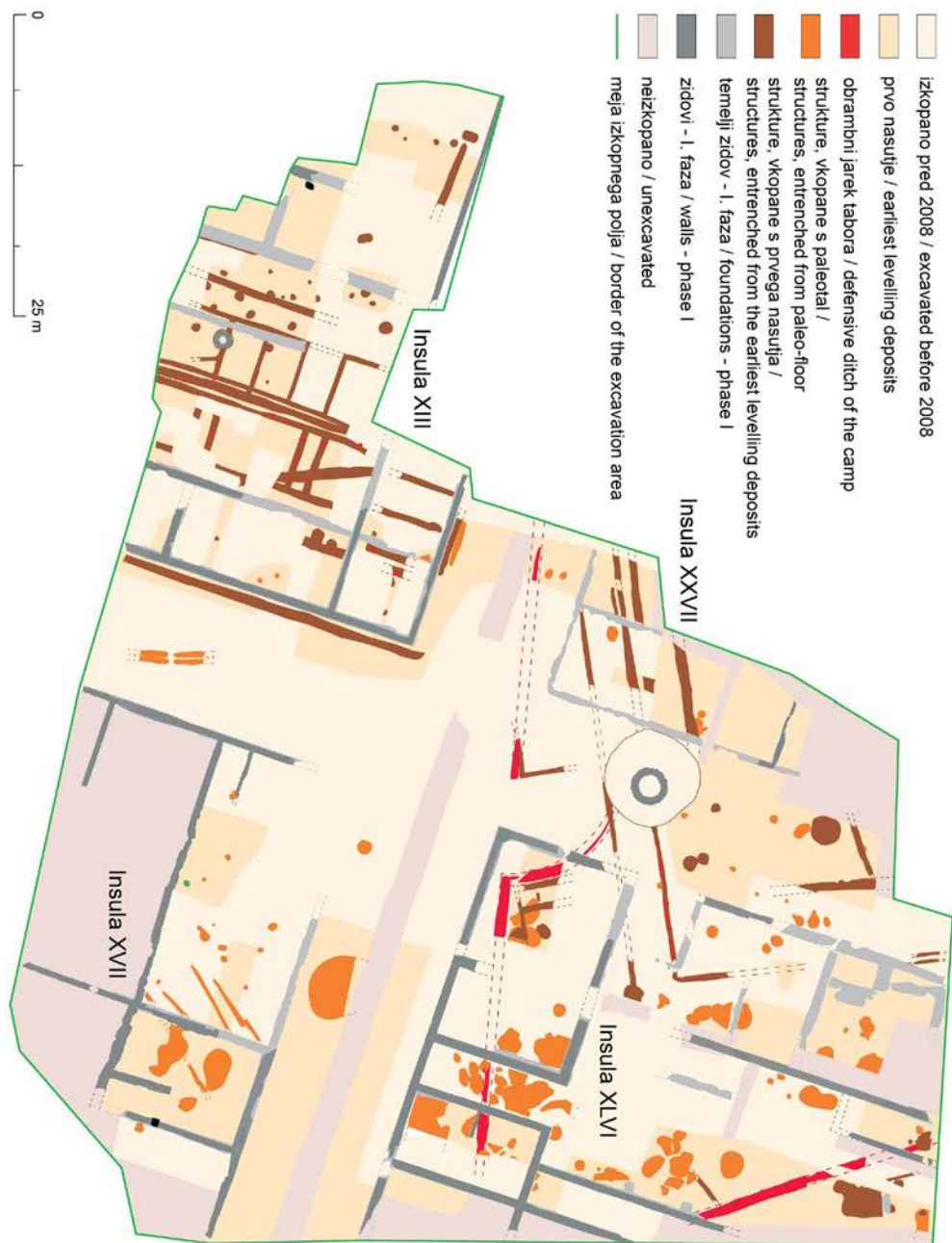
V okviru dokončanja izkopavanja preostalih depositov in struktur tretje faze v inzuli XIII nas je presenetil sekundarno uporabljen zgodnjerimski nagrobnik v impluviju objekta iz prve polovice 4. stoletja. V treh delih ohranjen nagrobnik iz apnenca, ki ga je dal Lucius Cantius Fidus nekje v sredini 1. stoletja n. š. postaviti sebi in hčerki, umrli pri 6 letih, označuje školjčna niša z doprsno upodobitvijo moškega. Gre za nagrobnik osvobojenca ene od bogatih italjskih rodbin in je prvotno najverjetneje pripadal nekropoli ob cesti proti Sisiciji, ki se je začejala pred vzhodnimi mestnimi vrati (porta praetoria).

Problematika raziskav

V skladu z odločbo MK naj bi ZVKDS izvedel arheološke raziskave na stavbnem zemljišču objekta NUKJP-1. faza, ki je sestavljeno iz parcel 287/1, 287/2, 289, 290, 311, 312, 316, 317, 304 (del), 306 (del) in 300 (del), vse k. o. Gradišče I. V času izkopavanja so bili nedostopni deli na Emonski ul. (parc. št. 300) in Zoisovi c. (parc. št. 316, 317), celotna služnostna pot do Rimske c. 3 (parc. št. 300), območje garaže Rimske c. 3 (parc. št. 306) in parkirišče Rimske c. 5 in 6 (parc. št. 304), zato so bila dela po končanju sektorjev znotraj gradbiščne

Ostanki Emone v izkopnem polju NUK 2 (avgusta 2008). Pogled proti severu (foto: A. Hodalič)

Kompozitni načrt zgodnjih struktur na lokaciji NUK 2 (zasnova: A. Gaspari; izvedba: L. Šorli)

ograje 15. 10. 2008 zaključna. Razkrite antične strukture so bile po zaključku izkopavanj prekrite z geotekstilom, začasno pa tudi z neprosojnim polivinilom, ki je namenjen odvratanju mokrote pred zasipanjem z varovalnim nasutjem.

Znotraj meja načrtovanega širokega izkopa gradbene jame in potekov zagatnih sten je bila arheološko raziskana večina dostopnih predelov, vključno z deli stratifikacije pod nekaterimi strukturami druge in tretje faze, ki so bili po projektu Marka Mušiča namenjeni prezentaciji in situ. Slednje velja za impluvija v inzuli XIII, ki sta bila tako kot večji del zidov navedenih faz zaradi dolgotrajne izpostavljenosti v derutnem stanju in popolnoma neprimerna za avtentično vključitev v projektirane ambiente. Bolje so se ohranili zasuti deli inzule XVII z impluvijem ob Zoisovi cesti, v katere zaradi ohranjanja statične trdnosti za načrtovano prezentacijo in situ nismo posegali. Na območju inzule XLVI je bil dokončno raziskan termalni kompleks III. faze. Pod njim je ohranjen kompleks podobne namembnosti iz klavdijskega obdobja, ki je uničil večino starejših struktur. Tega smo začasno ohranili zaradi poznejšega integralnega dokumentiranja z elementi kompleksa, ki so na trenutno nedostopnem severnem robu gradbene jame.

Dokončane so tudi raziskave na skrajnih delih jugovzhodnega vogala inzule XXVII, izkopanega v letih 1996–1999. Inzula je predvidena za prezentacijo in situ v okviru arheološkega lapidarija in naj bi bila po razlagi projektanta izkopana v drugi fazi gradnje kompleksa NUK 2. Ostali deli inzul in ulic F in H so raziskani do sterilne geološke podlage, razen podzidij prve faze, vodnjaka na ulici H in kloake.

Zaradi neurejenih pravnolastniških razmerij je bilo od skupno 5665,6 m² površine širokega izkopa po projektu nedostopnih 1221,8 m² ali 21,55 odstotka. V dostopnem delu (znotraj obstoječe gradbiščne ograje) raziskave niso končane na robovih izkopa ob Emonski in Zoisovi, na pasu ob vhodu na gradbišče z Emonske, impluvij v inzuli XVII, vodnjak med inzulama XLVI in XXVII, podzidje arhitekture prve faze, kloaka, arhitektura in depoziti v inzuli XVII in na območju kopališkega kompleksa na skrajnem severnem robu obstoječega izkopnega polja – inzula XLVI. Glede na ocene stanja rimskih struktur po zaključku izkopavanj v letih 1996–1999, ki so razvidne iz zapisnikov sestankov strokovne komisije za Emono z dne 1. 4. 1999 in 25. 8. 1999, ter v skladu s sklepi sestanka strokovne komisije za vrednotenje arhitekturnih ostankov antične Emonne, odkritih na lokaciji NUK 2, ki jo je sklical v.

d. generalnega direktorja ZVKDS Robert Peskar (z zapisnikom z dne 22. 9. 2008), in objektivnimi nevarnostmi, ki jih za (ne)pooblaščen obiskovalce predstavljajo izpostavljeni električni vod z napetostjo 10 kV in globoki izkopi, je vodstvo izkopavanj ob njihovem zaključku izdalo zapisnik s priporočilom, da se odkrite strukture čim prej primerno zaščitijo (6. člen Mednarodne listine o ohranjanju in upravljanju arheološke dediščine /Lausanska listina/ ICOMOS 1990) oz. zasujejo do začetka gradnje ali druge rešitve ureditve tega prostora.

Andrej Gaspari, Judita Lux

55

EŠD: 329

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – arheološko najdišče Ljubljana

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Med koncem novembra 2007 in začetkom julija 2008 so arheologi ljubljanske območne enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije v sodelovanju s kolegi iz podjetja Tica sistem izvedli zaščitna arheološka izkopavanja na območju izgradnje novega Porniškega centra Ljubljana. Zahodno od zdaj raziskanega območja so že v sedemdesetih letih pod vodstvom Ljudmile Plesničar - Gec potekala obsežna zaščitna arheološka izkopavanja, pri katerih je bilo odkrito okoli 1000 antičnih grobov (Plesničar - Gec, Severno emonsko grobišče, Katalogi in monografije 8, Narodni muzej, 1972). V lanskem letu je bilo na območju med Dunajsko in Vilharjevo cesto ter Trgom OF raziskanih 6335 m² površine. Pod ponekod skoraj meter debelimi novodobnimi nasutji, ki so predstavljala utrditev za železniške tise, je bilo odkritih nekaj novodobnih zidov, uporabljenih v zvezi z delovanjem železnice, ter antični grobovi, ki pripadajo severni emonski nekropoli.

Pod zgoraj omenjenimi novodobnimi nasutji je bila ponekod nad prodnato geološko osnovo še delno ohranjena plast meljastega peska zelo temno rjave barve in posameznih prodnikov, ki je predstavljala ostanek antične hodne površine. Poleg 435 antičnih grobov je bilo odkritih in dokumentiranih tudi pet grobnih parcel. Te so bile grajene iz prodnikov, ki so bili ponekod še vedno vezani z malto. Bile so kvadratne oblike, velike od 3 do 7 m, pri dveh pa je bila ob zahodni stranici ohranjena tudi razširitev v velikosti pribl. 1,5 x 3 m. Od vseh 435 odkritih grobov je 79 odstotkov

žganih pokopov. Prevladuje pokop v preprosti grobni jami, v katero je bila nasuta žganina ali položena žara s pridatki. Veliko žganih grobov je imelo posebno grobno konstrukcijo, zgrajeno iz tegul, v katero je bila nato dana žganina ali žara s pridatki. Taka konstrukcija iz tegul je bila v največ primerih sestavljena v obliki zaboja, nekaj pa jih je bilo tudi v obliki dvokapne strehe ali trikotne oblike. Manj je bilo pokopov v amforah ali dolijih, lesenih in kamnitih skrinjah, zidanih grobnicah ter kamnitih pepelnicah. Veliko odkritih grobov je bilo prekopanih in izropanih že v antiki, vendar smo kljub vsemu odkrili tudi dve še nedotaknjeni kamniti pepelnici s pokrovom. Skrinja ene izmed njih je imela na sprednji in stranskih straneh dvakrat profilirana napisna polja, brez napisa, ki pa bi lahko bil tudi slikan. Njen pokrov je bil narejen v obliki dvokapne strehe, okrašen s shematiziranimi strešniki (tegulami), ki so izmenično vbočene ali izbočene.

Skeletnih grobov je bilo 21 odstotkov. Največ je bilo pokopov v enostavno grobno jamo, ki je bila v nekaj primerih tudi obložena s prodniki. Veliko je bilo pokopov v lesenih krstah, od katerih so se ohranili le železni žebliji. Nekaj pa je bilo še pokopov, kjer je bil skelet obdan s pokončno postavljenimi tegulami v obliki krste, pokopov v kamnitih sarkofagih in zidanih grobnicah. Vse najdene skelete je antropološko pregledala (določitev spola in starosti v času smrti) doc. dr. Tatjana Tomazo-Ravnik, univ. dipl. biologinja. Prevladujejo moški grobovi (34,1 odstotka), ženskih grobov je 26,3 odstotka, otroških 24,2 odstotka, nedoločljivih pokopov pa je 15,4 odstotka.

Skoraj v vseh grobovih so bili odkriti pridatki. Med njimi se najpogosteje pojavljajo keramične in steklene posodice, različne oljenke, novci, razni pokojnikovi osebni predmeti, kot npr. steklene jagode, koščene lasnice in igle, steklene kozmetične posodice (lakrimariji in balzamariji), igralne kocke, preslice, ogledala, fibule itd. Po najdenih pridatkih lahko v lanskem letu raziskane grobove umestimo v čas od konca 1. stoletja n. š. do 4. stoletja n. š. Po razprostranjenosti najstarejših grobov lahko sklepamo, da je bila parcelacija grobnih parcel narejena sočasno z razdelitvijo mestne površine, saj se najstarejši grobovi s konca 1. stoletja n. š. pojavljajo ob severni vpadnici v Emono (ki je najverjetneje potekala pod traso današnje Dunajske ceste) od začetka do konca nekropole.

Tadeja Mulh

56

EŠD: 329

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – arheološko najdišče Ljubljana

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Pod vodstvom ekipe ZVKDS, OE Ljubljana, so bile, zaradi gradnje zunanjih požarnih stopnic, v septembru in oktobru 2008 izvedene zaščitne arheološke raziskave na dvorišču Šolskega centra na Aškerčevi cesti 1 v Ljubljani. Arheološka izkopavanja so razkrila rimske depozite in najdbe, ki jih lahko opredelimo kot naselbinske. Ohranjenost rimskih arhitekturnih ostalin na tem mestu nas je presenetila, saj smo pričakovali že deloma prekopane plasti, zlasti zato, ker je območje med Mirjem in Aškerčevo cesto raziskoval že W. Schmid pred prvo svetovno vojno.

Arheološka izkopavanja so bila izvedena v vzhodnem delu gradbene jame. Glede na porazdelitev mestnega območja Emona so arheološke raziskave potekale na območju emonske insule V. Ugotovljeni sta bili dve fazi antične poselitve. V prvi fazi je bila prodnata geološka zasnova izravnana in utrjena s sivkastorjavim peščenim meljem s prodniki. Nad to izravnano terena je bil v enem izmed treh delno raziskanih prostorov dokumentiran prvi nivo hodne površine – estrih iz zbite, svetlorožnate malte. V tem prostoru sta bili dokumentirani tudi dve vzporedni strukturi oglate oblike, grajeni iz tegul, vezanih z malto. V to fazo zelo verjetno spada tudi gradbeni material, ki je sestavljal ruševino prve faze antične poselitve. Gre za sipek, temnosivkastorjav melj s prodniki, odlomki tubulov, drobci malte in ometa ter freske z različnimi motivi. Gradbeni material je bil deloma pripeljan od drugod, deloma pa je verjetno iz prostora, ki je deloval istočasno z estrihom iz zbite, svetlorožnate malte.

Druga faza poselitve je bila zgrajena na zgoraj omenjeno utrjeno ruševino. V tej fazi je bilo na estrihu iz zbite, rdečkastorjave malte dokumentiranih 14 stebričkov (ali odtisov stebričkov) za hipokavst, narejenih iz peščenjaka. Prostor s hipokavstom je bil zamejen z zidom, zgrajenim iz lomljencev, vezanih z malto (orientiran v smeri sever–jug), in leseno predelno steno, od katere se nam je ohranil le odtis v estrihu. V to fazo spada tudi na zahodni strani zidu (v smeri sever–jug) odkrit estrih iz zbite, bele malte, položen čez utrditev prostora, zgrajeno iz oblic. Na ta estrih sta bila postavljena zida iz lomljencev, vezanih z malto, orientirana v smeri sever–jug in vzhod–zahod. Ta

dva zida sta zelo verjetno sestavljala vogal, ki pa je bil uničen že s predhodnimi gradbenimi posegi. Ruševino te faze predstavlja plast sipkega, temno-sivega meljastega peska z lomljenci, drobci malte, odlomki tegul in tubulusov.

Med najdbami iz rimskega obdobja prevladujejo odlomki gradbenega materiala. Gre za odlomke tegul, tubulov in opečnate tlakovce šestkotne oblike. Odkritih je bilo veliko odlomkov stenskih in stropnih fresk in tudi nekaj mozaičnih kock. Pri odlomkih keramike gre največkrat za ostenja manjših loncev, skled in čaš, ki so bile različnih oblik. Poleg odlomkov antičnega posodja je bila odkrita tudi oljenka z upodobitvijo rože na disku, ki je bila ohranjena skoraj v celoti. Od kovinskih najdb se nam je ohranilo nekaj železnih žebeljev, odlomek svinca, bronasti novci, odlomek loka fibule in bronast pasni zaključek.

Po prvi oceni lahko najdbe umestimo v čas med 2. in 4. stoletjem n. š.

Na zahodnem delu gradbene jame so bile arheološke ostaline deloma uničene že s predhodnim posegom v prostor, zato smo na tem mestu samo dokumentirali severni in južni profil.

Tadeja Mulb, Jasna Vinder

57

EŠD: 1978

Naselje: Ljubljana

Občina: Ljubljana

Ime: Ljubljana – cerkev Marijinega oznanjenja – kapela sv. Valentina

Naslov: Frančiškanski samostan, Prešernov trg 4, Ljubljana

Področje: R

Obdobje: prva polovica 19. stoletja

Stenske poslikave v frančiškanski cerkvi so pred tremi leti končno dočakale začetek nujno potrebne obnove. Temačen videz, ki je odraz številnih negativnih dejavnikov, ki so delovali na celotno ostenje, predvsem pa na stenske poslikave v šestih kapelah, je postal že skoraj zaščitni znak frančiškanske cerkve. Vendar pa navajenost na temačnost in strah pred spremembo v takih primerih ne smeta biti na prvem mestu. Sajasto prašna umazanija na površini, pulverizacija (upraševanje) oziroma barvna plast, ki je bolj ali manj enakomerno odstopila po celotni površini, omet mehke konsistence, velik odstotek med seboj ločenih plasti ariccia in intonaca ter popolnoma spremenjen videz originalnih fresk so vzrok za ponovno restavriranje Langusovih poslikav.

V frančiškanski župni cerkvi Marijinega oznanjen-

ja v Ljubljani je bil v letih 2007 in 2008 izveden konservatorsko-restavratorski poseg v kapeli sv. Valentina pod okriljem ZVKDS, Restavratorskega centra. Kapela sv. Valentina je prva od centralnih vhodnih vrat na vzhodni strani ladje. Obnova te kapele je sledila pilotskemu projektu v letih 2006 in 2007, ko je bila restavrirana prva kapela sv. Lucije, Apolonije in Agate (pilotski projekt v kapeli sv. Lucije, Apolonije in Agate je z vsemi umetnostnozgodovinskimi, ikonografskimi ter strokovnimi opombami natančneje opisan v Varstvu spomenikov 44 – Poročila, kar v večini velja tudi za vse druge kapele).

Notranjost cerkve do sredine 19. stoletja ni bila poslikana. Stene so bile dolgo časa izpostavljene različnim dejavnikom onesnaževanja. Nove poslikave so bile tako narejene na nosilec, ki je bil že v osnovi neprimeren, nasičen s snovmi, ki so pripeljale k hitrejšemu propadanju fresk. Matevž Langus je med letoma 1845 in 1855 poslikal najprej stranske kapele, nato še prezbiterij in ladjo.

Na poslikavah v kapelah naj bi bili narejeni štirje večji restavratorski posegi. Med našim konservatorsko-restavratorskim posegom (2007 in 2008) so bile poleg običajnih analiz slikovne plasti narejene tudi analize ometov; te dokazujejo prisotnost različnih organskih snovi, ki so bile kot restavratorski material nanesene na barvno plast z namenom utrjevanja. Utrjevalci so prodrli tudi pod barvno plast v omet. Ker v večini primerov niso bili ustrezni, je vsak naslednji restavratorski poseg le za nekaj časa navidezno ustvaril občutek ustrezno obnovljenih poslikav. Niti v našem primeru ni zagotovila, da bodo poslikave rešene vseh neprimernih predhodnih vnosov različnih utrjevalcev. Interpretacija analiz ometov še vedno poteka in se nanaša na vse že obnovljene kapele in tiste, ki na obnovo še čakajo. Predhodno utrjevanje z nanokalkom, utrjevalcem, ki je popolnoma kompatibilen z materiali, ki so prisotni v sestavi prave freske, je edini pravi utrjevalec, izbran v našem primeru, ki v prihodnosti ne more škodovati poslikavam. Odločitev o uporabi nanokalka je dobila pravo razsežnost po delavnici z naslovom Tehnika utrjevanja stenskih poslikav z nanodelci kalcijevega hidroksida ter metodologija uporabe amonijevega karbonata in barijevega hidroksida, ki je bila izvedena v letu 2006 na Restavratorskem centru, proti koncu obnove kapele sv. Lucije, Apolonije in Agate. Čeprav so bile najprimernejše smernice za predhodno utrditev, utrditve in čiščenje stenskih poslikav že podane v prvi kapeli (med pilotskim restavratorskim posegom v kapeli sv. Lucije, Apolonije in Agate sta bila namreč v prvih dveh mesecih na podlagi raziskav in anal-

iz pripravljena predlog in koncept nadaljnjih restavratorskih posegov, kjer je bilo za pridobitev najprimernejše metodologije čiščenja in utrjevanja treba izvesti več preizkusov na različnih barvnih slojih), je pričakovano, da je prišlo do minimalnih sprememb v sprejetem konceptu predvsem zaradi novih primernejših metodologij ter različnih letnic nastanka poslikav v kapelah (kapela sv. Lucije, Apolonije in Agate je bila poslikana leta 1845, kapela sv. Valentina pa nekaj let pozneje). Predstavljen predlog je bil sprejet, saj so bila nameravana dela v skladu s podanimi kulturnovarstvenimi pogoji. Prva restavratorska dela so zajemala sondiranja, preizkuse različnih metod odstranjevanja nečistoč, ugotavljanja stopnje in vrste poškodb, določanja konservatorsko-restavratorskih postopkov s pripravo receptur, materialov in vsega potrebnega za nemoteno nadaljnje delo s celotno restavratorsko ekipo.

V Varstvu spomenikov 44 – Poročila je natančneje opisano tudi stanje poslikav v kapeli sv. Lucije, Apolonije in Agate pred konservatorsko-restavratorskim posegom, ki se glede ogrožajočih dejavnikov, ki so delovali na poslikave, ne razlikuje bistveno od stanja poslikav pred posegom v kapeli sv. Valentina.

Nekateri dodatni projekti so pri vseh kapelah bolj ali manj ustaljeni, kot na primer računalniški izris celotne poslikave z vsemi detajli (figure, arhitektura ...), ki služi za dokumentiranje vseh izvedenih restavratorskih postopkov (predutrditev, utrditev, kitanje, injektiranje, rekonstrukcija, retuša ...), monitoring, termografija, ultrazvočne raziskave in situ za ugotavljanje učinkovitosti različnih utrjevalcev, in podobno.

Zaradi kritične narave poškodb je bilo treba na poslikani površini pred samim čiščenjem in utrjevanjem preprečiti nadaljnje odpadanje pulverizirane barvne plasti ter rešiti plasti intonaca, ki so v velikem obsegu odstopile od ariccia. Postopek kitanja in injektiranja je potekal izmenično s postopkom predhodnega utrjevanja. Na nekaterih mestih je bilo postopek injektiranja treba izvesti pred postopkom utrjevanja barvne plasti. Na mestih, kjer med intonacom in ariccim ni bilo odstopanja, je bil postopek izveden v obratni smeri. Za predhodno utrditev je bilo izbranih več različnih metod, glede na stanje barvne plasti na različni višini in reakcijo barvne plasti na utrjevalna sredstva. Uporabljene metode se delno razlikujejo od metod, ki so bile uporabljene v kapeli sv. Lucije, Apolonije in Agate. Ponovno je bilo treba izbrati tip utrjevalca, katerega funkcija ni bila le utrjevanje, ampak tudi lepljivost oziroma vezljivost; barvno plast je bilo pred nadaljnjimi restavratorskimi postopki

nujno pritrditi nazaj na nosilec. Na določenih predelih je bila uporabljena mešanica apnene vode in Tylose v razmerju 1 : 1, za drug način predutrditve je bila uporabljena mešanica nanokalka in amonijevega kazeinata v razmerju 1 : 1, za tretji način pa je bil uporabljen samo amonijev kazeinat ali samo nanokalk. Nanokalk je bil po navodilih dr. Luigija Deia (Tehnika utrjevanja stenskih poslikav z nanodelci kalcijevega hidroksida) zaradi narave utrjevalca narejen na delovišču vsak dan sproti. Sledila je izbrana metodologija čiščenja; v največji meri je bila za podporno sredstvo uporabljena celulozna pulpa srednje in tanke debeline (Arbocel 1000 in 200) v silikatnem absorberju (sepiolite), mešana z amonijevim karbonatom ali amonijevim bikarbonatom v razmerju od 10 do 20 odstotkov. Pulpa je bila na tanko aplicirana na površino čez dvojni sloj japonskega papirja. Čas delovanja smo podaljševali od 30 do 60 minut. Po odstranitvi obloge je bila površina natančno sprana z naravno gobico in vodo. Na nekaterih predelih so bile čez japonski papir na barvno plast aplicirane ionske smole (ponekod so bile te mešane v 10-odstotni raztopini amonijevega karbonata), ki delujejo predvsem na površini.

Izbrano vezivo (1,5-odstotni amonijev karbonat) za retušo in delno rekonstrukcijo se je razlikovalo od veziva (apnena voda in 2-odstotni Aress), uporabljenega v prvi kapeli. Na delavnici Metodologija uporabe amonijevega karbonata in barijevega hidroksida je bil poleg osnovne teme obravnavan ter in situ (kapela sv. Lucije, Apolonije in Agate) predstavljen amonijev kazeinat, ki ga je Sabino Giovannoni predlagal kot ustrezno vezivo za retušo z dolgoletno tradicijo v Italiji. Stopnja retuše in rekonstrukcije je bila predstavljena in sprejeta pred posvetovalno komisijo že v prvi kapeli, tako da v naslednjih ne bi prišlo do večjih odstopanj.

Obnova druge kapele je zaključena, trenutno poteka obnova tretje, kjer analize, raziskave in interdisciplinarno sodelovanje med institucijami vedno znova ponujajo možnost izboljšanja restavratorskih metodologij, tehnik in tehnologij.

Martina Lesar Kikelj

58

EŠD: 340

Naselje: **Ljubljana**

Občina: **Ljubljana**

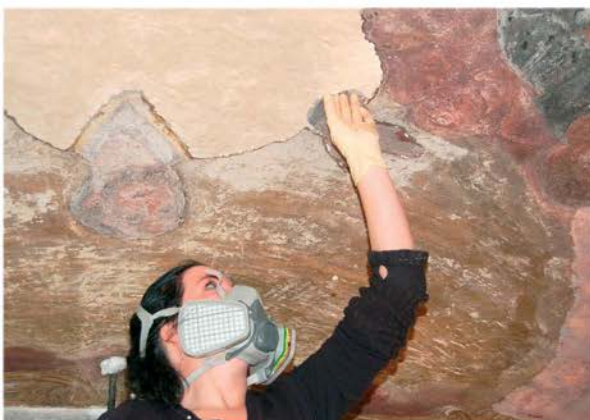
Ime: **Ljubljana – grad**

Področje: **R**

Obdobje: **20. stoletje**

Cerkev Marijinega oznanjenja – kapela sv. Valentina: strop pred posegom (foto: M. Lesar Kikelj)

Cerkev Marijinega oznanjenja – kapela sv. Valentina: nanašanje celulozne pulpe (amonijev karbonat) (foto: M. Lesar Kikelj)

Cerkev Marijinega oznanjenja – kapela sv. Valentina: retuša (foto: M. Lesar Kikelj)

Na ljubljanskem gradu smo leta 2007 na pobudo Mestne občine Ljubljana v Okroglem stolpu začeli konservatorsko-restavratorski poseg na sgraffitih. Sgraffiti so delo akademskega slikarja Marija Pregelja in arhitekta Borisa Kobeta, ki sta na skoraj treh metrih višine v obliki pasu čez celotno notranje ostenje ljubljanskega grajskega stolpa naslikala različne figuralne upodobitve. Sgraffito je tehnika stenskega slikarstva, pri kateri zgornjo plast ometa izpraskamo – izrežemo po risbi do spodnjih obarvanih plasti.

Poseg smo razdelili na dve fazi konservatorsko-restavratorskih del. Originalni ometi (110 m²) so nanizani v treh plasteh in poslikani v treh barvnih tonih (oksidno zelena, oksidno rdeča in naravni (temni) oker). Med konservatorsko-restavratorskimi posegi smo ugotovili, da so originalne plasti ometa, posebno zadnja, zgornja, v večini odstopile od temeljnika. Najverjetneje je zaradi zamakanja prišlo do podmehurjenja, kar je najbolj vidno na manjkajočih delih vrhnje plasti. Voda, ki je migrirala iz notranjosti ostenja, je pri izhlapevanju na površini s seboj odnašala vezivo vrhnje plasti, ki je podlaga za figuralne upodobitve.

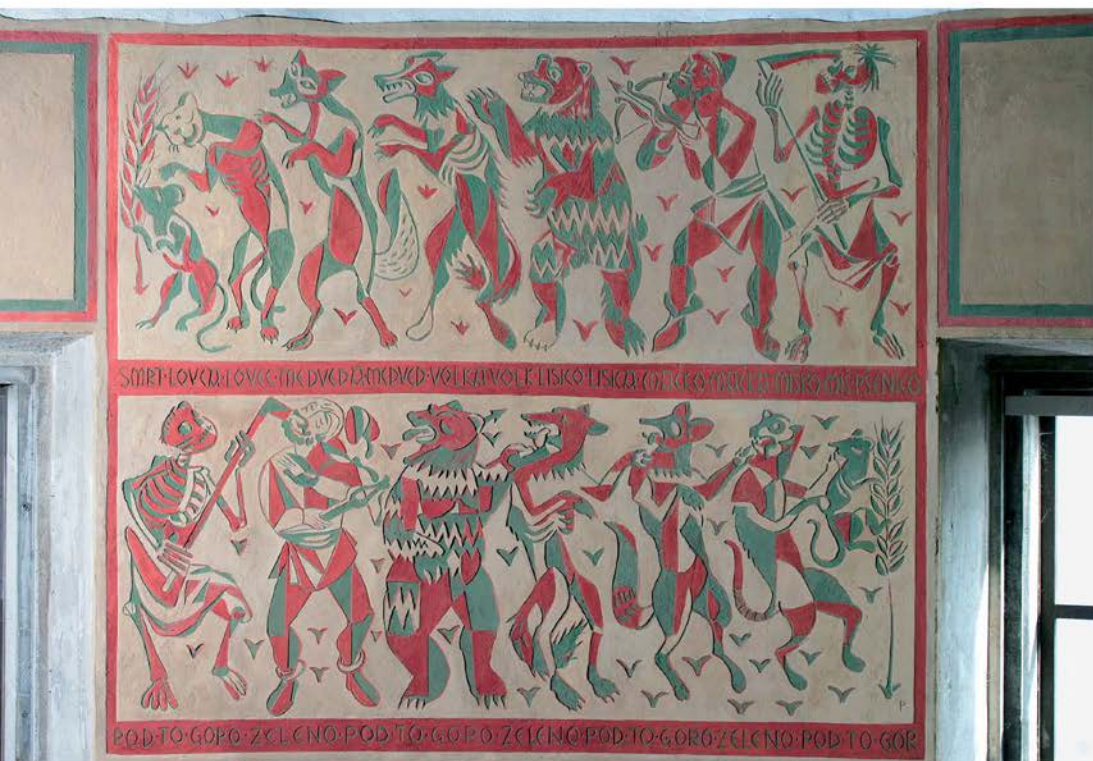
Po odstranitvi umazanije in prahu je sledilo razprševanje s Paraloidom B72, da bi osvežili in utrdili barvno plast. Nadaljevali smo z obšivanjem kritičnih mest in z zapolnjevanjem večjih poškodovanih predelov z apneno maso. Prav tako smo morali zaradi postopka injektiranja obšiti in zakitati večje in manjše poškodovane predele, kjer je poslikana površina odstopala od podlage. Zaradi tehnologije nanašanja ometa smo morali globlje poškodbe dvoplastno zakitati. Vse manjkajoče predele originalnega ometa (prva ali najnižja plast) smo nadomestili z novimi, jih spraskali do primerne enakomerne zrnatosti, izoblikovali in zgladili stike z originalom. To delo je bilo zamudno, še zlasti na večjih in globoko poškodovanih površinah, saj se je originalni omet krušil in odpadal, tako da smo ga morali najprej utrditi in šele nato je sledil postopek kitanja.

Po zaključku kitanja in ko smo nivojsko izenačili najnižji originalno poslikan nivo, smo začeli delno rekonstrukcijo ostalih dveh poslikanih površin. Delo je potekalo tako, da smo reliefno polagali nove omete od zgornjega (zadnjega) do

spodnjega (prvega poslikanega) nivoja. Postopek je bil zahteven in dolgotrajen, saj sta bili potrebni izredna pazljivost in preciznost. Nanesti je bilo namreč treba še dva nova nivoja apnenega ometa, ju reliefno ločiti in izoblikovati stike obeh origi-

nalnih nivojev poslikanih ometov z novimi nivoji apnenega ometa. Sledilo je tonsko približevanje originalni barvi.

Ljubiša Milić

Sgraffiti na ljubljanskem gradu, stanje po konservatorsko-restavratorskem posegu (foto: V. Benedik)

59

EŠD: 403

Naselje: **Ljubljana**

Občina: Ljubljana

Ime: **Ljubljana – škofijska palača**

Naslov: *Ciril Metodov trg 4*

Področje: R

Obdobje: *prva četrtina 16. stoletja, 1512, zadnja četrtina 17. stoletja, 1695, zadnja četrtina 18. stoletja, 1778; slike so datirane v 17. in 18. stoletje*

V letu 2006 je bil atelje za štafelajno slikarstvo Restavratorskega centra ZVKDS povabljen k sodelovanju pri projektu Upodobitve ljubljanskih škofov. K projektu so bile povabljene institucije,

ki se ukvarjajo z različnimi področji zgodovine, in sicer Zavod za varstvo kulturne dediščine, Restavratorski center, Umetnostnozgodovinski inštitut Franceta Steleta, Nadškofija Ljubljana, Narodni muzej Slovenije in Narodna galerija. Atelje za štafelajno slikarstvo je prevzel v delo deset slik z upodobitvami ljubljanskih škofov. Rezultati preiskav in dela so bili prikazani na razstavi Upodobitve ljubljanskih škofov, ki je bila leta 2007 v Narodni galeriji.

Stanje vseh desetih slik je bilo relativno stabilno. Največjo težavo pri samem projektu so predstavljala nestrokovno izvedena dopolnjevanja manjkajočih delov slikovnih plasti v preteklosti. Retuša je pri večini slik prešla v preslikavo, kar je bilo najbolj

opazno pri naslikanih interjerjih in draperijah v ozadju. Obrazi škofov so bili polepšani, lasje na novo počesani in obleke osvežene. Strokovna komisija v sestavi dr. Ana Lavrič, ZRC SAZU, dr. Ferdinand Šerbelj, Narodna galerija, dr. France M. Dolinar, nadškofijski arhiv, in red. prof. Ivan Bogovčič, ALUO, je opozorila na neoriginalnost dodanih napisov na robovih slik. Pri tem se je seveda pojavilo tudi vprašanje identifikacije naslikanih podob. Napisi so bili po vsej verjetnosti izvedeni v času starih restavratorskih posegov. Zakaj je prišlo do napačnih prepisov ali napisov, lahko samo domnevamo, težje pa dokažemo. Za potrditev suma neoriginalnosti napisov je bilo treba izvesti natančne naravoslovne preiskave. Preiskave z infrardečo fotografijo, ki prikazuje obstoj podrisbe, so izvajali v Narodni galeriji (mag. Andrej Hirci), rentgensko radiografijo in stratigrafijo slikovnih slojev pa v naravoslovnem oddelku Restavratorskega centra (Emina Frljak, Darja Čirič, Barbara Gosar Hirci, Valentin Benedik, Ivo Nemeč, Sonja Fister, Ljubljana, Nadškofijska palača, Portret Tomaža Hrena: poročilo o konservatorsko-restavratorskem posegu na sliki, Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Restavratorski center, 2006). V poročilu bom posebno pozornost posvetila le dvema podobama, kjer je bila sprememba po mojem mnenju najbolj dramatična.

Prva in najbolj zanimiva je upodobitev Tomaža Hrena (glej: Ana Lavrič, kat. enota 9.5, Tomaž Hren, portret, Peter Steidler (pripisano), 1611, olje, platno, 126,5 x 95,5 cm, napis nad grbom: [...] T LABOR; ASPICE/PRAEMIVM.; napis pod grbom: M.DC.XI/AETATIS SVAE LI.; na hrbtni strani slike: Thomas Chrön – IX.Eppus Labacensis/1598-1630, Ljubljana, nadškofijska palača, restavriral Heinrich Wetzach ok. 1884, Emina Frljak, RC ZVKDS, 2006: Upodobitve ljubljanskih škofov (ur. Ana Lavrič), Narodna galerija, Ljubljana 2007, str. 269–271). Rentgenogram prikaže spremembe in preslikave na zavesi za upodobljencem, rožni venec v njegovih rokah ni viden, lepo so vidni pentimenti na njegovi levici. Slika je bila v preteklosti močno obrezana. Pri tem so odrezali skoraj četrtino pomembnega grba, ki je levo pri upodobljenčevi glavi. Pod grbom je tudi originalen napis, ki pa je žal delno poškodovan. Pri fotografskem posnetku z ultravijolično svetlobo so prav tako natančno vidna območja preslikav in starih retuš. Ultravijolična svetloba nam je bila v veliko pomoč tudi med posegom odstranjevanja laka. Na opisani sliki je bil pod zgornjim slojem laka še eden. Dvom se je pojavil tudi pri identificiranju originalnosti

črnega pokrivala. Rentgenogram je nakazal le obrobo pokrivala. V celoti je na rentgenogramu vidna le oblika glave, vendar brez pokrivala. Ali gre za naknadno naslikano kapo? Analiza preseka vzorca, odvzetega s črnega pokrivala, je ovrgla sum, da gre za preslikavo. Verjetno je bilo pokrivalo dodano nekaj časa po nastanku slike, vendar lahko trdimo, da gre za istega avtorja. Natančneje je bil raziskan tudi rožni venec v škofovih rokah. Fotografski posnetek z ultravijolično svetlobo in rentgenogram dokazujeta obstoj preslikave. Med posegom odstranjevanja starih preslikav in lakov so se pod preslikano površino pojavili originalni koščki barvne plasti, ki pa so bili ohranjeni le v sledovih, vendar dovolj, da smo lahko rekonstruirali kroglice na rožnem vencu. Premer kroglic na originalu je bil manjši kot pri preslikavi, kar je bilo upoštevano pri rekonstrukciji. Preslikan rožni venec se zaključuje s cofom. To sicer ni običajno za klasičen molitveni pripomoček, ki se največkrat zaključuje in začne z upodobitvijo Križanega. Ker ni bilo podatkov o Križanem, smo se po posvetu s strokovno komisijo odločili, da zaključka ne naslikamo. Interpretacija o rožnem vencu je tako prepuščena gledalcu.

Drugačna, prav tako pomembna zgodba je potekala med konservatorsko-restavratorskimi posegi na sliki s podobo Franca Karla Kaunitza (glej: Ferdinand Šerbelj, kat. enota 15.3., Franc Karel Kaunitz, portret, olje, platno, 104 x 75,6 cm, pred restavratorskim posegom je bil l. sp. napis: Ep:Lab:Felix comes a/Schratenbach consecravit/ecclesiam sti: Xaverii die 28. Octob:/1728. Ljubljana, nadškofijska palača restavriral Sanela Hodžić, RC ZVKDS, 2007: Upodobitve ljubljanskih škofov (ur. Ana Lavrič), Narodna galerija, Ljubljana 2007, str. 304; fotografija 3). Rentgenogram je pod preslikavo prikazal natančne obrise zaves v ozadju in ogrinjala, poteze obraza in las pa so v originalu slikane bolj izrazito. Stare retuše in preslikave so bile natančneje locirane tudi s pomočjo fotografskega posnetka pri ultravijolični svetlobi (Barbara Gosar Hirci, Sanela Hodžić, Ljubljana – Nadškofijska palača, ljubljanski škof Felix Schratenbacher: poročilo o konservatorsko-restavratorskem posegu na sliki, Ljubljana: Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Restavratorski center, 2006). Enako kot pri Hrenu je bil tudi v tem primeru poseg odstranjevanja laka in preslikav nadzorovan z ultravijolično svetlobo. Identifikacijo naslikane podobe bi bilo mogoče izvesti z napisom v levem spodnjem robu slike, vendar je strokovna komisija izpostavila dvom o originalnosti slednjega. Tipografija napisa je bila varljiva, saj je bila pri drugih slikah izvedena manj

sofisticirano. Analiza odvzetega vzorca barvne plasti z napisa je potrdila sum, da je bil napis dodan pozneje.

Vseh deset portretov je bilo natančno pregledanih in analiziranih. Sami konservatorsko-restavratorski posegi so vključevali tako odstranjevanje nestrokovno izvedenih starih posegov kot tudi stabiliziranje nosilcev in menjavo podokvirjev, ki v večini primerov niso bili kvalitetno izvedeni in niso več opravljali svoje funkcije. Med projektom je bilo temeljno vodilo ohraniti original čim bolj nedotakljiv. Kljub nestrokovnim posegom na slikovnih slojih v preteklosti smo idejo o ohranitvi originala lahko izvedli na območju reševanja nosilca. Tu smo namesto podlepljanja uporabili postopek podaljševanja in ojačanja robov slik. V ta namen smo uporabili akrilno lepilo proizvajalca Lascaux (trgovsko ime Acrylic Adhesive 498-20X). Zelo dobra lepilna moč je največja kvaliteta uporabljenega lepila. Prednost pred drugimi lepili je tudi v tem, da ga lahko nanašamo in se hitro suši. Odstranljiv je s polarnimi toplili. Ravnanje slik smo izvedli z metodo kratkotrajnega vlaženja. Utrjevalna sredstva so bila nanesena v nizkih koncentracijah (7-odstotna raztopina zajčjega kleja, 10- do 15-odstotna raztopina Plexisola 550, 40-odstotna raztopina proizvajalca Lascaux v white spiritu), slike pa so bile obdelane pri nizkih temperaturah v nizkotlačni vakuumski mizi. Nestrokovno rešene lokalne poškodbe nosilca iz preteklosti smo odstranili in uporabili tehniko šivanja platna (vlakna primerne kakovosti prilepimo na hrbtišče slike z lepilom proizvajalca Lascaux pod tržnim imenom Textile Welding powder 5060). Vse navedene metode smo lahko uporabili zato, ker so se slike po končanem posegu vrnile v stabilno klimatsko okolje.

Podobe ljubljanskih škofov so bile tako deležne natančnih analiz z različnih področij. Sodelovanje različnih strok je pri takih projektih nujno. Lahko tudi rečemo, da so posegi na umetninah, ki se vračajo v stabilna klimatska okolja, za nas restavratorje posebno zadovoljstvo, saj lahko sledimo ideji o minimalnosti poseganja v umetnino. Žal pa je v slovenskem prostoru takih primerov še vedno premalo.

Barbka Gosar Hirci

Upodobitev Tomaža Hrena, stanje pred konservatorsko-restavratorskim posegom (foto: A. Hirci)

Upodobitev Tomaža Hrena, rentgenogram (S. Fister, K. Kavkler)

Upodobitev Franca Karla Kaunitza, stanje pred konservatorsko-restavratorskim posegom (foto: A. Hirci)

60

EŠD: /

Naselje: **Log pod Mangartom**

Občina: Bovec

Ime: **Log pod Mangartom**

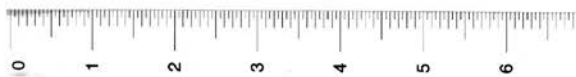
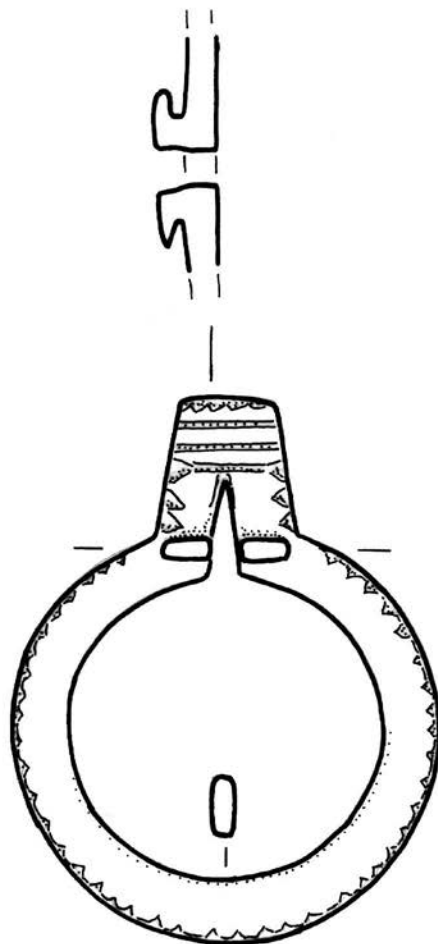
Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Ivo Ivančič iz Bovca je na območju nekdanjega smučišča na levem bregu Koritnice v Logu pod Mangartom našel bronasto okroglo pasno spono. Primerjave: Brinjeva gora (Pahič, S. 1960, Brinjeva gora, T. 4), Nevioudunum (Petru, S., P. Petru 1978, Nevioudunum – Katalogi in monografije 15, Tab. II: 14, 37). Ta vrsta spon je značilna za 3. stoletje in začetek 4. stoletja (Sagadin, M. 1979, Antične pasne spone in garniture v Sloveniji – Arheološki vestnik 30, 307–308, T. 11).

Opis: Ulita okrogla pasna spona z obročem pravokotnega preseka, ki prehaja v trapezasto oblikovan podaljšek. Obroč je po zunanem obodu okrašen z zarezami, s katerimi je okrašen tudi trapezasto oblikovan izstopajoč del. Pr. obroča 5,1 cm; deb. 0,35 cm. Najdbo hrani najditelj.

Miha Mlinar

Log pod Mangartom, rimska pasna spona (risba: N. Grum, računalniška obdelava: M. Grego)

61

EŠD: 28108

Naselje: **Maribor**

Občina: *Maribor*

Ime: **Maribor – arheološko najdišče Zgornje Radvanje**

Področje: *A*

Obdobje: *pozni neolitik in prehod v zgodnji eneolitik, mlajša železna doba, rimsko obdobje*

Na trasi zahodne obvoznice Maribor s krožiščem v Radvanju so v letih 2007 in 2008 potekali nadzor in zaščitna izkopavanja doslej neznanega multiperiodnega arheološkega najdišča. Projekt je označen kot Radvanje – Mariborska zahodna obvoznica s kodo RAD-OBV-07/08. Po končanih raziskavah smo najdišče v trenutno znanem obsegu registrirali – vpisali in vrisali v Register nepremične kulturne dediščine Slovenije.

Investitor in naročnik arheoloških raziskav je bil Dars, d. d. Izkopavanja je vodil Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, OE Maribor, pod vodstvom Mire Srmčnik Gulič. V strokovni ekipi so pri raziskavah sodelovali Aleksandra Nestorovič, Saša Djura Jelenko (Koroški pokrajinski muzej Slovenj Gradec), Primož Stergar, Mihaela Kajzer Cafnik, tehnik Stanko Gojkovič (oba ZVKDS, OE Maribor) ter študenti arheologije (Teja Gerbec, Grega Gojkovič, Bine Kramberger, Maja Kumprej, Marko Pečovnik, Jernej Umek) in sorodnih strok.

Arheološka dela so potekala v petih etapah (med 23. 7. 2007 in 20. 9. 2008), ker smo se morali prilagajati in slediti dinamiki gradbenih posegov. Območje raziskav so pred začetkom del v zahodnem delu predstavljali travniki, v vzhodnem delu se je raztezala preorana njiva, ob Lackovi cesti pa je bil poleg pločnika po vsej dolžini zasajen nasad mladih dreves. Pri arheoloških raziskavah, ki so zajele površino velikosti 1444 m² (zunaj tega območja smo nadzirali še zemeljske posege za različne komunalne vode), smo v vrhnjih plasteh uporabili stroj z delovno žlico – škarpirko. Pod nadzorom smo tako odstranjevali ornico do potrebne globine, na kateri smo lahko določili naravne in antropogene plasti in strukture, ki smo jih nato snemali ročno po stratigrafskih enotah in o tem sproti vodili sistem arheološke dokumentacije na terenu. Arheološki potencial je v določeni meri poškodovano aktivno kmetovanje, nekaj več škode pa so povzročili gradbeni posegi ob izgradnji Lackove in Engelsove ceste, ki pa so zaradi globine arheoloških depozitov dosegli le vrhnje dele struktur in plasti; vsaj v spodnjem delu so strukture in plasti ostale intaktno.

Med raziskavami smo odkrili 39 objektov iz različnih časovnih obdobj. Jedro najdišča, kjer so nekateri objekti tesno drug ob drugem oz. celo posegajo drug v drugega, predstavlja naselbina iz časa poznega neolitika in prehoda v zgodnji eneolitik (konec 5. tisočletja in začetek 4. tisočletja pr. n. š.), ki zaenkrat šteje 29 objektov. Med objekti smo raziskali tudi vsaj osem samostojnih objektov, zgrajenih v stojkasti tehniki, katerih natančne datacije pa zaradi odsotnosti najdb in umestitve znotraj naselbine zaenkrat ni mogoče z gotovostjo določiti. Posamezne strukture in objekti iz mlajših obdobj so lahko včasih poškodovali starejše strukture, nekateri objekti so tako lahko sestavljeni iz jam v kombinaciji s stojkami iz latenskega obdobja. Skupno so bili odkriti štirje latenskodobni objekti pravokotne oblike, ki imajo stojke v notranjosti oz. na robovih objekta. Na skrajnem zahodnem delu raziskanega območja (sektor 2) smo odkrili štiri antične objekte, zgrajene iz brun.

Poleg večjih objektov smo odkrili tudi delovne jame različnih namembnosti, ki so bile razporejene ob njih. Na zahodnem robu naselbine smo razpoznali tudi dva vodna zbiralnika, na južnem robu raziskanega območja pa jame, ki se navezujejo na gospodarske aktivnosti bolj na obrobju naselbine.

Poleg naselbinskih ostalin smo uspeli odkriti še dva razmeroma slabo ohranjena žgana groba (SE 98/99 in SE 190/191), vkopana v sterilno plast na vzhodnem robu raziskane naselbine. Glede na najdbe slabo izpovednost atipičnih keramičnih odlomkov, lego in v bližini ležečo jamo SE 202/203, v kateri smo našli drobce bron, sta verjetno mlajša od glavne naselbine. V obeh smo odkrili ostanke kalciniranih kosti. Točno starost bomo lahko določili na podlagi opredelitve odvzetih vzorcev.

V sektorju 3 smo naleteli tudi na strukture novoveškega obdobja SE 89, SE 101, SE 102, ki se morda navezujejo na Radovanov dvorec oz. na nekdanji park ob dvorcu. Dvorec stoji nedaleč jugozahodno od območja arheoloških izkopavanj. Strnjene bivanjsko-gospodarske strukture sodijo v tip planih, nižinskih naselbin, ki jo je vsaj delno naravno varovala odkrita paleostruga nekdanjega potoka. Morebitnih obrambnih struktur nismo zaznali. Jedro naselbine iz obdobja poznega neolitika in eneolitika je ob današnji Lackovi cesti, na križišču z nekdanjo Engelsovo cesto ter pod njima (na območju novega rondoja). Naselbina sega tudi južno od Lackove ceste, kar smo ugotovili pri nadzoru gradbenih izkopov za plinovod, in severno od nje, kjer naselbinske strukture počasi izginejo (severno od sektorja 1). Proti vzhodu na-

selbine nismo uspeli natančneje zamejiti, saj sega zunaj obsega gradbenih del, proti zahodu pa prazgodovinska kulturna plast (SE 002) v sektorju 3 izigne, s čimer se naselbina predvidoma konča.

V vasi smo odkrili več objektov s poglobljenim dnom, ki so se ohranili v kompleksnih sistemih manjših in večjih jam. Te so bile delno vkopane v zemljo, delno pa je imel objekt še nadzemno konstrukcijo, na kar kažejo odkrite stojke za nosilne stebre. Med objekti so bili najdeni tudi sledovi samostojnih objektov, zgrajenih v stojkasti tehniki. Vsaj v dveh primerih (SE 370/371, SE 1180/1181) lahko rečemo, da so bili znotraj večjih objektov (katerih nadzemna konstrukcija se ni ohranila) nad nekoliko poglobljenim dnom postavljeni manjši objekti v stojkasti tehniki (v obeh primerih 2–3 objekti). Tudi stojke ob objektu SE 226/227 in nad njim pričajo o enem ali več objekti, narejenih v stojkasti tehniki, ki je dopolnjeval večjega. Lahko, da je pri tem šlo tudi samo za podeste iz prepleta vej in premazanih z ilovico ali pa so imeli tudi nadzemno konstrukcijo.

Za nekaj objektov imamo dokaze, da so zgoreli (prežgan hišni lep, kamnita orodja in lončenina, izpostavljena visoki temperaturi, velike površine žganine in prežganega lesa; npr. objekti SE 226/227, SE 370/371, SE 820/821, SE 1180/1181), v nekaterih objekti smo odkrili ognjišča (SE 96/97, SE 226/227, SE 370/371, SE 1414/1415), prav v vseh pa poleg drugega tudi kamnita orodja. Nasploh so bile ostaline objektov večinoma bogate z depoziti (žganina, lep, kamnita orodja, lončenina) in enovitega arheološkega konteksta, kar je bistveno za preučevanje tega obdobja v širšem arheološkem kontekstu sploh.

Odlomki odkritih lončenih posod so večinoma svetlih, sivorjavih odtenkov, velik odstotek črepij ima kot pustilo glineni masi primešane razne peske. Posode so narejene ročno, v svitkasti tehniki ali iz polnega volumna (npr. zajemalke). Čeprav je večina odkrite lončenine polomljena, smo oz. bomo lahko restavrirali presenetljivo veliko skoraj celih posod. Po številčnosti prevladujejo različne oblike loncev, posod na nogi, skled,

Radvanje 2007/2008, pogled proti vzhodu na del naselbine med raziskavami, v ospredju sledovi objekta 10 - SE 271/272 (foto: A. Bizjak)

čaš oz. skodelic ter žlic in zajemalk. Razmeroma veliko je ročajastega posodja.

Lončenino so krasili z vrezovanjem, vtiskovanjem ali vbodi v površino posode, na površino posode so lepili bradavice. Motive vtisnjene okrasa predstavljajo snopi črt, ki največkrat potekajo navpično po površini posode. Na podlagi najdb in izjemno izpovedne stratigrafije smemo govoriti o lengyelski (stopnja lengyel III) in lasinjski kulturni skupini, ki se po prvih podatkih ponekod pojavljata enovito.

Izjemno število ohranjenih litičnih najdb in vsaj ena jama, v kateri je bila dokazana proizvodnja teh izdelkov (SE 212/213), dokazujejo, da so v naselbini izdelovali kamnito orodje. Kamen za proizvodnjo je bil na voljo tako na Pohorju kot v pridiških Drave. Večina orodja je bila narejena iz serpentinita in amfibolita, nekaj pa iz gnajsa, dacita in laporjevca. Fine drobne klinice in puščične osti so narejene iz kalcedona, brusi pa iz drobnozrnatih in grobnozrnatih peščenjakov (kamnite najdbe je pregledala geologinja mag. Mojca Bedjanič z Zavoda RS za varstvo narave, OE Maribor, za kar se ji tudi na tem mestu zahvaljujemo).

Glavnina kamnitega orodja je bila najdena v zaprtih arheoloških kontekstih oz. polnilih jam. Večina odlomkov je glajenih, odkriti pa so bili tudi klesani primerki in številni odbitki. Med orodjem bi lahko izpostavili osnovne kategorije: večje in manjše sekire (ploščate, kalupaste in kladivaste sekire), dleta, grobe in fine bruse, klinice, puščične osti, med odpadni material pa lahko štejemo nedokončana in zlomljena orodja, izvrtke sekir in jedra.

Mira Strmčnik Gulič

62

EŠD: 9122

Naselje: **Matavun**

Občina: Divača

Ime: **Matavun – domačija Matavun 8**

Naslov: Matavun

Področje: E

Obdobje: 19., 20. stoletje

Na robu vasi nad globeljo reke Reke pred vsotopom v Škocjanske jame je ob glavno cesto Matavun–Vremski Britof postavljena nekdanja imenitna domačija in gostilna, ki je pozneje nudila prenočišče najrazličnejšim gostom. Tako so pod Italijo v njej radi prenočevali lovci iz Italije, ki so sem hodili na lov, pa tudi drugi letoviščarji, predvsem s Tržaškega, ki so se sem umaknili pred poletno vročino in slabim zrakom v mestu. V času

do kapitulacije Italije je v hiši deloval sanatorij za tuberkulozne bolnike. Tu so še po drugi svetovni vojni prebivale tudi učiteljice, ki so učile v škocjanski šoli.

Osrednji prostor ob cesti je namenjen klasicistično zasnovani stanovanjski hiši in nekdanji gostilni z dvoriščem pred njo, danes Matavun 8. Hiša, v kateri je delovala gostilna nekako do leta 1968, je velika, danes nenaseljena nadstropna stavba s štirikapno korčno streho. Hišo je kupil Javni zavod Škocjanske jame. Z rekonstrukcijo in obnovo hiše se bo spremenila tudi njena namembnost v promocijski kongresni center.

Vhodno, h glavni cesti obrnjeno fasado poudarja mansarda v osrednji osi. Vhodna vrata, okvirjena s polkrožno zaključenim kamnitim portalom s kapteloma in svitkastim sklepnikom z monogramom F.M., so postavljena v sredino pritličja. Zaščitena so s kamnitim, na konzolah slonečim balkonom s kovano ograjo. Nanj vodijo vrata iz salona v nadstropju.

Na levem delu vzhodne fasade je prizidek s sanitarijami, desni del pritličja pa se odpira z dvema tridelnima okenskima odprtinama. V nadstropju in tudi v sredinskem delu, kjer je v notranjosti stopnišče, so nameščena še tri okna, obrobljena s kamnitimi okvirji. Južna fasada, ki se spogleduje z vratom, je triosna. V kletni del so speljane široke kamnite stopnice. Vhodna dvokrilna lesena vrata okvirja kamnit polkrožno zaključen portal s kapteloma in sklepnikom z monogramom FM.

Pritličje obsega veliko in prostrano vežo, tlakovano s kamnitimi skrlami. Iz veže je dostop levo v točilnico s šankom in kuhinjo, ki sta bili povezani tudi z vmesnimi vrati, iz točilnice pa v staro kuhinjo in kamr, ki je bil namenjen pripravi in peki kruha. Desno iz veže se najprej vstopa v ta veliko sobo, jedilnico z lesenim podom na tleh, v kateri se je ob posebnih priložnostih tudi plesalo. Naslednji vhod iz veže je v sobo pod stopniščem. Iz veže se po kamnitih stopnicah pristopa v nadstropje, kjer se najprej nad vežo v pritličju odpre širši salon, iz tega pa so vhodi tako levo kot desno v sobe za spat. V salonu so se zadrževali in tudi hranili imenitnejši gostje gostilne, in temu primerno so ga tudi opremili z boljšimi kosmi pohištva. Pod streho je čefita, neizkoriščeno podstrežje z urejeno sobo za dekle v mansardi.

Ta velika soba in del veže sta podkletena. V kletnem, v zemljo vkopanim prostoru je hrm z lesenim stropom z vidnimi gredami in kamnitimi skrlami na tleh. Dostop v klet je tudi z zunanje, vrtno strani.

V hiši je bilo jeseni 2008 opravljeno sondiranje. V posameznih prostorih je bilo po deset in več

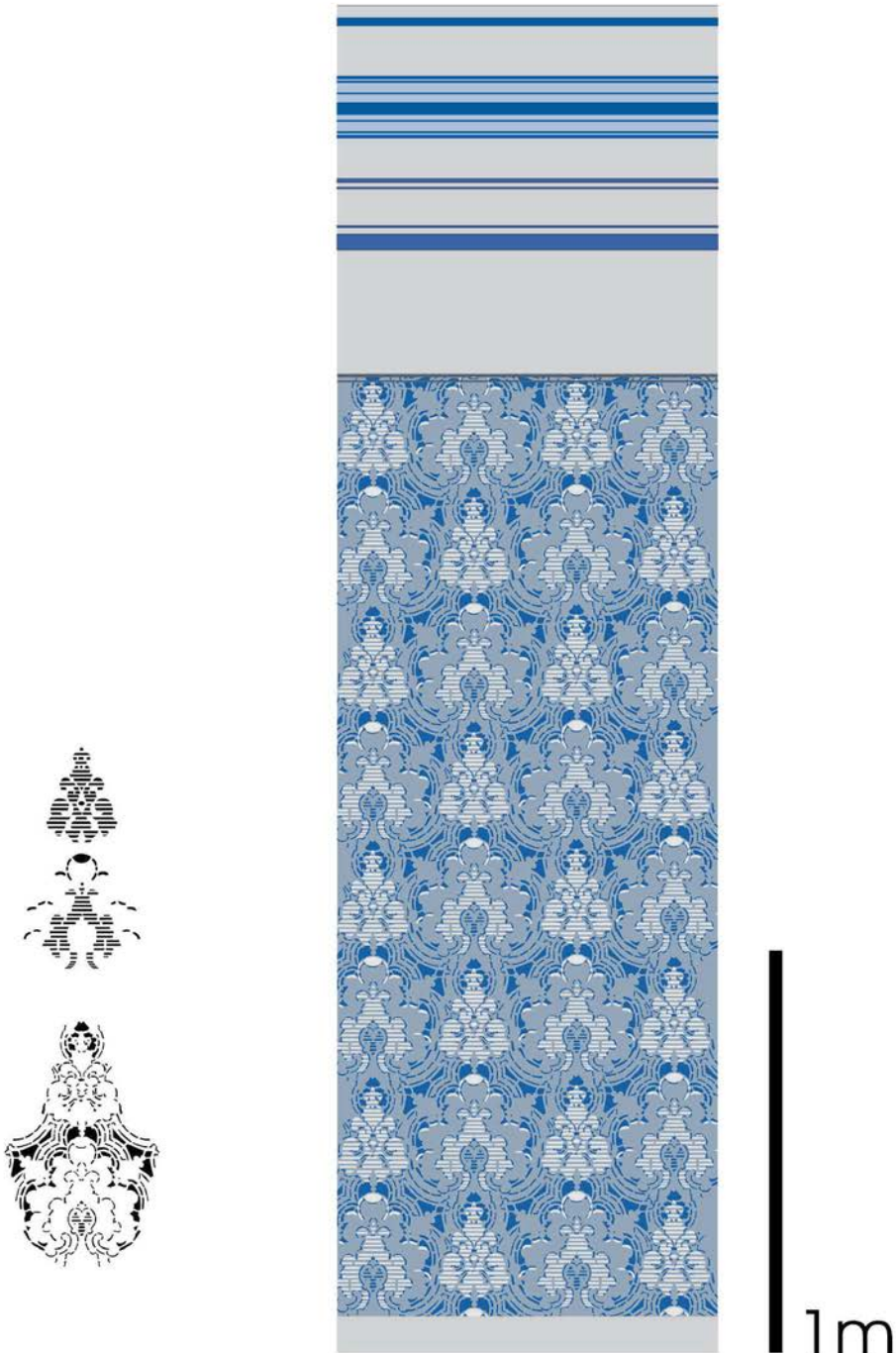
Pogled na glavno fasado hiše Matavun 8 (foto: A. Jazbec, 2008)

Matavun 8, sonca z dekorativno stensko poslikavo iz veže hiše (foto: A. Jazbec, 2008)

Rekonstrukcija stropa v veliki sobi v pritličju (risba: A. Jazbec, 2008)

Rekonstrukcija dekoracije sten v veliki sobi v pritličju (risba: A. Jazbec, 2008)

plasti beležev. Vsi prostori, razen kuhinje in nekaj drugih prostorov bolj praktične narave, so bili okrašeni z bogatimi dekorativnimi poslikavami. V vsakem prostoru je bilo odkritih več plasti dekorativnih poslikav.

Poslikave so bile narejene v sekotehniko, beleži na suh omet oziroma na starejše beleže. Stropovi so leseni, omet je nanesen na nasekane letve. Pri večini poslikav so bile stene prekrte s stiliziranimi, ponavljajočimi se rastlinskimi vzorci, narejenimi z matricami iz povoščenega papirja. Ker je tak okras v bistvu cenejši nadomestek za tekstilne stenske tapete, ni presenetljivo, da večina vzorcev izhaja iz tekstilnega dekorja. Nekateri vzorci so večbarvni, tudi tribarvni. Poslikave na stenah spodaj zaključuje večinoma enobarven cokel, zgoraj pa prek črt in pasov, od katerih so nekateri okrašeni z dekorativnimi vzorci, prehajajo v strop. Del iz pasov in črt, ki je ponekod širok tudi sedemdeset centimetrov in več, imitira arhitekturni venec, ki pošteno posega v strop. Stropovi so enobarvni, v sredini okrašeni z rozeto iz dekorativnih vzorcev. Ponekod je podobna dekoracija tudi v vogalih stropa. Okenske špalete so bile ponekod okrašene z marmoracijami. To je splošen opis sheme, ki v posameznih primerih nekoliko odstopa. Razlike so od plasti do plasti, pa tudi od prostora do prostora, glede na reprezentančnost. V starejših plasteh, datiranih domnevno malo pred sredino 19. stoletja, je prisoten na stropovih tudi ročno izdelan rastlinski okras. V veliki sobani v pritličju, ki je bila najbogateje dekorirana, pa je v prvi plasti na stropu figuralna poslikava, nekakšen sicer slabo ohranjen antični vojak s perjanico na šlemu in sulico. V istem prostoru, v drugi plasti, pa sta bili znotraj bogato členjene stropne dekoracije v naslikanih dekorativnih okvirjih upodobljeni dve romantično občuteni krajini, od katerih je ena ohranjena. Veži in stopnišče so bili največkrat okrašeni skromneje kot sobe, vendar tudi tu najdemo zanimivo dekorativno poslikavo sten. Vzorec je tribarven, na stenah pa se v osemkotnih poljih izmenjujeta dva alpska motiva, krajini s hišami in gorami v ozadju.

Posamezen slikopleskar, ki je dekoriral notranjščino hiše, je največkrat poslikal vse prostore in ga je v glavnem mogoče slediti, če je poslikava v zadostni meri ohranjena. Težava so stropovi, ki so bili ponekod delno ali v celoti nadomeščeni, ter beleži, ki se luščijo ali so se že odluščili. Vsekakor so v hiši vedno delali kvalitetni mojstri, kar se vidi tudi po tem, da se v enajstih dekoriranih prostorih, če ne štejem hodnikov, ni ponovila nobena matrica, kar se sicer rado zgodi v kmečkih hišah s po tremi ali štirimi dekoriranimi prostori.

Opravljeni sta bili sondiranje in dokumentiranje posameznih bolj zanimivih in bolje ohranjenih plasti dekorativnih poslikav. V vsakem prostoru je bila narejena stratigrafija. Zanimivejše dekoracije so bile računalniško rekonstruirane. Že med sondiranjem smo obveščali lastnika in projektantko o najdbah, ob koncu pa smo te predstavili. Naleteli smo na naklonjenost in razumevanje, še posebej pri projektantki, ki je morala na novo narediti že narejene projekte. Sklenjeno je bilo, da se zanimivejši detajli poslikav snamejo in prezentirajo kot snete poslikave ali pa se po gradbenih posegih vrnejo na prvotno mesto. Zanimivejši in bolje ohranjeni poslikani stropovi se bodo pokušali ohraniti na mestu in restavrirati. Zanimivejše dekorativne poslikave se bodo rekonstruirale. V kolikšni meri in katere, še ni usklajeno, odvisno od združljivosti z novo funkcijo in razpoložljivih sredstev.

Načelno pa naj bi se v čim večji meri poustvarilo nekdanje vzdušje. Kot odgovorna konservatorica se pri projektu angažira Eda Belingar, projektantka je u. d. i. a. Silvija Kajzer, sondiranje je s pomočjo Primoža Fučke in Mirana Cenciča opravil Andrej Jazbec, ki je naredil tudi računalniške rekonstrukcije poslikav.

Andrej Jazbec, Eda Belingar

63

EŠD: 17660

Naselje: Miren

Občina: Miren – Kostanjevica

Ime: Miren – arheološko najdišče »Ob pokopališču«

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Arheološko najdišče »Ob pokopališču« leži v severnem delu Mirna. Tu naj bi v rimskem času potekala cesta Akvileja–Emona. V skladu s kulturnovarstvenimi pogoji je ZVKDS, OE Nova Gorica, pred gradnjo objekta policijske postaje na parc. št. 56/2, k. o. Miren, izvedel predhodna strojna sondiranja, s katerimi je pridobil informacije, potrebne za ovrednotenje dediščine pred gradbenimi posegom. Tako smo ugotovili, da je severna polovica območja, predvidenega za gradnjo objekta, arheološko negativna, na južni polovici območja posega, kjer je predvidena ureditev parkirišča, pa sta bili odkriti v neposredni bližini obstoječe magistralne ceste intaktna struktura iz prodnikov in z rimskodobnimi najdbami (gradbeni material, odlomki keramike in stekla) ter nekoliko stran koncentracija rimskodobnega gradbenega gradiva. Razpršenim rimskodobnim

najdbam (odlomki rimske keramike in stekla ter rimski gradbeni material) smo sledili na prostoru velikosti 30 x 15 m. Testnih sond v tej fazi raziskav nismo širili, kot tudi nismo posegali v odkrite rimskodobne strukture. Investitorju smo predlagali spremembo projekta ureditve parkirišča za objekt policijske postaje, tako da bi se plasti z najdbami in odkriti strukturi v celoti izognili. V obratnem primeru bi bilo nujno pred gradnjo parkirišča območje v celoti raziskati.

Patricija Bratina

64

EŠD: 12760

Naselje: **Mirna Peč**

Občina: *Mirna Peč*

Ime: **Mirna Peč – domačija Trg 30**

Naslov: *Trg 30*

Področje: *E*

Obdobje: *zadnja četrtnina 19. stoletja*

Hudetovo domačijo, dom veleposestnika, ki stoji sredi naselja Mirna Peč, sestavlja več stavb: enonadstropna in delno podkletena stanovanjska hiša iz leta 1884 s tlorisom v obliki črke L, pritlično delno zidano in delno leseno gospodarsko poslopje (vinska klet, skedenj) iz leta 1880, zidan hlev z lopo in kozolec na kozla iz leta 1960. Lastniki domačije so v skladu z izdanimi kulturnovarstvenimi pogoji v letu 2008 obnovili fasado na hiši Trg 30. Obnovo fasade je izvedlo podjetje Vzdrževalna dela SFA-VDI, Ivan Ilnikar, s. p., iz Pluske pri Trebnjem. Obnovo je sofinancirala Občina Mirna Peč. Pred začetkom del fasado na hiši temeljito fotodokumentirala novomeška enota Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije. Restavratorka mag. Tanja Mesojedec in konservator Dušan Štepec sta opravila najnujnejše predhodne sondažne raziskave ometov in opleskov na fasadi. Med sondiranjem sta ugotovila, da ima stavba iz leta 1884 še vedno prvotno fasado, ki je okrašena z več dekorativnimi elementi: šivanimi vogali, profiliranimi zidnimi in strešnimi venci, obrobami okrog oken ter okraski pod okni v prvem nadstropju na glavnem pročelju. Dekoracija je posebno kvalitetna na glavnem pročelju – tu so okrasni detaili iz mavčne mase. Okrasni fasadni elementi so bili fabricirani in so bili v času gradnje hiše enostavno vgrajeni na fasado. Na stranskih fasadah so bili okrasni elementi izdelani v ometu. Pri raziskavi barvnih opleskov smo ugotovili, da je bila hiša na različnih delih v preteklosti večkrat prepleskana, in sicer v različnih barvnih tonih ter v različnih časovnih fazah. Izmed njih sta restavratorka in konservator

izluščila dve barvni varianti (starejšo in mlajšo), ki sta jih predlagala investorjem in izvajalcu na izbiro. Investitorji in izvajalec del so se odločili za mlajšo barvno varianto. Med obnovo fasade je izvajalec očistil stare opleske s fasade. Odstranil je cokol, ker je bil preperel in poškodovan zaradi delovanja vlage in soli. Novi cokol je izdelal s sanirnim ometom (Jubosan – JUB). Drugih večjih poškodb na fasadnem ometu ni bilo. Med obnovo je izvajalec odstranil lesen gank, ki je bil na dvoriščni strani hiše zgrajen v dveh nivojih. Njegova rekonstrukcija še ni izvedena. Zamenjana so bila vsa dotrajana okna z novimi, ki so bila izdelana in vgrajena po vzoru starih. Izvajalec je pri obnovi uporabljal proizvode na osnovi apna proizvajalca JUB. Ocenjujemo, da je bila fasada dobro in korektno obnovljena. Pomanjkljivosti, ki ju velja izpostaviti, sta bili dve: ob hiši ni bila izvedena drenaža in pri vgrajevanju novih okenskih okvirjev si je izvajalec pomagal s poliuretansko peno.

Dušan Štepec

Sondiranje fasade in opleskov (foto: D. Štepec, 2008, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Domačija Trg 30 v Mirni Peči pred obnovo (foto: D. Štepec, 2008, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Pogled na dvoriščno fasado hiše z lesenim gankom pred obnovo (foto: D. Štepec, 2008, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Domačija Trg 30 po obnovitvenih posegih (foto: D. Štepec, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

65

EŠD: 731

Naselje: **Mokronog**

Občina: *Mokronog – Trebelno*

Ime: **Mokronog – cerkev Žalostne Matere božje na Žalostni gori**

Področje: UA

Obdobje: 17.–20. stoletje

J. V. Valvasor v svoji Slavi vojvodine Kranjske (1689) trdi, da je bila cerkev na tem mestu zgrajena leta 1670. Zaradi znatnega povečanja romarjev so jo kmalu zatem predelali in do leta 1730 je dosegla današnji obseg. Od ohranjene opreme je najstarejši veliki oltar. Monumentalna arhitektura iz črnega in belega marmorja je s kiparskim okrasjem vredno delo po imenu neznane ljubljanske kamnoseško-kiparske delavnice iz prvega desetletja 18. stoletja. Slavoločna oltarja sta iz štiridesetih let 18. stoletja in sodita v t. i. dolenjsko-posavske rezbarske delavnice. Oltarne slike so tako kot poslikan obok v prezbiteriju delo znanega slovenskega baročnega slikarja Valentina Metzingerja. Prve orgle je cerkev dobila že leta 1735 iz delavnice mojstra Janečka, kar potrjuje obstoj pevskega kora v

tem času. Sedanje orgle je leta 1953 izdelal Franc Jenko iz Šentvida pri Ljubljani. Zadnji večji posegi so potekali v začetku 20. stoletja, ko so med drugim pri obnovi notranjščine tudi odstranili stenske poslikave na ladijskem oboku (vir: Ferdinand Šerbelj, *Žalostna gora nad Mokronogom, Dolenska božja pot, Zbornik župnije Mokronog*, prvi zvezek, Mokronog 1999).

Župnijski urad Mokronog se je v letu 2008 lotil celovite prenove notranjščine romarske cerkve Žalostne Matere božje na Žalostni gori nad Mokronogom. Dela so obsegala zamenjavo dotrajanih ometov do višine 150 cm z novimi, izdelanimi na osnovi hidravličnega apna, beljenje notranjih sten z apneno biobarvo v svetlejšem tonu okra ter izvedbo novega elektroinštalacijskega razvoda za potrebe osvetlitve cerkve po projektu Josipa Ušaja, dipl. inž. el., iz decembra 2007. Obnovo ometov in beležev je na podlagi opravljenih raziskav izvedel Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Novo mesto. Žal pa je investitor izvedel tudi nedovoljen poseg, in sicer je svojevoljno naročil razširitev pevskega kora. V ta namen so ob obstoječem pevskem koru zgradili mogočno armiranobetonsko gredo, ki so jo sidrali

v obodni steni cerkve, novo ograjo pa so sezidali iz opeke siporeks ter jo ometali in prebelili v barvnem tonu drugih sten. Prvotni pevski kor je bil resda nefunkcionalen in zavod prav gotovo ne bi nasprotoval njegovi razširitvi, vendar bi si prizadeval za arhitekturno kvalitetno in glede na značaj prostora senzibilno rešitev. Sedanja rešitev učinkuje težko in ruši razmerja v prostoru. V letu 2008 je restavrator Anton Miklavžin restavriral tri oljne slike iz stranskih oltarjev, ki so delo znanega slovenskega baročnega slikarja Valentina Metzingerja, in sicer sv. Jožefa z Jezusom, minorita Benvenuta Osimskega in sv. Ano z Marijo.

Tomaž Golob

Mokronog, cerkvena notranjščina s pogledom na pevski kor pred obnovo (foto: T. Golob)

Obnovljena notranjščina cerkve z restavriranimi oljnimi slikami Valentina Metzingerja na stranskih oltarjih (foto: T. Golob)

66

EŠD: 2941

Naselje: **Mostec**

Občina: Brežice

Ime: **Mostec – cerkev sv. Fabijana in Sebastijana**

Naslov: Mostec

Področje: R

Obdobje: 19. stoletje

Na pobudo krajanov Mosteca so se začela konservatorsko-restavratorska dela na dveh stenskih poslikavah.

Cerkev sv. Fabijana in Sebastijana je bila zgrajena v baročni maniri leta 1767 v zahvalo za rešitev pred kugo. Enotno zidana cerkev s podolžno ladjo in zvonikom nad čelno fasado ima podolgovat prezbiterij s polkrožnim zaključkom. Na čelni fasadi sta nad vhodom dve niši, v katerih sta naslikana sv. Fabijan in sv. Sebastijan (T. Golob: Strokovna osnova za razglasitev, OE Novo mesto, ZVKDS, 2007).

Sv. Fabijan je upodobljen kot papež s knjigo, papeško krono (s tremi kronami okrašena mitra) in papeškim križem. Sv. Sebastijan (po domače

Boštjan) je prikazan kot mlad moški, privezan k drevesu in preboden s puščicami.

Zaradi izpostavljenosti vremenskim in biološkim vplivom in zaradi slabe tehnologije dela je bila stenska poslikava v zelo slabem stanju. Ohranile so se le osnovne barvne ploskve, modelacija pa je v večji meri poškodovana. Slikar je predrisbo vrezal v svež omet. Risba je precej natančna in sledi linijam predrisbe. Narejena je v temnejši rdeči, skorajda že rjavi barvi.

Kljub slabi ohranjenosti in zabrisanosti barv lahko domnevamo, da gre za tehniko slikanja na svež omet in apnene tehnike. Umetnik je torej tako predrisbo kot lokalne tone slikal večinoma na svež omet, ponekod pa si je vseeno pomagal še z nanosom apnenega beleža (na obrazih in rokah).

Omet je grobe sestave, zmešan iz različno velikih zrn raznobarnega peska, je prhel in se z lahkoto drobi. Zrnca peska so različno velika, večinoma so svetlorjave barve, skozi mikroskop opazimo prisotnost rjavordeče, črne in skoraj prosojne barve zrn. V ometu so prisotni tudi delci lesa in drugih nečistoč. Apno in pesek sta slabo premešana, saj se ponekod še vidijo bele apnene grudice.

Na spodnjem delu sv. Fabijana so insekti v ometu

izvrtali rove in vanje odlagali larve, kar je zelo poškodovalo omet in barvno plast. Poslikava je velika približno 2 m².

Najprej smo odstranili ostanke recentnih opleskov in ometov s stenske poslikave. Opleske smo odstranjevali mehansko s skalpeli. Zaradi izgube vezivnosti in slabe sestave se je omet drobil in odstopal na dotik. Na najbolj kritičnih mestih smo s takojšnjim mikroinjektiranjem omet utrdili. Poškodbe ometa smo obšili ali kitali in hkrati vstavljali cevke za injektiranje. Odstranili smo poznejše plombe, ki so bile nekoliko nad nivojem poslikave, in jih nadomestili z novimi, tako da smo plombe spravili v nivo ometa.

Zaradi prhkosti in drobljivosti ometa, posebej na spodnjem delu poslikave sv. Fabijana, je kitanje in utrjevanje ometa zahtevalo nekoliko več časa.

Injektiranje ometa smo opravili z Ledanom TB 1, ki je narejen posebej za injektiranje drobnih razpok (maks. 5 mm) v apnemem ometu. Zelo počasi se trdi, približno 24 ur, kar je odvisno od vsebnosti vlage v steni. Pri penetraciji v steno pronica v vse smeri in velikokrat priteče na površje skozi najmanjše razpoke.

Po injektiranju ometa smo odstranili vse preostale recentne beleže. Površino ometa smo najprej utrdili z disperzijo gašenega apna v isopropil alkoholu (NANOCALC). Nanocalc je raztopina apnenih nanodelcev v apneni vodi in isopropil alkoholu. Nato smo barvno plast utrdili z mešanico nanocalca in 1,5-odstotnega amonijevega kazeinata.

Po končanem utrjevanju barvne plasti smo začeli retuširanje in rekonstruiranje poslikave. Površino smo najprej tonsko podložili, nato pa z lazurami približali originalu. Z tehniko *tratteggio* smo dobili fine barvne prehode na gubah draperije in pri senčenju obrazov. Retuširali smo z anorganskimi pigmenti in raztopino 1,5-odstotnega amonijevega kazeinata.

Zaradi izpostavljenosti poslikave klimatskim vplivom smo retuše utrdili s 3-odstotno raztopino barijevega hidroksida v destilirani vodi. Utrjevanje retuš z barijevim hidroksidom smo prvič aplicirali na tem primeru. Ker nimamo dovolj izkušenj s tem postopkom, z zanimanjem spremljamo, kako se bo postopek obnesel.

Tanja Mesojedec

Mostec, cerkev sv. Sebastijana in Florijana: detajl poslikave pred restavratorskim posegom (foto: T. Mesojedec)

Mostec, cerkev sv. Sebastijana in Florijana: obdelava retuš z oblogami barijevega hidroksida (foto: T. Mesojevec)

67

EŠD: 9455

Naselje: **Naklo**Občina: **Divača**Ime: **Naklo pri Divači – hiša Naklo 14**Naslov: **Naklo 14**Področje: **E**Obdobje: **18.–20. stoletje**

Enonadstropna stara stanovanjska hiša z dvocelično zasnovo, zunanjim balustradnim stopniščem ter strmo dvokapno, s skrlami krito streho tvori jedro velike domačije Bzkovih, ki jo sestavlja več poslopij stanovanjskega in gospodarskega značaja. Prva enota, *stara hiša*, je bila prvotna stanovanjska hiša, ki je po dograditvi druge enote, zgrajene nekaj let pozneje, dobila pomožno gospodarsko funkcijo. V pritličju je *hramc*, prostor, kjer je bila včasih kuhinja. Skozi ravno oblikovan ter z letnico 1790 in monogramom IM opremljen kamnit portal vodi nekaj stopnic nižje v banjasto obokano *špaizo* z grebenastimi vosodnicami. Oba prostora sta tlakovana s kamnitimi škrlami. V *hramcu* je v jugozahodnem vogalu ohranjena *pječ za kruh*. Dostop v nadstropje je po zunanjih, kamnitih stopnicah z balustrsko oblikovano ograjo in korčnim nadstreškom. Vhod v *zidanco*, prostor, kjer so shranjevali žito, je skozi ravno oblikovan kamnit portal z ohranjenimi prvotnimi lesenimi profiliranimi vrati. Nad delom stare kuhinje je kamin, prostor, kjer so dimili mesnine, od tu pa nekaj stopnic vodi na *čfto*, podstrešni neizkoriščen del, ki sega tako čez staro hišo kot čez hišo.

Nad zunanjim stopniščem je v steno vzdignata kamnita plošča z napisom in datirana z letnico 1772, ki priča tako o nastanku stavbe kot o mojstru in gospodarju.

Pozneje nastala enota, hiša, ima v pritličju staro kuhinjo ter bolj recentno *kambro*. Vhodna odprtina je bila opremljena s polkrožno zaključnim kamnitim portalom ter z letnico 1817 in monogramom CM, opremljenim sklepnikom. Stavbno pohištvo je bilo že zamenjano. Notranjost kuhinje je predelana.

Strešna konstrukcija nadstreška je iz tesanega hrastovega lesa. Glave špirovcev so lepo oblikovane v enostavnem profilu. Vhod v prostor v nadstropju je obrobjen s kamnitim portalom. Vratnica je še prvotna, zelo lepo oblikovana.

Dostop v pritlični prostor je pod balkonom in vodi skozi dva portala. Vrata tu niso več prvotna. Na fasadi stavbe so še železna vrata za čiščenje dimnika, prav tako obrobjena s kamnitim okvirjem. Vsi kamniti elementi so bolj ali manj umazani največ od saj, pa tudi od druge umazanje.

Trije balustri so počeni. Precej številne so tudi večje in manjše odlomnine na robovih in vogalih. Največje so na prednjem kamnitem stebri. Počena je tudi stopnica, na kateri sloni prednji stebel. Vzrok je prevelika obremenitev in ne dovolj trdno zidana podlaga. Ob demontaži se je pokazalo, da sta le dva od osmih špirovcev nadstreška še dobra, dva sta polomljena, ostali štirje pa so sprhneli. Povsem sprhneli so tudi hrastovi plohi, na katere je bila položena kritina. Na enem mestu je zamakanje prizadelo tudi dolgo hrastovo lego, ki sloni na dveh kamnitih in enem lesenem stebri. Od ostalega dela nadstreška se je odstranil le zadnji nosilec, ki je propadel prav tako zaradi zamakanja.

Vrata v prvo nadstropje so nekoliko črvojedna, spodnja zunanja deska je precej slaba, manjka spodnji del profila, ki obrobja vratnico, sicer pa so vrata v precej dobrem stanju. Na njih je v zgornjem delu ohranjena ena plast rdečerrjave barve mat videza. Vratnica vrat v prostor v pritličju je poznejša, pobarvana z eno plastjo sive barve.

Konservatorsko-restavratorska dela so na zunanjem kamnitem stopnišču z balustrsko ograjo potekala po predhodno izdelanem programu. Na terenu so potekala vzporedno z gradbenimi deli. Zaradi višine in teže kamnitih elementov balustrade ter hrastove lege smo demontažo izvedli ob pomoči avtodvigala, s katerim smo elemente tudi transportirali v restavratorsko delavnico.

Umazanijo in lišaje smo s kamnite površine čistili s peskanjem, za kar smo uporabili MARMOR SOFT, in sicer pod nizkim tlakom (en bar).

Za spajanje počenih in zlomljenih delov smo uporabili različna lepila (epoksismole, TENAX). Ta lepila smo uporabili tudi kot vezivo s kalcidnim peskom, dobljeno maso pa smo uporabili za izdelavo manjkajočih poškodovanih delov.

Zaradi večje trdnosti med zlepljenimi deli smo v notranjost vgradili nerjaveče kline primerne velikosti. Določene plombe smo po končani montaži izdelali na kraju samem.

Na samem objektu smo s peskanjem očistili tudi tri kamnite okvirje vrat, okvir okna ter kovinska vrata niše, vgrajene v fasado nad stopniščem.

Za končno površinsko zaščito balustrade smo uporabili enkratni premaz NANO PROTEKT.

Nadstrešek je bil razkrit. Strešna konstrukcija nad ograjo je bila demontirana. Pokazalo se je, da sta le dva od osmih špirovcev še dobra, dva sta polomljena, ostali štirje pa so sprhneli. Povsem sprhneli so tudi hrastovi plohi, na katere je bila položena kritina. Na enem mestu je zamakanje prizadelo tudi dolgo hrastovo lego, ki sloni na dveh kamnitih in enem lesenem stebri. Od ostalega dela nadstreška

se je odstranil le zadnji nosilec, ki je propadel zaradi zamakanja. Polomljena špirovca sta se zlepila in povezala z mozniki, vijaki in kovinskimi vezmi, tako da njuna nosilnost ni vprašljiva in se je ohranil avtentičen videz. Za dva špirovca nad ograjo in preostalega na drugem delu nadstreška smo našli stare tesane grede, ki smo jih z minimalno obdelavo prilagodili ostalim. Dva špirovca je bilo treba narediti na novo iz svežega lesa. V hrastovo lego so bili na poškodovanih mestih vdeleni vsadki novega lesa, manjše poškodbe in luknje so bile pokitane. Z novimi so bili nadomeščeni tudi vsi hrastovi plohi na nadstreščku.

Ves konstrukcijski les je bil očiščen in zaščiteno proti insektom. Lega in špirovci so bili zaščiteni s premazom z lanenim firnežem. Nov les je bil barvno prilagojen staremu.

Zgornja vrata, s katerimi je bilo več dela, so bila demontirana in prepeljana v delavnico. Dotrajani in manjkajoči kosi so se nadomestili z novimi, predvsem profilirane letve in drugo. Špranje so bile zadelane z lesenimi letvami in pokitane. Pokitane so bile tudi manjše poškodbe in izletne luknje črvojedega mrčesa. Vrata so bila zaščitena s premazom Silvanol in lanenim firnežem. Obnovljeno je bilo tudi originalno obarvanje. Ostala vrata v pritličju so bila premazana s Silvanolom in lanenim firnežem na kraju samem. S kovinskih delov je bila odstranjena rja in nanje so bili naneseni zaščitni premazi.

Postopke konservatorsko-restavratorskih del smo v celoti fotodokumentirali.

Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim, do novih odkritij ni prišlo. Restavratorska dela sta izvajala restavratorja ZVKDS, OE Nova Gorica, Andrej Jazbec in Anton Naglost s sodelavci. Koordinacijo del in konservatorski nadzor je izvajala etnologinja iste enote Eda Belingar. Gradbena dela je izvajal zunanji izvajalec GRM Marko Rovtar, s. p., Skrilje.

Eda Belingar, Andrej Jazbec, Anton Naglost

Detalji poškodovane balustrske kamnite ograje pred restavriranjem (foto: A. Naglost, 2008)

Restavratorski posegi v ateljeju, kamor je bila ograja prepeljana (foto: A. Naglost, 2008)

Restavrirana ograja po ponovni montaži na objektu (foto: A. Naglost, 2008)

68

EŠD: 8710

Naselje: **Novo mesto**

Občina: *Novo mesto*

Ime: **Novo mesto – arheološko najdišče Marof, Kapiteljska njiva**

Področje: *A*

Obdobje: *pozna bronasta doba, starejša železna doba*

Zavarovalno arheološko izkopavanje je v letu 2008 zajelo severozahodni vogal parc. št. 479 ter manjši, sosednji del parc. št. 480, k. o. Novo mesto. Delo, pri katerem je sodelovala do 15-članska ekipa, je potekalo v dveh časovno ločenih delih, od 19. junija do 4. avgusta ter od 3. septembra do 15. oktobra, pri čemer je bila raziskana 550 m² velika površina grobišča.

Leta 2007 je bila raziskana južna polovica gomile XXIX, v letu 2008 pa še preostali del z 21 skeletnimi grobovi. Tako gomila XXIX v premeru meri 20 m in vsebuje 41 skeletnih grobov, ki časovno segajo od Ha C1 do Ha D3.

Začeli smo z izkopom gomile XXXI, ki leži severovzhodno, tik ob gomili XXIX. Množica precej gosto, a plitvo vkopanih grobov, ki so sestavljali sklenjen krog gomile, je obdajala v središču ležeči grob XXXI/28. V tlorisu pravokotna grobna jama velikosti 355 x 150 cm je vsebovala značilne ženske pridatke – večjo jantarno jagodo, lončeno vretence, lončeni posodi in vaško vozlasto fibulo. Grob, ki sodi v začetek starejše železne dobe, je tudi najstarejši grob v gomili, pokojnica pa je bila očitno začetnica in utemeljiteljica družine, pokopane v gomili XXXI. Levo in desno od groba XXXI/28 sta ležala še grobova XXXI/23 in XXXI/30, z množico bronastih, jantarnih in steklenih pridatkov, ki so časovno le nekoliko mlajši od pridatkov v grobu XXXI/28 in kažejo na bližnje sorodstvo s pokojnico v osrednjem grobu. V gomili XXXI je bilo v letu 2008 raziskanih 37 skeletnih grobov, vendar se gomila nadaljuje proti severni strani, ki še ni raziskana. Delo nameravamo nadaljevati v naslednjem letu.

Raziskani so bili še grobova gomile XXXII ter 17 žganih, poznobronastodobnih grobov grobišča KŽG, ki zdaj šteje že 232 grobov.

V letu 2008 smo našli na množico ostankov recentne utrditve Novega mesta v letih 1941–1945. V ostankih leseno zemljenega bunkerja smo našli italijanski čeladi, ročno bombo ter večjo količino nabojev in praznih tulcev.

Zaradi ogroženosti najdišča, saj so arheološki kovinski predmeti zelo poškodovani, nameravamo zavarovalno izkopavanje nadaljevati tudi v prihodnje.

Borut Križ, Petra Stipančič

Novo mesto, Kapiteljska njiva, KŽG, grob 228. Pridatki *in situ* (foto: B. Križ)

Novo mesto, Kapiteljska njiva, XXXI/28, osrednji grob. Pridatki *in situ* (foto: B. Križ)

Novo mesto, Kapiteljska njiva, XXXI/28. Lončena, grafitirana in okrašena, posoda *in situ* (foto: B. Križ)

Novo mesto, Kapiteljska njiva, XXXI/30. Bronaste fibule in lasni obročki, jantarne in koščene jagode *in situ* (foto: B. Križ)

Novo mesto, Kapiteljska njiva, XXXI/23. Bronaste fibule in cevke, jantarne, koščene in steklene jagode *in situ* (foto: B. Križ)

69

EŠD: 494

Naselje: **Novo mesto**Občina: *Novo mesto*Ime: **Novo mesto – cerkev sv. Nikolaja**Področje: *R*Obdobje: *16. stoletje*

Cerkev sv. Nikolaja je v arhivskem gradivu prvič omenjena leta 1428. Po stavbnozgodovinski plati sodi med značilne primere raščene arhitekture, kar pomeni, da ni enotnega nastanka, temveč je rezultat različnih gradbenih faz in predelav.

Poslikave v notranjščini ladje so bile dolga leta zaradi neraziskanosti neznane. Avgusta 2007 smo ob obnovitvenih delih, ki so potekala v ladji cerkve, sondirali omete in odkrili poslikavo na severni in južni steni v pravi freskotehnikki. Detajli, ki smo jih odkrili, kažejo, da sta bila nekoč severna in južna stena v celoti poslikani. Na koru smo odkrili poslikavo na severni steni ter zazidane odprtine na južni, severni in zahodni steni. Zaradi arhitekturnih predelav v preteklosti je poslikava delno ohranjena. Dosedanje raziskave so pokazale, da je najbolj ohranjena na koru (severna stena) in v ladji v prvi kapeli (severna stena). V tretji kapeli smo odkrili ostanke gotskega okna, ki sega do višine pilastra, ki deli prvo in drugo kapelo. Na južni steni smo raziskali samo prvo kapelo in pri tem odkrili ostanke poslikane figuralike in ornamentike, ki je starejša od poslikave na severni steni. V kolikšni meri je ohranjena poslikava na južni steni, težko rečemo, ker še ni v celoti raziskana.

Restavratorska dela na severni steni cerkve sv. Nikolaja so se začela februarja 2008. Najprej smo na koru odstranili recentne opleske in omete s stenske poslikave. Ponekod so se opleski močno sprijeli z ometom, zato je bila barvna plast slabo ohranjena. Predvidevamo, da so ob večkratnih pleskarskih posegih steno ravnali, pri tem pa je prišlo do številnih poškodb poslikave. Tam, kjer so poslikavo preplastili z apnenim ometom, je barvna plast bolje ohranjena. V prvi kapeli je bila stenska poslikava v celoti prekrita z apnenim ometom debeline pribl. 2–3 cm. Recentne plasti ometa smo previdno odstranjevali in hkrati z mikroinjektiranjem utrjevali poslikani omet. Omet, ki smo ga odkrili, je bil močno nakljuvan in razpokan. Zaradi izgube vezivnosti in slabe sestave (velika vsebnost zemlje) je bil omet v zelo slabem stanju ter se je drobil in odstopal. Na najbolj kritičnih mestih smo ga s takojšnjim mikroinjektiranjem utrdili. Številne poškodbe ometa smo obšili ali kitali in hkrati vstavljali cevke za injektiranje. Odstranili smo večje plombe, ki so bile nekoliko nad nivo-

jem poslikave, in jih nadomestili z novimi, tako da smo plombe spravili v nivo ali nekoliko pod nivo ometa. Pri odkrivanju smo ugotovili, da poslikan omet ni prvoten, pod njim pa so ostanki fino glajenega in tenkega ometa, takega, kot so ga delali v času gotike. Predvidevamo, da je bil poslikan.

Injektiranje ometa smo opravili z Ledanom TC 1 Plus in Ledanom TB 1. Po injektiranju ometa smo odstranili vse ostanke recentnih beležev. S skalpeli in steklenimi vlakni smo natančno očistili belo kopreno, ki je ponekod prekrivala poslikavo, ter s sesalnikom odstranili droben prah, ki se je usedel na površino poslikave. Tako pripravljeno površino smo najprej utrdili z disperzijo gašenega apna v isopropil alkoholu (Nanocalc). Disperzijo smo nanašali s čopičem čez rižev papir. Ker so se nekatere barve še vedno z lahkoto odstranjevale, smo jih utrjevali tudi z mešanico nanocalc in 1,5-odstotnega amonijevega kazeinata. Po končanem utrjevanju barvne plasti smo začeli postopek retuširanja in rekonstruiranja poslikave. Površino smo najprej tonsko podložili, nato pa z lazurnim trattegiom približali originalu. Retuširali smo z anorganskimi pigmenti in raztopino 1,5-odstotnega amonijevega kazeinata.

Poslikava obsega približno 16 m². Delno sta ohranjena dva prizora iz Kristusovega življenja. Levi prikazuje Kristusovo vstajenje, sarkofag in vojake ter meri 391 cm v širino in 400 cm v višino do obokanega stropa. Ostanke poslikave, vidne na podstrešju, kažejo, da je bila nekoliko večja (vsaj 100 cm), segala je vse do prvotnega stropa, ki je bil v času barokizacije porušen. Podoba Kristusovega vstajenja je s pilastrom uničila baročna preureditev ladje. Desni prizor, ki je ohranjen le v polovici, mogoče prikazuje evangelista Janeza, poleg njega domnevno še enega izmed evangelistov ter figuro nekega škofa. V istem prizoru se razkrije delno ohranjen napis v gotici z letnico 1581. Velika spodnja figura pa naj bi prikazovala naročnika in plačnika poslikave. Mogoče je, da gre za upodobitev prošta Polidorja Montagnane (1582–1604), ki je naročil poslikavo ob obnovi cerkve po požaru leta 1576.

Pred nami je samo del monumentalne stenske poslikave. Figuralna kompozicija je vključena v večdelen in razčlenjen dekorativni sistem, ki ga sestavljajo večbarvna poslikava, ornamentika, figuralika in arhitekturna poslikava.

Način poslikave temelji na risbi in liniji ter na preprosti in jasni kompoziciji. Značilne so ostre konture, jasna risba in pisane lokalne barve. Figure se ploskovno vrstijo druga nad drugo in ne kažejo večjih ambicij za poglobitev prostora. Barvna skala je precej skromna, vendar zelo barvi-

ta in močna. Mojster zagotovo poslikave ni gradil na barvni harmoniji, ampak na ekspresivnosti, ki močno prevzame gledalca.
Tanja Mesojedec

Novo mesto, cerkev sv. Nikolaja: poslikava po restavriranju
(foto: M. Pršina)

Novo mesto, cerkev sv. Nikolaja: stanje po odkrivanju stenske poslikave (foto: T. Mesojedec)

70

EŠD: 494

Naselje: **Novo mesto**

Občina: *Novo mesto*

Ime: **Novo mesto – cerkev sv. Nikolaja**

Področje: *R*

Obdobje: *18. stoletje*

V tem primeru gre za monumentalno podobo avtorja Valentina Metzingerja, ki predstavlja sv. Barbaro. Ta je izstopajoči lik s še dvema figurama, zaradi svetlobe, ki pada nanjo, in puta je lepo poudarjena zlato rumena in rožnata barva njenega oblačila. Njen pogled je zamaknjen in usmerjen v nemo. Nekoliko v senci jo spremljata dve podobi. Na desni je to oče rabelj z mečem v roki, na levi pa svečenik s kipom poganškega božanstva v roki. Takoj za njim se vzpenja stolp, še više pa puto na oblaku. Nad podobo sv. Barbare je puto, ki svetnici prinaša venček in palmo mučenico.

Slika je slikana v tehniki olja na platnu formata 167 x 82 cm. Temeljnik je ohlapen ter deformiran, zlasti na dnu, kjer je popustil šiv nosilca, sestavljenega iz dveh, po višini, sešitih delov lanenega platna. Ob robu so številne perforacije nosilca, očitna pa je tudi sprememba formata in oblike, in sicer iz zvonastega zaključka v polkrožnega. V ta namen so dodali dva lesena kosa ustrezne oblike, nanju nanесли kit in ga poslikali. Slika so tudi podaljšali za približno 11 cm; v ta namen so spodnji originalni rob slike nalepili na podokvir, k temu pa spet pritrdili kos lesa ustreznih dimenzij, nanj nanесли kit ter ga nato poslikali. Ti dodatki so izjemno grdi in barvno neuskklajeni z originalom. Bolusna podsnov je neelastična in zato tudi odstopa od nosilca in se drobi.

Enako neelastična in odstopajoča je tudi barvna plast. Posebno krhka je na zgornji polovici slike in ob njenih robovih. Prisotne pa so tudi številne mehanske poškodbe, močna izsušenost, razpoke, luščenje ter videz izpranosti barv zaradi negativnega delovanja bolusne podsnovi, ki dobesedno požira barvo, še posebno lazure. Lak je neelastičen, močno razpokan, skrepenel in oslepel ter umazan.

Sondiranje je potrdilo domnevo, da je bila zgornja polovica slike pri prejšnjem postopku obnove preslikana.

Po demontaži podokvirja in lesenih dodatkov k podokvirju so sledili mehansko čiščenje umazanije ter odvečnega kita na zgornjem in spodnjem delu slike, mehansko luščenje nalepljenega platna na podokvir na dnu slike ter mehansko čiščenje in rezanje vozličkov na hrbta slike. Umazanijo in ostanke skrepenega laka sem odstranila z mešanico

alkohola in terpentina (1 : 1), preslikave pa sem odstranila z mešanico alkohola, amonijaka in acetona (1 : 1 : 1). Klejaste plombe, ki so nastale pri prejšnji obnovi slike, sem odstranila s tamponi, navlaženimi z destilirano vodo. Temeljnik je bilo treba znova sešiti, in to sem naredila z laneno nitjo. Ker je bila slika zelo deformirana, sem jo pred vstavljanjem platnenih vložkov zravnala v vakuumski mizi. Na spodnjem delu slike je bilo treba vstaviti platneni vložek po vsej širini slike in tako nadomestiti odstranjeno staro dopolnitev platna. Temu sta sledila najprej ročno podlepljanje, nato pa obdelava slike v vakuumski mizi z licem, obrnjenim navzgor, da bi čim bolj zgladila izbokline, ki so nastale pri šivanju nosilca. Za čiščenje odvečne lepilne mase sem uporabila bencin. Mesta, kjer je bila barva odlučena, sem pokitala v barvi rdečega bolusa in jih nato izolirala s šelakom v spiritu (1 : 10). Po montaži slike na nov podokvir sem sliko premazala s prvim zaščitnim premazom (damar lak), kar je sliko namastilo in posledično tudi oživilo barve. Nato sem začela retuširanje ter rekonstrukcije barve in motiva, ki sta bila intenzivnejša na zgornjem delu slike, še posebno ob robovih. Pri tem je bilo treba izdelati rekonstrukcijo dela putove glave, lilije, nogice ter oblačil ter spodnji dodani del slike barvno uskladiti s celoto. Na osrednjem delu slike je retuširanje nadomestilo izprano barvo in lazure, ki jih je požrla bolusna podloga, in zakrilo številne krakelire v barvni površini.

Po končanem retuširanju sem sliko zaščitila z damar lakom.

Zdenka Salmič - Pungercar

71

EŠD: 494

Naselje: **Novo mesto**

Občina: *Novo mesto*

Ime: **Novo mesto – cerkev sv. Nikolaja**

Področje: *R*

Obdobje: *18. stoletje*

Oltarna slika, ki jo je naslikal Valentin Metzinger, predstavlja mogočno podobo sv. Jakoba. Svetnik kleči, v desnici drži romarsko palico, ob strani ima čutaro. Ima široko razprte roke, z zamaknjenim pogledom zre v višave. Nad svetnikovo glavo je nebo z oblaki, angel, ki v roki drži venček, ter dve glavi putov. Figura svetnika je umeščena v pokrajino z naseljem in cerkvijo. Slika je slikana v tehniki olja na platnu formata 166 x 80 cm.

Temeljnik slike je bil raztrgan in ponekod preklunjan. Šiv po višini sešitih dveh kosov platna je

Novo mesto, cerkev sv. Nikolaja, Valentin Metzinger; Sv. Barbara – po posegu (foto: Z. Salmič Pungerčar)

popustil, kar je povzročilo dodatne deformacije že tako ohlapnega nosilca. Slika je bila ob straneh obrezana oziroma so ji prvotno zvonasto obliko spremenili v polkrožno, pri dnu pa neustrezno podaljšali. Na hrbtni strani je bil nosilec zakrpan, ponekod popackan s smolo ali voskom ter močno umazan. Bolusna podloga je bila neelastična in je odstopala od nosilca. Barvna plast je bila krhka, izsušena in neelastična ter prepredena s širokimi in globokimi razpokami. Temu so se pridružile mehanske poškodbe ter poškodbe kot posledica delovanja bolusne podsnovi, luščenja zaradi zamakanja v cerkvi, izpranosti in močne umazanije. Slika je bila zelo neustrezno preslikana v preteklosti, ko so jo že obnavljali oziroma restavriral, posebno grdo v desnem zgornjem kotu, kjer je glava angelčka v celoti na novo naslikana. Na dnu, kjer so sliko podaljšali za približno 6 cm, so ta pas pobarvali s popolnoma neustrezno sivočrno barvo. Tudi lak je bil močno oslepel, razpokan, mehansko poškodovan, luščec se in umazan.

Sondiranje je potrdilo preslikavo na zgornjem delu slike, še posebej na mestu glav putov.

Po demontaži podokvirja je bilo treba odstraniti še pozneje dodani spodnji rob slike. Tega so izdelali tako, da so na platneni dodatek nanесли kit, tega pa prebarvali s popolnoma neustrezno in grdo barvo. Po mehanskem odstranjevanju kita, umazanije, prahu in madežev smole sem odstranila še platnene vstavke in obrezala izstopajoče vozličke s hrbtna slike. Čiščenje skrepenelega laka sem izvedla z mešanico terpentina in alkohola (1 : 1), preslikave pa sem odstranila z mešanico alkohola, amonijaka in acetona (1 : 1 : 1). Odstranjevanje klejastih plomb, ki so ostanek prejšnjega restavriranja, sem izvedla s tamponi, natopljenimi z destilirano vodo. Sledilo je utrjevanje barvne plasti s pomočjo lepilne mase (čebelji vosek, damar smola, kolofonija) in hostaphan folije. Temeljnik sem šivala z laneno nitjo. Močno deformirano in razvlečeno platno sem poravnala v vakuumski mizi. Po tem postopku sem na manjkajoča mesta vstavila platnene vložke ter izvedla ročno podlepljanje na nov nosilec. Sliko sem v vakuumski mizi podlepila tako, da je bila z licem obrnjena navzgor, da bi čim bolj zgladila izbokline na mestu, kjer je platno šivano. Odvečno lepilno maso sem odstranila z bencinom. Vsa mesta, kjer je bila barva odlučena, sem pokitala v barvi rdečega bolusa ter jih izolirala s šelakom v špiritu (1 : 10). Po montaži na novi podokvir je sledilo prvo zaščitno lakiranje z damar lakom. Že to je barvo namastilo in tako osvežilo, da so nekateri detajli dobesedno oživel in izstopili na mestih, ki so delovala osiromašeno zaradi izpranosti. Retuširanje je bilo obsežno zara-

di številnih poškodb, dosti rekonstrukcij, kot na primer glav obeh putov, angelovih oblačil, pokrajine in ozadja, delov svetnikovega oblačila in spodnjega dodanega roba slike, ki sem ga barvno uskladila s celoto. Po vsej površini slike je bilo treba nadoknadi precejšnjo izpranost barve, zlasti pa lazur, ki jih je bolusna podloga dobesedno požrla. Delo sem zaključila z zadnjim zaščitnim premazom z damar lakom.

Zdenka Salmič - Pungerčar

Novo mesto, cerkev sv. Nikolaja, Valentin Metzinger, Sv. Jakob – po posegu (foto: Z. Salmič Pungerčar)

72

EŠD: 8550

Naselje: **Novo mesto**Občina: *Novo mesto*Ime: **Novo mesto – hiša Glavni trg 24**Naslov: *Glavni trg 24*Področje: *UA*Obdobje: *15.–20. stoletje*

Meščanska hiša na Glavnem trgu 24 v Novem mestu, poznana tudi kot Kobetova hiša, je bila že ob koncu srednjega veka zgrajena kot dvonadstropna stavba. Med nemškimi bombardiranjimi Novega mesta je bila poškodovana do te mere, da so jo leta 1953 temeljito obnovili po načrtih arhitekta prof. Marjana Mušiča za potrebe nekdanjega zavarovalnega zavoda DOZ.

Palača nekdanje zavarovalnice sodi nedvomno med pomembne dosežke Mušičevega urejanja Glavnega trga. V njej je ohranil in obnovil prvotno stavbno jedro z baročnim arkadnim hodnikom in povojnim ostankom razrušene Kobetove hiše, ki ga je proti trgu obdal z novim fasadnim ovojem. Nov fasadni obod vogalnega, v vojni porušenega dela hiše označuje elegantno in zadržano oblikovanje, v katerem izstopa edini poudarek, niz prefinjeno profiliranih plečnikovskih lokov iz umetnega kamna, teraca. Stikanje novega arhitekturnega

ovoja vzhodnega dela stavbe z njenim starejšim, v osnovi še poznosrednjeveškim začetnim delom je v zunanosti arhitekt izpeljal v severni fasadi, kjer je prezentiral tudi gotska okna s posnetimi robovi. Hiša ima najlepše arkadno dvorišče na Glavnem trgu s kamnitim baročnim vodnjakom.

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Območna enota Novo mesto, je v okviru terenskega ogleda 10. 9. 2008 ugotovil, da na dvorišču in v kletih stavbe Glavni trg 24 potekajo gradbena dela, za katera investitor ni pridobil kulturnovarstvenih pogojev in kulturnovarstvenega soglasja pristojne enote ZVKDS. Zato je Inšpektorat RS za kulturo in medije z odločbo št. 0612-117/2008-6 z dne 3. 10. 2008 zaustavil vsa nadaljnja dela in od inšpekcijskega zavezanca Franca Freliha, Cesta na Fužine 14, 8233 Mirna, zahteval pridobitev kulturnovarstvenega soglasja ZVKDS, OE Novo mesto. V citirani odločbi je inšpektorica ugotovila, da je omenjeni investitor začel gradbena dela v atriju pritličja predmetnega objekta. Ugotovljeno je bilo, da je v notranjem atriju, ki je z dveh strani obkrožen s kamnitim stebriščem, odstranjen prvotni tlak in (v času inšpekcijskega ogleda) položen betonski estrih, pod katerega je položena hidroizolacija. Na istem dvorišču so razpeljani talni in stenski razvodi električne napeljave, pri čemer se je poseglo tudi na arkadne oboke, kjer

Novo mesto, hiša Glavni trg 24, Mušičeva ureditev arkadnega hodnika iz leta 1953 (foto: T. Golob)

Novo mesto, hiša Glavni trg 24, stanje v arkadnem hodniku po nedovoljeni odstranitvi prvotnih tlakov (foto: T. Golob)

so na obodnem stiku izvedeni izpusti električne napeljave za montažo svetilnih teles. Ob stiku sten in tal so po celotnem obodu posegli v obstoječi omet in pri eni od vratnih odprtin, po oceni višinske kote notranjega prostora, odstranili dostopne stopnice. ZVKDS, OE Novo mesto, je ob ogledu izvedenih del ugotovil še, da so bila iz kletnih prostorov odstranjena kovana vrata in okenska naoknica ter z dvorišča kamniti vodnjak. V zahodni kleti so bili izvedeni novi zidovi za potrebe sanitarij, na dvorišču pa je bil pod estrihom vgrajen tudi toplovodni sistem talnega gretja. Ugotovljeno je bilo tudi, da so novi estrihi vgradili v enotnem nivoju in ne v dveh različnih, kot je to bilo pri odstranjenem, ter na koti pohodnega tlaka v dostopnem hodniku. V kletnih prostorih in v atriju je bilo izvedeno tudi novo kanalizacijsko omrežje. Na podlagi vloge s strani investitorja pooblaščenega projektivnega biroja ID – Interier Design, d. o. o., iz Novega mesta je ZVKDS, OE Novo mesto, na podlagi mnenja strokovne komisije zavoda podal kulturnovarstvene pogoje za ureditev vinoteke v predmetnih kletnih prostorih in na arkadnem dvorišču objekta, v katerih je zahteval rekonstrukcijo tlakov in stopnic, ki so bile zgrajeni leta 1953 v sklopu prenove in delne interpolacije predmet-

nega objekta po načrtih arhitekta Marjana Mušiča. Investitor zahtevane rekonstrukcija arkadnega hodnika do konca leta 2008 ni izvedel.

Tomaž Golob

73

ESD: 15664

Naselje: Novo mesto

Občina: Novo mesto

Ime: Novo mesto – osnovna šola Šmibel

Naslov: Smrečnikova ulica 60

Področje: E, UA, Z

Obdobje: prva četrtina 19. stoletja, 1823, zadnja četrtina 19. stoletja, 1885, 1894–1898

V letu 2008 je Škofija Novo mesto dokončala obnovo severnega trakta nekdanje dekliške ljudske šole, ki so jo leta 1885 ustanovile uboge šolske sestre de Notre Dame. Večji del obnove je bil dokončan že v letu 2007. Za del kletnih prostorov pod južnim traktom šole, ureditev koncertne dvorane v pritličju, kapele v prvem nadstropju ter stanovanj za redovnice v drugem nadstropju v severnem traktu pa je bilo predvideno, da bodo dokončani v letu 2008. Notranji ometi v kletnih

Novo mesto, osnovna šola Šmihel, pogled na severni trakt nekdanje dekliške samostanske šole (foto: D. Štepec, 2007, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Novo mesto, osnovna šola Šmihel, obnovljeni severni trakt nekdanje dekliške samostanske šole (foto: D. Štepec, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

prostorih pod južnim traktom so bili prepojeni z vlago, zato jih je izvajalec odstranil in nadomestil s sanirnimi. Njihov betonski tlak pa je obložil z lesenimi talnimi oblogami, ki jih je premazal s firnežem. Stopnice, ki vodijo iz kletnega dela v vhodno avlo, je obložil z naravnim kamnom. Za podobno rešitev se je investitor zaradi cenejše izvedbe odločil tudi pri talni oblogi hodnikov v pritličju in prvem nadstropju v severnem traktu, kjer ni bilo več ohranjenega prvotnega teraca. V letu 2008 je bila dokončana tudi celotna strojna, vodovodna in elektroinstalacija severnega trakta. V pritličju je bila dokončana koncertna dvorana z odrom za nastopajoče, v prvem nadstropju kapela in v drugem štiri stanovanja za redovnice. V podstrešnem delu so bili urejeni večnamenski prostori za potrebe duhovnih vaj. V začetku leta je restavratorka novomeške enote Zavoda za varstvo kulturne dediščine Slovenije mag. Tanja Mesojedec opravila sondažne raziskave stropnega ometa, starih opleskov in dekorativne poslikave na rebrestem armiranobetonskem stropu v kapeli v prvem nadstropju, da bi ugotovila njihovo stanje in predvidela ustrezno obliko njihove ohranitve. Glede na slabo stanje poslikave smo se odločili za njeno rekonstrukcijo. Za ta namen smo investitorju podali predlog programa in predračun restavratorskih del. V redni dejavnosti smo stropno poslikavo temeljito dokumentirali, kaj več pa ne, ker investitor doslej še ni pozitivno odgovoril na našo ponudbo. Strop v kapeli zato zaenkrat še čaka na rekonstrukcijo poslikave.

Restavratorka mag. Tanja Mesojedec je sondirala tudi opleske na fasadi severnega trakta. Na podlagi njene raziskave je bil določen nov barvni oplesk za fasado, s katerim je izvajalec rekonstruiral prvotno barvno podobo fasade tega trakta. Izvajalec je dela zaključil v drugi polovici leta z montažo dvigala v notranjščini trakta, zasteklitvijo vhodne avle ter z obnovo kamnitih stopnic pred stranskim vhodom v severni trakt in z izvedbo betonske klančine za invalide ob njih. Na splošno ocenjujemo, da z obnovo severnega trakta konservatorski cilji niso bili povsem uresničeni. Največja škoda se je naredila z odstranitvijo (uničenjem) stenke šablonske poslikave v kapeli. Z raziskavami v letih 2007 in 2008 smo ugotovili, da sta skupaj s stropno poslikavo predstavljali eno najboljšejših tovrstnih poslikav javnih prostorov v Novem mestu. Z nekdanjo notranjo opremo je sodila notranjščina kapele med najbolj kakovostne interjerje v Novem mestu iz obdobja med obema vojnama. Poleg tega ugotavljamo, da bi se veliko bolj natančno dala izdelati tudi rekonstrukcija prvotnih oken. Tu je potem še slaba izbira temnega naravnega kamna za tla-

kovanje kapele, namesto primernejšega apnenca iz kamnoloma pri Sv. Ani pri Trebnjem. Podobno velja tudi za slabo izbiro naravnega kamna za talno oblogo v hodnikih v pritličju in prvem nadstropju namesto teraca, ki bi bil primernejši. Ocenjujemo, da je bila obnova severnega trakta sicer izjemno zahtevno delo, saj je bilo treba staro stavbo obnoviti za sodobne pedagoške, stanovanjske, pastoralne in katehetske namene, vendar pa bi si pri prihodnji obnovi južnega (starejšega) trakta pri investitorju želeli več posluha. Izvajalec Pagras, d. o. o., in projektantsko podjetje Arhitekton, d. o. o., iz Novega mesta sta svoje delo izvedla kakovostno in z veliko mero čuta za ohranitev dediščinskih lastnosti stavbe.

Dušan Štepec

74

EŠD: 8761

Naselje: Novo mesto

Občina: Novo mesto

Ime: Novo mesto – Šance

Naslov: Novo mesto, brez naslova

Področje: UA, U, Z

Obdobje: visoki srednji vek, 14. stoletje, prva polovica 19. stoletja

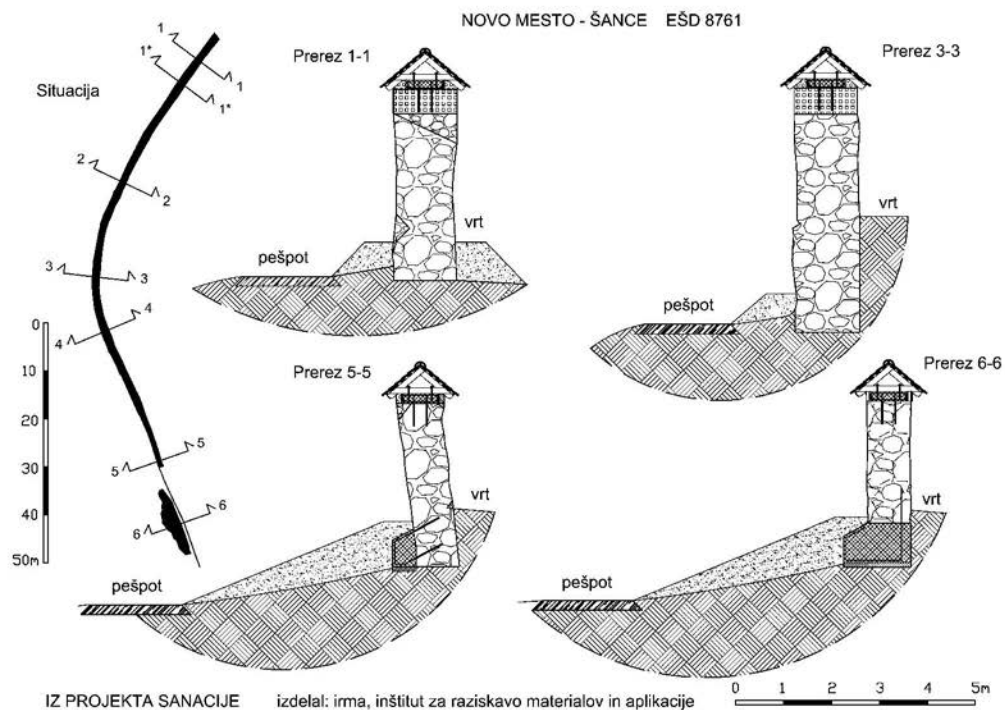
Srednjeveško obzidje Novega mesta je začelo nastajati že kmalu po nastanku mesta leta 1365, dokumenti ga omenjajo že v prvi polovici 15. stoletja. Sredi 16. stoletja je bilo obzidje v požaru močno poškodovano, potem pa obnovljeno. Konec 18. stoletja je mesto prodalo dva stolpa za stanovanjski hiši, del obzidja na Šancah Kapitlju, da bo služilo kot ograja proštjskega vrta, druge dele pa večinoma za gradbeni material. V prvi polovici 19. stoletja so na zunanji strani obzidja uredili kostanjev drevored s sprehajališčem v dolžini okoli 120 metrov, ki ga je oblikovalo vsaj 15 dreves. Do danes so ohranjene ostanke obzidja večkrat popravljali, a vedno samo parcialno, nikoli sistematično in v celoti.

Na severozahodni strani mesta je bilo obzidje najvišje in najdebelejše, ker je bil s te strani dostop v mesto najlažji in naravno nezavarovan. Na preostalih straneh sta mesto na polotoku ščitila reka Krka in strmo skalnato pobočje, ki se je dvigalo nad reko.

Mestno obzidje se je kot samostoječi zid, danes imenovan Šance, ohranilo le na zahodni strani mesta na Kapiteljskem hribu, kjer še vedno omejuje proštjski vrt. Ohranjeno je pribl. 170 m zidu v višini od 2 do 4 m, merjeno od kote terena na zunanji strani. Zid je bil zidan iz kamna

Ohranjeni del obzidja, naslonjen na drevo (foto: D. Gerić)

po vsej širini hkrati, za fasadne ploskve so uporabili večje kamne pravilnejših oblik, ki so jih polagali v približno vodoravnih vrstah, polnilo pa so zidali z manjšimi neobdelanimi kamni. Kot vezivo je bila uporabljena apnena malta s prodnatim ali drobljenim agregatom, vidni so ostanki nerazmešanega apna. Debelina se spreminja od 90 do 145 cm. Na notranji fasadi so še vidne luknje za gradbene odre iz časa gradnje obzidja.

Fizično stanje zidu je izredno slabo, na več mestih se ruši pod vplivom erozije meteorne vode in zmrzali. Stanje še poslabšujejo korenine dreves, ki spodkopavajo temelje, in bršljan, ki dodatno rahlja že dodobra načeto vezivo. Del zidu, dolg približno 25 m, se je zrušil zaradi neposredne bližine treh dreves na vrtni strani zidu. Korenine dreves so dvignile zid skupaj s temelji in ga prevrnile na stran drevoreda, kjer je nivo terena že bil znižan in so bili temelji delno zunaj tal. Padel bi še večji del, če bi ne bilo drevesa na zunanji strani, na katero se je zid naslonil in ga še danes podpira. K slabemu stanju so prispevala tudi številna delna in nestrokovno izvedena zidarska popravila. Zaradi slabega vzdrževanja, vandalizma in zmrzali vsako zimo iz zidu izpade nekaj kamnov. V tem trenutku je obzidje resno ogroženo in v ekstremnih situacijah (potres, zmrzal) lahko pride do nadaljnjega večjega rušenja.

ZVKDS, OE Novo mesto, je v obdobju od leta 1999 do leta 2004 izvajal raziskovalno nalogo Sanacija in prezentacija srednjeveškega obzidja Novega mesta. V sklopu te naloge so bili izvedeni pregled dostopne arhivske dokumentacije, očiščevalna dela na terenu, fotografiranje stanja in arheološke raziskave. Nalogo je delno financirala Mestna občina Novo mesto, delno Ministrstvo za kulturo, delno pa Zavod v sklopu rednega dela. Leta 2004 je bil izdelan fotogrametrični posnetek obzidja. Glede na razpoložljiva sredstva je bila izbrana metoda snemanja in izdelan je bil digitalni ortofoto posnetek zunanje in notranje fasade zidu, izris konture in petih prečnih prereзов v AutoCAD-u. Posnetek je izdelal Geodetski inštitut Slovenije, financirala pa sta ga Ministrstvo za kulturo in Mestna občina Novo mesto v razmerju 49 : 51 odstotkov. ZAG, Oddelek za materiale, Laboratorij za kamen in agregat, je izdelal analizo vzorcev malt iz stolpa, odkritega v arheološkem sondiranju leta 2000, in obzidja nad njim.

Konec leta 2007 se je Mestna občina Novo mesto odločila urediti mestno obzidje, saj je stanje zidu resnično alarmantno. Zaprošila je ZVKDS, OE Novo mesto, za kulturnovarstvene pogoje in naročila izdelavo projekta statične sanacije. Januaria 2008 so bile izvedene geomehanske raziskave,

iz treh vrtin so bili odvzeti vzorci zidu za določanje sestave zidu in ocene njegove nosilnosti ter za določanje vrste kamna in možnega kamnoloma za črpanje potrebnega kamna za obnovo zidu. Poročilo o preiskavi vzorca kamna je izdelal ZAG, Oddelek za materiale, Laboratorij za kamen in agregat. Projekt PZI za sanacijo prvih pribl. 120 m obzidja je izdelala IRMA, Inštitut za raziskavo materialov in aplikacije, iz Ljubljane. Projekt obsega rešitve za sanacijo temeljev in obstoječega zidu, rekonstrukcijo porušenega dela in povezavo s še obstoječim zidom ter kritje z notno strešico. Na ZVKDS, OE Novo mesto, smo izdelali konservatorski program, ki določa kulturnovarstvene pogoje za sanacijo in prezentacijo obzidja, za še potrebne raziskave in projektno dokumentacijo ter opredeljuje faznost postopka obnove. V fazi, ki naj bi takoj sledila zaključeni sanaciji prvega segmenta obzidja, je treba izvesti čiščenje preostalega dela zidu do hiše Kapiteljska 8 in naprej od nje po strmem skalnatem pobočju navzdol proti Krki, kjer je treba ugotoviti, koliko zidu sploh še stoji in kako je ohranjen, ter izdelati digitalni ortofoto obeh fasad. Sanacija se bo nadaljevala po že potrjenih detajlih iz projekta IRME, izdelanega leta 2008, ki bo po potrebi ustrezno dopolnjen. Izdelati je treba vsaj idejno zasnovo ureditve sprehajalne poti ob obzidju.

Dunja Gerić

75

EŠD: 24978

Naselje: Piran

Občina: Piran

Ime: Piran – arheološko najdišče Piran mesto

Obdobje: rimsko obdobje, srednji vek in novi vek

Zavod za varstvo kulturne dediščine, OE Piran, je v času od 16. 5. do 10. 6. 2008 nadaljeval arheološke zaščitne raziskave v stavbi Godbenega doma na Kumarjevi ulici 3 v Piranu (parc. št. 872/1, k. o. Piran). Arheološke zaščitne raziskave so bile rezultat pozitivnih izsledkov arheološkega strokovnega nadzora in pozneje arheološkega zaščitnega sondiranja, ki ju je na obravnavani parceli izvedel ZVKDS, OE Piran, v času od aprila do julija 2007.

Arheološke raziskave je, ob terenski koordinaciji Evgena Lazarja, univ. dipl. arheol., vodil mag. Marko Stokin. Pri arheoloških raziskavah so sodelovali tudi Lara Sorgo, absol. arheol., in trije delavci (študenti).

V letu 2008 smo nadaljevali arheološke raziskave in jih razširili na celotni južni oz. jugovzhodni del

raziskovanega prostora ter na del raziskovanega prostora, ki smo ga že lani interpretirali kot notranjost cerkve sv. Antona (severozahodni del raziskovanega prostora). Raziskovano območje južno in jugovzhodno od podzemnega hodnika je merilo približno 40 m², prostor, ki je bil interpretiran kot notranjost cerkve sv. Antona, pa približno 20 m². Poleg tega je bila v samem jugozahodnem kotu raziskovanega območja izkopana še ena sonda (SONDA 5), ki je merila 1 x 1 m in je bila izkopana do geološke osnove oz. do arheološko sterilne plasti. Ta dela so bila opravljena v sedemnajstih delovnih dneh.

Tako kot sondiranja leta 2007 so bila tudi arheološka izkopavanja izvedena z arheološko stratigrafsko metodo. Vse odkrite strukture in plasti so bile fotografsko, metrično in opisno dokumentirane. Poleg tega je bilo med arheološkimi raziskavami izvedeno tudi 3D-skeniranje podzemnih oz. kletnih prostorov ter notranjosti objekta. Skeniranje je za ZVKDS, OE Piran, izvedlo podjetje Grangeo, d. o. o., Dole pri polici 36, 1290 Grosuplje.

Arheološke zaščitne raziskave v letu 2008 so zajemale prostor v severozahodnem delu raziskovanega območja, to je prostor, ki smo ga interpretirali kot notranjost nekdanje cerkve sv. Antona. Na tem območju je bila že v letu 2007 izkopana sonda 1, ki je bila sprva v samem severozahodnem kotu prostora, ob odkritju grobnice pa smo jo premaknili na prostor tik ob grajeni strukturi grobnice. Celotni prostor notranjosti cerkve pa smo letos z arheološko stratigrafsko metodo izkopali ter dokazali oz. potrdili informacije, ki smo jih dobili med izkopavanjem sonde 1. Omenjeno raziskovano območje je ležalo znotraj prostora, ki so ga omejevali zidovi SE 021 na jugu, SE 022 na vzhodu, SE 023 na severu in SE 025 na zahodu. Ta predel smo pri stalnem nadzoru v dokumentaciji interpretirali kot južni del nekdanje cerkve sv. Antona.

Po opravljenem arheološkem nadzoru in pozneje arheoloških sondiranjih v letu 2007 smo za območje, ki smo ga interpretirali kot cerkev sv. Antona, vedeli, da je bilo prekrito z recentnim nasutjem, da je zidove cerkve deloma uničila recentna kanalizacija ter da je znotraj cerkve grobnica. Poleg teh struktur oz. zidov pa so bile pod nasutjem odkrite glinene plasti SE 029, 030 in 031. Po odstranitvi plasti SE 030 smo odkrili ostanke človeških kosti (SE 032), ki so bile očitno položene v grobnico, ki so jo zamejevali zidovi SE 023, 028, 037 in 052. Sprva je bila grobnica vidna le delno, saj jo je še vedno prekrivala grajena konstrukcija recentne kanalizacije (SE 026), katere vkop je deloma uničil tudi grobnico. Po odstranit-

vi kanalizacije (SE 026) pa je bila v celoti vidna grobnica s kostmi, ki je bila grajena iz dveh kamnitih zidov (SE 023 in 025) in dveh ožjih opečnih zidov (SE 028 in 037). V notranjosti grobnice je bilo med raziskavami leta 2007 odkritih več odraslih skeletov in ena bronasta sveticnjica (PN 001). Med odstranjevanjem ostankov človeških skeletov pa smo med raziskavami v letu 2008 odkrili še več skoraj identičnih močno korodiranih bronastih obeskov sveticnjic (PN 001, 002, 003, 004, 005, 006, 012, 018, 022). Poleg tega smo med ostanki človeških skeletov odkrili še ostanke železnih pasnih spon (PN 007, 009, 024), večji bronast medaljon (PN 013), koščen gumb (PN 015) in dva novca (PN 011, 016). Pri polnilu grobnice je pomembno omeniti, da skeleti niso ležali v položaju, kot so bili položeni v grobnico. Očitno je bilo, da so veliko skeletov oz. trupel kmalu po pokopu premaknili, da so naredili prostor za drugo truplo. Tako je bilo ločevanje kosti po truplih na najdišču nemogoče. Dno grobnice je bilo tlakovano z opekami (SE 051) in malto. Malta in opeke v tlaku so bile enake kot v zidovih SE 028, 037 in 052. Grobnica je bila verjetno nekoliko mlajša od kamnitih zidov, ki so predstavljali rob sonde, in je bila vkopana v glineno plast SE 033, ki smo jo odkrili pod plastmi SE 029 in 031. Na površini te plasti smo lansko leto domnevali, da imata zida SE 021 in 022 viden vkop. V profilu sonde 1 in nato med letošnjimi raziskavami pa se je izkazalo, da omenjena zidova nista imela vidnega vkopa za temelje.

Leta 2007 smo se ob odkritju grobnice odločili, da bomo strukture, ki sestavljajo grobnico, ohranili. Zaradi tega smo sondo 1 zmanjšali na površino 1 x 1 m in nadaljevali raziskovanje le na delu med zidovima SE 022 in 028. Izkopavanja smo nadaljevali v tem delu predvsem zaradi zanimanja za globino zidov SE 022 in 028. V tej manjši sondi smo tako odkrili globino zidov SE 022 (do 0,35 m) in SE 028 (do 0,2 m). Pod plastjo SE 033 smo odkrili sprijeto rumenorjavo glineno plast (SE 038), za katero smo sprva mislili, da je geološkega nastanka. Izkazalo se je, da ni, saj je bilo v njej nekaj drobnih najdb. Pod to plastjo pa je bila plast SE 042, ki jo je sestavljala svetlosiva meljasta glina, v kateri je bilo nekaj odlomkov srednjeveške keramike. Bila je nad plastjo SE 043, ki pa ni vsebovala nobenih najdb in je bila najverjetneje geološkega nastanka. Zaradi tega smo tudi pri tej plasti zaključili izkopavanje sonde 1.

Raziskave v letu 2008 pa so dognanja iz sonde 1 le potrdile. Ugotovili smo tudi, da so bili zidovi SE 021, 022 in 028 postavljeni na plast SE 033 ter da na podlagi izkopanih plasti in struktur ne mo-

remo zagotovo trditi, da sta imela zidova SE 021 in 022 vkop za temelj. S pomočjo 3D-laserskega skeniranja, ki ga je v notranjosti kletnih prostorov izvedlo podjetje Gradgeo, d. o. o., pa smo ugotovili, da druga niša na zahodni strani kletnih prostorov deloma sega pod zid SE 022. Tako je celo mogoče, da plast SE 043 ni geološkega nastanka in da so kletni prostori nastali pred cerkvijo sv. Antona.

Drugo območje raziskav v letu 2008 je ležalo južno in jugozahodno od odkritih kletnih prostorov. Zajemalo je tudi območje sonde 2, ki smo jo na tem mestu odkopali v letu 2007 in odkrili zidove SE 005 na vzhodu, SE 006 in 040 na zahodu, SE 008, 009 in podzemni hodnik na severu ter južni zid prostora na jugu. Pozneje smo ugotovili, da je bil pod sedanjim južnim zidom objekta tudi zid SE 039. Sonda 2 je bila na prostoru, kjer smo že prej dokumentirali profil 1 in profil 2.

Najdbe v plasteh tega profila in profila 2 so bile mlajše od najdb v sondi 1. V profilu smo stratigrafsko izkopal in dokumentirali plasti SE 012, 013, 014, 015 007, 034. Pustili smo le strukturo iz sprijetega apna (SE 010), ki je bila na dnu profila, neposredno nad opečnatim tlakom SE 011. Podobno kot v profilu 1 smo tudi v profilu 2 odstranili plasti in jih dokumentirali. Posebnost je bila struktura iz sprijetega apna (SE 010), ki smo jo pustili nedotaknjeno že v profilu 1. Ta struktura je prekrivala tlak iz opek in je vsebovala tudi večje kose apnenca in nekaj najdb bližnje preteklosti. Po odstranitvi te strukture se je po celotni površini sonde pokazal opečnat tlak (SE 011), ki se je naslanjal na zidove okoli in na kamnit tlak v notranjosti kletnih prostorov. Očitno so plasti in strukture v sondi 2 nastale pozneje kot kletni prostori in tudi pozneje kot plasti in strukture v sondi 1. Na to so jasno kazale najdbe in tudi stratigrafski odnos s kletnimi prostori.

Raziskovano območje arheoloških raziskav v letu 2008 pa je bil prostor zahodno in vzhodno od sonde 2. Vzhodno od sonde 2 je bilo raziskovano območje omejeno z zidovima SE 005 in 024 in je merilo približno 6 m². Tu smo pod recentnim oz. novoveškim tlakom (SE 004) odkrili nasutje (SE 056), ki je bilo zamejeno z zidovima SE 005 in 024. Nasutje se prav tako naslanjalo na vodnjak (SE 058), ki je bil grajen iz lomljenecv in malte ter ga je zapolnjevalo nasutje (SE 057). V obeh nasutjih je prevladoval odpadni gradbeni material, ki je bil najverjetneje novoveški. Po odstranitvi tega odpadnega materiala smo pod nasutjem SE 056 odkrili tlak iz malte (SE 059), ki se je tudi naslanjal na zidova SE 005 in 024. Povezava z vodnjakom sprva ni bila popolnoma jasna. Po odstranitvi

nekaj vencev kamnov iz strukture vodnjaka pa se je izkazalo, da je vodnjak v spodnjem delu lepše grajen (SE 071) in tudi bolj pravilno (pravokotno) ter da se tlak naslanja na ta spodnji del vodnjaka. Na tem nivoju smo morali končati raziskave, saj je bilo delo zaradi vdiranja vode onemogočeno. Tako kot v sondi 2 je tudi v tem delu najdišča očitno šlo za ostanke iz mlajših obdobij oz. za ostanke iz druge polovice 19. stoletja, ko na tem prostoru ni bilo objekta in so v odkritih grajenih bazenih najverjetneje gasili apno.

Tudi zahodno od sonde je stratigrafija popolnoma drugačna od odkrite stratigrafije v sondi 2. Očitno je bilo že na začetku, da sta bila prostora ločena sprva z zidom SE 053 in pozneje z zidom SE 006, ki je bil postavljen na zid SE 053 in na tlak SE 019. Neposredno pod tlakom SE 019 smo znotraj zidov SE 053 in 050 odkrili nasutje odpadnega gradbenega materiala (SE 049). Prav tako neposredno pod tlakom SE 019 sta bila zid SE 050 in nasutje odpadnega materiala SE 055, ki je bilo med zidovima SE 008 in 050. To nasutje je bilo enako kot nasutje SE 049. Pomembna razlika med njima pa je bila v poziciji, saj je bilo lice zidu SE 050 na južni strani skrbno zgrajeno, na severni pa ne. To kaže na to, da je bil zid oz. njegovo južno lice, nekaj časa viden in je bilo nasutje SE 055 nasuto na ta prostor prej kot nasutje SE 049. V nasutju SE 055 smo odkrili tudi ostanke okrasnih elementov, ki so najverjetneje pripadali nekdanji cerkvi sv. Antona. Odkriti so bili ostanke kamnitega oltarja (PN 026), ostanke kamnitih elementov (PN 028, 029, 031, 032) in okrasna voluta kamnitega strebra (PN 025). Vse te najdbe kažejo na nastanek obeh nasutij šele po podrtju cerkve v neposredni bližini oz. v drugi polovici 19. stoletja. Pod nasutjem SE 049 je bila tanka pečena plast, ki je prekrivala tlak SE 011 in je bila vidna le na območju, kjer smo odkrili nasutje SE 049, znotraj zidov SE 050 in 053. Po odstranitvi nasutij smo ugotovili, da je bil celotni prostor znotraj zidov SE 008, 005 ter južnega in zahodnega zidu stoječega objekta tlakovan z opečnatim tlakom (SE 011). Ta tlak smo dokumentirali v sondi 2 že med sondiranjem v letu 2007. Med letošnjimi raziskavami pa smo ugotovili, da je bil opečnat tlak narejen na podlago iz malte (SE 064). Prav tako smo v tlaku odkrili in dokumentirali kanal (najverjetneje odtočni), ki je potekal od zidovih SE 061 in 008 ter se končal ob vhodu v podzemni hodnik. Kanal je bil skrbno izdelan in je imel od začetka, tj. ob južnem koncu zidu SE 061, pa do konca, tj. ob vhodu v podzemni hodnik, 0,1 m padca. Tako je bilo jasno, da je šlo za odtočni kanal, ki je odvajal tekočine proti podzemnemu hodniku oz. struk-

turi, ki je bila prej tam. Očitno je šlo za tlak kletnega prostora, na katerega je bil pozneje naslonjen odkriti podzemni hodnik. To je lepo vidno na stičišču zidov SE 008 in SE 045, kjer je bilo jasno vidno, da se zid SE 045 naslanja na zid 008.

SONDA 5

Sondo 5 smo izkopalni na koncu letošnjih arheoloških raziskav z namenom, da ugotovimo, ali so pod odkritimi srednjeveškimi in novoveškimi strukturami in plastmi tudi ostanki starejše poselitve. Na to so kazali predvsem odkriti ostanki zgodnje antične poselitve, ki so bili odkriti med arheološkimi raziskavami na Bolniški ulici v letu 1991.

Tako smo sondo velikosti 1 x 1 m postavili v sam jugozahodni kot raziskovanega prostora. Tako kot prejšnje smo tudi to sondo odkopali s stratigrafsko metodo in odkrite plasti v njej metrično, fotografsko in opisno dokumentirali.

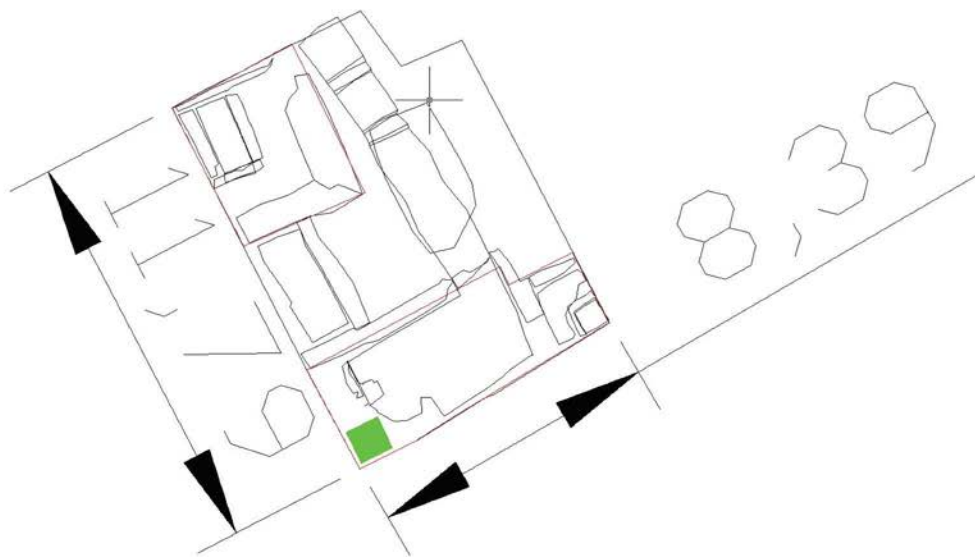
Že prej sta bili s tega prostora odstranjeni nasutji SE 049 in 054. Pred izkopom sonde je tako to območje prekrivala malta SE 064, ki je bila podlaga za tlak SE 011. Na prostoru namreč ni bilo opečnatih tlakovcev, ki so bili v določenem obdobju očitno odstranjeni oz. uničeni. Neposredno pod malto SE 064 je bila plast olivno rjave gline SE 065, ki je bila debela približno 0,1 m in je vsebovala antične najdbe, kot so odlomki keramičnih posod in keramičnih vreten oz. vijčkov (PN 33). Pod to plastjo je bila plast SE 066, ki je bila nekoliko bolj siva in je, prav tako kot plast SE 065 nad njo, vsebovala antične najdbe. Debelina te plasti ni presegala 0,15 m. Med najdbami je izstopalo keramično vreteno oz. vijček (PN 034). Pod plastjo SE 066 je bila plast SE 067, ki je prav tako kot plasti SE 065 in 066 nad njo ter plast SE 068 pod njo vsebovala antične najdbe. Tudi v tej plasti smo odkrili keramični vreteni oz. vijčka (PN 035 in 036). Ta plast se je od plasti SE 066 (nad njo) jasno ločila, saj je bila veliko temnejša in je bilo že na površini jasno, da vsebuje veliko več gradbenega materiala in drobcov malte. Debela je bila do 0,25 m. Pod plastjo SE 067 sta bili še dve plasti (SE 068 in 069), ki sta obe vsebovali odlomke antičnega gradbenega materiala in keramike. Obe sta bili sestavljeni iz gline in manj melja ter sta vsebovali drobce oglja in malte. Plast SE 069 se je od plasti SE 068 ločila po tem, da je bila nekoliko bolj rumena in je poleg prej naštetih elementov vsebovala tudi večje kose lomljenega laporja oz. fliša. V obeh primerih smo imeli očitno opravka še s plastmi, ki so nastale v času antike. Pod plastjo SE 069 smo nato odkrili plast rumenorjave gline, ki ni vsebovala najdb, kar je očitno kazalo na

geološki nastanek plasti. Zato smo na tej globini končali izkop sonde 5.

Tako po dveh letih (približno 40 delovnih dneh) arheoloških raziskav lahko zaključimo, da je še vedno najzanimivejši in najatraktivnejši dobro grajen obokani in tlakovani hodnik, ob njem pa so tri banjasto obokane niše, ki so glede na hodnik postavljene prečno. Zgrajeni kamniti zidovi nosijo opečnate oboke, stene celotnega hodnika so bile prekrte z ometi, prostor je bil tlakovan, v dveh desnih nišah sta bili odkriti obokani odprtini (dolžina 0,45 m, višina 0,4 m), ki sta bili naknadno zazidani. Sama namembnost objektov je še vedno vprašljiva, vendar pa lahko že na podlagi predhodnih raziskav, vrednotenja arheološkega potenciala najdišča sklepamo, da so bili objekti uporabljani daljše obdobje in tudi v različne namene. V samem objektu smo poleg sakralnih gradbenih struktur odkrili opečnato grajeno grobnico s skupinskim pokopom (baročna faza), elemente cerkve, dva vodnjaka, novodobne strukture ter veliko število arheoloških najdb. Najdbe so bile iz različnih časovnih obdobj in so bile zelo fragmentirane. Izstopale so bronaste svetinjice, bronast medaljon in ostanki pasnih spon, ki so bili odkriti v polnilu grobnice (SE 032).

Poleg drobnih najdb iz časa visokega srednjega veka so izstopale tudi drobne najdbe, odkrite v sondi 5. Gre za odlomke antične oz. rimske keramike in gradbenega materiala, ki smo ga odkrili v plasteh SE 065–069. Med antičnimi najdbami so izstopali keramični ribiški vijčki oz. uteži in odlomki posode iz »terre sigillate«. Podobne najdbe so odkrili v stavbi, ki leži na parc. št. 872/2 in je v srednjem veku ležala zunaj mestnega obzidja, »extra muros«, ter je bila samo petdeset metrov oddaljena od Bolniške ulice 1 v Piranu, kjer je D. Snój, univ. dipl. arheol., leta 1991 odkril rimske poznorepublikanske ostanke objekta in številne najdbe, ki kažejo na poselitev tega prostora v času antike. Gre za tipičen poznorepublikanski material z velikim številom keramičnih najdb, fragmentov amfor in keramičnih ribiških vijčkov, ki kažejo, da je objekt stal ob verjetnem antičnem pristanišču. Arheološke raziskave kažejo in dokazujejo, da so bili rimski objekti tudi na tem delu mesta in da imamo močno in obsežno poselitev Pirana v zgodnjem rimskem času, ki ni bila omejena samo na predel Punte (M. Stokin, Piran, Arheološki pregled, 1988, 187–188) in neposrednega pasu ob mandraču (M. Stokin Srednjeveška keramika iz Pirana v: Guštin 2002) oz. verjetnem antičnem pristanišču.

Evgen Lazar, Marko Stokin

Arheološko najdišče Piran, raziskano območje, označeno z rdečim okvirjem, sonda 5, označena z zeleno

Prazna grobnica v cerkvi sv. Antona (foto: E. Lazar)

Tlak samostana (foto: E. Lazar)

Piran, antične najdbe iz sonde 5

76

EŠD: 28055

Naselje: **Piran**

Občina: Piran

Ime: **Piran – hiša Kumarjeva ulica 3**

Naslov: Kumarjeva ulica 3

Področje: UA

Obdobje: barok (druga polovica 17. stoletja, 18. in 19. stoletje)

Občina Piran je lastnik objekta stavbe Kumarjeva ulica 3, v kateri je pred obnovo delovala glasbena šola. V letu 2005 je Občina Piran pripravila projektno dokumentacijo za temeljito obnovo za potrebe glasbene šole. Med gradbenimi deli je potekal arheološki nadzor. Naključno je bila odkrita podzemna zgradba, ki je bila v okviru prve faze nujnih zaščitnih arheoloških raziskav le delno odkrita in dokumentirana. Ker Občina Piran ni predvidela potrebnih stroškov konservatorskih raziskav, so bila v letu 2007 dela začasno ustavljena. V letu 2008 so stekle zaščitne arheološke raziskave in v celoti je bila odkrita podzemna zgradba. Šele po odkritju je bilo mogoče izdelati arhitekturni posnetek obstoječega stanja. Konservatorski načrt je interdisciplinarno delo, zato so bili vanj vključeni različni strokovnjaki, ki so obravnavali podzemno arhitekturno najdbo kot tudi stavbo nad njo. Temeljni konservatorskega načrta predstavljata sklopa: razumevanje dediščine in konservator-

ske raziskave, ki so potrebne, da je mogoče izdelati smernice za ohranjanje in varovanje dediščine. Pogoj za raziskovanje dediščine je dokumentirati in valorizirati objekt ter s smernicami določiti najprimernejši način prezentacije, vključno z obstoječo stavbo in primerno namembnostjo. Stavba Kumarjeva ulica 3 stoji v uličnem nizu in sodi med meščansko arhitekturo, ki jo glede na značilnosti oblikovanja glavne ulične fasade stilno opredelimo v obdobje historicizma. Ob današnji Kumarjevi ulici so stali objekti, ki so sestavljali kompleks kongregacije sv. Filipa Nerija. Z arheološkimi raziskavami je bil odkrit le del temeljev pravokotnega cerkvenega prezbiterja. Ti temelji so pripadali cerkvi sv. Antona Puščavnika, ki so jo v drugi polovici 17. stoletja ambiciozno predelali člani kongregacije sv. Filipa Nerija, vendar so jo v tretji četrtini 19. stoletja podrli. Najdeni temelji prezbiterja so morda pred tem nosili srednjeveški obrambni stolp. V vzhodnem delu notranjščine stavbe so med arheološkimi izkopavanji odkrili klet in vzhodno pritlično steno srednjeveškega stanovanjskega objekta, ki so ga v drugi polovici 17. stoletja najverjetneje vključili v poslopje kongregacije sv. Filipa Nerija. S potrebami te karitativne kongregacije in delovanjem njenega hospica je mogoče povezati tudi večji kletni prostor v severozahodnem delu notranjščine stavbe. Nenavadno zasnovan kletni prostor so najverjetneje sezidali v drugi polovici 17. stoletja.

Gre za večinoma iz opeke zgrajen objekt, ki je zasnovan kot položno padajoči hodnik s kamnitim tlakom in plitvim banjastim obokom. V zgornjem delu se v hodnik odpirata dva para banjasto obokanih globokih niš. Niše niso tlakovane. Nekoliko ožji in nižji, z banjo obokani del kleti vodi v spodnji, banjasto obokani del kleti, ki je s tremi manjšimi nišami odprt v zemeljske sklade. Obok tega dela kleti je sekundarno predrt, saj so tukaj v tretji četrtini 19. stoletja uredili vodnjak in zato poškodovali tudi kamniti tlak.

Konservatorski načrt, izdelan v skladu z internimi navodili ZVKDS, obravnava zgradbo celovito z nadzemno in podzemno stavbo. Ker naj bi bila nova namembnost taka, da bi omogočala dostopnost z javno funkcijo, so bile izdelane smernice tako za prezentacijo podzemne zgradbe kot za historični objekt, ki je ohranil le obodne zidove. Pritličju meščanske hiše, ki mora biti večji dvoranski prostor, je treba prav tako nameniti javno funkcijo in ga povezati s podzemno strukturo, omogočiti

dostopnost, odprtost in kulturno dejavnost, ki bo omogočila prezentacijo obeh prostorov. Zgornjo etažo je mogoče uporabiti za manjše prostore. Konservatorski načrt združuje povzetke rezultatov arheoloških in stavbnih raziskav ter obravnava stavbnogodovinski razvoj objekta, kar v interdisciplinarnem sodelovanju z gradbenim inženirjem omogoča določitev smernic za pristop k celoviti obnovi. Konservatorski načrt (inv. št. 4884, sign. 4209) so izdelali zaposleni na ZVKDS, OE Piran, in RC s pomočjo zunanjih sodelavcev, Smiljana Simerla in Mojmirja Sajinčiča, u. d. i. g.

Podzemna najdba razmeroma dobro ohranjene arhitekture je za Piran in njeno lokacijo ob glavnem mestnem trgu izjemna priložnost za prezentacijo v sklopu stavbe, ki je sezidana nad njo, saj gre za kvalitetno historicistično arhitekturo. Pomembno bi bilo najti primerno dejavnost, ki bo omogočila javno dostopnost ter uporabo v kulturne in turistične namene mesta.

Mojca MarijAna Kovac

Kumarjeva ulica 3 – pogled v podzemni hodnik (avtor: S. Simerl, 2008)

77

EŠD: 7185

Naselje: **Piran**

Občina: *Piran*

Ime: **Piran – Kazina**

Naslov: *Trubarjeva ulica 1*

Področje: *UA*

Obdobje: *klasicizem (1325, 1815, 1961)*

Kazina, oblikovana v klasicističnem slogu, je bila zgrajena v začetku 19. stoletja na mestu, kjer je stala srednjeveška loža. Sestavljajo jo poleg osnovnega in največjega objekta še trije prizidani deli. Postavljena je na severni vogal Tartinijevega trga ob iztek Ulice IX. korpusa, nekdanj glavne prometne poti z zaledjem, ki se je tedaj imenovala Carrara Grande. V arhivskih virih se navaja gradnja nove lože v letu 1325; opisujejo jo kot novo stavbo, postavljeno ob strani občinske palače in z njo povezano z mostovžem, ki je bil pokrit ter je omogočal povezavo med uradi magistrature in podestatove pisarne z dvoranom velikega sveta (Antonio Alisi, *Cronologia Piranese*, št. 4, La Voce di San Giorgio, št. 43, Trst 1988, str. 6). Kazina ima krajšo in najbolj dekorativno oblikovano fasado, ki jo zaključuje polkrožno čelo, orientirano na Tartinijev trg. Fasada, ki je orientirana proti občinski palači in na Poljski trg, se v pritličju odpira s petimi polkrožnimi loki. Prečno postavljeno nižje stransko krilo Kazine zapira Poljski trg. Stara občinska palača je imela na stranski fasadi prislonjeno zunanje stopnišče in je bila v nadstropju povezana s stavbo nekdanje lože. Risba starega kompleksa občinske palače s srednjeveško ložo, njuno povezavo in navezavo na cerkvico sv. Jakoba nad Poljskimi vrati je publicirana v Caprinovi knjigi *L'Istria nobilissima*. Čeprav je bila stavba srednjeveške lože preoblikovana v drugačno, novo stavbo, je s podobno namembnostjo ohranila svojo pomembno družbeno funkcijo v mestu. Temeljita obnova stavbe je bila v letu 1961, ko je bila stavba namenjena za galerijsko dejavnost, v pritličju pa gostinskemu lokalu. Kazina je razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena (Uradne objave, št. 26/83).

V letu 2008 je bila izdelava konservatorskega načrta vključena v program rednega dela ZVKDS, OE Piran. Razlog za izdelavo konservatorskega načrta temelji na vlogi lastnika spomenika, Občine Piran, in uporabnika, Obalne Galerije Piran, da pridobi kulturnovarstvene pogoje za sanacijo in obnovo spomenika na podlagi pripravljene idejne zasnove, ki jo je novembra 2005 pripravil Atelier Podrecca, Jögerbadgasse 8, 1170 Dunaj. Ker bi s predvidenimi posegi temeljito spremenili historične kvalitete

spomenika, je bila v letu 2007 imenovana strokovna komisija ZVKDS v sestavi Jovo Grobovšek, Eva Pezdiček in dr. Stanko Kokole. Sklepi strokovne komisije (št. 742-07/JGro, z dne 22. 5. 2007) so predlagali poglobljen strokovni pristop k odkritju vzrokov poškodb spomenika, dokumentiranju in vrednotenju njegovega obstoječega stanja in izdelavo tedaj predlaganega konservatorskega programa, v katerem bodo podane smernice za sanacijske posege in obnovo spomenika za galerijsko dejavnost. Ker se je investitor pritožil na izdane kulturnovarstvene pogoje št. P/V-1789-07 z dne 18. 6. 2007, je Ministrstvo za kulturo izdalo odločbo št. 3510-51/2007/5 z dne 20. 5. 2008, s katero je razveljavilo izdane kulturnovarstvene pogoje. V času med izdajo kulturnovarstvenih pogojev in odločbe Ministrstva za kulturo je bil potrjen program dela ZVKDS, OE Piran, za leto 2008. Izdelava konservatorskega programa je bila v skladu s sklepi strokovne komisije vključena v redni program dela piranske enote ZVKDS. Ker se je v začetku leta 2008 spremenil Zakon o varstvu kulturne dediščine, je bil v skladu z novimi zakonskimi določili in internimi navodili namesto predhodnega konservatorskega programa izdelan konservatorski načrt (inv. št. 5037, sign. 4304). Konservatorski načrt je bil izdelan v okviru redne dejavnosti ZVKDS, OE Piran, in v sodelovanju z inženirjem statikom Mojmirjem Sajinčičem, u. d. i. g. Konservatorski načrt je izdelan tako, da vsebinsko upošteva sklepno mnenje strokovne komisije in daje v zaključnem delu usmeritve investitorju in projektantom, da bodo ohranjene kulturne vrednote spomenika in bo neokrnjena njegova historična substanca. Strokovna komisija je opredelila nujnost preučevanja spomenika in jo izpostavila kot temeljno nalogo strokovne službe ZVKDS. Usmeritve, ki jo je podala strokovna komisija, namreč da je pri nadaljnjem delu na spomeniku nujno potrebno sodelovanje med investitorji in pristojno strokovno službo ZVKDS, OE Piran, ki je dala pobudo za sodelovanje, do konca leta 2008 ni bilo mogoče izpeljati.

Mojca Marjana Kovač

Kazina (foto M. M. Kovač, 2008)

78

EŠD: 7177, 515

Naselje: **Piran**

Občina: **Piran**

Ime: **Piran – stolp Prešernovo nabrežje 20, Piran – cerkev Marije Zdravja**

Naslov: **Prešernovo nabrežje 20**

Področje: **UA**

Obdobje: **renesansa, barok, klasicizem, historicizem (1508, 1617, 1874)**

V začetku leta 2008 je investitor Občina Piran ponovno predložil vlogo za izdajo kulturnovarstvenih pogojev za spremembo namembnosti spomenika z idejno zasnovo, na katero je za izvedbo projekta Občina Piran pridobila sofinanciranje Ministrstva za kulturo. Ker konservatorski program za spremembo namembnosti in obnovo obravnavanega kulturnega spomenika še ni bil izdelan, je ZVKDS, OE Piran, upošteval navodila Ministrstva za kulturo in je v redni program dela ZVKDS v letu 2008 vključil kor prioriteto izdelavo konservatorskega programa. Ker sta spomenika stolp Prešernovo nabrežje 20 in cerkev Marije Zdravja med seboj povezana, sta bila oba obrav-

navana v konservatorskem načrtu, ki je v skladu z novim Zakonom o varstvu kulturne dediščine (Uradni list RS, št. 16/08) zamenjal predhodni konservatorski program. Cerkev Marije Zdravja je zaradi delovanja soli v zelo kritičnem stanju, zato je bila v letu 2008 vključena v raziskovalni projekt, ki ga vodi ZAG.

Spomenik stolp Prešernovo nabrežje 20 je postavljen na skrajnem koncu Punte in se je do ureditve obrežja v tridesetih letih 20. stoletja dvigoval neposredno iz morja. S svojo pojavnostjo sta skupaj s cerkvijo Marije Zdravja med pomembnimi objekti značilne piranske vedute. Obravnavani kulturni spomenik je le del nekdanjega mestnega obzidja, ki je na več mestih ohranjen in predstavlja izjemno urbanistično značilnost srednjeveškega Pirana. Spodnji del spomenika je rondela, ki spada v sklop mestnega obzidja in naj bi jo po izročilu postavili leta 1508, v današnji podobi pa je bila najverjetneje zgrajena leta 1617. Utrdba, ki je zgrajena po obliki terena zaključka rta v skladu s tedaj aktualnim načinom bojevanja s strelnim orožjem in topovi, se bistveno razlikuje od drugih, nekoliko starejših piranskih obrambnih objektov. Zunanje zidovje rondele zaključuje kamnit venec s

kovinsko ograjo, na večinoma z betonom prekriti ploščadi so betonski venec novejšje cisterne, urejene v zidovju utrdbe, svetilnik in svetilničarjeva hiša. Hišo za svetilničarja so postavili leta 1874. Gre za pritličen objekt z mezaninom, odprtim v podstrešje. Zgrajen je iz belih, grobo obdelanih kvadrov iz belega istrskega kamna in na pravokotnem tlorisu z močno porezanimi vogali, saj je bilo tako mogoče v največji možni meri izkoristiti razpoložljivi gradbeni prostor na ploščadi utrdbe. Namembnost spomenika, ki jo je določil investitor, namreč da bi svetilničarjevo hišo uporabili za vinoteko in galerijo, za tako pomemben spomenik ni primerna. Izvedena je bila arheološka sonda v nasutje pritličja rondela z namenom izdelave natančnejšega popisa in ponudbe za arheološke raziskave. Ker se investitor ni odločil za nadaljevanje arheoloških raziskav in odstranitev nasutja v pritličnem delu rondela, niso bili izpolnjeni pogoji za nadaljevanje del in za spremembo namembnosti. Prav tako konservatorske in arheološke raziskave, ki so pogoj za nadaljevanje načrtovanja sanacije objekta in temeljite obnove, investitor ni nadaljeval. V juniju je ZVKDS imenoval strokovno komisijo (dr. Sonja Ana Hoyer, Damjana Pečnik, dr. Robert Peskar), da

bi preučila možnosti izvedbe del, ki so v skladu s projektom sofinanciranja Ministrstva za kulturo v letu 2008. Smernice in program raziskav, ki jih določa konservatorski načrt, so bili gradivo za sklic strokovne komisije. Ta je predlagala, da se preveri možnost nadaljevanja del z vzdrževalnimi posegi, za katere se je odločil investitor. Na podlagi popisa del in ponudbe RC je investitor nadaljeval obnovo z vzdrževalnimi in restavratorskimi deli na neogotskem zvoniku.

ZVKDS, OE Piran, je izdelal začetni del konservatorskega načrta, ki bi ga bilo treba nadaljevati na podlagi izvedenih raziskav; za te se investitor ni odločil, saj je preusmeril sredstva v vzdrževalna dela. Konservatorski načrt je obsegal le arhivske raziskave, ki so se nanašale na del mestnega obzidja z rondelo, svetilničarjevo hišo in svetilnik ter cerkev Marije Zdravja. Stavnbe raziskave so bile izvedene v minimalnem obsegu le v svetilničarjevi hiši. Smernice, ki jih je bilo mogoče izdelati brez raziskav, so opredelile le pristop k celoviti obnovi in s predložitvijo programa potrebnih raziskav. Konservatorski načrt (inv. št. 4814, sign. 4156) je izdelal ZVKDS, OE Piran, v okviru redne dejavnosti z zaposlenimi strokovnjaki.

Mojca MarjAna Kovač

Pogled na piranski rt Punta (foto: T. Mikeln)

79

EŠD: 3246

Naselje: **Pišce**

Občina: Brežice

Ime: **Pišce – cerkev sv. Mihaela z župniščem**

Področje: UA

Obdobje: 19. stoletje

Na kapeli, ki je locirana neposredno pred cerkvijo, ni bilo izvedenih resnih vzdrževalnih del že več kot 40 let. Temelj prednjega podpornega stebra se je pogrezal, kar je povzročilo razpoke na prednjih nosilnih obokih kapelice, na zidovih in na stropu. Steber je bil zaradi pogrezanja zunaj svoje prvotne osi nagnjen navzven, zaradi česar bi se lahko ob nadaljnjem posedanju porušil, s tem pa bi se porušil tudi prednji del kapelice. Dotrajana streha je na več mestih puščala. Stavbno pohištvo je bilo dotrajano in potrebno rekonstrukcije.

Prenova se je začela s statično sanacijo pogrezajočih se temeljev kapele. Sledili sta ojačitev nosilne konstrukcije in sanacija razpokanih sten. Na novo je bila izdelana tudi strešna konstrukcija. Ob kapelici so delavci zgradili drenažo in poskrbeli za odvodnjavanje meteornih vod iz strehe. Fasada je izdelana na novo, prav tako je bilo treba rekonstruirati podstrešne vence in drugo zunanje okrasje. Ometi so izdelani iz hidravličnega apna in prepleskani v silikatni barvi. Gradbena dela je izvedel Ivan Kandolf, s. p., iz Laškega. Novo stavbno pohištvo je izdelalo Mizarstvo Hriberšek iz Globokega.

Tomaz Golob

80

EŠD: 3986

Naselje: **Podbela**

Občina: Kobarid

Ime: **Podbela – cerkev sv. Helene**

Področje: R

Obdobje: prva polovica 16. stoletja

Leta 1978, po katastrofalnem potresu v Posočju, se je začela sanacija poškodovanih cerkva na Primorskem. Cerkev sv. Helene v Podbeli je bila zaradi potresnih poškodb določena za rušenje. Pred začetkom rušenja je restavratorska ekipa iz cerkve odstranila večji del originalnih stenskih poslikav v notranjščini. Delo na objektu je potekalo na klasičen način: prelepili so originalno poslikavo z začasnimi nosilcem in jo nato sneli skupaj z ometi. Pozneje so originale pritrdili na lesene nosilce ter jih deponirali v depo Restavratorskega centra. Na mestu nekdanje stare cerkve danes stoji na novo zgrajena cerkev sv. Helene.

Leta 2006 smo dobili nalogo, da shranjene fragmente sestavimo v celote, jih restavriramo in prezentiramo. Potrebna je bila temeljita priprava, saj gre za gotosko poslikavo mojstra Jerneja iz Loke. Slikarstvo Jerneja iz Loke je konkretno gotosko slikarstvo. Karakteristična je modulacija njegovih obrazov, ki je večinoma enaka, podprta z risbo ust, oči in nosu. Enaka je risba rok pri njegovih figurah, značilen je šop las, tip precej okroglega lica. Gube na oblekah so poudarjene z močnimi črtami, mojster je rad uporabljal tudi patroniran ornament na oblekah. Slikar Jernej iz Loke je nedvomno izrazil primer slikarja z izraženim rokodelskim značajem. Razmestitev slik je izvedena s pomočjo arkad, stebrišč z ravnimi prekladami ali teme same (galerije stoječih svetnikov ali apostolov) – vse je še tradicionalno. Po starih načelih je tudi vstavljen prostor, v katerem stojijo figure s pomočjo poševno postavljenih bočnih sten.

S sodelavci smo vse fragmente prinesli v atelje ter jih skupaj z začasnimi lesenimi nosilci razporedili in pripravili za obdelavo. Ko smo primerno pripravili prostor za ateljejsko delo in razporedili fragmente, so po programu postopkov sledila naslednja restavratorsko-konzervatorska dela:

- mehansko odstranjevanje umazanije, prahu in plesni; prisotno plesen je pogojevala vlaga, ki je vplivala tudi na organske snovi v armaturi na hrbitišču, v enaki meri so pripomogli tudi čas shranjevanja – približno tri desetletja –, klimatske spremembe itd.;
- preventivno utrjevanje odstopajočih mest originala od podlage; s časom se je pojavilo odstopanje najbolj kritičnih mest od kazeinsko-apnene armature na hrbitišču, ki jih je bilo treba primerno utrditi za nadaljnje delo;
- sestavljanje fragmentov v celote; preventivno utrjevanje fragmente smo sneli z začasnih lesenih nosilcev in jih sestavili skupaj na podlagi že prej izdelane računalniške skice, ki je določala točne razmike med fragmenti;
- lepljenje armaturnih gaz na lica fragmentov, sestavljenih v celoto; stara kazeinsko-apnena armatura je bila zaradi odstopanja od originala odstranjena in nadomeščena z novo, enako kazeinsko-apneno armaturo, ki je vsebovala še dodatne konzervanse;
- obračanje zalepljenih fragmentov tako, da je bilo hrbitišče zgoraj;
- tamponiranje, mehčanje in odstranjevanje stare kazeinsko-apnene armature s hrbitišča originala s segrevanjem in vlaženjem; uspeli smo precej precizno odstraniti staro armaturo in pripraviti hrbitišče za naslednji postopek, sledilo je

- sušenje na novo nastale vlage;
- tanjšanje in višinsko izenačevanje hrbtišč do nivoja približno 3–5 mm;
- nanašanje kazeinsko-apnene mase in izenačevanje nivoja zaradi polaganja armaturnih gaz; neravnine smo premazali, jih zapolnili s finim kalcitnim peskom, posušili in pobrusili;
- nanašanje kazeinsko-apnene mase in armaturnih gaz na pripravljeno hrbtišče; nanесли smo tekočo maso, zatem položili že prej porezane in po robovih nacufane gaze, s čopičem enakomerno porazdelili tekočo maso po površini armaturne gaze ter s tremi plastmi armaturnih gaz armirali hrbtišče; sledilo je še sušenje;
- priprava nosilnih aluminijastih plošč in utrditev fresk;

- lepljenje fragmentov na nove nosilce, armiranim freskam na hrbtišču smo natančno porezali robove, jih prenesli na nosilec, izrisali oblike in jih prilepili;
- nanašanje ometa – na prosto površino nosilca smo nanесли dekorativni apneni omet vse do robov prilepljene freske, stike z robovi originalov smo izoblikovali, ostalo površino na grobo zgladili ter ločili nivoje na originalu in položenem ometu;
- kitanje na fino – poškodbe na originalni poslikavi smo očistili, premazali z emulzijo, globlje poškodbe podložili z grobo apneno maso in zakitali s fino apneno maso ter plitvejšje poškodbe zravnali na nivo s fino apneno maso;
- retuširanje s tehniko črtkanja in barvno povezovanje manjkajočih delov originala.

Ljubiša Milić

1) Detajl, ostanki originala; 2) Detajl, kitanje na fino in oblikovanje slikov; 3) Detajl, retuširanje s tehniko črtkanja (foto: L. Milić)

81

EŠD: /

Naselje: **Podklopca**

Občina: Bovec

Ime: **Podklopca**

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Marko Komac iz Bovca je približno 200 m od Podklopce, v smeri proti Bovcu, na kamni groblji našel bronasto fibulo vrste Hrušica. Dal jo je Tolminskemu muzeju.

Opis: Bronasta rimska fibula vrste Hrušica. Manjka ji igla. Glava je okrašena s punciranimi krožci. D. 5,4 cm; pr. kroglastega gumba na zaključku noge 0,6 cm.

Miha Mlinar

82

EŠD: 1770

Naselje: **Podlisec**

Občina: Trebnje

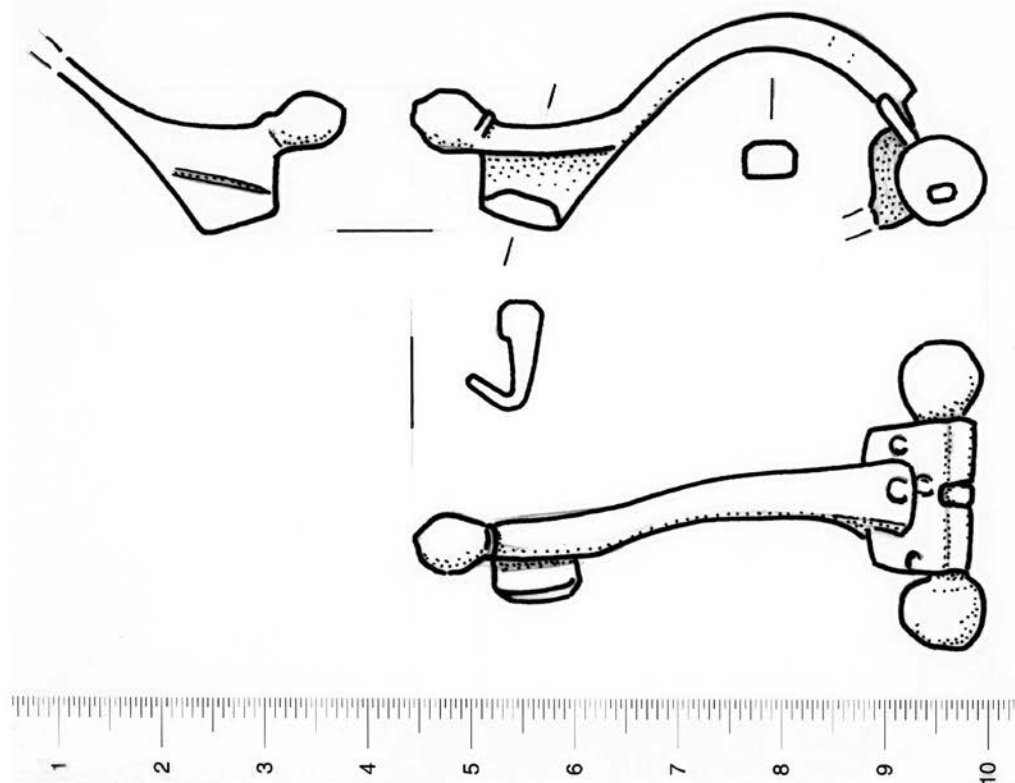
Ime: **Podlisec – cerkev sv. Križa na Liscu**

Naslov: EX VOTO 1832 – motiv bolnika v postelji

Področje: R

Obdobje: 19. stoletje

Slika je primer likovno nekvalitetnega dela neznanega avtorja. Votivna podoba prikazuje motiv bolnika v postelji ter moškega in ženske, ki klečita ob bolnikovi postelji in prosita za njegovo zdravje. Za njima je pokrajina s cerkvico na griču, še više na hribu pa podoba Kristusa na križu. Slika je slikana v tehniko olja na platnu formata 62,5 x 51,5 cm. Nosilec je bil zelo umazan, mehanično poškodovan in preperel. Podsnova je bila umazana, neelastična, razpokana in nepovezana z nosilcem ter ponekod popolnoma odluščena. Zaradi negativnega vpliva vlage in negativnega delovanja

Podklopca pri Bovcu, fibula vrste Hrušica (risba: N. Grum, računalniška obdelava: M. Grego)

bolusne podloge je tudi barva ponekod »pojedena« in na splošno izjemno krhka, razpokana, luščeča se in drobeča, na desni polovici in spodnjem delu pa v celoti odpadla do nosilca, skupaj s podsnovjo. Lak je bil popolnoma oslepel in skrepenel.

Preiskav v smislu sondiranja in osvetljevanja nisem izvedla, odločila sem se za ohranjevanje že tako bornih ostankov. Sledili so standardni restavratorski postopki, ki niso bili po ničemer izredni, razen zelo obsežnega kitanja in številnih rekonstrukcij. Pred demontažo okrasnega okvirja in podokvirja sem sliko na licu temeljito utrdila z voščeno pasto in hostaphan folijo. Odstranjevanje prahu in odpadkov na hrbtni strani slike je bilo v skladu s krhkostjo slike enako previdno. Po ročnem podlepljanju sem sliko obdelala še v vakuumski mizi z lepilno maso (čebelji vosek, damar smola, kolofonija). Temu je sledilo odstranjevanje lepilne mase z bencinom ter odstranjevanje umazanije in ostankov laka z mešanico topil (alkohol in terpentini 1 : 1). Kitanje v barvi rdečega bolusa je bilo zelo temeljito in obsežno. Po izolaciji plomb s šelakom v špiritu (1 : 10) sta sledila montaža slike na nov podokvir in nanašanje prvega zaščitnega premaza z damar lakom (damar smola v terpentinu 1 : 6). Sledilo je obsežno retuširanje z rekonstrukcijami barvne površine in motiva. Zataknilo se je zlasti pri rekonstrukciji oblačil klečeče ženske in moškega. Za pomoč sem zaprosila kolegico Judito Podgornik Zaletelj, ki ima bogato znanje s področja folklorne in starih noš preteklih stoletij. Opozorila me je na knjigi Marije Makarović: *Oblačilna kultura kmečkega prebivalstva v Zgornji Vipavski dolini in na Gori ter Slovenska ljudska noša*. Pomagala sem si tudi z drugim gradivom, ki prikazuje votivne motive in oblačila tistega časa. S pomočjo vsega tega sem naredila rekonstrukcijo ženskega pokrivala – peče – ter krila in predpasnika, jopiča moškega in specifičnih hlač s škornji. Ni pa bilo mogoče izvesti rekonstrukcije potez obrazov klečečih dveh in bolnika zaradi premalo ostankov originalne barvne površine. Dovolj barvne površine je bilo za rekonstrukcijo Kristusa na križu, pokrajine, cerkvice, neba in oblakov.

Po končanem retuširanju sem sliko ponovno premazala z damar lakom.

Zdenka Salnič - Pungerčar

83

EŠD: 7197

Naselje: Portorož

Občina: Piran

Ime: Portorož – arheološko najdišče Metropol

Obdobje: rimsko obdobje

Zavod za varstvo kulturne dediščine, OE Piran, je izvedel vrednotenje arheološkega potenciala in zaščitne arheološke raziskave na območju hotela Lucija v Portorožu (parc. št. 1838/2, 1839/1, 1839/6 in 1841, k. o. Portorož). To območje spada v zaščiteno območje: Portorož – Arheološko najdišče Metropol (EŠD 7197), zaradi česar je bilo nujno arheološko vrednotenje pred gradbenimi deli.

Arheološko vrednotenje in dokumentiranje odkritih presekov sta potekala od 29. 11. 2007 do 13. 12. 2007. V dvanajstih delovnih dneh so bili pod vodstvom mag. Marka Stokina, ob terenski koordinaciji Evgena Lazarja, univ. dipl. arheol., in s pomočjo dveh tehnikov, ki ju je priskrbelo podjetje PJP, d. o. o., ter petih delavcev (študentov) izvedeni čiščenje in dokumentiranje odkritih profilov ter čiščenje kamnitega nasutja, ki je bilo odkrito na dnu strojnega izkopa. Dokumentiranje presekov in čiščenje kamnitega nasutja sta bila namreč izvedena šele potem, ko je izvajalec gradbenih del (Makro 5 gradnje, d. o. o.) nenadzorovano izvedel strojni izkop dela območja, ki je bilo predvideno za širitev hotela Lucija. Strojni izkop je ustavil šele nadzor ZVKDS, OE Piran. Izkop je posegel v zahodni del obravnavanega območja in tako uničil približno 400 m² zaščitene območja.

V dvanajstih dneh je bilo ugotovljeno, da je strojni izkop očitno deloma uničil arheološko najdišče. O obstoju arheološkega najdišča na obravnavanem prostoru so pričale velike količine antičnega gradbenega materiala, odkritega v plasteh, ki so bile vidne v profilih izkopane gradbene jame. Na obstoj antičnega najdišča pa je zelo očitno kazalo odkritje linije večjih kamnitih blokov (SE 028), na katero se je naslanjalo kamnito nasutje (SE 012). Tudi ti strukturi sta bili s strojnim izkopom deloma uničeni. Izkazalo se je tudi, da je bilo strojno odstranjenih približno 480 m³ antičnih plasti in struktur. Vse to pa je kazalo na nujno potrebna izkopavanja območja širitve hotela Lucija, ki še ni bilo izkopano.

Zaščitne arheološke raziskave nepoškodovanega dela najdišča so se tako začele 14. 12. 2007 in so trajale do 18. 2. 2008. Pod vodstvom mag. Marka Stokina, ob terenski koordinaciji Evgena Lazarja, univ. dipl. arheol., in z občasno pomočjo

arheologov Primoža Predana (PJP, d. o. o.), Mojce Jereb in Vesne Tratnik ter s tehnično podporo Januša Jerončiča, univ. dipl. arheol., Dunje Salecl (PJP, d. o. o.) in Borisa Tuška (PJP, d. o. o.) je bilo v petdesetih delovnih dnevih tako raziskanih približno 450 m² površine. V času pred 14. 12. 2007 so bila s tega dela najdišča strojno odstranjena recentna nasutja oz. plasti. Mehanizacijo za strojni izkop in odvoz materiala je priskrbel izvajalec gradbenih del Makro 5 Gradnje. S strojnim izkopom, ki je potekal pod nadzorom arheologa, je bilo odstranjeno približno 400 m³ recentnega materiala. Neposredno pod temi nasutji pa so bile antične plasti.

Antične kulturne plasti in strukture so bile izkopane s stratigrafsko metodo in so bile vse fotografirane, metrično in opisno dokumentirane. Antične plasti in strukture so bile ohranjene v debelini približno 1,1 m. Tako je bilo ročno izkopanih približno 450 m³ antičnih plasti in struktur. Pri ročnem izkopu antičnih plasti je tehnični ekipi pomagal devet fizičnih delavcev, ki jih je priskrbel izvajalec gradbenih del Makro 5 Gradnje.

Arheološka izkopavanja so na območju hotela Lucija odkrila veliko količino antičnih ostankov. Tako je bilo dokumentiranih 105 stratigrafskih enot, v katerih je bilo odkritih 134 posebnih najdb. Poleg posebnih najdb je bila v antičnih plasteh odkrita velika količina antičnega gradbenega materiala in nekoliko manj keramike.

Na območju hotela Lucija smo odkrili ostanke antične ceste in grobišča. Antična cesta je potekala v smeri vzhod–zahod in je verjetno vodila k antičnim oz. rimskim objektom, ki so v antiki stali na prostoru današnjega hotela Metropol. Antično cesto so prekrivale antične plasti, ki so vsebovale predvsem gradbeni material. Za zdaj smo ugotovili tri faze te ceste.

Prva faza je bila zgrajena iz velikih kamnitih blokov (SE 028), ki so predstavljali južni rob oz. robnik ceste. Na te bloke se je naslanjalo kamnito nasutje (SE 012), ki je predstavljalo temelj ceste in je bilo prekrito s tlakom iz manjših kamnov (SE 083). Ta faza je najverjetneje nastala v prvi polovici 1. stoletja našega štetja.

Drugo fazo ceste je predstavljal tlak (SE 054 = 089), ki je bilo postavljen na tanko plast drobnih lomljencev (SE 090) in glineno peščeno plast (SE 093), ki je bila nasuta na tlak prve faze. Tudi ta tlak se je na južni strani naslajal na robnik iz velikih blokov (SE 028). V tem času sta verjetno funkcionirala tudi odkrita kanala (SE 084/085 in 033/044/041/049), ki sta bila vkopana v tlak druge faze (SE 054). Odtočni kanal SE 033/044/041/049, ki je potekal pravokotno

na cesto, je bil grajen iz velikih kamnitih blokov (SE 041) in pokrit s kamnitimi ploščami (SE 033), kanal SE 084/085, ki je potekal vzdolžno s cesto, pa je bil brez konstrukcije (dovod vode s ceste v prečni grajeni kanal za odvajanje vode s ceste). Plast SE 047, ki je bila neposredno nad tlakom druge faze in nad kanali, je najverjetneje ostanek uporabe hodne površine ceste. Prekrivala je omenjene strukture, ki so nastale v drugi fazi ceste. Ta faza je okvirno datirana v drugo stoletje oz. na začetek tretjega stoletja. To datacijo potrjujejo najdbe, odkrite v žganem grobu (grob 2 – SE 034/056/057). V grobu sta bila oljenka in manjši keramični lonček. Na oljenki je bil žig oz. napis »VIBIANI«. Ta tip oljenke in napis na njej je na najdiščih v Ogleju in Ljubljani datiran v čas 2. stoletja.

Tretjo fazo ceste pa zaznamuje predvsem premik iz izvorne pozicije nekoliko severneje proti pobočju. Tako je tlak SE 037, ki je predstavljal hodno površino tretje faze, postavljen severno od površine ceste v prvih dveh fazah. Kljub temu pa je del tega tlaka segal čez površino cestišča druge faze, kar je kazalo na to, da je tlak SE 037 mlajši. Na severnem robu tlaka SE 037 je bil postavljen suho grajen zid, ki je najverjetneje služil kot utrditev pobočja oz. zaščita pred erozijo prsti s pobočja na cesto. V istem času, kot je nastala tretja faza ceste, so najverjetneje začeli pokopavati pokojnike v cesto (druga faza), ki je bila opuščena in je potekala neposredno ob južnem robu ceste oz. poti, ki so jo uporabljali. To je tudi v skladu z antično tradicijo pokopavanja pokojnih ob poti. Tako so bili v tlak ceste vkopani štirje grobovi in eden neposredno ob severni rob ceste. Vsi so bili skeletni in so bili orientirani v smeri vzhod–zahod. Zanimivo pa je dejstvo, da je imel le grob 1 glavo na zahodu s pogledom proti vzhodu, vsi drugi pa so imeli glavo na vzhodu in so gledali proti zahodu. Pri pokopavanju pokojnikov so očitno uporabljali različne načine pokopov oz. različne načine zaščite trupla v grobni jami. Tako je bil pokojnik v grobu 1 najverjetneje položen v grobno jamo v krsti, ki so jo nato obdali s srednje velikimi kamni in šele nato zasuli z zemljo. Na pokop v krsti je kazalo predvsem veliko število železnih žebeljev v kotih groba. V grobu 3 je bilo truplo obdano s srednje velikimi kamni in verjetno pokrito s tegulami in nato še z večjimi lomljenci. Ta grob je bil neposredno ob največjem in najbogatejšem grobu – grobu 4. Ta je bil sprva viden kot pravokotna grajena struktura iz opek in malte, ki jo je zapolnjevalo polnilo iz velike količine tegul. Te tegule so najverjetneje predstavljale ostanek strešne kritine te grobne strukture. Grob je bil zgrajen tako, da so

pokojnika položili v grobno jamo, mogoče celo na kakšni leseni konstrukciji, na kar kaže do 0,07 m debela plast oglja pod skeletom, in ga nato prekrili s tegulami.

Tegule so bile postavljene tako kot dvokapna streha, da so ščitile pokojnikovo truplo pri zasuvanju grobne jame z zemljo. Potem so območje groba nekoliko utrdili in zgradili prej omenjeno pravokotno strukturo s streho iz tegul. Grob 4 je presekal grob 5, v katerem je bil, glede na slabo ohranjene ostanke skeleta, pokopan otrok. Ta otroški grob ni imel ohranjene nobene grobne konstrukcije. Južno od grobov 4 in 5 pa je bil grob 6, ki je imel, tako kot grob 4, truplo zaščiteno s tegulami. V vseh grobovih so bili odkriti pridatki – v vsakem oljenka in ena ali več keramičnih posod različnih oblik in tipov. V grobu 6 je bil ob skeletu odkrit tudi bronast novček, v grobu 1 pa pri nogah bronasta kozmetična igla. Na podlagi pridatkov v grobovih ni bilo mogoče natančno določiti časa pokopavanja na tem območju, saj so

najdbe na podlagi analogij lahko datirane v široko časovno obdobje. Tako smo jih grobo umestili v čas od konca 2. do konca 5. stoletja. Grob 1 pa bi, glede na tip oljenke, odkrite ob skeletu, lahko bil celo nekoliko mlajši (6.–7. stoletje).

Marko Stokin, Evgen Lazar

Prva faza ceste z robnikom (foto: E. Lazar)

Arheološko najdišče z antično cesto (foto: E. Lazar)

Skeletni grob 1 in žgani grob 2 (tegule), (foto: E. Lazar)

Obravnavano območje je označeno z rdečo barvo

Najdbe v žganem grobu 2 (foto: E. Lazar)

Najdbe v grobu 4 (foto: E. Lazar)

Groba 4 in 5 (foto: E. Lazar)

Odprta groba 4 in 5 (foto: E. Lazar)

84

ESD: 28116

Naselje: **Portorož**

Občina: **Piran**

Ime: **Portorož – vila Mirni kot 1**

Naslov: **Mirni kot 1, Portorož**

Področje: **UA**

Obdobje: **prelom 19. in 20. stoletja, 1910**

Vila Gloria (Valeria) stoji v središču Portoroža zahodno od Koprške ceste, neposredno za starim hotelom Palace. Na območju Mirni kot, kjer je od preloma 19. in 20. stoletja na terasastem pobočju zrastle več kot deset vil, so se v bistvenih potezah ohranile le tri (Mirni kot 1, 3 in 9). Vse ostale vile so bile v svoji stavbni zgodovini predelane za potrebe uporabnikov do te mere, da so izgubile bistvene značilnosti te skupine umetnostnoarhitekturne dediščine starega Portoroža.

Prvotno enonadstropna vila Valeria iz preloma 19. in 20. stoletja je bila kmalu po letu 1910 nadzidana za eno nadstropje, kar lahko sklepamo na podlagi arhivskega dokumenta, ki ga hrani Pokrajinski arhiv Koper, enota Piran (fond Občina Piran, avstrijsko obdobje, a. e. 432, št. 1914/V, projekt nadzidave, datiran dne 10. maja 1910), ohranjene razglednice iz leta 1914 in dejanskega stanja ohranjenosti.

Vila pravokotnega tlorisa s stopnišnim delom ob zadnji fasadi ima trisosno zasnovano glavno južno fasado, dvoosno zasnovani stranski fasadi ter neobdelano zadnjo fasado. Osrednja os glavne fasade je naglašena z glavnim vhodom s stopniščem v pritličju, balkonom z balustradno ograjo v prvem nadstropju ter napisom na polju pod oknom v drugem nadstropju. V osrednji osi nadstropnih etaž izstopa od ostale površine v širini balkona rizalitno polje. Fasado členijo v ometu izvedeni profilirani zidni venec nad pritličjem, gladek fasadni venec med prvim in drugim nadstropjem ter zaključni gladek venec pod napuščem z dekorativnim pasom šahovnice v treh vrstah po vsej širini glavne in stranskih fasad. Pritlični pas glavne fasade je členjen s kamnitim podzidkom iz skrbno rustično obdelanega lokalnega sivorjavega peščenjaka, nad podzidkom je fasadna površina pritličja členjena z rustično obdelavo, izvedeno v ometu, ter ob straneh zaključena s poudarjenimi šivi, izvedenimi v ometu.

Dekoratивно oblikovanje prvega nadstropja glavne fasade je izvedeno najbogatejše, izstopajoče rizalitno polje poveže naglašeno osrednjo os prvega in drugega nadstropja. Nad balkonskim vhodom in oknoma v stranskih oseh prvega nadstropja so dekorativna segmentna polja – čela s cofasti-

mi zaključki ob straneh, izvedena v kombinaciji belega kamna (profilirane preklade nad okni) ter ometa. Ob straneh nadstropnih etaž fasadno površino zaključijo vertikalni pas stiliziranih kanelur, ki je v prvem nadstropju igrivo dopolnjen z motivom treh krogov v secesijskem slogu. Fasado zaključijo gladek v ometu izveden venčni zidec z dekorativnim pasom šahovnice po vsej širini.

Vzhodna fasada je tako kot zahodna zasnovana dvoosno, skrbno izdelana dekoracija se neprekinjeno nadaljuje iz glavne fasade, shema dekorativne členitve se ponovi v vseh detajlih, le pritlični pas je gladko obdelan, podzidek je nakazan le v grobo obdelanem ometu. Na vzhodni fasadi je v južni osi drugega nadstropja ohranjeno značilno v ometu izvedeno slepo okno, ki uravnoteži kompozicijsko zasnovano fasado. Zahodna fasada je v detajlih oblikovana nekoliko skromnejše. Štirikapna streha, krita z opečnimi korci, sloni na nizu lesenih konzol, žlebovi slonijo na značilnih dekorativnih kovinskih nosilcih, ki igrivo popestrijo celotno podobo vile.

Čeprav je vila v zadnjem desetletju zaradi nevestnega lastnika v nekaterih segmentih doživela neprimerne predelave, je ohranila bistvene karakteristike, značilne za arhitekturo portoroških vil iz avstrijskega obdobja. Predvsem funkcionalna predelava vhodne partije s prvotno kamnitim dvoravnim stopniščem v pritličju srednje osi glavne fasade ni upoštevala avtentične zasnove tega dela vile in je vanj grobo posegla z uničenjem prvotnih kvaliteten detajlov (kamnito stopnišče s kovinsko ograjo in konzoli, ki sta nosili balkon v prvem nadstropju).

Vila je danes urejena v štiri stanovanjske enote, nekaj sprememb je doživela tudi v notranjščini, ki je sicer dobro vzdrževana. Ohranjena so avtentična gradiva nosilnih obodnih zidov, ki so v kleti, pritličju in prvem nadstropju zidani iz lokalnega kamna, drugo nadstropje pa je nadzidano v opeki, ter lesene medetažne konstrukcije.

V notranjščini je ohranjeno stopnišče, izvedeno v tehniki teraca, ki vodi do prvega nadstropja, medtem ko je ohranjeno avtentično stopnišče do prostorov drugega nadstropja leseno in oblikovano v secesijskih formah. Hiša je bila vsaj od leta 1914 (verjetno od nadzidave ali morda že od samega začetka) opremljena z značilnimi lesenimi dvokrilnimi polkni.

Pobuda investitorja (štirje lastniki) za obnovu vile je časovno sovpadala s potekom obnovitvenih del in rekonstrukcije hotela Palace. Septembra 2006 so bili izdani kulturnovarstveni pogoji št. P/V-2282-06/1 za obnovu fasade in strehe. Ker stoji vila v neposredni bližini hotela Palace, je investitor

obnove in rekonstrukcije hotela Palace, Istrabenz Hoteli Portorož, d. o. o., zaradi možnega negativnega vpliva gradbišča pri podjetju Gradbeni inštitut ZRMK, d. o. o., Ljubljana, naročil izvedbo detajlnega strokovnega pregleda stanovanjske hiše s periodičnim spremljanjem stanja (od 12. 9. 2006 do 15. 2. 2008). Strokovnjaki navedenega inštituta so na objektu opravili štiri strokovne preglede, v skladu z uveljavljeno prakso objekt spremljali in dokumentirali poškodbe ter pripravili zaključno poročilo (Poročilo o zaključnem komisijem pregledu stanovanjskega objekta Mirni kot 1 ob gradbišču hotela Palace v Portorožu, št. delovnega naloga DN 2002052, naročilnica št. 12/2006 z dne 9. 10. 2006, Gradbeni inštitut ZRMK, d. o. o., Center za materiale in konstrukcije, nosilec naloge Mihajlo Popović), v katerem so ugotovili, da statično stanje objekta ni kritično kljub številnim konstrukcijskim globinskim razpokam in konstrukcijskim pomanjkljivostim, ter izdelali idejne smernice za izvedbo sanacije.

Investitor vile je 13. 6. 2008 pridobil kulturnovarstveno soglasje pristojne OE Piran ZVKDS št. S/III-1727-08. Predhodno sta konservatorja mag. Jure Bernik in Vanja Prohinar opravila manjše restavratorske sonde na fasadah, na podlagi katerih je bil natančneje določen pristop k obnovi fasade in njenih dekorativnih elementov. Obnovitvena dela so vključevala vezanje oziroma sidranje objekta z vezjo, popravilo strehe in žlebov z ohranjenimi dekorativnimi kovinskimi nosilci, obnovo poškodovanih delov fasadnih dekorativnih elementov, injektiranje odstopajočih delov fasade in večjih razpok ter rekonstrukcijo fasade na mestih poškodb fasadnega ometa. Fasada je bila premazana s toplotnoizolacijsko fasadno barvo ThermoShield Exterieur v osnovni barvi bele kave, dekorativni elementi so bili izvedeni v odtenku slonokoščene barve, pas šahovnice pod zaključnim venčnim zidcem in napis (VILA GLORIA) v odtenku opečne barve, vsa polkna v temnozeleni, vse na podlagi pripravljenega elaborata skic barv fasad. Stranska vhodna lesena vrata na vzhodni fasadi so bila zaradi dotrajanosti in poškodb originala rekonstruirana.

K vili spada vrt v dveh delih, prvi neposredno ob objektu pred glavno fasado, ki je zaradi grobih posegov ohranjen le v okrnjeni obliki, in drugi del, ki je ohranjen v avtentični podobi in historični zasnovi ter je redno vzdrževan. Drugi del vrta je fizično ločen od prvega z manjšo potjo oziroma dostopom do sosednjega objekta že od nastanka vile.

Vanja Prohinar

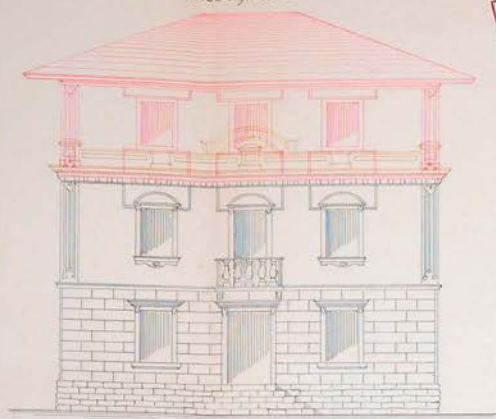
Portorož, vila Gloria, del vzhodne fasade, stanje pred obnovo (foto: V. Prohinar)

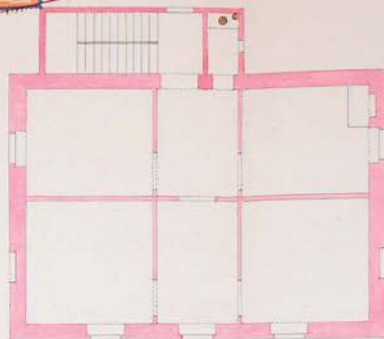
Portorož, vila Gloria, glavna fasada, stanje po obnovi (foto: V. Prohinar)

Nuovo secondo Piano da eseguirsi alla Villa "Valeria" Civico A. 218 in Portorose - Pirano

Prospetto.

Secondo Piano.

Sezione trasversale.

Rapporto 1:100.

Pirano, 10 Maggio 1910.

*Atto
Visto e approvato
dal Municipio di Pirano
10 Maggio 1910
IL POSTA*

H. Heller

Francesco Bonifacio

PAK, enota Piran, fond Občina Piran, avstrijsko obdobje, a.e. 432 (1910/V), št. dokumenta 1914, projekt nadzidave, 10. maj 1910 (foto: V. Prohinar)

85

EŠD: 748

Naselje: **Predenca**

Občina: Šmarje pri Jeļšah

Ime: **Predenca – cerkev sv. Roka**

Področje: UA

Obdobje: barok

Leta 2008 so se začela in končala interventna krovska in zidarska obnovitvena dela na zvoniku, ladji in prezbiteriju. Krovna dela, ki jih je izvajal Jože Podgrajšek, s. p., so obsegala odstranjevanje poškodovane bakrene pločevine na strehi zvonika, odstranjevanje skrila na strehah ladje in prezbiterija, zamenjavo močno poškodovanih lesenih delov strešnih konstrukcij, deskanje strešin in pribijanje nove kamnite kritine – skrila. Sočasno je firma HAI, d. o. o., zanjo Igor Habjan, obnavljala močno poškodovane kamnite dele arhitekturne členitve. Manj poškodovani deli so bili zidarsko popravljani s kamenim ometom proizvajalca Samoborka, bolj poškodovani in manjkajoči so bili izklesani na novo. Obseg zidarskih del so omejevala razpoložljiva finančna sredstva. Po programu statične sanacije sta bila konsolidirana le zgornji del zahodne fasade ladje in strešno čelo nad njo. Ob sondiranju zunanjih ometov iz leta 1972 v podaljšani malti v razmerju 1 : 3 (poljčanski pesek in cement) smo ugotovili, da starejši ometi niso ohranjeni. Ker kamniti deli niso bili ponovno zaščiteni z ometi ali beleži, so zdaj močno poškodovani. Pod ometi na težko dostopnih mestih smo povsod opazili sledi tankih apnenih ometov ali barvanih beležev. Tako smo na primer pod kamnitim vencem na severni strani zvonika našli petrolejsko zeleno in oker barvano plast ometov, med napuščnim vencem in obrobo kamnite niše pa oker barvo. Iz časa gradnje zvonika leta 1646 je na podstrešju ladje ohranjen del arhitektonske poslikave z motivi renesančnih lilij na šivanem robu. Na talnem zidcu zvonika je pod novejšim ometom ponekod ohranjena v omet včrtana delitev na kvadre. Tu so v fugah in na površini ostanki rdeče fasadne barve. Ob delnem sondiranju ometov na prezbiteriju je bil na odklesanem kamnitem vencu najden belež, na vogalih pa sled oker barve na beležu in sled slikanega vogalnika ali lizene širine 30 cm. Obnovitvena dela so sofinancirali Župnija Šmarje, Sklad Ivana Vrečerja in Ministrstvo za kulturo RS.

Bogdan Badovinac

Cerkev sv. Roka, strešna konstrukcija ladje med obnovo (foto: B. Badovinac)

Strehe cerkve po obnovi (foto: B. Badovinac)

86

EŠD: 7920

Naselje: **Predenca**

Občina: Šmarje pri Jelšah

Ime: **Predenca – kapelice križevega pota**

Področje: UA

Obdobje: zreli barok

Leta 2008 so bila dokončana obnovitvena gradbena in obrtna dela na 9., 10. in 12. kapeli. Na vseh treh kapelicah so bili fasadni ometi barvani v oker barvnem tonu, arhitekturna členitev pa v beli barvi. Na strešnih zvončkih 10. in 12. kapelice sta bili monštranci na novo pozlačeni. Na 10. kapeli je na volutastem strešnem čelu nova kamnita pokrivna plošča iz neustreznega glaziranega travertina. Restavratorska dela so se nadaljevala z obnovo in konservacijo štukaturnega okrasa oboke svetih stopnic v 14. kapeli iz leta 1747. Dela je prevzel restavrator Aleksander Šiljes s svojo ekipo. Dela pri restavratorski obnovi je spremljal restavrator Aleš Sotler. Po detajlnem ogledu ometov pred začetkom del je bilo ugotovljeno,

da je najbolj poškodovan profiliran delilni venec. Sprano mivko brez veziva je držal le beljen vrhnji sloj. Dogovorjeno je bilo, da se poskuša ohraniti kar največ originalnih ometov s štukaturo. Dovolj trdni ometi se utrdijo, zelo poškodovani se nadomestijo z novimi, manjkajoči deli štukature pa se rekonstruirajo po ohranjenih vzorih. Na oboku je bil najden svetlomarelični prvotni osnovni ton, štukatura je barvana ali svetlookerrumeno ali rožnato. Listki in rože so ali zelene ali rumene barve. Da bi verodostojno ponovili prvotni barvni ton beležev in ugotovili število poznejših barvnih plasti, je restavrator različne vzorce barvnih ometov in štukaturnega okrasja poslal v analizo v laboratorij Restavratorskega centra. Ves štukaturni okras je bil lepljen na beljen in naključvan omet. Konture okrasa so bile narisane s svinčnikom. Restavrator je konservatorja opozoril na dvojnost pri izdelavi določenih delov štukaturnega okrasa. Nova školjkovina je bila ob zadnji večji obnovi leta 1911 narejena v bolj grobi strukturi in verodostojno ponovljena po ohranjenih vzorih originalne štukature. Namesto štukaturne mase je bil

Baročni in v letu 1911 obnovljen štukirni okras v 14. kapelici križevega pota (foto: B. Badovinac)

za rekonstrukcijo rokaja uporabljen fin pesek. Podana je bila konservatorska odločitev, da se grobo obnovljeni štuk zaradi motečega videza v nasprotju s fino izdelanim baročnim štukom ne ohranja, ampak se fino obrusi. Ob čiščenju sekundarnih barvnih nanosov se je spotoma s kalijevo vodo utrjeval omet, injektirala so se sprana votla mesta in lepil se je ročno modeliran manjkajoči štukaturni okras. Delilni venec je skoraj v celoti odstranjen. Ohranjen je le en del za materialni dokaz o prhkosti ometov. Na montiran odlitek profiliranega venca so bili nato lepljeni ohranjeni starejši in novo modelirani štukaturni okraski. Štukaturni okras je bil nato fino brušen. Po čiščenju naknadnih barvnih premazov v kupoli Božjega groba je v kartušah z angelskimi glavicami videti, da je bila figuralna poslikava izvedena pozneje, saj je pod intonakom še ena plast v zeleni barvi. Čas nastanka poslikav je naloga nadaljnjih raziskav in analiz. Štukatersko restavratorska obnova na oboku svetih stopnic je bila prekinjena konec novembra, ker so vremenske razmere postale neprimerne za nadaljnje delo. Stene so postale že tako mrzle, da se štukaturna masa ni prijemala na podlago in se ni sušila. Delo restavratorja Aleksandra Šiljesa in njegovih pomočnikov je opravljeno odlično. Obnovo križevpotnih kapelic sofinacirajo Župnijski urad Šmarje pri Jelšah, občina, Sklad Ivana Vrečerja in Ministrstvo za kulturo RS.

Bogdan Badovinac

87

EŠD: /

Naselje: Preserje nad Branikom

Občina: Nova Gorica

Ime: Preserje nad Branikom – zbiralnik vode Pod velbom

Naslov: Preserje

Področje: E

Obdobje: druga polovica 19. stoletja, 1867

V zgornjem delu vasi Preserje nad Branikom stoji zbiralnik vode, ki so ga krajan Preserij uspeli sanirati pod strokovnim vodstvom zavoda. Zbiralnik vode, ki je služil za napajanje živine, je bil do leta 1981, ko je bil evidentiran, še prepoznaven, nato pa ga je pred leti, zaradi izgube funkcije in izvajanja gradbenih del na platoju nad njim, zasula zemlja in tako prekinila dotok vode.

Zbiralnik, katerega sanacija je stekla konec lanskega leta, je zidan iz klesanega kamna, polkrožne oblike z letnico 13. 8. 1867 v sklepnem kamnu. Po drugi svetovni vojni so pred kal pozidali betonsko korito in tako zaprli prostor, kjer se je napajala živina.

Pogled na obnovljeni vodni zbiralnik (foto: A. Ščukovt, 2009)

Pobuda za obnovo je bila dana že pred dvema letoma, vendar se je zataknilo pri pridobivanju finančnih sredstev. Krajan, ki so bili pripravljene tudi sami marsikaj postoriti, so zbiralnik vode najprej očistili, tako da smo ga lahko za začetek tehnično in fotografsko dokumentirali. Ugotovili smo, da je velb in zid nad njim porušen. Našli pa smo sklepnik z letnico za ponovno vgradnjo. Sanacijo vodnega zbiralnika je opravilo gradbeno podjetje Podgornik iz Črniča, zlasti velja pohvaliti način gradnje s kamnom.

Andrejka Ščukovt

88

EŠD: 2389

Naselje: Pšata

Občina: Domžale

Ime: Pšata – cerkev sv. Petra

Naslov: poslikan leseni kor

Področje: R

Obdobje: 18. stoletje

Pevski kor v cerkvi sv. Petra je baročno delo iz 18. stoletja.

Lesena konstrukcija in dekorativni elementi so bili okuženi z lesnimi insekti. Znaki njihovega delovanja so bili dobro vidni. Celoten kor je poslikan v tempera tehniki, vendar je vezivo propadlo, tako da je bila poslikava zelo slabo ohranjena. Barvna plast je bila prašnata in v veliki meri je že odpadla. Pozlata na kapitelih stebrov je bila precej uničena.

Poslikava je bila večkrat nestrokovno popravljena. To je najbolj vidno na obeh stebrih, ki sta bila najbolj podvržena obrabi barvne plasti in sta v celoti preslikana.

Pšata, cerkev sv. Petra – restavriran poslikan leseni kor (foto: V. Dolničar)

Poslikani elementi so v zelo slabem stanju, saj so se razlepili in razsušili, tako da so se kazale številne špranje in razpoke. Veliko škode je naredila tudi korozija na žeblih, ki s svojim delovanjem poškoduje še okolico. Statika kora je bila v zadovoljivem stanju, kar lahko pripišemo dejstvu, da je za osnovne nosilne elemente uporabljen hrastov les.

Poslikane elemente smo najprej očistili umazanije, nakar smo preventivno utrdili barvne plasti, da med demontažo in transportom v atelje ne bi utrpeli še dodatnih poškodb. Razstavljanje kora je bilo zaradi velike količine žebeljev zelo zahtevno, saj si nismo smeli privoščiti nikakršnih prijemov, ki bi povzročali vibracije, saj bi te še pospešile odpadanje poslikave. Lesena konstrukcija je bila solidno ohranjena. Hrastovi tramovi so bili nevarno okuženi z lesnimi insekti le na območju beljave, vendar poškodbe niso bile tako velike, da bi resneje ogrozile nosilnost kora.

V prostorih Restavratorskega centra ZVKDS smo vse elemente stropa sterilizirali s postopkom AN-OXI. Na ta način smo uničili lesne insekte, nato smo elemente še preventivno prepojili z insekticidnim sredstvom in tako preprečili njihovo ponovno naselitev. Vse dele smo razstavili ter mizarsko sanirali. Propadel les smo nadomestili z novim, izdelali smo manjkajoče elemente in jih ponovno sestavili v posamezne zaključene celote. Odstranili smo vse železne želbe, ki s korozijo povzročajo poškodbe, tako na lesu kakor tudi na poslikavi. Nadomestili smo jih z nerjavečimi vijaki in lesenimi mozniki. Pred posegom smo odvzeli barvne vzorce in naredili preiskave stratigrafije. Te so pokazale, da je zaradi slabe kredne podsnove in neobstoje temperature tehnike precej poslikave odpadlo. Poseben problem je predstavljala poslikava z oranžnim barvilom na svinčevi osnovi (minij). Barva na zraku zelo močno oksidira in se spremeni iz oranžne v rjavo. Zaradi te lastnosti je poslikava močno

spremenila videz in sozvočje z drugimi barvami, ki se v istem času niso tako močno spremenile. Pri retušah smo ta dejstva upoštevali in v skladu z drugimi rekonstrukcijami poslikave tudi oranžno barvo ponovno obudili. Nosilna stebra sta bila najbolj problematična, ker sta zaradi svoje pozicije podvržena dotikanju; ljudje se med verskim obredom nanju naslanjajo, obrabi pa ju izpostavljajo tudi ob množičnem izhodu iz cerkve. Očitno je bila ta obraba tako velika, da sta bila v preteklosti najmanj dvakrat prenovljena. Ob prvi prenovi je bila poslikava v celoti, vključno s kredno podlogo, odstranjena tako temeljito, da smo odkrili nekaj ostankov okra le na manj izpostavljenem mestu. Očitno je, da prenovitelj delu ni bil kos, saj se preslikava stebrov s preostalim korom ni ujemala niti v slogu niti v materialu. Hkrati s prenovno poslikavo na stebrih se je prenovitelj lotil tudi pozlate kapitelov, ki jih je neustrezno »okrasil« z bronco in ostanki barve, ki so jo uporabili na stebrih. Stebre smo na novo poslikali v okraških tonih po vzoru stebrov s stopnišča kora. Kapiteli so bili sestavljeni iz več kosov. Ko je lepilo popustilo, so začeli deli volut in akanta odpadati, tako da smo morali dorezljati tudi nekaj novih delov. Preiskave stratigrafije so nam dale dovolj podatkov, da smo uspešno izdelali rekonstrukcijo pozlate, lazur in inkarnata.

Podoba Matere božje (na stropu pod korom) je bila tehnološko narejena veliko bolje. Na deski je bila narejena parketaža, kredna podsnova je bila dobra, slikana je bila v oljni tehniki. Sliko je bilo treba predvsem očistiti ter popraviti večjo poškodbo, ki je nastala ob pokanju lesa, in nekaj mehanskih poškodb.

Kor smo vrnili v cerkev maja 2008.

Vito Dolničar

89

EŠD: 12885

Naselje: Razbore

Občina: Trebnje

Ime: Razbore – sadna sušilnica

Naslov: Razbore

Področje: E, T

Obdobje: druga četrtina 20. stoletja, 1939

Leta 1939 so vaščani Razbor pri Čatežu pod Zaplazom na pobudo čateškega učitelja Franca Kunaverja zgradili sadno sušilnico na jugozahodnem robu vasi. Razborška sušilnica je samostojno stoječa stavba, delno vkopana v breg. Zgrajena je iz opeke, ometana in pokrita s simetrično dvokapno streho. Po tipologiji sodi v skupino brezdim-

nih sušilnic. Ima obokano kurišče in nad njim prostor za sušenje sadja – sušilno komoro in pred njo večji predprostor. V zahodni steni sušilne komore je vgrajeno leseno ohišje za dvanajst les, ki so razvrščene v dveh vrstah po šest. Vaščani so sušilnico uporabljali do okoli leta 1950. Razborška sadna sušilnica predstavlja zadnje obdobje v razvoju tradicionalnih sadnih sušilnic na Dolenjskem in je ena redkih še ohranjenih v tem delu Dolenjske. Na pobudo novomeške območne enote ZVKDS se je v letu 2008 njene obnove na podlagi predhodno izdelanega konservatorskega programa (maj 2000), izdanih kulturnovarstvenih pogojev (januar 2008) ter ureditve lastništva lotil domačin Jože Zupančič z Razbor. Sušilnico ima namen obnoviti in v njej sušiti sadje. Na sušilnici je najprej zamenjal dotrajano strešno konstrukcijo in kritino. Porušil je severno steno sušilnice in njen severovzhodni vogal. Stena in vogal sta bila zaradi posedanja terena močno poškodovana, zato smo dovolili njuno rušenje in rekonstrukcijo. Z opečno steno je lastnik sušilnice obzidal tudi predprostor pred sušilno komoro, ki so ga vaščani v času gradnje sušilnice uspeli samo pokriti z enotno streho, niso pa ga uspeli zapreti s stenami. Zato je ostal v nedokončani obliki vse do začetka obnove. Lastnik sušilnice je obnovo nadaljeval z obnovo kurišča. Porušiti je moral dotrajane oboke pri kuriščnem in dveh zračnih kanalih. Vse oboke je rekonstruiral. Nad oboki je dal na novo izdelati in vgraditi dimne cevi iz nerjavečega železa. V sušilni komori je izdelal njene manjkajoče oziroma uničene lesene sestavne dele. Sušilnico je opremil z novim stavbnim pohištvo, ki ga je delno rekonstruiral, delno pa izdelal po analogijah. V jesenskem času je izvedel v sušilnici še elektroinstalacije. Vsa dela je izvajal sam v lastni režiji. V letu 2009 ga čaka še izvedba notranjih in zunanjih ometov, in potem bo stavba obnovljena. V maju 2009 sta v sodelovanju s Kulturnim društvom Čatež načrtovana izdaja turistične zgibanke o razborški sušilnici in njeno odprtje.

Dušan Štepec

Sadna sušilnica v Razborah pred obnovo (foto: D. Štepec, 2008, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Pogled na propadajočo sušilno komoro v sušilnici (foto: D. Štepec, 2008, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Obnovljene obodne stene sušilnice in njena streha (foto: D. Štepec, 2008, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Pogled na obnovljeno sušilno komoro s predali za sušenje sadja (foto: D. Štepec, 2009, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

90

EŠD: 3998

Naselje: **Slap**Občina: *Vipava*Ime: **Slap pri Vipavi – cerkev sv. Matije**Naslov: *Slap pri Vipavi*Področje: *R*Obdobje: *barok*

Cerkev sv. Matije, ki je v osnovi gotska in je bila v 17. in 18. stoletju povečana, stoji v središču vasi. Kapela sv. Notburge, ki se v cerkev odpira s slavolokom, je bila ob severno steno cerkvene ladje prizidana v 18. stoletju in jo je leta 1752 poslikal F. Jelovšek. Poslikava, ki zavzema celotno severno steno kapele za oltarno mizo, predstavlja iluzionistično naslikano baročno oltarno arhitekturo, katere središče je oltarna slika sv. Notburge, olje na platnu Valentina Menzingerja. Naslikana oltarna arhitektura se po višini deli v tri dele. V spodnjem delu do višine menze je arhitekturna baza, v osrednjem so stebrišče in dva svetnika, verjetno sv. Katarina in sv. Florijan, nekoliko višje ob straneh pa sta leteča angela, puta, ki držita vsak svoj grb. Zgoraj, v vrhu atike, je Bog Oče, ob njenih straneh pa sta sv. Lovrenc in redovnica, verjetno sv. Terezija Avilska.

Poslikava je bila že večkrat restavrirana. Znana sta dva restavratorska posega: prvega, leta 1882, je opravil Simon Ogrin, asistent Janeza Wolfa, ki je takrat slikal v cerkvi v Vipavi, drugega pa je izvedel Tomaž Kvas s pomočjo študentov Viktorja Povšeta in Rudija Pergarja. Takrat je bil omet utrjen »s kazeinskim apnom, zapolnjene so bile votline in razpoke«, barvna plast pa je bila utrjena z apnenim cvetom. Opravljena je bila še retuša, nazadnje je bila poslikava še »fiksirana« z raztopino E-laka.

Kljub predhodnim restavratorskim posegom in temu, da je cerkev vzdrževana, je bila poslikava pred restavratorskimi posegi leta 2008 v precej slabem stanju. Omet je po skoraj celotni površini poslikave odstopal od podlage, tj. starejšega zaglajenega ometa. Odstopanje je bilo bolj ali manj izrazito; od rahlega do večjih mehurjev. Ocenili smo, da je delež dobro oprijetega ometa manj kot 10 odstotkov. Omet je bil ponekod, posebno v spodnjem delu, puhel, brez veziva. Opazni so bili tudi obsežni, že utrjeni mehurji in precej obsežne retuširane lakune. Predvsem v zgornjem delu poslikave so bile opazne starejše erupcije flišnih peščenih zrn, kar priča o tem, da je v preteklosti zamakalo s strehe. Vizualno najbolj moteč je bil neenakomeren temnorjav film, ki je prekrival celotno površino poslikave. Vzrok za to so bili plast umazanije, odstranljive z vodo, potemnel premaz

E-laka, nanesenega v šestdesetih letih, starejše preslikave in umazanija ter razne skorje, ki so nastale zaradi delovanja vode. Opaziti je bilo tudi več starejših lakun z doslikano manjkajočo poslikavo. Te so bile obsežnejše v spodnjem delu. Medtem ko so bile doslikave iz šestdesetih let 20. stoletja le na poškodbah, so bile Ogrinove doslikave precej obširnejše. Tako je, poleg nekaterih lakun, Ogrin preslikal tudi bolj poškodovane dele poslikave, kot so kapiteli in modra draperija, ki pada ob straneh oltarne arhitekture, ter ponekod rdeče pobarvane ploskve.

Opravljena je bila termografija in odvzeti so bili vzorci za kemijske in fizikalne raziskave. Odstopel prhek omet se je utrjeval z injektiranjem z razredčenim apnom in Ledanom. Med utrjevanjem so se v ometu našli strdki rjavkaste gumijaste, za zdaj še neznane snovi, ki je bila verjetno v preteklosti uporabljena kot sredstvo za utrjevanje. Z oblogami z nitrom in benzilčnim alkoholom je bil odstranjen premaz, E-lak, domnevno na akrilni osnovi, ter z oblogami z nasičeno raztopino amonijevega karbonata še ne v celoti stara umazanija in preslikave. S kationskimi smolami v oblogi karboksimetil celuloze so se odstranjevale kalcificirane skorje v zgornjem delu poslikave. Termografijo je opravil Bojan Težak, raziskave opravlja Ivo Nemeč, pri restavratorskih delih, ki jih je vodil spodaj podpisani, pa so sodelovali Polona Semenič, Primož Fučka in Katarina Brezigar.

Literatura: Varstvo spomenikov 1960–1961 VIII, str. 158, R. Peskar, Gotska arhitektura na Goriškem. Stavbarske delavnice (1460–1530), Nova Gorica 1999.

Andrej Jazbec

Sonda odstranjevanja potemnega filma stare akrilne emulzije ter umazanije in preslikav (foto: A. Jazbec, 2008)

Del vrhnjega dela poslikave kapele sv. Notburge po odstranitvi umazanije in preslikav (foto: A. Jazbec, 2008)

Poslikava kapele sv. Notburge v cerkvi sv. Matije po restavratskih posegih leta 2008 (foto: A. Jazbec, 2008)

91

EŠD: 6822

Naselje: *Slivnica pri Mariboru*

Občina: *Hoče - Slivnica*

Ime: *Slivnica pri Mariboru – Slivnica 1*
– *zaščitne arheološke raziskave na območju*
priključka AC Slivnica–Draženci

Področje: *A*

Obdobje: *prazgodovina, rimsko obdobje, zgodnji*
srednji vek

Najdišče Slivnica 1 (EŠD 6822) je sistematično raziskano arheološko najdišče na odseku avtoceste Ljubljana–Maribor (odsek AC Maribor–Ljubljana). Na podlagi zaščitnih arheoloških raziskav leta 1996/1997, ki so potekale v okviru projekta izgradnje avtoceste in arheološkega vrednotenja na trasi AC Slivnica–Draženci na zahodnem delu zavarovanega arheološkega območja s pomočjo 19 testnih jarkov na parc. št. 316, k. o. Slivnica, ki ga je izvedel ZVKDS v aprilu 2008, je bilo na območju predvidenega gradbenega posega treba v obdobju med 28. 5. 2008 in 18. 6. 2008 izvesti zaščitne arheološke raziskave manjšega obsega. Zaščitna izkopavanja, katerih naročnik je bil DARS, d. d., je prevzel v izvajanje ZVKDS, OE Maribor. Strokovni nadzor raziskav je izvajala svetnica Mira Strmčnik Gulič, vodja del na terenu je bil Otmar Kovač, tehnično ekipo pa so sestavljali Grega Gojkovič in Dalibor Djurić ter ekipa delavcev. V okviru raziskave je bil vzpostavljen arhiv najdišča v skladu z zahtevami arheološke stroke.

Samo najdišče Slivnica 1 leži natančneje ob današnji avtoceste Maribor–Ljubljana, vzhodno od kraja Slivnica v Občini Hoče - Slivnica in na območju priključka AC Slivnica–Draženci na obstoječo AC Ljubljana–Maribor. Najdišče leži na ravninskem območju, katerega geološko podlago predstavlja ilovica, prekrita z mlajšimi koluvijalnimi nanosi; del teh so tudi leče drobnega proda, kar je bilo razvidno tudi iz testnih jarkov, narejenih v fazi vrednotenja v aprilu 2008.

Območje predvidenega uničenja arheološkega najdišča je zajemalo površino 260 m², ki smo ga vpeli v mrežo kvadrantov velikosti 4 x 4 m. Zaradi ugotovitev iz faze vrednotenja smo v začetku raziskave strojno odstranili rušo in deloma tudi prvo plast pod njo, nekdanjo ornico, ter nato ročno po celotnem območju raziskav odstranili kulturno plast in z njo povezane koluvialne plasti do povprečne globine 65 cm. Ročni odkop je tako zajemal odstranitev 35 cm kulturne plasti in odstranitev arheoloških struktur. Znotraj izkopnega polja smo v JZ vogalu območja raziskav naredili

tudi testno poglobitev v izmeri 1 x 1 m in tako preverili obstoj potencialnih arheoloških struktur in plasti na globljem nivoju ter tako poskušali čim bolj razumeti stratigrafijo in naravni relief terena. Med raziskavo smo določili 26 stratigrafskih enot, med njimi dobro določljivo kulturno plast s keramičnimi najdbami, ki postopoma prehaja v starejšo koluvialno plast. Določili smo tudi dve stojki s polnilom in kamnito strukturo kot del polnila ter dva novodobna vkopa s polnili. Obe omenjeni stojki povezujemo z naselbino in odloženo kulturno plastjo, ki smo jo odstranili.

Izrazita kulturna plast na raziskanem območju predstavlja del poselitvenega območja na delu najdišča Slivnica 1. Keramične najdbe v kulturni plasti pripisujemo obdobju mlajše železne dobe, obdobju latena. Posamezni odlomki iz zgornjega nivoja kulturne plasti, na meji z nekdanjo ornico, pa nakazujejo tudi antično poselitev in pa poselitev iz zgodnjega srednjega veka, ki jo povezujemo s poselitvijo Slovanov na teh območjih. Najdba dveh stojk z jasno konstrukcijo pod odstranjeno kulturno plastjo še dodatno potrjuje naselbinski značaj raziskanega dela najdišča. Na žalost je zaradi velikosti izkopnega polja trenutno nemogoče povezati stojki v večji objekt, vendar pa jih zaradi stratigrafskega odnosa s kulturno plastjo prav tako umeščamo v obdobje mlajše železne dobe.

Raziskave, ki smo jih izvedli v maju in juniju 2008, so dodatno dopolnile sliko tega ožjega prostora in najdišča Slivnica 1. Že dosedanje raziskave v letu 1996/1997 so potrdile prazgodovinsko, antično in zgodnesrednjeveško poselitev na tem območju, z našimi raziskavami pa smo te ugotovitve še dodatno okrepili. Potrdimo lahko tudi, da se izrazita kulturna plast s sledovi poselitve iz več arheoloških obdobij nadaljuje tudi v smeri vzhoda, zunaj območja naših raziskav, kjer gradbeni posegi še ne ogrožajo tega dela najdišča.

Mira Strmčnik Gulič, Otmar Kovač

Slivnica 1 - pogled na izkopno polje s stojkami in dno testnega jarka iz faze vrednotenja. Pogled proti vzhodu (foto: O. Kovač)

92

EŠD: 20498

Naselje: **Soča**

Občina: **Bovec**

Ime: **Soča – Barbeščevo znamenje**

Področje: **E**

Obdobje: **prelom 19. in 20. stoletja**

Ob regionalni cesti na desnem bregu reke Soče, med staro šolo in bližnjim gostiščem, v razloženem naselju Soča stoji zidano slopno znamenje z nišo, ki ga pokriva dvokapna nesimetrična betonska streha. Barbeščevo znamenje je bilo postavljeno okrog leta 1896, v spomin na pastirja Jožefa Flajsa, ki je štirinajstleten umrl na Rjavi polici.

Znamenje je bilo zanemarjeno, zaraščeno, vanj je pronicala voda, zato je tudi odpadal omet. Na pobudo Turističnega društva Soča – Lepena smo se lotili sanacije znamenja; tako je bil odbit dotrajan omet, kamnito zidovje temeljito očiščeno in sprano ter izveden končni apneni omet. Nesimetrična streha je bila popravljena. Prekriva jo lesena kritina – deske, ki je tipična kritina območja. Dela so se zaključila, ko so kapelico prepleskali po barvni študiji.

Andrejka Ščukovt

Celovito obnovljena kapelica, Barbeščevo znamenje (foto: A. Ščukovt, 2008)

93

EŠD: 20499

Naselje: **Soča**

Občina: Bovec

Ime: **Soča – znamenje sv. Barbare**

Področje: E

Obdobje: 20. stoletje

Kapelica sv. Barbare je bila sezidana v čast zavetnici rudarjev sv. Barbari. Rudarji so se ji vsakodnevno priporočali, ko so tod mimo hodili na delo v bližnji italijanski rudnik svinčene rude v Rajbel (Cave del Predil). Znamenje stoji ob glavni cesti v naselju Soča, na desnem bregu reke Soče, v bližini gostilne Lovec.

Iz klesanega lokalnega kamna zgrajeno složno znamenje z nišo je bilo v potresu julija 2004 močno poškodovano, zato ga je bilo treba delno porušiti in na novo sezidati. Tako je bila odstranjena originalna dvokapna betonska streha, kamniti bloki pa so bili oštevilčeni, demontirani, ter nato shranjeni na ustrezno mesto. Znamenju je bilo treba utrditi temelje. Nato se je nadaljevala rekonstrukcija stene, niše in strešnega venca z originalnimi kamnitimi bloki. Kamniti podstavek in stopnice pred znamenjem so pokrpani s cementnim mlekom. Izvedena je nova dvokapna betonska streha. Prav tako je očiščena in na novo prebarvana kovana ograja niše, v nišo pa ponovno nameščen kipec sv. Barbare.

Andrejka Ščukovt

Stanje kapelice pred obnovo (foto: A. Ščukovt, 2006)

Pogled na celovito obnovljeno kapelico sv. Barbare v Soči (foto: A. Ščukovt, 2008)

94

EŠD: 7593

Naselje: **Soča**

Občina: Bovec

Ime: **Soča – znamenje z nišo na šolskem zidu**

Področje: E

Obdobje: 20. stoletje

Zaradi rekonstrukcije in novogradnje ceste na odseku 1029 Trenta–Bovec, od km 12,0 + 43,29 m do km 12,1 + 43,52 m, decembra 2007, kar je med drugim zahtevalo porušitev kamnitega šolskega zidu v naselju Soča, je bilo treba prestaviti znamenje na novo pozidani zid.

Niša, ki je bila v izredno slabem stanju, je bila ob prestavitvi zidarsko sanirana. Na več mestih počeni in okrušeni betonski strehi so izvajalci del, Cestno podjetje Nova Gorica, odstranili vrhnji sloj in ga nadomestili z novim, glede na obstoječo polkrožno obliko. Sanirane in nato ometane ter prebeljene so bile še zunanje stene znamenja.

V niši je na marmorni plošči naslikan prizor sedeče figure Kristusa. Poslikava oz. barvne plasti, ki so zaradi prisotnosti vlage odstopale, je restavrirana.

Andrejka Ščukovt

Prestavljena in obnovljena niša z restavrirano poslikavo v Soči (foto: A. Ščukovt, 2008)

95

EŠD: 21356

Naselje: **Solkán**

Občina: *Nova Gorica*

Ime: **Solkán – arheološko najdišče Pri Sejmišču**

Področje: *A*

Obdobje: *pozno rimsko obdobje, zgodnji srednji vek*

Arheološko najdišče Pri Sejmišču leži na dvignjeni prodnati terasi na desnem bregu Soče na zahodnem robu Solkana. ZVKDS, OE Nova Gorica, je leta 2007 v skladu s kulturnovarstvenimi pogoji izvedel predhodna sondiranja v severozahodnem delu parc. št. 1355/20, k. o. Solkan, ki so potrdila arheološki potencial lokacije, predvidene za gradnjo stanovanjske hiše (P. Bratina, Varstvo spomenikov 44). To seveda ni presenetljivo, saj je bilo že ob arheološkem izkopavanju v letih 1979 in 1980 na vzhodnem delu te parcele odkritih 21 skeletnih grobov (T. Knific, D. Svoljšak, Grobovi langobardskih vojščakov iz Solkana (Nove Gorice), Arheološki vestnik 35, 1984, 277–290).

Pozitivnemu predhodnemu sondiranju je sledila arheološka raziskava območja, predvidenega za gradnjo stanovanjskega objekta v januarju in februarju 2008, ki jo je izvedla ekipa študentov Oddelka za arheologijo Filozofske fakultete v Ljubljani pod vodstvom Darje Grosman v okviru terenske prakse (D. Grosman, Solkan/Pri Sejmišču. Strokovno poročilo, 2008). Med izkopavanji je bilo raziskanih 35 skeletnih grobov, ki sodijo v poznorimski in zgodnjerednjeveški čas. Podobno kot v delu grobišča, raziskanem v osemdesetih letih prejšnjega stoletja, je bila tudi med izkopavanji v letu 2008 ugotovljena lega grobov in kratkih vrstah ali v gruščastih skupinah. Prav med zadnjimi je največ uničenih grobov, saj naj bi kar pri devetih grobovih med kopanjem nove grobne jame uničili starejše grobove. Pokojnik je bil s pridatki ali brez njih v grobno jamo položen na hrbet in zasut z izkopanim materialom ter s kamenjem ali ploščo. Ovalne grobne jame so bile vkopane v prodnato osnovo in so imele kamnito konstrukcijo iz oblic. Ker je bilo veliko kostnih ostankov raztresenih po vsej površini izkopnega polja na več nivojih, se predvideva, da je bil del grobov uničen v različnih fazah uporabe lokacije. Zagotovo je večje število grobov poškodoval izkop jarka iz prve svetovne vojne, ki je potekal približno po sredini izkopne površine. Antropološka analiza je pokazala, da so okostja izredno slabo ohranjena in da so bila zlasti poškodovana s poznejšimi pokopi, tako da je tudi starost pokojnika težko določljiva (P. Leban, Antropološka analiza skeletov: Solkan 2008 – Pri Sejmišču, 2008). Med določljivimi ostanki prev-

ladujejo odrasle ženske (11), moških je nekoliko manj (7) in le trije so otroci. V raziskane grobove so bili priloženi predmeti vsakdanje rabe, kot so koščeni glavniki in deli nakita (bronasta igla, bronasta zapestnica), pogosto tudi železni nožički in deli bronaste pasne opreme (okovi, spone, jezički) ter keramične posode, redkeje pa orožje (bojni nož).

Po končanih arheoloških izkopavanjih je bil teren sproščen za gradnjo stanovanjskega objekta. Stroške arheološke raziskave je financiral investitor gradnje in ZVKDS v okviru redne dejavnosti.

Patricija Bratina

96

EŠD: 2511

Naselje: **Stopno**

Občina: *Škocjan*

Ime: **Stopno – cerkev Kraljice presvetega rožnega venca**

Področje: *R*

Obdobje: *15. stoletje*

Iz tlorisne zasnove je razvidno, da imamo opraviti s cerkvijo gotskega porekla. Od gotskih elementov so bili v prezbiteriju pri odpiranju zazidanih gotskih oken v sklepnih stranicah najdeni ostanki delilnih stebričev, fragmenti krogovičij ter posamezni kosi odbitih reber klinastega profila z obojestranskim žlebom iz peščenca in lehnjaka, ki so v notranjščini tvorili križno obočno shemo, kar je razvidno tudi iz današnje baročne grebenaste različice.

Čeprav najpomembnejši elementi gotske cerkve, se pravi obočna konstrukcija s konzolami in sklepniki, niso ohranjeni, cerkev v okviru dolenske gotske arhitekture vendarle izstopa (dr. R. Peskar: Stopno – zloženska, ZVKDS, OE Novo mesto, 1995).

V preteklih letih je bilo veliko storjenega v prezbiteriju cerkve na Stopnem. Domneva, da je bil prezbiterij okrašen z gotsko poslikavo, se je s sondiranjem leta 1993 izkazala kot upravičena. Kot so pokazali rezultati sondiranja, je bil prvotno poslikan celoten prezbiterij, vendar so se freske zaradi radikalne barokizacije ohranile predvsem v zgornjih partijah sten, na oboku in v okenskih ostenjih. Tehnične in slogovne značilnosti fresk, zlasti idealizirani obrazni tipi figur z melanholičnimi očmi, govorijo, da gre nedvomno za delo slikarja Janeza Ljubljanskega (dr. R. Peskar: Poročilo o sondiranju v Marijini cerkvi na Stopnem, 1993).

Nadaljnje restavriranje fresk je bilo razdeljeno na več etap. Restavratorski center ZVKDS je zaradi zahtevnosti del prevzel nadaljnje restavratorske posege na Stopnem. Freske na stenah in oboku so

v celoti odkrite in sanirane, barvana plast je bila utrjena. Retuširali so le manjše poškodbe. Na mestih, kjer je poslikava uničena do nerazpoznavnosti, so manjše pokitane površine le tonirali v barvi originalnega ometa.

Po ostankih ohranjenih fragmentov originalnih gotskih reber je izvedena rekonstrukcija obočnih reber. V letu 2006 smo nadaljevali restavratorske posege na zgornjem delu severne in južne stene, ostenju treh gotskih oken in slavoločni steni.

Ostanke recentnih ometov smo odstranili do kamnite zidave zaradi prhkosti ometa. Tudi na ostenju treh gotskih oken smo odstranili recentni omet, pri čemer je bil odkrit tonirani omet, starejši, kot je gotska poslikava. Odločili smo se za prezentacijo obeh ometov. Odstranjeno recentno malto smo nadomestili z novo apneno malto v več plasteh, ponekod tudi 4- do 5-plastno. Malto smo pripravili na klasičen način, z gašenim apnom in kalcitnim peskom iz bližnjega kamnoloma. Vrhno plast ometa smo približali strukturi gotskega ometa.

Po dokončanem injektiranju smo fine razpoke zakitali. Rekonstruirana gotska rebra smo tonirali in rekonstruirali originalno polihromacijo. Pokitane dele med stikom reber in stropom smo tonirali in prilagodili originalu. Sklepnika reber smo pustili v naravni barvi kamna.

V letu 2007 smo raziskali spodnji del prezbiterja od simsa do tal. S sondiranjem smo odkrili samo delce gotske poslikave, izvedene v pravi freskotehniki. Nekoliko bolj ohranjen je starejši omet, rahlo toniran, ki se nahaja pod gotskim ometom. Na podlagi sond, ki smo jih odprli, smo ugotovili, da je srednjeveški omet zelo slabo ohranjen (samo v fragmentih) in da je bilo ostenje med okni v prezbitteriju poslikano. Poslikava je verjetno segala do višine okna. Pod okni nismo našli ostankov poslikave, zaradi večkratne predelave ometa, ki je bil močno izpostavljen talni vlagi. Severna stena je zaradi dozidave zakristije predelana. S sondiranjem nismo našli ostankov prvotnega ometa. Južna stena je bila spremenjena zaradi predelave okna in slavoločnega loka. Na tej steni smo našli ostanke starejšega ometa, ki je močno poškodovan. Večino sond smo zaprli, razen tistih za oltarjem, ki ne motijo in so najbolj očitne. Ohranili smo sondo ob sredinskem oknu pod simsom, ki razkrije nekdanjo lego in obliko kamnitih konzol, ob barokizaciji cerkve v celoti odstranjenih. Poslikavo na okenskem ostenju smo mikroinjektirali, obšili robove, pokitali poškodbe, odstranili recentne beleže in delno odstranili močno zasigane dele na poslikavi. Barvno plast smo mehansko očistili delcev opleskov. Zasigane površine smo kemično

omehčali, nato pa mehansko odstranili. Siga je bila ponekod debela tudi do 0,2 cm. Take partije smo obdelovali z mešanico alkoholnega kisa in acetona z večurnimi oblogami. Na nekaterih mestih je bila siga tako trdovratna, da smo jo rajši pustili, kot da bi poškodovali originalno poslikavo. Restavratorska dela v prezbitteriju smo v celoti zaključili v sklopu projekta 2006–2007.

Tanja Mesojedec

Stopno, cerkev Kraljice presvetega rožnega venca, prezbitterij: odkrivanje in kitanje poškodb (foto: T. Mesojedec)

97

EŠD: 2511

Naselje: **Stopno**

Občina: Škocjan

Ime: **Stopno – kapela Rožnenske Matere božje**

Področje: R

Obdobje: 1751

Ob konservatorsko-restavratorskih delih v prez-biteriju cerkve Kraljice presvetega rožnega venca na Stopnem smo se odločili tudi za obnovo sten-ske poslikave v stranski kapeli. Ob baročni pre-delavi cerkve v sredini 18. stoletja so namestili nove kamnite portale ter zunaj na severni steni prizidali stransko kapelo z oltarno menzo z let-nico 1751. Sočasno je nastala oltarna poslikava Rožnenske Matere božje, z upodobitvijo sedeče Marije z otrokom, ki klečečemu sv. Dominiku izroča rožni venec, spodaj pa vidimo levo pred-stavnike cerkvenih in desno svetnih stanov.

V devetdesetih letih prejšnjega stoletja so se začela restavratorska dela na stranski kapeli. Sanirane so bile le večje poškodbe na ometu. Plombe so bile izvedene z apneno malto z dodatkom umetnih smol. Ker so bile dobro ohranjene, smo sklenili, da jih ohranimo. Barvna plast je na nekaterih mes-tih odstopala od podsnove, predvsem v višjih pre-delih poslikave. Velik del barvne plasti je odstopal predvsem na pastozno poslikanih mestih. Na par-tijah, izpostavljenih zunanjim vplivom (pilastra), je bil omet poškodovan in barvna plast sprana. Saje sveč in meteorna vlaga so pustile sledi na ap-nenem ometu in barvni plasti.

Motiv je slikan v apneni tehniki. Risba je naslika-na s temnordečo barvo. Podslíkave ni bilo. Mod-elacija je najbolj ohranjena na pastozni beli draper-iji sv. Dominika, tako da lahko ocenimo način barvnega oblikovanja tega umetnika. Ustvarjal je s širokimi potezami, ki jih je naredil v enem zamahu s širokim čopičem. Prevladujejo anorganski pig-ment, kot so rjavkastovijolična barva, t. i. Caput mortum, in zlati oker, zelena zemlja, naravna si-ena in naravna umbra. Omet je temnooker barve in lepo zaglajen. Zmešan je iz različno velikih zrn raznobarnega peska. Je precej prhel in se drobi, na podlagi česar sklepamo, da ni bogat z apnom. V obdobju od 5. septembra do 23. oktobra 2008 so potekala naslednja restavratorska dela: kitanje razpok in manjših poškodb, utrjevanje apnenga ometa, utrjevanje barvne plasti, čiščenje barvne plasti, odstranjevanje odtisov od pečata, retuširanje in rekonstrukcij poslikave.

Poslikavo na steni kapele smo restavrirali z novo metodo, predvsem pa novimi materiali, ki so

reverzibilni in kompatibilni z originalom. Omet smo utrdili z disperzijo gašenega apna v isopropil alkoholu. Barvno plast smo utrjevali z 10-odstotnim amonijevim kazeinatom ter mešanico apnene vode in amonijevega kazeinata v razmerju 1 : 1. Barvne plasti smo očistili z oblogami destilirane vode. Bolj trdovratno umazanijo smo odstranjevali z oblogami amonijevega bikarbonata. Pečatne odtise z apnene plombe smo odstranili z oblogami 10-odstotnega amonijevega karbonata, ki smo jih aplicirali 30 minut. Retuše smo izvedli z mineralnimi pigmenti in 10-odstotnim amonijevim kazeinatom kot vezivom.

Nova metoda čiščenja in utrjevanja barvne plasti je bolj zahtevna, vendar tudi bolj kompatibilna z originalnimi materiali. Retuše, narejene z amonijevim kazeinatom, se s časom ne spreminjajo oz. barvna plast ne temni in ne rumeni, so pa v ce-loti reverzibilne. Retuše pilastra v zunanji kapelici smo zaradi izpostavljenosti zunanjim vremenskim vplivom in zaradi prisotnosti umetnih smol v že obstoječih plombah izvedli z mineralnimi pigmen-ti in 5-odstotno emulzijo Primala kot vezivom.

Na poslikavi Rožnenske Matere božje smo prvič uporabili tehniko utrjevanja stenskih poslikav z nanodelci kalcijevega hidroksida in metodologijo uporabe amonijevega karbonata. Po letu in pol lah-ko rečemo, da se je postopek dobro obnesel.

Restavratorsko delo v zunanji kapeli smo v celoti zaključili v sklopu projekta 2006–2007.

Tanja Mesojedec

98

EŠD: 20726

Naselje: **Straža**

Občina: Cerkno

Ime: **Straža pri Cerknem – znamenje**

Naslov: Straža 36

Področje: E

Obdobje: 20. stoletje

Zidana kapelica stoji ob stari poti, ki pelje proti samotnim domačijam raztresenega naselja Straža pri Cerknem, visoko nad levim bregom reke Id-rije. Kapelico z nišo pokriva dvokapna streha, v originalu pokrita z betonskimi špičaki. Ob vhodu v kapelico sta v ometu izvedena pilastra, ki sta na vrhu profilirana in prehajata v profilirani strešni venec. Čelo kapelice je trikotno zaključeno.

Vhod v kapelico zapira kovana železna ograja. V notranjosti je niša, v njej lesen kip Device Marije. Podstavek pod nišo ima ročno napisano letnico 1920 R (Razpet). Na stranskih stenah kapelice so sledovi/obrisi slikarije; levo naj bi bil sv. Aloj-

Stopno, kapela Rožnenske Matere božje: detajl poslikave pred retuširanjem (foto: T. Mesojedec)

Stopno, kapela Rožnenske Matere božje: detajl poslikave po retuširanju (foto: T. Mesojedec)

zij, desno sv. Jurij ali sv. Martin. Kapelico je leta 1920 dal postaviti stari oče Ivan Razpet v zahvalo, da je ostal živ potem, ko so se mu splašili konji, ko je tod mimo vozil les. Zidanje kapelice pa je financiral njegov brat duhovnik Franc Razpet, ki je služboval v Mostu na Soči ali v Idriji pri Bači, umrl leta 1918. Lastnikom kapelice, družini Gnezda, smo prip-

ravili kulturnovarstvene pogoje oziroma konservatorsko-restavratorski program posegov za celovito obnovo. Pogojev pri obnovi kapelice investitor predvsem ni upošteval glede restavratorskih del. Tako je na novo napisana letnica na podstavku, brez iniciale R. Stranske stene s svetniki pa so na novo poslikane.
Andrejka Ščukovt

Straža pri Cerknem, celovito obnovljena kapelica domačije v Rovtu (foto: A. Ščukovt, 2009)

99

EŠD: 733

Naselje: **Šentviška Gora**

Občina: Tolmin

Ime: **Šentviška Gora – domačija Šentviška Gora 15**

Naslov: Šentviška Gora 15

Področje: E

Obdobje: 18. stoletje, zadnja četrtnina 18. stoletja, 1772, 1775

Na Šentviški planoti stoji v središču vasi domačija pri Lukšu. Ta iz kamna zidana zgradba iz 18. stoletja sodi v tip nadstropnega stanovanjskega in nekdanj gospodarskega objekta z razčlenjenim tlorisom. Jedro objekta okvirno datiramo v čas pred

18. stoletjem, zadnjo razvojno fazo stavbe v 19. stoletje. Objekt pokriva simetrična dvokapnica, prvotno pokrita s slamo. Njeno cestno fasado krasijo trije prizori lani restavriranih fresk.

Sanacija objekta, ki vrsto let ni bil vzdrževan in ki ga je leta 2004 prizadel še potres, se je začela leta 2007, v okviru popotresne obnove in razvoja Posočja. Tako je bila odstranjena poškodovana strešna konstrukcija, izvedeni so bili injeciranje, strešna vez in novo jelovo ostrešje z opečno kritino (bobrovec). Zaključna dela, ki so se nadaljevala v letu 2008, so obsegala izdelavo in montažo novih polno izvedenih polken in apnenega fasadnega ometa. Ob objektu je bil zaradi pronicanja vode položen kamnit pločnik širine pribl. 30 cm.

Andrejka Ščukovt

Šentviška gora, popotresno sanirana domačija pri Lukšu (foto: A. Ščukovt, 2009)

100

EŠD: 4131

Naselje: **Šilentabor**

Občina: Pivka

Ime: **Šilentabor – cerkev sv. Martina**

Področje: R

Obdobje: ok. 1450, Mojster bohinskega prezbitarija

V letu 2008 so se nadaljevala konservatorsko-restavratorska dela na severnih stenah prezbitarija in na notranji strani slavoločne stene cerkve sv. Martina na Šilentaborju. Na podlagi uvodnih raziskav in poskusov mehanskega in kemičnega čiščenja ter utrjevanja poslikav je bil določen natančnejši konservatorsko-restavratorski program del in postopkov. Paleta uporabljenih pigmentov je: cinober, rdeča zemlja, svinčeva kositrova rumena, zelena zemlja, ogljikova črna. Iz analiz je razvidno, da se je na površini tvorila plast soli

z vsebnostjo magnezija in kisika (siga), prisotni so tudi manjši deleži kalcijevega sulfata (Polonca Ropret, Stenske slike v prezbitariju c. sv. Martina, Šilentabor nad Zagorjem pri Pivki, Poročilo o preiskavi materialov, ZVKDS, RC, Ljubljana, september 2007). V poletju 2008 so potekala dela mehanskega (skalpel, gravirni svinčniki) in kemičnega odstranjevanja sige (izmenjevalne kationske smole, amonijevi karbonat, amonijevi karbonat z dodatkom 5-odstotne raztopine EDTA v carbopolu) iz poslikav ter utrjevanje (nanokalk). Vzporedno so se izvajali mikroinjektiranje (Ledan ali apno z apneno vodo in kalcitno moko), kitanje na nivo poslikave (apno, kalcitni pesek) ter retuša na prvi severni steni prezbitarija (z 1,5-odstotno raztopino amonijevega kazeinata).

Marta Bensa

Šilentabor, prezbiterij, severna stena (foto: M. Bensa)

101

EŠD: 9118

Naselje: **Škocjan pri Divači**

Občina: Divača

Ime: **Škocjan pri Divači – nekdanja kaplanija**

Naslov: Škocjan b. št., parc. št. *40, *75, k. o. Naklo

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

Pokrajina na območju parka Škocjanske jame, znotraj katere leži tudi vas Škocjan, ki je zrastle na velikem naravnem mostu, pod katerim je reka Reka izdolblja Mahorčičevo in Mariničevo jamo, je ljudi privlačila že od pradavnine. Čeprav je večina oblikovnih značilnosti posameznih zgradb v Škocjanu novejšega datuma, lahko še vedno razberemo srednjeveško tlorisno zasnovo vasi z ostanki obrambnega obzidja, vgrajenega v strukturo posameznih domačij. V Škocjanu, vasi, ki danes skoraj sameva, je kot kulisa ob osrednjem vaškem prostoru postavljeno dolgo etažno poslopje, nekdanja kaplanija, z bolj recentnim stopnišnim prizidkom na severni fasadi. Niz se zaključí z ravno

tako etažnim enoceličnim objektom, kjer so bili pomožni prostori bližnje nekdanje šole z drvarnico v pritličju, nadstropje pa je služilo kot ropotarnica za cerkvene pripomočke. Dostop v nadstropje je bil do let po drugi svetovni vojni po zunanjem, pozneje porušinem kamnitem stopnišču in kamnitem podestu, slonečem na konzolah. Streha obeh objektov je korčna dvokapnica. Streha kaplanije je imela kratek skrlat napušč, pomožni objekt šole pa na tržno stran daljši, na lesenih špirovcih sloneč napušč iz opečnih planetk. Osrednja fasada kaplanije se odpira z enakomerno razporejenimi okenskimi in vratnimi odprtini, opremljenimi s kamnitimi okvirji, tudi vse odprtine sosednje enote so okvirjene s kamnitimi obrobi.

Oba objekta, ki sta bila v letu 2008 rekonstruirana, sta bila že več let zapuščena in nevzdrževana. Bila sta dotrajana in delno porušena. Nosilne stene so zidane iz grobo obdelanih lomljenih kamnov. Medetažne konstrukcije in ostrešje so bili leseni, vendar zaradi zamakanja uničeni. Streha, krita s korci, je bila delno porušena. Tudi skrlati napušči so bili ponekod uničeni. Notranjost objekta in fasade so bile delno ometane, vendar je bil omet

Streha kaplanije po rekonstrukciji. Uporabljene so bile stare lesene grede in opečne planetke (foto: E. Belingar, 2008)

Levo – kvalitetno na novo pozidan kamniti zid prizidka kaplanije s stopniščem (foto: E. Belingar, 2008)

Ob vhodnih vratih v kuhinjo kaplanije je lepo vidna prizidana stena kot izravnava zunanje fasade (foto: E. Belingar, 2008)

dotrajan in je ponekod odpadal. S posegi smo objektoma nameravali obnoviti dotrajane elemente, kar bi nedvomno obnovilo privlačnost hiše in preprečilo nevarnost poškodb mimoidočih, hkrati pa ustvarilo bolj urejen videz osrednjega vaškega trga.

Zaradi porušene strehe, dotrajanih lesenih konstrukcij, poškodb zidov zaradi vlage, preperelosti malte, kar je posledično deformiralo zidove, se je lastnik v letu 2008 odločil za temeljito statično sanacijo objekta, izvedbo hidroizolacije in sanacijo kamnitih zidov, menjavo strehe in medetažne konstrukcije.

Žal je bil objekt v izredno slabem stanju, z vdrtro streho, uničenimi medetažnimi lesenimi konstrukcijami, porušeni deli sten, dotrajanimi ometi. Lastnik je več let zbiral gradbeni material (stare lesene grede, planetke, korce, kamnite elemente ...), ki se je ob letošnjih prenovitvenih delih uporabil, hkrati pa so se ohranili še vsi obstoječi kvalitetni elementi (okvirji oken, vrat,

kamnite konzole in podest balkona, skrlati napušči ...). Leseni deli so bili premazani z ekološkimi premazi (Solas Cernusco). Izvajalec gradbenih del je več del s kamnom, tako da so bile vse zunanje poškodovane stene kvalitetno pozidane v kamnu, pa tudi druga gradbena dela so izvedena kvalitetno. Izvedena je bila tudi statična sanacija objekta. Utrdili so se temelji objekta. Na novo se je s kamnom pozidal del sten, kjer se je pred leti zrušilo recentno prizidano stranišče in je zevala velika odprtina. Ravno tako je bilo treba na novo prekriti streho v celoti (stare lesene grede, letvice, male planete, stari korci) ob ohranjanju obstoječih napuščev (skrle, nad balkonom na novo izdelan lesen napušč s planetami po ohranjeni dokumentaciji) in izvedbi statične sanacije. Izvedeni so bili leseni notranji stropovi z dvojnimi podenjem ter notranji tlaki. Ob izvajanju del v nekdanji kuhinji kaplanije se je ob vhodnih vratih pokazalo, da je bila glavni tržni fasadi v preteklosti, domnevno ob spremembi namembnosti v kaplanijo, tesno prizidana po skoraj vsej dolžini še ena stena, s katero so skušali fasado izravnati in ji tako dati bolj reprezentativen videz.

Obenem je restavrator OE Nova Gorica Andrej Jazbec sondiral beleže notranjih prostorov in izdelal barvno študijo obarvanja zunanjih sten. Dela se bodo nadaljevala v letu 2009.

Objekta predstavljata kuliso raznim javnim prireditvam na trgu, predvsem Škocjanskemu festivalu, ki jih obišče lepo število ljudi. Tudi po prenovi se razmerje med kaplanijo in trgom ne bo spreminjalo – minimalni dvoriščni prostor pred njo ostaja odprt.

Dela so potekala po načrtovanem programu, le lesene konstrukcije (medetažne, stropne) je bilo treba v celoti zamenjati, saj so bile obstoječe bolj dotrajane, kot je bilo predvideno v popisih del. Projekt je bil izpeljan v skladu z opredeljenimi cilji, torej uspešen, pa tudi učinkovit, saj so bila dela izpeljana v okviru predvidenih predračunskih sredstev. Žal je prišlo v decembru 2008 do neljubega dogodka. Lastniku so namreč neznanzi izpred hiše ukradli večino kamnitih talnih skrl nekdanje kuhinje, ki so bile demontirane zaradi izvedbe talne izolacije in pripravljene na ponovno vgradnjo. Skrl še niso našli.

Konservatorski nadzor je opravila etnologinja ZVKDS, OE Nova Gorica, gradbeni pa Bartole Claudio, Architecta, d. o. o., Koper. Gradbena dela je izvajal Cante Aleksander, Artigiano edile, Prepotto, Praprot (Italija).

Eda Belingar

102

EŠD: 7355

Naselje: Šmarje pri Sežani

Občina: Sežana

Ime: Šmarje pri Sežani – komunska kašča

Področje: E

Obdobje: 18., 19. stoletje, zasnova starejša

V zid, ki obkroža nekdanje pokopališče ob cerkvi Matere božje vnebovzete v Šmarjah pri Sežani, se na JV strani z zunanjim stopniščem pred daljšo stranico naslanja asketsko oblikovan etažen enoceličen in s strmo skrlato streho pokrit objekt. Pritlični del je dostopen z zahodne strani skozi vhod, ki ga okvirjajo dva lesena podboja in ravno tako lesena preklada. Tla so iz zemlje. Stene so grobo ometane. Prostor se odpira z manjšo okensko odprtino na vzhodni fasadi ter podobno na južni, ki pa je zazidana. Okenska odprtina, obrobljena z ravnim kamnitim okvirjem, se kaže tudi na notranji strani zahodne fasade. Z notranje strani je odprtina zapolnjena s kamnom v velikosti okenske odprtine. Z zunanje strani pa je odprtina ometana. Na zunanji strani sta nad okensko odprtino dve enostavni, deloma tudi odškrunjeni kamniti konzoli. V steni, obrnjeni proti severu, opazimo režasto lino, ki ima desno okensko špaleto z notranje strani že posuto. Ob odprtino line z zunanje strani je prislonjeno stopnišče, tako da se lina slepo zaključí. Dostop v nadstropje je po zunanjih kamnitih enoramnih stopnicah, ki vodijo do podesta, monolitne kamnite plošče, v kateri sta opazni dve kvadratni luknji, ki sta služili za temelj podpornima stebroma nadstreška nad vhodnimi vrati. Prostor v nadstropju, ki je ravno tako enoten, se odpira z dvema manjšima kvadratnima okenskima odprtinama, tisto proti jugu, obrobjeno s kamnitim okvirjem, s treh strani perezanim na ajdovo zrno.

Streha je skrlata. Ostrešje je leseno, poveže škarjasto brez vmesnih leg, saj je streha relativno majhnih dimenzij. Spoji tako špirovcev med sabo v vrhu kot z gredami so izvedeni z lesenimi klini. Povezovalne lesene slemenske grede ni. Čez špirovce tečejo v prečni legi grobo tesane deske.

Objekt je že več let nenaseljen in trenutno brez funkcije. Upravitelj, Društvo KRAS S.O.S., Srebrničeva 1 iz Sežane, želi objekt sanirati in ga nameniti javni funkciji, v pritličju urediti informacijsko točko za Kras, v nadstropju pa prostor opremiti za postavitev priložnostnih razstav.

Objekt je ometan z zaglajenim ometom, ki je sledil nepravilnostim zidu in je bil, kot je še vidno pod napuščem, prebeljen. Pritličje objekta je, kolikor se da razbrati na mestih, kjer je omet odpadel, zi-

dano iz pravokotnih lomljencev, lepo zloženih v vrste. Pri vrhnjem nadstropju tega reda v zidavi ni opaziti. Vogalni kamni so ometani, in kot kaže, niso posebej kamnosesko obdelani, ampak so zanje verjetno uporabili le lepše lomljence.

Ometi, tako zunanji kot notranji, so slabo ohranjeni, ponekod vidno odstopajo od substance. Od stavbnega pohištva so ohranjena le vhodna vrata tako v pritlični kot nadstropni del. Vrata so lesena, polna, dvoplastna, predvsem v pritlični prostor enostavne izvedbe.

Streha je skrlata. Precej skrl je že zdrsnilo iz svoje prvotne lege. Uničen je tudi korčni nadstrešek nad vrati v nadstropje.

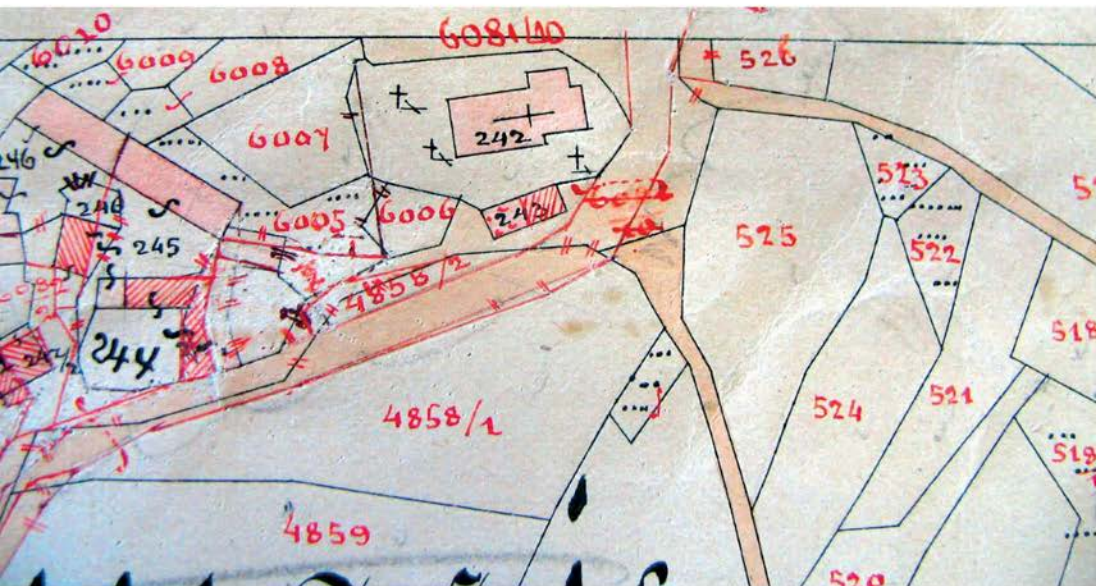
V slabem stanju je bilo predvsem zunanje kamnito stopnišče, tako sam podstavek kot kamnite stopnice, pravzaprav kamniti bloki različnih dimenzij, ki so služili kot stopalne površine. Teren ob stopnišču je bil zasut in zaraščen, razmajan je bil tudi zid, ob katerega je bilo stopnišče prislonjeno, ostanek nekdanjega objekta, prizidka kašče. Ob podestu stopnišča je rasla lipa, katere korenina se je razširila čez celotno dolžino stopnic in povsem uničila njihovo nosilnost.

Prvega oktobra 2008 so se začela dela na komunski kašči v Šmarjah pri Sežani po predhodno izvedenem popisu del, ki je predvideval:

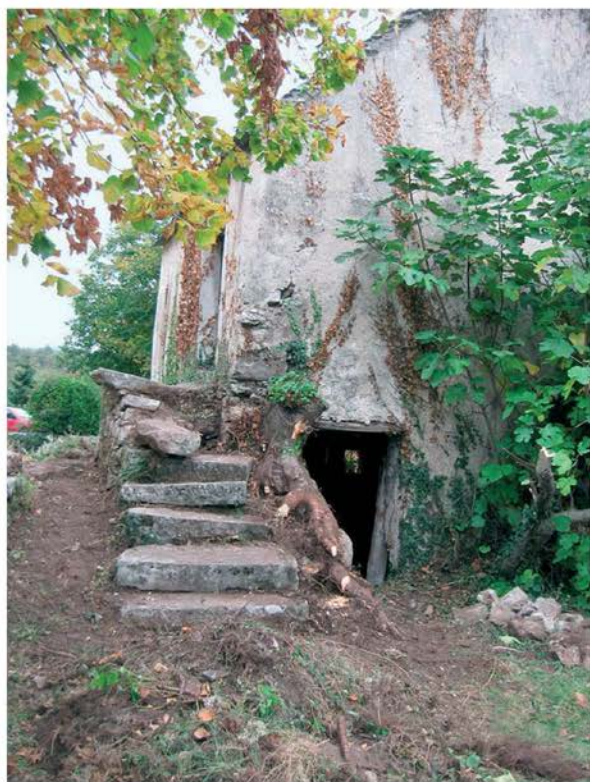
- obnovo kamnitega stopnišča s podestom in
- izvedbo statične sanacije na višini prve medetaze.

Za celovito prenovo je sicer ZVKDS, OE Nova Gorica, v januarju 2005 izdelal konservatorski program; v njem so bili navedeni kulturnovarstveni pogoji, upoštevani v PGD, za katerega je investitor pridobil gradbeno dovoljenje (RS, Upravna enota Sežana, gradbeno dovoljenje št. 351-286/2006-6, 27. 11. 2006).

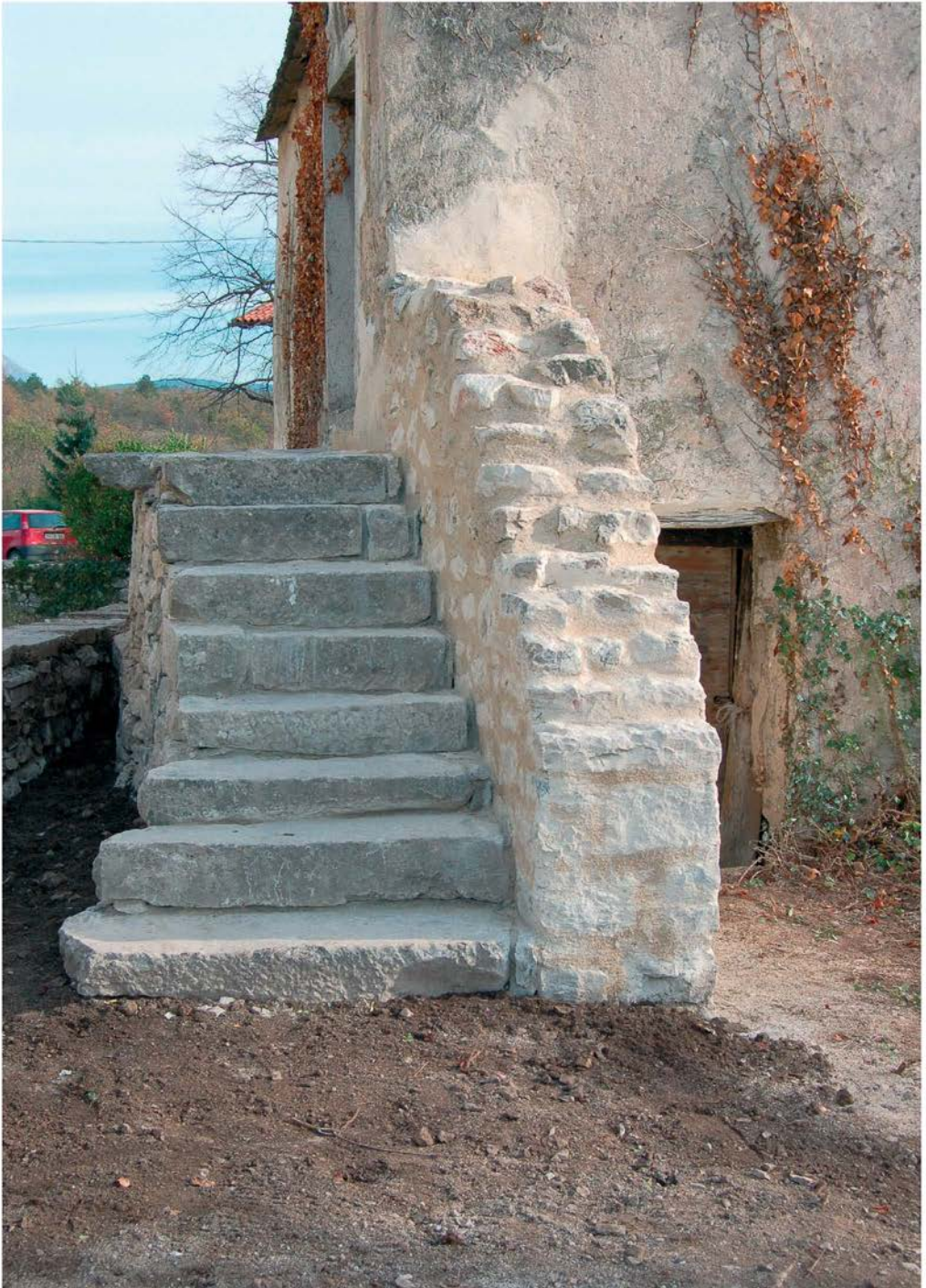
Pred začetkom sanacije stopnišča se je pozidal zid ob stopnišču, ostanek nekdanjega objekta, izpričanega v franciscejskem katastru. SZ vogal kašče je bil namreč izredno izpran in obstajala je bojazen, da se ob odstranitvi stopnišča poruši, zato ga je bilo treba podpreti. Preostanek zidu nekdanjega objekta je bil v precej slabem stanju. Porušiti ga je bilo treba do čvrste osnove, od tam naprej pa se je na novo pozidal. Za zidavo ni bilo na razpolago dovolj kamnitega gradiva iz porušenega zidu, zato so delavci v bližnjem kamnolomu poiskali novega, tako po obdelavi kot po videzu drugačnega od materiala porušenega zidu. Vrh zidu se je izvedel stopničasto v videzu porušenega zidu s kamni, ki zid objemajo z obeh zunanjih strani in se po širini zidu izmenično križajo (Zapisnik sestanka 23. 10. 2008). Zid se je zidal z apneno malto. Na koncu se je široko fugiral z apneno malto po navodilih,

Izsek iz reambulirane mape za Šmarje (osnova 1818–1819, popravki brez datacije, predvidoma pa v zadnji četrtini 19. stoletja). Kašča, tedaj še s prizidkom, je na parc. št. 243, danes 6007/2, k. o. Sežana. Mapo hranijo na Območni geodetski upravi Koper, Ministrstvo za okolje in prostor RS, Izpostava Sežana, Kosovelova ulica 1, Sežana.

Pogled na kaščo po odstranitvi zelenja in delno zasutja, a s še vidno korenino lipe (foto: M. Filipčič, 2008)

Stopnišče po ponovni pozidavi. Desno je na novo pozidan zid nekdanjega objekta, nad njim z apnenim ometom prekrita vogalna železna plošča, opora za montažo vzdolžnih vezi (foto: E. Belingar, 2008).

podanih na spletni strani ZVKDS, Restavratorski center (Tehnologije obnove stavbne dediščine, Navodila za obnovo in konserviranje/restavriranje fasad, vzorec 5), saj naj bi zid predstavljal ostanek nekdanjega zidanega objekta.

Zatem se je odstranilo nasutje zemlje med stopniščem in cerkvenim zidom, ki se je tam nabrala v letih. Odstranile so se kamnite stopnice, se oštevilčile, odstranil se je podest stopnišča pred vhodnimi vrati v nadstropje ter porušil zid pod njimi do trdne osnove. Z zidavo novega zidu smo se po videzu skušali približati ostanku čvrstega zidu pod stopnicami, ki je zaradi izpranosti zunanje ploskve spominjal na suhozid. Delavci so morali zid večkrat ponovno pozidati, dokler ni bil dosežen ustrezen videz. Stopnice namreč niso vse enakih mer, ampak so zložene iz različnih kamnitih kosov, nabranih od vsepovsod. Pri zlaganju je bilo treba paziti na širino in višino stopnice, nagibe in širino stopalne ploskve, na to, da se ustvarjajo med kosi čim manjše reže, tako po višini kot po širini. Tudi zidava podpornega zidu v videzu suhozida ima svoja pravila. Medtem ko je konstrukcijski princip zidanja suhega zidu vzdolžno kombinacija vzdolžnikov in prečnikov s prekrivanjem, je bilo pri kašči treba zagotoviti predvsem prekrivanje – fuga v spodnji vrsti se mora v naslednji vrsti prekriti z vzdolžnikom, funkcijo prečnika pa ima ožji kamen. Zagotoviti je treba tudi poravnavo zunanje vidne ploskve zidu – posamezni kamni ne smejo izstopati iz linije zidu. Stopnice in dve plošči masivnega podesta so se na koncu fugirale s poglubljenimi fugami, katerih globlina se je prilagodila obliki stopnice. Paziti je bilo treba, da so fugi čim manj opazne tudi po barvi (uporabljen je bil toniran pesek iz kamnoloma Štanjel).

Izvedba statične sanacije po vnovičnem ogledu objekta in potrditvi statika se razlikuje od tiste, predvidene v PGD. Vogali na višini pritličja so se poglobili. Na te poglobitve so se montirale vogalne železne plošče L-oblike 60/60 x 25 cm, premazane z epoksimaso in posute s kremenčevim peskom za boljši oprijem, ki služijo kot opora za montažo vzdolžnih vezi (montirane ena pod deske lesenega poda v nadstropju ob Z steni, druga nad gredo tik ob V steni, prečne ob S in J steni na višini gred). Vogali so se zinjektirali pod tlakom 2 barov z injektirno maso s hidravličnim apnom po posvetu izvajalca z ZRMK, na koncu pa obložili z mrežico rabič in zalizali z apneno malto. Ob injektiranju je izvajalec ugotovil izredno nestabilno stanje obodnih zidov, ki so v notranjosti skoraj votli oziroma slabo pozidani, in predlagal injektiranje zidov v celoti, kar pa se še ni izvedlo.

Za zaključek se je odstranilo nasutje še na drugi strani stopnišča med kaščo in cerkvenim zidom, odprli sta se zazidani okenski odprtini v pritličju ter odstranil se je del fige, ki raste tik Z stene kašče.

Doseženi rezultati so v skladu s pričakovanim, do novih odkritij ni prišlo. Na drugačen način, kot je bilo predvideno v PGD, so se izvedla statična sanacijska dela na višini prve medetaže, saj se je pred začetkom del izkazalo, da bi s predvidenimi deli preveč posegali v stavbno strukturo objekta; ta se je izkazala za zelo slabo grajeno, kar bi lahko povzročilo njeno dodatno ošibitev, to pa ni bil naš namen. Na predlog statika se je izvedla montaža štirih nateznih vezi po notranjem obodu objekta v višini prve medetaže.

Gradbena dela je izvajala OCRA, d. o. o., s podizvajalcem Cementar, d. o. o., Janka Puclja 9, Kranj.

Eda Belingar

103

ESD: 692

Naselje: Špitalič pri Slovenskih Konjicah

Občina: Slovenske Konjice

Ime: Stare Slemene – zgornji samostan Žičke kartuzije

Področje: UA

Obdobje: romanika, gotika, barok

Pripravljalna gradbenoobratna in restavratorska dela pri obnovi spodnjega gospodarskega in stanovanjskega dela so se na podlagi konservatorskega programa in popisa del začela že v jeseni 2006. Z Občino Slovenske Konjice smo se dogovorili, da se v nadstropni desni trakt iz Narodne galerije prenese del razstave Rokopisi iz Žičke kartuzije avtorice Nataše Golob. Poleg zidarjev so pri obnovi v letu 2007 sodelovali še mizarji, keramičarji, električarji, kovač in restavrator Viktor Gojkovič. Ta je v veži popravil obstoječe kamnite stopnice, konserviral in restavriral baročno leseno ograjo in po originalu izdelal njen pandan. Prav tako je obnovil levi renesančni portal in nato izdelal repliko za desni manjkajoči portal.

Na podlagi ohranjenega kosa štukiranega zidnega venca je izdelal odlitke za prvo sobo na levi. Kopije originalnega snetega štuka in rekonstrukcije štukirnega stropnega okrasa zaradi dolgotrajnega postopka obdelave ni uspel narediti. Zidarji gradbenega podjetja KUPOLA iz Maribora so prevzeli levji delež obnove levega in desnega trakta. Posebno so se izkazali pri izdelavi ometov na delu zahodne, nekdanj zunanje stene obrambnega

stolpa v tretji sobi. Ta stena je zdaj prezentirana kot zunanja stena z vidnimi klesanimi vogalniki in grobimi ometi. Na podlagi ohranjenih stavbnih členov je Ivo Gričar narisal rekonstrukcijski načrt za dvojne izgubljenih vrat in pregrado sanitarij v Malem stolpu, kakor tudi za vsa ostala kasetirana lesena vrata. Stavbno pohištvo je izdelalo podjetje OZARA iz Maribora. Kovano okovje vrat je po ohranjenem vzoru naredil kovač Milan Kokotec iz Žiž, ki je naredil tudi kovane lopute kurišč. Pri postavitvi razstave sta poleg avtorice sodelovala še oblikovalec Jani Bavčer in koordinatorka Marja Lorenčak. Razstava je bila odprta 23. junija 2007.

Vzporedno z obnovitvenimi deli v baročnem traktu so potekala zahtevnejša dela na sosednjem severozahodnem objektu, t. i. gotski hiši. Ponovno smo raziskali objekt in pri tem našli dovolj pričevalnih elementov, da smo lahko naredili načrte za izvedbo dovolj verodostojne prezentacije stavbe v njeni zgodovinski najbolj pričevalni fazi zadnje četrtine 15. stoletja. Pod gradbenim nasturtjem debeline 40 cm smo v obeh kletnih prostorih odkrili estrih iz časa gradnje hiše. Estrih je ohranjen v tretjini celotne talne površine. Ko smo odstranili stopnice ob renesančnem vhodu, smo našli več gotskih spolij. V prvem, zahodnem kletnem prostoru je arheolog Robi Krempuš našel ostanke neke starejše gradnje, ki je bila zgrajena pred zidavo gotske hiše. Domneva se je potrdila ob kopanju drenažnega jarka ob severni steni gorske hiša. Pod temelji severne stene je arheolog Robi Krempuš našel ostanke zida, za katerega pravi, da je tu stala peč za žganje apna. Pod estrihom sta namreč tanka plast z drobci opeke, drobci marmorja in kosi posteklenelega marmorja ter glaziran marmor. Ker je bila namembnost kletnih prostorov že vnaprej določena za poskuševalnico vin, so bile starejše najdbe in estrih zaščitene s filcem, peskom, podložnim betonom, na katerega je bil položen kvadratni opečni tlakovec. Ker so se v predelnih stenah ohranili baročni prehodi, smo zaradi razbremenitve teže lesenega stropa nad temenom ločnih zaključkov namesto enega prečnega nosilnega trama morali namestiti dva. Starejše omete smo ohranili v največji možni meri, tudi v ostenjih gotskih kletnih oken. V dveh oknih v vzhodni steni in v enem v severni steni so v omet vrezane črte, ki ponazarjajo kamnito zidavo. Restavrador Viktor Gojkovič je utrdil kamnite okvirje dveh gotskih portalov in na mesto manjkajoče gotske kletne line vstavil odlitek ohranjenega okna na levi strani severne stene. Pred izdelavo notranjih sušilnih ometov so zidarji gradbenega podjetja KUPOLA v zidne razpoke vbrizgali injektirno

maso. Po montaži lesenega stropa in vrat v dveh severnih portalih so se dela v kleti leta 2007 zaključila. V območju Zgornjega samostana so bili za infrastrukturne naprave izvedeni zemeljski izkopi. Vsi izkopi so potekali na trasah in na območjih, kjer je bil predhodno ugotovljeno nasutje, in ob arheološkem nadzoru Danijele Brišnik, Maje Bricelj ali Robija Krempuša. Izkop za telefonski kabel je potekal od zunanje omarice ob mostu čez Žičnico, pod zidom vrta, nato po sredini vrta, čez potok Kumenska voda do Malega stolpa. Na kopani globini 70 cm so bili samo ostanke strešnih opek, zidakov in ometov. Pri izkopu jame za greznico, globoke 230 cm, smo ob južni strani obrambnega stolpa z zunanjo kapelo našli le nasutino. Tudi izkopi jarka za infrastrukturne vode ob severni steni baročne in gotske hiše so bili arheološko nadzorovani, čeprav je bil na tem mestu leta 2000 narejen arheološki izkop. Pri izkopu jarka v globini 60 cm na dvorišču med gotsko hišo in refektorijem je plast nasutja globoka 40 cm, pod njo pa je ilovica. Ob vogalu stene refektorija je na globini 80 cm plast estriha. V arkadnem podhodu stavbe nekdanje prokurate so pod plastjo peska in opeke v globini 40 cm najdene mačje glave in pod njimi še plast estriha. Z namenom, da bi pred zrušitvijo zavarovali krogovičja gotskih oken v cerkvi sv. Janeza Krstnika, smo sneli in deponirali celotno krogovičje zahodnega gotskega okna in srednji del krogovičja tretjega okna v južni steni cerkve. Narasle vode potoka Kumenska voda so ob neurju, ki je 20. avgusta 2007 divjalo v kartuziji, odnesle prepustne cevi pod servisnim vhodom ob vzhodnem obzidju. Novi most, ki bi moral biti enako oblikovan kot vsi mostovi v dolini, ni bil narejen. Namesto tega je Bojan Podkrajšek na lastno pest naročil bager in izkopal luknjo za tri betonske kvadratne prepuste mosta. K sreči pri tem delu niso bile odstranjene arheološke plasti, ampak le nasutje. Ta most in kamnomet, kot zavarovanje poškodovanih bregovih potoka Kumenska voda, sta v vrsti del, ki sočasno narave in se pri obnovi Žičke kartuzije ne bi smela dogajati. V letu 2008 je bila v desnem traktu spodnjega baročnega poslopja, nasproti razstavnim prostorom, finalizirana t. i. velika baročna soba z banjastim obokom in vrezanimi sosvodnicami. Soba je namenjena dnevnim aktivnostim občasnih stanovalcev, za katere je nočni počitek predviden na zdaj neizkoriščenem podstrešju. Med baročno in gotsko hišo sta v manjšem trikotnem prostoru z renesančnim lesenim stropom urejena sanitarna prostora. Nekdanji prehod med prostori v visokem pritličju je ponovno odprt. V obeh sobah gotske hiše, ki sta namenjeni protokolu Občine

Slovenske Konjice, je Ivo Gričar na podlagi najdb in ohranjenih elementov narisal načrte za gotška okna in portal, ki jih je izdelalo kamnoseško podjetje STONEX iz Šentjurja pri Celju. K ohranjenemu nosilnemu prečniku renesančnega stropa so bile dodane stopnice, narejene po vzoru lesenega stropa v bližnji mali trikotni sobi. Tudi ostalo stavbno pohištvo je izdelalo podjetje OZARA iz Maribora. Vse kovaške izdelke je naredil kovač Milan Kokotec iz Žič. Na zahtevo lastnika in investitorja smo pristali, da se vitrajni zasteklitvi v gotških oknih doda še termopan zasteklitev. V prostorih so ohranjeni skoraj vsi najdeni gotški ometi. Vse naknadne preboje za vrata in okna so zidarji pozidali s kamnom ali opeko. Ko so zidarji pazljivo odstranili baročne in poznejše fasadne omete, smo določili obseg gotških ometov, ki se ohranijo in se pozneje restavrirajo. Na južni fasadi je ohranjena skoraj polovica gotških ometov. Novi manjkajoči ometi so po strukturi ometov podobni starim in narejeni tako, da je zidar nove površine ometal z grobo malto in površino nato postrgal z zidarsko žlico. Na severni in zahodni fasadi so na-

rejeni z zidarsko žlico glajeni ometi. Vse maltaste obrobe ob kamnitih okenskih okvirjih so izvedene v tehniki fino zaribanega ometa. Obnovitvena gradbenoobratna dela sta sofinancirala Občina Slovenske Konjice in Ministrstvo za kulturo RS. Na kamnitih kvadrnih na drugem oporniku na južni fasadi cerkve sv. Janeza Krstnika se je pojavila nova razpoka. Vidna je na vzhodni in zahodni strani opornika in poteka diagonalno od višine prvega zidca iz sredine opornika proti južni steni ter se konča nekje na eni tretjini višine okna. Nova razpoka je tudi na vzhodni steni Otokarjeve kapele, ki se začne v talnem zidcu na desni strani gotskega okna v pritličju in nadaljuje proti pomolnemu oknu erkerju. Tu je spodnji del razmaknjen. Razpoka se konča na desnem vogalu, nad erkerjem, kjer zdaj manjka kamen vogalnik. Videti je, kot da bi ga neka sila razstrelila. O novih poškodbah smo seznanili člane strokovne komisije, ki spremljajo obnovitvena v Žički kartuziji. Člani komisije so sprejeli sklep, da se takoj začne sanacija cerkve.

Bogdan Badovinac

Ostanki gotskega okna v zahodni fasadi »gotške hiše« (foto: B. Badovinac)

Špitalič pri Slovenskih Konjicah, zunanjščina »gotske hiše« pred beljenjem fasad (foto: B. Badovinac)

104

EŠD: 759

Naselje: **Špitalič pri Slovenskih Konjicah**

Občina: Slovenske Konjice

Ime: **Špitalič pri Slovenskih Konjicah – cerkev
Marijinega obiskanja**

Področje: UA

Obdobje: romanika

Restavrator Darko Tratar je na seji strokovne komisije članom podal poročilo o konservatorsko-restavratorskih delih v prezbiteriju v letu 2008 in pojasnil, da so bila zaradi stroškov demontaže velikega oltarja izvedena le pripravljajalna prezentacijska dela, ki so obsegala le odstranjevanje recentnih ometov na vzhodni steni ter delih severne in južne stene prezbiterija. Na predlog župnika Marjana Vetrnika je bila sprejeta odločitev, da se po končanih prezentacijskih delih oltarni nastavek iz leta 1848 ne vrne na menzo. Arhitektura velikega oltarja se začasno deponira v prostorih župnišča. Na oltarno menzo se postavijo le oltarni kipi. Načelno je bil sprejet predlog prezentacije oltarnih

kipov, ki ga je v skici predstavil restavrator Darko Tratar. Odgovorni konservator je člane komisije opozoril na dejstvo, da Župnijski urad Špitalič ni posredoval celostnega načrta elektroinstalacij – osvetlitve in ozvočenja, ki bi upošteval pripombe članov komisije na prejšnji seji – in da v nobenem primeru ne dovoli dodatnih posegov v kamnite kvadre prvotne romanske zidave. Člani komisije so sklenili, da v skladu z izhodišči v konservatorskem programu izbrani oblikovalec naredi načrt za izvedbo elektroinstalacij in celostno oblikovanje funkcionalne cerkvene opreme. Vsa funkcionalna cerkvena oprema je narejena v sodobni obliki s sodobnimi materiali in poenotena v vsem cerkvenem prostoru. Poti infrastrukturnih vodov in vsa nova oprema se vsebinsko prilagodijo prezentirani romaniki. Potrjen projekt izvedenih del se financira iz dela proračunskih sredstev, namenjenih za obnovo spomenika v letu 2009. Sprejet je bil program restavratorskih del za leto 2009. V prvi vrsti je treba dokončati konservatorsko-restavratorska in druga prezentacijska dela v notranjščini cerkve. V skladu z vsebino in obsegom restavratorskih del

se popravijo predračuni za naslednje postavke. Restavriranje dveh stranskih oltarnih nastavkov baročnega kiparja Ferdinanda Galla. Po demontaži oltarjev se restavrirajo romanska ometa in stavbna plastika na stenah za njima. Restavratorska dela se nadaljuje na zunanjsčini, kjer se obnovijo romanske stičene fuge in brazdajo novo vstavljeni kamniti kvadri. Kamnita romanska portala se restavratorsko obnovita po ostalih dokončanih delih na zunanjsčini.

Bogdan Badovinac

Južna stena prezbiterija z vklesano kineto za električni vod (foto: B. Badovinac)

105

ESD: 4053

Naselje: **Štanjel**

Občina: *Komen*

Ime: **Štanjel – cerkev sv. Danijela**

Naslov: *Štanjel*

Področje: *R*

Obdobje: *tretja četrtina 15. stoletja, prva četrtina 17. stoletja, 1609, druga polovica 18. stoletja*

Cerkev stoji sredi starega vaškega jedra. V osnovi gotška arhitektura, zgrajena v letih 1455–1460, je bila pozneje, v 16. in 17. stoletju barokizirana. Ob zahodni fasadi je bil prizidan zvonik.

Cerkev sv. Danijela predstavlja kvalitetno gotško cerkveno arhitekturo, delo Mojstra kranjskega ladijskega oboka; v poznejših obdobjih je bila predelana, barokizirana. Zazidane in preoblikovane so bile okenske odprtine, dodan je bil nov zvonik, kamnita skrilarsta kritina je bila nadomeščena s korci, z oboka v notranjsčini prezbiterija so bila odstranjena gotška rebra, ob zahodni steni ladje pozidan pevski kor. Sicer pa cerkev ni doživela večjih prezidav. Čeprav je originalna gotška arhitektura skoraj v celoti ohranjena, ima cerkev v notranjsčini skoraj povsem baročno podobo, ki pa deluje precej skromno. Edini preostali gotški element v notranjsčini cerkve je slavolok prezbiterija.

Glede na nadpovprečno kvaliteto gotške arhitekture se je postavljalo vprašanje glede morebitne prisotnosti sodanih, gotških poslikav.

Prve sonde so bile narejene pri tleh brez pomoči lestev in odrov leta 2004. Takrat je bil ugotovljen na spodnji polovici sten prezbiterija novejši omet, na stenah ladje ni bilo najdenih poslikav, le na desni strani slavoločne stene je bil najden poslikan omet z rdečimi gotskimi tekstilnimi vzorci na oker podlagi.

Sedanje sondiranje je bilo opravljeno pred pleskanjem notranjsčine cerkve. Ugotovljene so bile tri plasti ometov. Najstarejša je gladek gotški omet, druga je verjetno iz 18. stoletja, ko je bila barokizirana notranjsčina, tretja plast ometa, najdena predvsem na spodnji polovici sten prezbiterija, pa je iz prve polovice 20. stoletja.

Za levim stranskim oltarjem, pozidanim v kotu ob slavoločni steni, je bila najdena freskoposlikava. Ker ni vidna iz ladje, delno ni bila prekrita s poznejšimi ometi in beleži. Gre za dve sliki, med katerima je v kotu presledek. Obe sta šilasto zaključeni. Vidni so dekorativni pasovi in vrhnja dela prizorov, na severni steni glava mladeniča z rdečim pokrivalom in konjska glava. Preostala poslikava je zakrita z baročnim oltarjem. Po stil-

nih značilnostih sodeč, gre za freskoposlikavo iz druge polovice 15. stoletja. Površina poslikave je pretrgana z velikimi luknjami, vsekanimi v zid. Glede na presledek med slikama in njuno obliko se predpostavlja, da je poslikava del dekoracije nekdanjega gotskega stranskega oltarja, nad katerim se je razprostiral na stebrih stoječi, šilasto ločno obokan zidan baldahin, znotraj katerega je bila tudi najdena poslikava. V 17. stoletju je bila okrog baldahina v »a secco« tehniki naslikana še temno modra/rdeča zavesa z zlatimi cofki. Sledovi enake zavesa in gotski tekstilni vzorec, najdeni tudi ob desnem stranskem oltarju, namigujejo na to, da je stal tudi na tej strani že gotski stranski oltar, bolj ali manj simetričen levemu. Ker sedanji zidani kamniti oltar onemogoča dostop do stene, tega ni bilo mogoče preveriti.

Sondiranje na stenah prezbiterja ni odkrilo poslikav. Obok prezbiterja je bil v 18. stoletju močno predelan. Odstranjena so bila rebra. Polja gotskega oboka so imela vsaka svojo orientacijo, z barokizacijo pa so to odpravili tako, da so tisto polovico polja, ki je izstopala iz nove površine oboka, odbili, polovico, ki je bila prenizka, pa obložili s tudi več kot 10 cm debelo plastjo ometa. Za to so uporabili drobce lehnjaka, ki so ga odbili z oboka. Grobim baročnim posegom navkljub so se na oboku prezbiterja ohranili ostanki gotskih posli-

kav. Stopnja njihove ohranjenosti ni znana, lahko pa se predvideva, da je poslikava na poljih ob zidu, razen natolčenosti zaradi boljšega oprijema ometa, ohranjena. Centralna polja oboka tudi zaradi sedanje, sicer nezanimive poslikave, niso bila sondirana. Mogoče je, da so v celoti ohranjena ali pa v celoti uničena. Za druga polja pa se lahko predvideva, da so bolj ali manj polovično ohranjena. Glede na sondirano kaže, da polja ob stenah niso bila figuralno okrašena, temveč enakomerno modre barve, na kateri morda lahko predvidevamo zvezdice. Za modro barvo je bil uporabljen azurit. Za druga polja se glede na opravljene sonde predvideva, da so bila okrašena s figuralno dekoracijo po kateri od ustaljenih shem.

Z dosedanjim sondiranjem smo bolj ali manj pojasnili obseg poslikav v cerkvi sv. Danijela v Štanjelu. Te so bile nad stranskima oltarjema v ladji in na oboku prezbiterja. Obok je močno predelan, ob straneh sta pozidana novejša baročna oltarja, ki v celoti zakrivata poslikavo. Vidni obraz za levim oltarjem, uporaba azurita na oboku in sama arhitektura kažejo na precej visoko raven kvalitete poslikave. Za natančnejšo podobo bi bilo treba opraviti dodatno, bolj obsežno sondiranje.

Literatura: R. Peskar, Gotska arhitektura na goriškem Stavbarske delavnice (1460–1530), Nova Gorica 1999

Andrej Jazbec

Detajl poslikave za levim stranskim oltarjem z glavo mladeniča (foto: A. Jazbec, 2008)

106

EŠD: 791

Naselje: **Turnišče**

Občina: Turnišče

Ime: **Turnišče – cerkev Marijinega vnebovzetja**

Področje: R

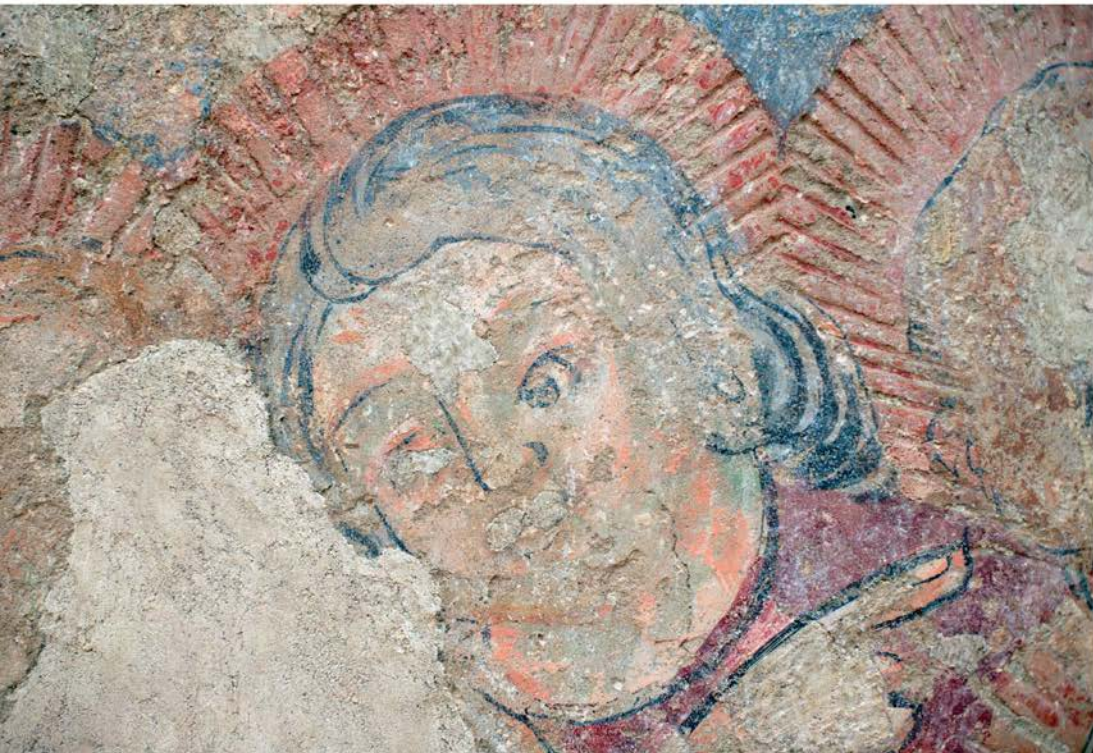
Obdobje: prva polovica 13. stoletja, 14. stoletja

Na pobudo Pokrajinskega muzeja Murska Sobota, ki je pripravljala razstavo z naslovom Umetnine iz Prekmurja, so bili jeseni 2008 opravljeni konservatorsko-restavratorski posegi na petih snetih freskah iz Turnišča, ki so bile do tedaj shranjene v depoju Restavratorskega centra ZVKDS v Ljubljani.

Freske je pred tridesetimi leti snel z zidov in restavriral Ivan Bogovčič. Štiri freske, Apostoli (avtor Janez Akvila in delavnica, 1383, sneta z južne stene starega prezbiterja), Sv. Krištof (avtor Janez Akvila in delavnica, 1389, sneta z južne

fasade stare cerkve), Sončna ura (neznani avtor, 1383?, sneta z južne fasade stare cerkve (nad streho nove severne ladje) in Zadnja večerja (neznani avtor, 1868, sneta s slavoločne stene ladje), so bile nameščene na nov premični nosilec (»sendvič« plošče). Od takrat so bile nezaščitene shranjene na različnih lokacijah. Zaradi tega se je na površini fresk nabrala plast prahu in nečistoč, nastale pa so tudi mehanske poškodbe na dekorativnem ometu. Na teh štirih freskah smo zakitali mehanske poškodbe na dekorativnem ometu ter ga ponovno tonirali. S pete, še neobdelane freske z neznanim motivom (avtor Janez Akvila in delavnica, 1383, sneta z južne stene starega prezbiterja) smo odstranili odvečni omet na hrbtni strani, armirali njen hrbet ter jo nalepili na nov nosilec. Sledili so izdelava dekorativnega ometa, kitanje in retuša. Vseh pet fresk je prepeljanih v Pokrajinski muzej Murska Sobota.

Jelka Kuret

Turnišče, cerkev Marijinega vnebovzetja, freska Apostoli – detajl (foto: T. Benedik)

107

EŠD:794

Naselje: **Ukanc**Občina: **Bohinj**Ime: **Ukanc – vojaško pokopališče iz prve svetovne vojne**Naslov: **Ukanc**Področje: **Z**Obdobje: **prva svetovna vojna, 1914–1918**

Na vojaškem pokopališču v Ukancu so med prvo svetovno vojno, med junijem 1915 in novembrom 1917, pokopavali padle in v bolnišnicah umrle vojake avstro-ogrske vojske s soške fronte in zaledja. Pokopališče leži na položnem pobočju tik pod spodnjo postajo gondolske žičnice za Vogel, nad cesto, ki vodi proti slapu Savica. Na pokopališču v Ukancu je v ravnih vrstah 282 grobov, obdanih z naravnimi kamni in opremljenih z lesenimi križi na betonskih podstavkih, na katerih so kovinske ploščice z imeni vojakov. Z imeni je opremljeno le 221 grobov, znano pa je, da je v nekaj grobov pokopanih po več vojakov. Zadnji grob nosi številko 296, v njem pa je pokopan neznan ruski vojni ujetnik. Okoli pokopališča je postavljena lesena ograja, vhod v pokopališče pa je nekaj metrov nad levim robom ceste. Vhod je zaprt z železnimi kovanimi vrati in s portalom, na katerem sta letnici 1915–1917. Nekaj metrov naprej je na levem delu pokopališča okoli 1,5 m visok spomenik iz naravnega kamna, posvečen padlim braniteljem Krna v letih 1915–1916. Na spomeniku sta napisana v nemščini in slovenščini.

Sredi pokopališča stoji lesena kapelica iz smrekovih okroglic, krita s skodlami in opremljena z majhnim zvonikom in križem. Nad vhodnimi dvokrilnimi vrati je pritrjena lesena tabla z napisom: »POTOMCI! OŠTANITE SI EDINI, DA ZAMAN NAŠO NISMO KRI PRELILI«. Na pokopališču so pokopani predvsem vojaki slovaške, madžarske, poljske, ukrajinske in slovenske narodnosti ter nekaj vojakov drugih narodnosti, poleg tega pa je na pokopališču nekaj grobov neznanih vojakov. Poleg avstro-ogrskih so tu tudi grobovi 17 ruskih, dveh romunskih in enega italijanskega vojnega ujetnika ter enega civilnega nosača.

Nekatere fotografije iz časa prve svetovne vojne prikazujejo kapelo brez fasadnih lesnih oblog, torej kot odprto lopo na lesenih stebrih, ki je najverjetneje prvotno imela funkcijo poslovilnega odra, kamor so pred pokopom polagali s fronte in iz vojaških bolnišnic pripeljane umrle vojake. V kapelo vodi nekaj stopnic, zidanih iz kamna. Levo in desno od stopnic sta na betonska podstav-

ka položeni kovinski topovski granati. Sklepamo, da so zaradi funkcionalnih potreb in komemoracij konstrukcijo odprte lope ob koncu vojne, ko se je pokopavanje padlih v zaledju soške fronte zaključilo, spremenili v kapelo zaprtega tipa. Stranice lope so ojačili z rastrom diagonal, polja med diagonalami pa zapolnili z okroglicami. Tako so obenem uredili problem zavetrovanja in fasade kapele. Takrat so najverjetneje kapelo opremili s skromno leseno opremo (za stopnico visok lesen premični oder z oltarjem). V leseno ploščo na spodnjem delu oltarja je z žganimi črkami vrezano: »Erbauer Ldst. ing. BMSTR OTTO ALTER.« Leta 2008 je Zavod za varstvo kulturne dediščine, OE Kranj, opravil detajlni pregled lesene vojaške kapele in s sondiranjem konstrukcije na kritičnih mestih ugotovil stopnjo ohranjenosti lesene konstrukcije. Vsi konstrukcijski deli kapele so iz smrekovega lesa, tudi fasadne okroglice, pod in obloge v notranjosti. Ob ugotavljanju stanja lesenih leg je bilo hkrati ugotovljeno nekaj zunanjih večjih razpok na betonskih temeljih, ki kažejo na novejši lom in rahlo posedanje temelja, kar je rezultat potresov v zadnjih desetih letih. Razpoka omogoča vdor vode v notranjost temelja vse do notranjega nasutja za temeljnim zidom ter koncentracijo vode na vogalih, kar v pogojih zmrzovanja razganja temelj kapele.

Ugotovljena je bila popolna dotrajanost strešne kritine, skodel in lesenih žlebov, na katerih je bila gliva (pisana ploskocevka – *Trametes versicolor*). Gliva je napadla tudi dele ograje na pokopališču. Ob sondiranju objekta so bili vzeti vzorci lesa za laboratorijsko preiskavo zaščitnih premazov. Vzorci lesa kapele so bili laboratorijsko pregledani v Restavratorskem centru v Ljubljani (pregled opravila ekipa Nemeč, Fister, Padovnik). Laboratorijske preiskave so bile namenjene ugotavljanju vrste dosedanjih barvnih zaščitnih premazov. Iz vsebine poročila laboratorijskih preiskav je razvidno, da so bili vzorci pregledani s stereomikroskopom. Vzorci slikovnih slojev so bili vgrajeni v poliestrsko smolo, zbrušeni in spolirani. Tako pripravljene preseki so bili preiskani z optičnim mikroskopom v vidni svetlobi. Vzorci so bili pregledani tudi z optičnim mikroskopom v ultravijolični fluorescenci (UVF). Izdelane so bile fotografije, rezultati preiskave bodo služili za karakterizacijo in identifikacijo materialov in tehnike. Les oziroma pore lesa so na vseh treh vzorcih prepojene z lakom, kar se najbolj vidi v ultravijolični svetlobi. Na vseh treh vzorcih sta razvidna dva sloja laka, premaza sta si med seboj različna. Na podlagi dodatne FTIR-raziskave domnevamo, da je premaz iz sušечеge olja ali alkidne smole, ki vsebuje polni-

lo. Konstrukcijski deli kapele so bili ob sondiranju pregledani tudi z vidika ohranjenosti oziroma patologije lesa. Sondiranje je bilo dokumentirano. Po pričakovanju so največje poškodbe lesa vidne na stiku lesene lege in neizoliranega betonskega temelja, kjer je zaradi gozdnih klimatskih pogojev, velikih količin padavin in visoke relativne zračne vlage prisotno kontinuirano vlaženje kapele. Zlasti so močanju in kapilarni vlagi izpostavljene lege in nosilni vertikalni les, ki je v direktnem stiku s temeljem. Problem je tem večji, ker je kapela zaprta in zelo slabo zračena. V času turistične sezone so odprta le okna na vratih. Zaradi vlage je les na legah strohnel, prizmatični razpad lesa pa kaže na rjavo trohnobo lesa. Vertikalni nosilni stebri so se zaradi trohnoobe zdrobili in posedli, na mestih strohnelega in odpadlega lesa pronica voda v notranjost kapele in se za leseno oblogo izceja v pod. Vlažno nasutje pa omogoča intenzivno navzemanje vlage in s tem zlasti trohnenje spodnjih ploskev desk poda. Ob sondiranju tal smo ugotovili, da so poleg desk strohnele tudi kotne letvice in deli notranje lesene obloge, največje so poškodbe na vogalih kapele. Pod deskami poda kapele ni nobene podkonstrukcije, ki bi omogočala vsaj minimalno zračenje in bi imela funkcijo dilatacije med nasutjem in lesenim podom. Torej ležijo deske neposredno na vlažnem nasutju. Kljub zaščiti lesa z lazurnimi barvnimi premazi so v višini močnejšega vlaženja približno 40 cm nad temeljem vidni znaki dotrajanosti lesa. Na podlagi izrazitih znakov napada insektov in pozneje še lesnih gliv sklepam, da je bil uporabljen slabo odporen les. Zanimivo je, da so zaradi estetike kapele prav stik lege in temelja še dodatno zaprli s krajniki. S tem je bilo omogočeno zadrževanje vode na stiku lege in posledično tudi večji kapilarni dvig vlage v les. Razen z lesenimi krajniki so v upanju, da bodo vodo spravili proč od lege, stik zaprli z različno debelo plastjo cementne malte in s tem po nepotrebem povzročili še dodatne težave. Cementna obloga vpija vlago, jo prenaša na les in poleg tega se ob sušenju cementna malta krči, nastanejo lokalne razpoke in nova špranja na stiku. Voda najde ponovno pot skozi špranjo, le da zdaj še težje odteka oziroma se še bolj zadržuje med malto in lesom. S pravilno rešitvijo detajla lahko rešimo ves objekt ali ga v nasprotnem primeru uničimo. Poudarek je na konstrukcijski zaščiti, torej v projektiranju in pravilni rešitvi posameznega detajla, ki mora vedno biti usklajen in v funkciji ohranjanja celote. Estetsko, oblikovno, tehnično in materialno merilo projektiranja morajo upoštevati potrebo po konstrukcijski zaščiti in morajo biti v funkciji zaščite detajla in celote. Kapela v Ukancu

je tipičen primer, ko je bilo zaradi estetike narejeno veliko napak, ki jih je v prihodnjih posegih treba odpraviti. Tukaj se zastavlja vprašanje, kako projektirati estetsko in hkrati funkcionalno. Zaradi posedanja kapele so se pojavile špranje tudi na strehi, ki je zato ponekod zamakala in propadla. Kljub svetovanju Zavoda, da se najprej na kapeli izvede obnova kritičnega spodnjega dela kapele, in to vsaj v višini vidnih poškodb, je bila v letu 2008 kapela prekrita z macesnovimi škodlami dolžine 60 cm (trojno kritje). Ob prekritju strehe sta bila urejena izolacija in tesnjenje ob zvoniku s križem, urejeno je bilo tudi prezračevanje strehe. Nameščeni so bili tudi novi lesení žlebovi. Prekritje kapele je finančno omogočilo društvo za ohranjanje vojnih grobišč Krajczaros Alapitvány z madžarskega Szekesfehervarja v sodelovanju z Ministrstvom za delo družino in socialne zadeve RS. Za predlagano obnovo spodnjega lesenega dela kapele namreč ni bilo zadosti finančnih sredstev. Šest članov omenjenega madžarskega društva je že leta 2007 zamenjalo vse križe na pokopališču, uporabljen je bil odporen les akacije. Delali so prostovoljno in pod strokovnim nadzorom Zavoda, ki jim ni dovolil uporabe kislin in okolju neprijaznih kemičnih premazov. Člani omenjenega društva so namreč nekaj let prej brez vednosti in soglasja Zavoda postavili na samem pokopališču leseno informativno tablo v madžarskem jeziku, pri čemer so, ne oziraje se na dejstvo, da delajo na grobišču in v območju Triglavskega narodnega parka, uporabili okolju neprijazne premaze. V zvezi s prekritjem strehe je zavod pred posegom izrazil pomislek, da lahko pride ob prihodnji sanaciji temelja in premikih konstrukcije do novih poškodb na obnovljeni strehi. Kljub strokovnim pomislekom je bil sprejet sklep, da je tveganje sprejemljivo in da se kapela prekrije. Za celostno obnovo kapele je Zavod podal kulturnovarstvene pogoje, med katerimi je bil tudi ta, da se problematični detajli konstrukcije rešijo projektno oziroma se s projektom predvidi ustrezno prezračevanje kapele, izvede sanacija razpok temelja, prepreči zamakanje leg in nosilnih vertikal ter uredi nov pod. Za predvidene posege je pogoj uporaba naravnega odpornega lesa. Glede na stopnjo zračne vlage v okolju smo predlagali macesnov les. Ob pogoju pravilne ureditve izolacije, odvodnjavanja, prezračevanja in detajlov konstrukcijske zaščite se za nosilne dele konstrukcije izbere tudi zračno suh smrekov les. Predvideni so bili tudi drugi restavratorski posegi na pokopališču (ureditev drenaže, obnova spomenika braniteljem Krna, obnova informativnih panojev in napisov na spominski plošči ob centralnem križu, restavriranje portala ob vhodu na

pokopališče, namestitev kamnitega praga, ureditev zaklepanja kovinskih vrat, ureditev ograj in dostopne poti). Predvidena je tudi odstranitev lesene informativne table, ki so jo postavili Madžari brez

vednosti in soglasja zavoda. Tekst v madžarskem jeziku bo urejen v sklopu obnove obstoječega informativnega panoja ob vhodu na pokopališče.

Renata Pamić

Ukanc, vojaško pokopališče iz prve svetovne vojne, obnova strehe na kapeli in križu (foto: R. Pamić)

108

EŠD: 23640

Naselje: Velike Žablje

Občina: Ajdovščina

Ime: Velike Žablje – vas (Batova kapelica ali znamenje V Prontu)

Naslov: Velike Žablje 23

Področje: E

Obdobje: 19. stoletje

V gručasti vasi Velike Žablje v Vipavski dolini stoji kar devet znamenj. Med njimi je t. i. Batova kapelica oz. znamenje V Prontu. Kapelica stoji ob glavni cesti v jedru vasi in je last družine Bat.

Ker je kapelico odprtega tipa z lesenim razpelo

v niši zob časa in promet že močno načel, se je lastnik odločil, da jo bo obnovil. Tako je bila sanirana korčna dvokapnica, profilirani okrasni elementi (pilastra in strešni venec), s fasad so bili odstranjeni recentni beleži, očiščena kamnita polica v niši in pokrpan omet. Zunanje in notranje stene so prebeljene glede na barvno študijo. Zaradi zamakanja vode je bila ob kapelici izvedena drenaža. Leseno razpelo (ljudsko delo), ki je bilo v razpadajočem stanju (zaradi lesne gnilobe večje poškodbe na nogah, razmajanih stikov rok s telesom v rami, odlomljenega levega zapestja in docela razpokane barvne plasti), je bilo restavrirano.

Andrejka Ščukovič

Obnovljena Batova kapelica v Velikih Žabljah (foto: A. Ščukovt, 2008)

109

EŠD: 2484

Naselje: **Veliki Ćirnik**Občina: *Sevnica*Ime: **Veliki Ćirnik – cerkev sv. Križa**Področje: *UA*Obdobje: *pozna renesansa, barok*

Dolgotrajna obnova zunanjšine cerkve, ki se je začela leta 2000 v obratnem vrstnem redu z obnovo streh ladje, prezbiterija in zakristije, se je končala leta 2008 z obnovo zunanjšine zvonika. Ker so bili ometi na zunanjšini ladje, prezbiterija in zakristije leta 2002 narejeni brez predhodnih raziskav, so edini merodajni podatki o stavbnem razvoju zapisani v knjigi Zgodovina župnije Šent Rupert na Dolenjskem Ivana Steklase. Pri prezentaciji zunanjšine cerkve smo glede na ohranjeno arhitektonsko poslikavo zvonika in konservatorjevo skico ohranjenih poslikav ladje in prezbiterija izdelali rekonstrukcijski načrt poslikave s kasetami v rdeči barvi med belimi obrobo. Pole, barvane v rdeči barvi, so bile prvotno narejene v grobem ometu. Ometan in barvan rdeče je bil tudi pristrešen talni zidec iz lehnjaka, ki je na severni steni prezbiterija prekinjen. Tu je bil verjetno prvotni vhod v prezbiterij. Kamnit portal v južni steni ladje iz 17. stoletja je ostal neobdelan in prav tako notranji kamniti okenski okvirji. Strehe, ki so bile na novo prekrite z bobrovcem, imajo široke žlote in bakreno obrobo na kapu. Župnijski urad Šent Rupert na Dolenjskem, ki je v celoti financiral obnovitvena dela, si ob dreznih izkopih ni zagotovil prisotnosti arheologa pristojnega zavoda. Pri sondiranju ometov na zvoniku v letu 2007 smo odkrili v omet vtisnjene črte, del starejše poslikave z motivom šivanega roba. Odkrit je bil tudi horizontalni pas, ki je bil vezan na poslikavo vogalov. Ta starejša plast je bila brez sledov barv. Ker smo imeli za rekonstrukcijo te poslikave premalo podatkov, smo upoštevali celostni vidik prezentacije cerkve in župnijskemu uradu posredovali rekonstrukcijski načrt za izdelavo arhitektonske poslikave z lizenami v rdeči barvi in belimi obrobo lin in vhodov v zvonico. Dotrajana in poškodovana kritina iz pocinkane pločevine na rombasti strehi zvonika je bila zamenjana z novo bakreno pločevino. Kovani križ s pozlačenim jabolkom je obnovljen. Obnovljena profilirana platišča ur z rimskimi številkami so brez kazalcev baročnih oblik. Namesto trikotno zaključenih zvončnih lin so narejeni segmentni zaključki in k temu dodane preoblikovane starejše oknice. Izstopajoč kamnit talni pristrešen izzidek je ometan s sanirnim ometom in ni barvan v osnovnem rdečem tonu fasad.

Bogdan Badovinac

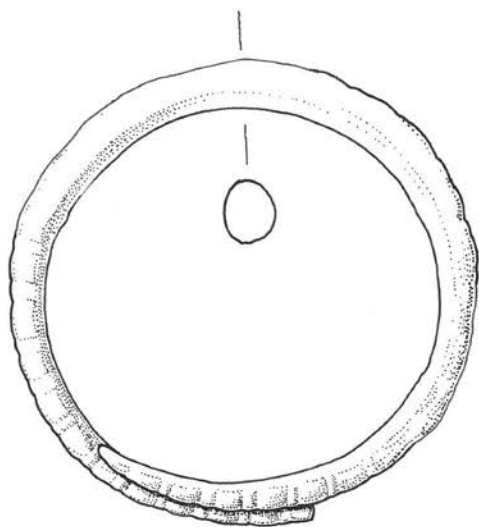
Pogled na del obnovljene zunanjšine cerkve sv. Križa
(foto: A. Plevčak)

110

EŠD: /

Naselje: **Vinkov Vrh**Občina: *Žužemberk*Področje: *A*Obdobje: *starejša železna doba*

Študentje arheologije Univerze iz Münchna so septembra 2008 ob obhodu s prazgodovinskega območja na Vinkovem Vrhu našli bronasto starejšezelznodobno zapestnico. Zapestnica je ležala na parc. št. 1489, k. o. Vinkov Vrh. Zapestnica je bila najdena na območju, kjer smo pričakovali nadaljevanje gomilnega grobišča, a se gomile zaradi oranja ne vidijo več. Zapestnica s presegačočima koncema kaže znake starih poškodb, zato domnevamo, da je bila z oranjem (ki je bilo na tem mestu po več letih premora ponovno opravljeno v začetku leta 2008) samo prestavljena, iz konteksta iztrgana pa že prej.
Borut Križ

Bronasta starejšeeželeznodobna zapestnica, najdena na Vinkovem Vrhu.

111

EŠD: 12173

Naselje: **Vipava**

Občina: Vipava

Ime: **Vipava – arheološko najdišče Bela in Grublje**

Področje: A

Obdobje: rimsko obdobje

Arheološka lokacija Vipava – Telovadnica leži na zahodni strani struge Bele, ob cesti iz Vipave proti Vrhpolju, severno od objekta Vojašnice Janka Premrla - Vojka. V marcu 2008 smo na parc. št. 2394/1, 2395, 2396 in 2397, kjer je Ministrstvo za obrambo Republike Slovenije načrtovalo in financiralo izgradnjo telovadnice, izvedli predhodno arheološko sondiranje, ki je dalo pozitivne rezultate. Dokumentirali smo ostanke rimskodobne kamnite strukture v sondi 4, vkope – stojke v sondi 5, v sondah 6 do 9 pa posamezne rimskodobne najdbe (Bratina 2008, Vipava – Telovadnica. Poročilo o predhodnem arheološkem sondiranju v območju arheološke dediščine Vipava – arheološko najdišče Bela in Grublje, ZVKDS, OE Nova Gorica).

Na podlagi rezultatov sondiranja smo v u avgustu 2008 izvedli zaščitna arheološka izkopavanja. Raziskano območje je obsegalo 2500 m². Po strojnem

odkopu 30 cm orne zemlje se je pokazalo, da prodnata geološka podlaga na celotnem najdišču rahlo valovi. V zahodnem delu najdišča je prod le 40 cm pod današnjim nivojem, kar pomeni, da so bile vse morebitne arheološke plasti na tem delu že preorane. Intaktne arheološke depozite smo razen na boljše ohranjenem vzhodnem delu tako pričakovali le tik nad geološko podlago oz. vkopane vanjo.

Plasti pod ornico smo odstranjevali ročno po stratigrafski metodi. Dokumentiranje je zajemalo geodetske izmere in računalniško obdelavo geodetskih izmer, fotografiranje in izdelavo fotokic, opisno dokumentiranje posameznih stratigrafskih enot ter dnevnik arheoloških del.

Celotno najdišče so poleg oranja v preteklosti močno poškodovali mlajši vkopi – vojaški jarki, ki so potekali vzporedno v smeri vzhod–zahod.

Na zahodnem robu izkopnega polja smo dokumentirali skromno ohranjene ostanke objekta s kamnitim temeljem dimenzij vsaj 8 x 10 m, južno in vzhodno od njega pa se pojavljajo jame, ki smo jih interpretirali kot stojke – ostanki lesenih struktur. Glede na očitno razvrstitev jam v tri skupine lahko predvidevamo vsaj tri lesene objekte (glej generalni tloris). V povezavi z ostankom kamnitih temeljev in ostanki lesenih struktur razumemo tudi večjo jamo na južnem robu izkopnega polja (SE 175), ki smo jo interpretirali kot rimskodobno odpadno jamo. Zapolnjena je bila z izrazito temnim sedimentom, z odlomki antičnega gradbenega materiala, živalskimi kostmi in odlomki lončenine.

Na prostoru med kvadrantom S in W je bil nivo proda manj kot 30 cm pod današnjo površino, in v tem delu arheološki ostanke niso bili ohranjeni.

Na vzhodnem robu najdišča je bilo ohranjenih več rimskodobnih struktur. Linija masivnega zidu izpričuje obstoj večjega zidanega objekta. Zid poteka v smeri SZ–JV, grajen je na dve lici iz večjih prodnikov, vmes so manjši kamni, kot vezivo je uporabljena malta, ki vsebuje droben prod. Temelj zidu je sestavljen iz ene do dveh linij velikih prodnikov, brez veziva, vkopan je v geološko podlago – prod. Zid je ohranjen skupaj s temeljem do višine 60 cm, širok je 88 cm, proti jugu se nadaljuje v profil izkopnega polja, proti severu pa smo ga dokumentirali do linije sonde 7.

Nanj se je glede na smer na severozahodnem robu verjetno naslanjal tudi temelj zidu SE 179. Severovzhodno od zidu smo dokumentirali del nasute površine – poti, na kateri smo našli nekaj rimskodobnih najdb. Pot se je v tlorisu videla kot svetlejša lisa vrodu širine 1,20 m, vodila je v smeri S–J in se nadaljevala v severni profil iz-

kopnega polja, na jugu pa so jo uničili vojaški jarki in melioracijski jarek.

V bližini poti smo dokumentirali manjšo antično jamo in del jarka, zapolnjenega z večjimi prodniki, ki so ga v južnem delu prav tako poškodovali mlajši jarki.

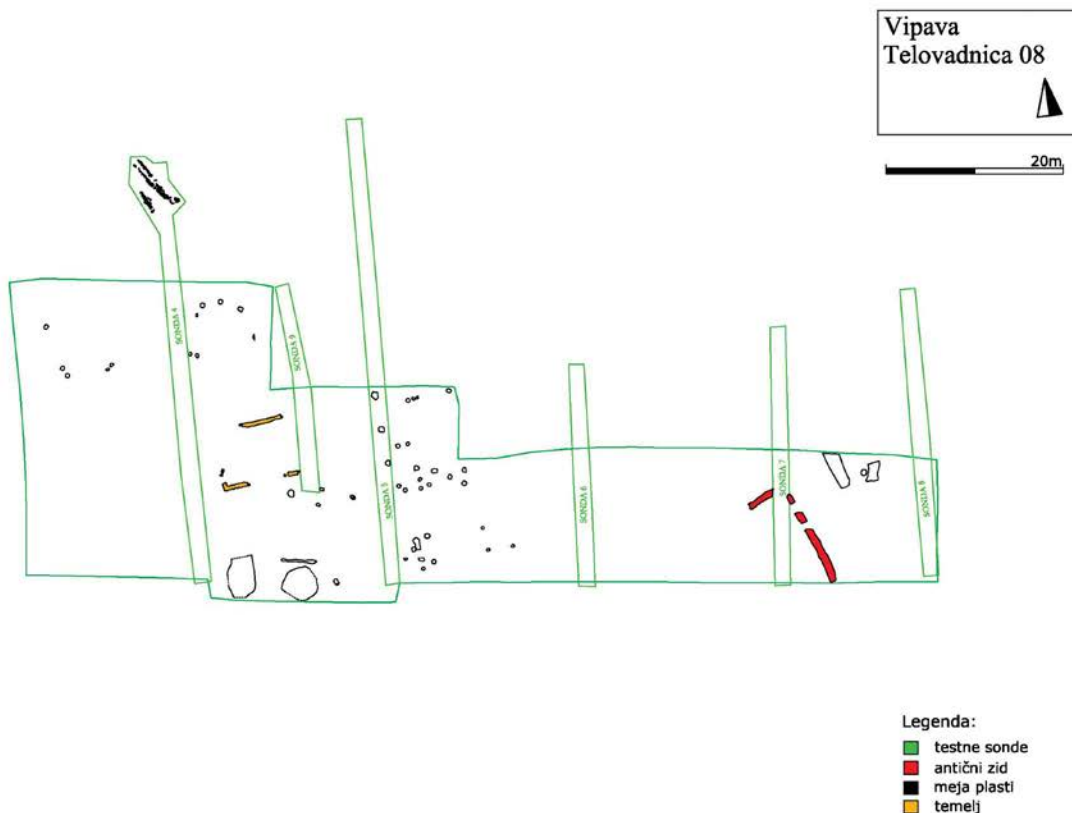
Glede na dokumentirane zidane ostanke predvidevamo, da smo ob teh izkopavanjih zajeli zahodni rob rimskodobne naselbine (Osmuk, N. 1985, V Beli, Varstvo spomenikov 27, 263. Osmuk, N. 2006, Vipava – arheološko najdišče Bela in Grublje, Varstvo spomenikov 39–41, 235. Osmuk, N. 2007, Vipava – arheološko najdišče Bela in Grublje, Varstvo spomenikov 42, 183), ki se zagotovo širi južno, severno in vzhodno od raziskanega prostora. Na podlagi novčnih najdb (Talajjić, A. 2009, Opredelitev novcev z najdišča Vipava – telovadnica 2008) in odlomkov keramike lahko trdimo, da je naselbina živela od konca drugega do konca

4. stoletja našega štetja. Edina najdba, ki prča tudi o poznejši poselitvi, je zaenkrat bronast pasni jeziček, značilen za avarsko pasno garnituro.

Izkop testnega jarka pravokotno na tok Bele ni pokazal nobenih znakov prekinitve v sedimentaciji na aluvialnem vršaju in morebitnega nastanka (pokopanih) tal ter s tem potencialne (paleolitske) hodne površine (Verbič, T. 2008, Poročilo o geološkem in pedološkem pregledu lokacije arheoloških izkopavanj ob vojašnici v Vipavi, Ljubljana 2008).

Investitorju smo glede na dobro ohranjenost rimskega zidu predlagali, da ga ohranimo na tem mestu in ga primerno nakažemo (smer in debelina zidu) v sklopu novogradnje ter postavimo informativno tablo s prikazom rezultatov zaščitnih arheoloških izkopavanj.

Vesna Trtnik

112

EŠD: 819

Naselje: **Vipavski Križ**

Občina: *Ajdovščina*

Ime: **Vipavski Križ – mesto**

Naslov: *parc. št. 1819, k. o. Vipavski Križ*

Področje: *E*

Obdobje: *21. stoletje*

Na mestu objekta, porušenega po drugi svetovni vojni, v eni od t. i. kriških gas, je investitor

Franko Furlan med letoma 2006 in 2008, sezidal nadomestno stanovanjsko hišo. Objekt je bil v dveletnem časovnem obdobju sofinanciran s t. i. kulturnim tolarjem.

V letošnjem letu je bil objekt dokončan in vseljen. Izdelan je bil fasadni omet, prebeljeni sta bili severno in južno pročelje, iz žganega peščenjaka so bile montirane zunanje okenske police in nameščena je bila lesena balkonska ograja.

Andrejka Ščukovt

Pogled na južno pročelje hiše v Vipavskem Križu (foto: A. Ščukovt, 2009)

113

EŠD: 820

Naselje: **Vipolže**

Občina: Brda

Ime: **Vipolže – Vila Vipolže**

Naslov: Vipolže

Področje: R

Obdobje: 14. stoletje, prva polovica 17. stoletja

Dvonaadstropna renesančna vila s poudarjenimi stolpi ob straneh pročelja in ostanki parka z velikima cipresama stojijo na robu vasi nad vino-gradi. Na tem mestu je prej stal srednjeveški grad. Osrednje poslopje je za pol etaže višje od stolpov, prislonjenih ob straneh.

Vila je opuščena, brez funkcije in stavbnega pohištva, razen vhodnih vrat in prostorov ob levem stolpu, kjer deluje mladinska skupina. Strop kleti in pritličja je v celoti obokan, zgornja, podstrešna etaža, ki je bila lesena, pa manjka. Prostori so prazni in nevzdrževani, oboki nad stopnišči in hodnikom so razpokani in podprti s tramovi. Na stenah SV stopnišča na podstrešje je freskoposlikava, verjetno iz 17. stoletja, ki prikazuje severnjaške podeželske trge in vasi. Kot kaže, je bil tu nekdanj urejen manjši prostor. Poslikava je v precejšnji meri ohranjena, vendar v slabem stanju. Prisotne so obsežne lakune, odstopanje ometov od podlage, spolverizirana barvna plast, vreznine in podpisi obiskovalcev opuščene dvorca, debela plast prahu in umazanije.

Sondiranje je bilo opravljeno z namenom ugotoviti plasti ometov in opleskov v notranjščini dvorca ter možne poslikave. V vsakem prostoru je bila narejena stratigrafija in preverjene so bile bolj reprezentančne točke, kot je sredina stropa, nad vrati in okni ter stene.

Ugotovljene so bile ena do dve plasti ometa, več plasti belih beležev in ponekod oker in siv belež. Prvoten omet je bil zelo kvaliteten, lepo zaglajen, belež je bil nanesen še na svežo malto. Posamezne plasti beležev so bile nanesene enakomerno po vseh stenah in, kjer je bil, po oboku. Nikjer ni bilo najdenih nití najmanjših sledi kakršne koli dekoracije, kaj šele poslikave.

Razen že znane poslikave v dvorcu ni bilo najdenih sledov drugih preslikav. Najstarejši omet je verjetno prvoten iz časa prezidave srednjeveškega gradu v renesančno vilo. Vsi prostori so bili vedno po-barvani enobarvno brez kakršne koli dekoracije. Sondiranje sva izvedla Andrej Jazbec in Miran Cencič.

(Literatura: H. Seražin, Kultura vile, Trst 2008)

Andrej Jazbec

114

EŠD: 9679

Naselje: **Vitna vas**

Občina: Brežice

Ime: **Vitna vas – hiša Vitna vas 12**

Naslov: Vitna vas 12

Področje: E

Obdobje: prva polovica 19. stoletja

Vitna vas 12 je lesena, pritlična in ometana hiša pravokotnega tlorisa, ki stoji vzporedno s cesto v dolini potoka Dramlje. Hiša ima ohranjen notranji razpored prostorov in večino notranje opreme.

V letu 2008 sta bila izvedena fotodokumentacija obstoječega stanja in sondiranje zunanega ometa ter barvnih beležev. Na fasadah je bil evidentiran tradicionalen omet, sestavljen iz plev, apna, peska in kravjaka, med različnimi barvnimi beleži pa je kot najstarejši ohranjen bel barvni ton.

Dušan Strgar

Prazna in propadajoča hiša Vitna vas 12 (foto: D. Strgar)

Del inventarja v »veliki hiši« (foto: D. Strgar)

115

EŠD: 9556

Naselje: **Zavinek**

Občina: Škocjan

Ime: **Zavinek – domačija Zavinek 3**Naslov: **Zavinek 3**

Področje: E, T

Obdobje: zadnja četrtina 18. stoletja

Domačijo Zavinek 3, po domače pri Kaplarjevih, sestavlja več stavb: enonadstropna hiša z mlinom, delno zidano in delno leseno vrhhlevno sestavljeno gospodarsko poslopje, zidan hlev z delavnico in garažo, kozolec – toplar in lesena drvarnica. Zgodovina Kaplarjeve domačije sega po doslej znanih podatkih v drugo polovico 18. stoletja, ko so leta 1783 zgradili sedanjo hišo z mlinom in na prelomu 18. in 19. stoletja dokončali zasnovo gručaste domačije zaprtega tipa. Hiša z mlinom in kozolec toplar predstavlja s spomeniškovarstvenega vidika najbolj kakovostni stavbi na domačiji. Hiša z mlinom je zgrajena iz kamna in v celoti ometana. Na njeni fasadi so vidni ostanki poznoarohne fasadne poslikave z motivom stenskih delilnih vencev in pilastrov. Hiša je pokrita s simetrično dvokapno streho, ki ima sleme na obeh koncih zaključeno na čop. V osi glavne fasade je v pritličju vgrajen kamnit portal s polkrožnim zaključkom. Na njem je ohranjena letnica izdelave hiše 1783. V zahodnem pritličnem prostoru hiše je do leta 1979 deloval vodni mlin na kamen. Mlinščico z lesenimi zapornicami ter mlinska korita in vodna kolesa je nekdanji lastnik odstranil konec osemdesetih let 20. stoletja. V notranjščini mlinarskega prostora pa je še ohranjeno mlinsko postrojenje iz leta 1858. V mlinu so Kaplarjevi mleli na tri pare kamnov in stopali na tri stope. Mlinske kamne in stope so poganjala štiri velika lesena vodna kolesa z lopatami in s pogonom na srednjo vodo. Mlinski prostor, veža in predelana črna kuhinja v pritličju hiše so obokani z banjastimi oboki in obočnimi kapami. Drugi prostori v pritličju in prvem nadstropju imajo neometane tramovne stropne preklop ali ravno ometane lesene stropne. Toplar na domačiji ima dva para oken in gank na pročelni strani. Zgrajen je bil leta 1805. Po času nastanka sodi med najstarejše še ohranjene kozolce na Dolenjskem. Domačija je od leta 2005 razglašena za kulturni spomenik lokalnega pomena. Sedanji lastnik mlina Jože Kapler, sin zadnjega mlinarja, ima namen celotno domačijo temeljito prenoviti za potrebe kmečkega turizma. Ponovno želi obnoviti mlin za mletje. V hiši z mlinom želi urediti tudi več apartmajev, na lokaciji hleva z delavnico in garažo pa načrtuje izgradnjo sodobnega gostin-

skega objekta. Druge stavbe na domačiji bo namenil prvotni kmečki namembnosti.

V letu 2008 je bil odobren lastnikov projekt obnove hiše z mlinom (obnovitev dotrajane strehe, statična sanacija obodnih zidov ter zamenjava stavbnega polištva), ki ga je prijavil na javni razpis za izbor kulturnih projektov na področju nepremične kulturne dediščine, ki jih bo v letih 2008 in 2009 (so)financirala Republika Slovenija iz dela proračuna, namenjenega za kulturo.

Obnovitvena dela je začel spomladi 2008. V maju je začel in dokončal obnovo dotrajane strehe na hiši z mlinom. Staro strešno konstrukcijo in kritino je odstranil. Izvedel je statično ojačitev nosilnih sten z armiranobetonskim vencem ter nanj postavil novo leseno strešno konstrukcijo, ki jo je prekril z novim opečnim bobrovcem. Tesarska in krovška dela je izvedlo Tesarstvo in montaža del Gazvoda, Rok Gazvoda, s. p., Zalog 45, p. Straža, gradbena dela pa Avtoprevoznništvo in storitve z gradbeno mehanizacijo, Robert Cimerman, s. p., Dobravica 29, p. Šentjernej.

Pred izvedbo del sta bila marca 2008 predhodno opravljena dva usklajevalna sestanka med odgovornim konservatorjem, strokovnim sodelavcem konservatorskim tehnikom, investitorjem in izvajalcem tesarskih in krovskih del, na katerih smo obravnavali problematiko zamenjave strehe. Ponovno smo pregledali projektno gradbeno dokumentacijo za zamenjavo strehe, preverili obstoječe stanje in se odločili za izvedbo naslednjih posegov:

1. Izvedba AB-venca po obodnih in predelnih stenah z možnostjo vtopitve nosilnih gred v AB-venec. Dokončno smo odstopili od izvedbe AB-plošče nad celotnim prvim nadstropjem, ki je bila kot variantna rešitev predvidena za statično ojačanje stavbe, ker bi z njim lahko trajno poškodovali kvalitetne lesene stropne preklop.

2. Pri obeh zatrepnih stenah smo se odločili za rušenje. Zahodna zatrepana stena je bila zgrajena iz plohov, ki so bili na strešno konstrukcijo pritrjeni vertikalno. Z zunanje strani so bili plohi ometani. Presodili smo, da je najbolje, da se lesena stena odstrani in nadomesti z novo zidano. Tež odločitvi sta botrovala slabo stanje lesa in načrt izvedbe statične sanacije obodnih sten z izvedbo AB-venca po obodnem zidu. Glede vzhodne zatrepane stene smo ugotovili, da je bila sekundarna, zgrajena je bila iz polne zidne opeke. Stena je bila pozidana neposredno na stari nosilni prečni gredi. Tudi v tem primeru smo se odločili za rušenje celotne zatrepane stene. Na ta način je izvajalec lahko v skladu s projektno gradbeno dokumentacijo izvedel AB-venec po celotnem obodnem zidu.

3. Glede strešne konstrukcije smo prvotno menili, da se po možnosti ohrani vsaj njena osnovna nosilna konstrukcija. Kritina je bila namreč povsem dotrajana, strešna konstrukcija pa na več mestih poškodovana zaradi zamakanja. Največ poškodb je bilo okrog dimnikov. Po ponovnem pregledu strešne konstrukcije smo menili, da je strešno konstrukcijo in kritino smiselno v celoti zamenjati. Če pa se bo ob razkritju strehe izkazalo, da so posamezni deli strešne konstrukcije še v dobrem stanju, smo se dogovorili, da se ohrani v čim večji možni meri.

4. Dogovorili smo se, da je strešno konstrukcijo dovoljeno dvigniti za 20 centimetrov. Krovce je namreč zaradi izravnave AB-vencev moral na posameznih delih predvideti dvig strešne konstrukcije do 20 centimetrov. Večji dvig ni bil mogoč, ker je treba pod nadstreškom načrtovati še izvedbo polkrožnih strešnih vencev. Ti so v preteklosti v celoti odpadli. Predvidena je njihova rekonstrukcija po analogiji.

Med razkrivanjem strehe se je izkazalo, da je strešna konstrukcija v slabšem fizičnem stanju, kot smo pričakovali, zato se je lastnik odločil za njeno celovito zamenjavo. Izvajalec je novo strešno konstrukcijo izdelal na stol po vzoru stare. Pri izdelavi je uporabil našagan smrekov les. Za jesen 2008 je lastnik načrtoval še izvedbo statične sanacije obodnih zidov, ki naj bi ga izvedlo podjetje SGI INŽENIRING, d. o. o., iz Ljubljane. Zaradi slabega vremena in prenizkih temperatur je bila izvedba statične sanacije prestavljena na naslednje leto. Predvidoma bo to spomladi 2009.

Ocenjujemo, da so bila doslej opravljena obnovivvena izvedena v skladu s projektno gradbeno dokumentacijo št. 50/07 (september 2007), ki jo je izdelal NAPRO biro, d. o. o., Ljubljanska cesta 8a, p. Novo mesto, in v skladu z izdanimi kulturnovarstvenimi pogoji št. ŠK-2/2006-DŠD z dne 6. 1. 2006.

Dušan Štepec

Domačija Zavinek 3, stanje pred obnovo, zahodna fasada (foto: D. Štepec, 2007, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

Stanje po posegih (foto: D. Štepec, 2008, Arhiv ZVKDS, OE Novo mesto)

116

EŠD: 20749

Naselje: **Zavratac**

Občina: **Idrija**

Ime: **Zavratac – domačiji Pri Možinotu**

Naslov: **Zavratac 14**

Področje: **E**

Obdobje: **19. stoletje**

Večjo sadno sušilnico – pajštvo, ki leži na domačiji pri Možinotu, je lastnik in investitor Stane Leskovec poleti celovito obnovil tako, da bo mogoče v njej ponovno sušiti sadje.

Pajštva, ki sodi v tip brezdimne sušilnice, ima obnovljen dimnik. Odvod dima iz kurišča v dimnik preprečuje, da bi se sadje pri sušenju okajalo. Ker je bilo leseno ostrešje pajštve poškodovano (zgnito), je narejeno novo po obstoječem stanju. Vsi leseni elementi ostrešja so vezani z lesenimi čepi. Dvokapno streho pajštve pokriva bobrovec. Zunanje stene so grobo ometane z apnenocementno malto.

Andrejka Ščukovt

Obnovljena sadna sušilnica pri Možinotu v Zavratcu (foto: A. Ščukovt, 2008)

Vezava ostrešja z lesenimi čepi (foto: A. Ščukovt, 2008)

117

EŠD: 2200

Naselje: **Žebnik**

Občina: Radeče

Ime: **Žebnik – cerkev Žalostne Matere božje**

Področje: UA

Obdobje: pozna gotika, barok

V letu 2007 so bila pred odstranitvijo ometov na prezbiteriju in ladji izvedena predhodna sondiranja. Na treh osminah zaključenega prezbiterija je izdelavo prve plasti grobega ometa iz pranege rečnega peska, barvanega oker, datirala letnica 1769 v kartuši. Draga plast ometa iz sejanega peska, s katero so popravljali poškodovana mesta prve plasti, je bila barvana v bordo barvi. Vrhnja plast je bila popravljana s cementnim obrizgom. Le na južni steni prezbiterija je najdena plast gotskih ometov, ki so segali do vogala južne podolžne stene. Na vogalu so vzdani kamniti kvadri pravilnejših pravokotnih oblik. V tej fazi je imel prezbiterij pravokotno obliko. Na stenah ladje je bil grob omet beljen in barvan v oker barvnem tonu. Polkrožni kapni zidec je bil povsod zelo poškodovan. Sonde niso bile izvedene na južni in zahodni steni ladje, ker ni bilo postavljenih gradbenih odrov. Po odstranitvi vseh ometov sta bili na južni steni prezbiterija vidni starejša zidava s stičnimi fugami in cezura, kjer je bil vogal pravokotnega prezbiterija. Stene prezbiterija so bile nadzidane za 70–80 cm. Na južni steni ladje je bilo videti, da je bila ladja podaljšana proti zahodu, in sicer tako, da sta bili novi steni pozidani širše in deloma prislonjeni na starejši del južne in severne stene ladje. Na podlagi rezultatov sond smo župniji Radeče, ki je v celoti financirala obnovitvena dela, posredovali kulturnovarstveno soglasje za obnovo zunanjščine cerkvene stavbe. Finalni fasadni apneni ometi na ladji in prezbiteriju so izdelani iz grobega rečnega peska, beljeni in barvani v odtenku zlatega okra. Izstopajoče obrobe okenskih in vratnih odprtin so narejene v gladko zaribanem ometu. Vse obrobe in talni zidec so barvane belo, čeprav bi morale biti obrobe vrat, tako kot talni zidec, barvane sivo. Polkrožni kapni venec, izdelan iz steklobetona, je barvan belo. Ponovno so bili popravljani poškodovani ometi in osvežena barva na zvoniku. Na zunanjščini zvonika je bila leta 1995 na podlagi sondiranja starejših ometov izvedena arhitektonska poslikava, nastala v času gradnje po letu 1680, z narisanimi pilastri v beli barvi na gladko zaribanem ometu in osnovnih romboidnih polah v oker barvanem tonu. Obno-

va zvonika se je končala z zamenjavo pločevinaste kritine z bakreno.

Bogdan Badovinac

Zidava in ometi starejšega kvadratnega prezbiterija
(foto: B. Badovinac)

Pogled na cerkev Žalostne Matere božje na Žebniku po obnovi zunanjščine (foto: B. Badovinac)

118

EŠD: 903

Naselje: **Žužemberk**

Občina: Žužemberk

Ime: **Žužemberk – grad**

Področje: UA

Obdobje: 12.–18. stoletje

Osnovna načela obnove gradu Žužemberk izhajajo iz poznavanja njegove stavbne zgodovine, njegove vloge pri oblikovanju tlorisa naselja in trške vedute, kakor tudi iz poznavanja konservatorskega pristopa pri dosedanjih obnovitvenih delih na gradu. Konservatorska stroka se je že pri prvih povojnih obnovitvenih delih na gradu zavedala ne samo njegove spomeniške vrednosti kot take, temveč ga je označila kot simbol Žužemberka, brez katerega bi naselje izgubilo svojo zgodovinsko in urbanistično identiteto. Zaradi tega spoznanja je bil sprejet temeljni konservatorski pristop, ki je narekoval, da je treba ohraniti in obnoviti gabarite renesančnega oboda in stolpov, medtem ko se srednjeveško jedro gradu in drugi zrušeni stanovanjski trakti konservirajo in ohranijo kot razvalina. Vsi dosednji posegi na gradu po letu 1957 so bili usmerjeni predvsem v sanacijo razvalin ter v rekonstrukcijo gabaritov in zunanosti obrambnih stolpov in obzidja.

Pri obnovi in prezentaciji grajskih razvalin je še posebej treba paziti na slogovno in časovno slojevitost tako arheoloških plasti kot stavbnih sestavin. Ta je pri drugih objektih, v katerih po navadi poteka že določena namembnost, skrita v grajenih strukturah, tako da lahko opazimo le zadnje slogovne ali časovne posege na posameznih delih objekta ali njegovi celoti. Pri razvalinah pa je čitljivost tovrstnih sestavin izredno poudarjena in so tovrstni primeri vredni naše posebne obravnave. Objekti, ki so bili nekoč zgrajeni v določen namen, se tako prelevijo v tridimenzionalne učbenike, ki nas seznanjajo s svojim stavbnim razvojem, paleta vgrajenih materialov, bogastvom arhitekturnih detajlov in nekdanjimi gradbenimi tehnologijami.

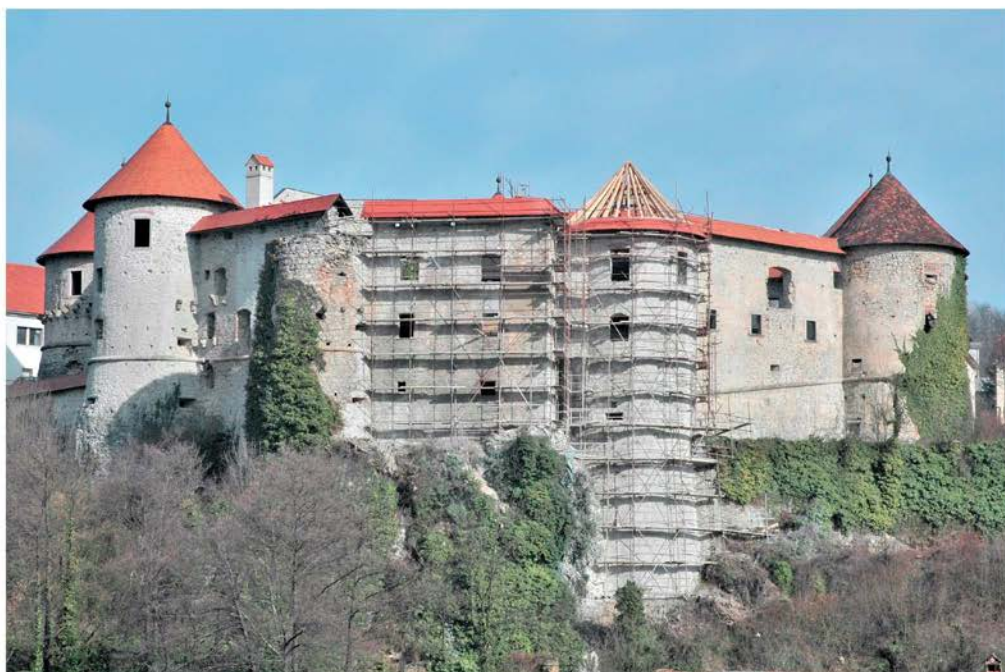
Od leta 1997 pri obnovi gradu neprekinjeno sodelujeta tudi dve podjetji iz Ljubljane, in sicer ELEA iC, d. o. o., kot izdelovalec projektne dokumentacije ter gradbeno podjetje SGI, d. o. o. Slednje je v letih 2006 in 2007 obnovilo preostale romanske zidove v nekdanjem srednjeveškem palaciju. V tem sklopu so bili sanirani tudi skromno ohranjeni zidovi poznoromanskega stolpa in poznorenesančne vhodne avle s stopniščem v vzhodnem delu grajskega jedra. V letu 2008 sta prišli na vrsto statična sanacija in prezentacija

stolpa št. 6 in južne obodne stene »D«. Ker gre za stavbni sestavini, ki stojita na robu prepadne stene visoko nad reko Krko, je bila posebej zahtevna organizacija gradbišča s postavitvijo gradbenih odrov. Dela so obsegala pozidavo porušenih delov zidov in izgradnjo armiranobetonskih vezi, ki so jih delavci zakrili s kamnito obzidavo. Sledili so obnova okenskih špalet, fugiranje in injektiranje zidov z ustrezno injekcijsko maso ter vgradnja jeklenih vezi. Pri sanaciji stolpa se je zaradi nesporazuma zgodila napaka, ko je izvajalec izvedel preozko odprtino nekdanjega konzolnega zidnega pomola. Ob koncu leta 2008 so delavci zgradili še dvokapno streho nad steno »D«. Pri sanaciji romanskih zidov so obnovili in prezentirali tudi več romanskih lin. V letu 2009 se bodo dela nadaljevala z obnovo obokov v stolpu št. 6 ter sanaciji stolpa št. 5.

Tomaž Golob

Sanacija razvalin v srednjeveškem palaciju gradu Žužemberk (foto: T. Golob)

Sanacija južne fronte gradu Žužemberk in gradnja strehe na stolpu št. 6 (foto: T. Golob)

Kazalo kratic

A – arheologija
 E – etnologija
 R – restavracijsko
 U – urbanizem
 UA – umetnostna zgodovina
 UR, KR. – urejanje krajine
 T – tehnika
 Z – zgodovina

Seznam avtorjev

ZVKDS, Območna enota Celje

Bogdan Badovinac
 Robert Krempuš

ZVKDS, Območna enota Kranj

Judita Lux
 Renata Pamič
 Eva Tršar Andlovic

ZVKDS, Območna enota Maribor

Mihaela Kajzer Cafnik
 Mira Strmčnik Gulič
 Ivan Tušek

ZVKDS, Območna enota Nova Gorica

Marta Bensa
 Patricija Bratina
 Ernesta Drole
 Tomaž Fabec
 Andrej Jazbec
 Anton Naglost
 Vesna Tratnik
 Andrejka Ščukovt

ZVKDS, Območna enota Novo mesto

Uroš Bavec
 Danilo Breščak
 Dunja Gerič
 Tomaž Golob
 Jovo Grobovšek
 Tanja Mesojedec
 Zdenka Salmič – Pungerčar
 Dušan Štepec
 Dušan Strgar
 Katarina Udovč

ZVKDS, Območna enota Piran

Mojca Marijana Kovač
 Evgen Lazar
 Vanja Prohinar
 Marko Stokin
 Alfred A. Trenz
 Katja Zajko

ZVKDS, Restavratorski center

Saša Dolinšek
 Vito Dolničar
 Barbka Gosar Hirci
 Jelka Kuret
 Martina Lesar Kikelj
 Ljubiša Milič

ZVKDS, Center za preventivno arheologijo

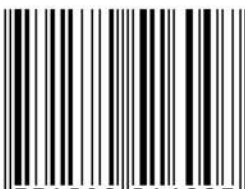
Tadeja Mulh
 Alja Žorž Matjašič

Zunanji sodelavci

Andrej Gaspari, Vojaški muzej Slovenske vojske
 Alenka Jovanović, Posavski muzej Brežice
 Borut Križ, Dolenjski muzej Novo mesto
 Miha Mlinar, Tolminski muzej
 Andrej Pleterski, Inštitut za arheologijo, ZRC SAZU
 Petra Stipančič, Dolenjski muzej Novo mesto
 Benjamin Štular, Inštitut za arheologijo, ZRC SAZU

Maja Bausovac
 Jaka Bizjak
 Teja Gerbec
 Otmar Kovač
 Miha Mihelič
 Maruša Urek
 Manca Vinazza
 Jasna Vinder
 Petra Vojaković

ISSN 1580-5166

9 771580 516007

Ÿ Ÿ Ÿ Ÿ Ÿ Ÿ Ÿ Ÿ